MARIO LEVI

İçimdeki İstanbul Fotoğrafları

Türk Edebiyatı / Anı

DOĞAN KİTAP

Mario Levi, 1957 yılında İstanbul'da doğdu. Saint Michel Lisesi'ni ve İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. İlk öyküsünü 1975 yılında yazdı. 1984'ten başlayarak *Şalom*, *Stüdyo İmge*, *Cumhuriyet*, *Hokka*, *Argos*, *Cumhuriyet Dergi*, *Milliyet Sanat*, *Gösteri*, *Gergedan*, *Varlık* gibi dergi ve gazetelerde yazıları çıktı. İlk kitabı *Bir Yalnız Adam: Jacques Brel*, 1986'da yayımlandı. Üniversite bitirme tezinden hareketle yazdığı romansı bir biyografi olan bu kitabı, 1990 yılında çıkan ve yazarına o yılın Haldun Taner Öykü Ödülü'nü kazandıran ilk öykü kitabı *Bir Şehre Gidememek* izledi. Ertesi yıl ikinci öykü kitabı *Madam Floridis Dönmeyebilir* çıktı. 1992'de (sonradan, yıllar sonra yazacağı *Lunapark Kapandı*'nın "hikâyesinde önemli bir yerde duran bir roman denemesi" olarak nitelediği) bir "uzun hikâye ya da anlatı" olan *En Güzel Aşk Hikâyemiz* yayımlandı. 1999'da çıkan *İstanbul Bir Masaldı*, Levi'ye 2000 Yunus Nadi Roman Ödülü'nü kazandırdı. 2005'te yeni romanı *Lunapark Kapandı* ile 1983-2004 arasında çeşitli gazete ve dergilerde çıkan yazılarını bir araya getirdiği *Bir Yaz Yağmuruydu* yayımlandı. Son romanı *Karanlık Çökerken Neredeydiniz* 2009'da çıktı. 2010 yılında "otobiyografik kurmaca" ya da "anı/roman" denebilecek kitabı *İçimdeki İstanbul Fotoğrafları* yayımlandı.

Mario Levi, halen Yeditepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü'nde Yazı Yaratımı dersleri veriyor. Ayrıca düzenlediği yazı atölyelerinde de Yazı Yaratımı dersleri vermeyi sürdürüyor.

Mario Levi'nin eserleri Doğan Kitap tarafından yayımlanmaktadır.

İçimdeki İstanbul Fotoğrafları

DOĞAN KİTAP TARAFINDAN YAYIMLANAN MARİO LEVİ KİTAPLARI

Bir Yalnız Adam, Jacques Brel
Bir Şehre Gidememek
Madam Floridis Dönmeyebilir
En Güzel Aşk Hikâyemiz
İstanbul Bir Masaldı
Karanlık Çökerken Neredeydiniz?
Lunapark Kapandı
Bir Yaz Yağmuruydu

İÇİMDEKİ İSTANBUL FOTOĞRAFLARI

Yazan: Mario Levi

Yayın hakları: © Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.
Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

1. baskı / Ekim 2010 / ISBN 978-605-111-868-0
Sertifika No: 11940

Kapak tasarımı: Geray Gençer
Baskı: Mega Basım, Baha İş Merkezi, A Blok
Haramidere / Avcılar - İSTANBUL
Tel. (212) 422 44 45

Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.
19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 1 Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL
Tel. (212) 373 77 00 / Faks (212) 355 83 16
www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

İçimdeki İstanbul Fotoğrafları

Mario Levi

DK DOĞAN KİTAP

Ben kendim için değilsem, kim benim için olacak?
Yalnız kendim içinsem, ben neyim?
Ve şimdi değilse, ne zaman?

Rabi Hillel
(Pirke Avot 1:14)

Hatırla... Bir daha hatırla... Bu tarih senin vicdanındı... Bu iklim, kaybettirdikleri, yaraladıkları, sürdükleri ve dönemeyenleriyle seni büyüten iklim. Bu şehirde doğdun sen de, bu şehirde öleceksin. Bazı taraflarınla çoktan öldün bile. Kalmanın, direnmenin bir bedeli vardı. Tıpkı gitmelerde olduğu gibi... Hatırla... Bir daha hatırla... Bu hikâye senin hikâyendi. Şimdi o sesler çok derinlerden geliyor. Duyuyor musun? Anlat demiştin kendine. Anlat, anlat, anlat... Onca hikâyeden sonra, neyi, neden eksik bırakmıştın? Sende bu duyguyu uyandıran kimdi? Kim? Herkes kendi kıyısında, ya da duvarının dibinde ölüyordu. Ölmenin her haliyle... Bu sözler de senin sözlerindi. Herkes kendi dilinde ölüyordu. Dilini fırtınalardan korumak için, yeterince duyurulamayan o yangınları, depremleri, aynaların acımasızlığını taşıma umuduyla en korunaklı yerlerinde hayatta tutmaya çalışanların sözleri... Bu sözlerin çağrısını hep duymak istemiştin. Dil... İnşa etmek istediğin dil, hangi dildi? Evlerin, odaların, sende Türkçeninkinin yanı sıra, başka dil dünyalarının, Fransızcanın ve Yahudi İspanyolcasının renkleri, sesleri ve duygularıyla da kalmıştı. Tabii aynı zamanda kaygıları, korkuları ve içe kapanmalarıyla da... Çocukluk günlerinde bu yaşadıklarının, şehrinin tarihinin, sendeki tarihinin kaçamayacağın gerçekleri arasında yer aldığının farkında değildin. Şehir seni kendisine, bu çağrısıyla da bağlıyordu. Biliyordun, çok iyi

biliyordun asıl farklılığın, seni yazıya çağıranın o aynalardan geldiğini. Büyütmeye çalıştığın o çocuğun karşı karşıya kaldığı acımasızlıklardan, içine dökmek zorunda kaldığı gözyaşlarından, kendini başkalarının yanında unutturmak istemesinden kaynaklandığını... O çocuğu, o çocuğu da hatırlıyor musun, yeniden hatırlamak istiyor musun gerçekten? O insanların senden kopardıklarına direnebildin mi? Hatırla... Şimdi... Neredesin?

Bu satırları yazmakla yazmamak arasında çok gidip geldim... Hikâyenin, daha öncekiler gibi, çağrışımların açacağı yolda, beklenmedik soruları ve unutulmuş gibi görünen yüzleriyle akacağına inanıyordum. Nedendi öyleyse bu tereddüt? Yolda, aslında çok iyi bildiğim o içe kapanmaya yeniden ihtiyaç duyabileceğimi mi hatırlamıştım? Telkinde bulunanlar farklı hikâyelerden gelmişti. Varlığını sürdürebilmek için yüzyıllar boyunca yaşanmış sükût oyununu unutmamak gerekiyordu... Oyunun sürdürülmesine katkıda bulunanlar arasında "Şimdi değilse ne zaman?" geleneğinden gelenler bile vardı. Şimdi değilse ne zaman? Ölümlere karşı direnmeyi, daha da önemlisi tüm yaşananlara rağmen hayata sarılmaktan vazgeçmemeyi nasıl da derin bir isyanla dile getiriyordu bu sözler... Şimdi... Şimdi ne yapıyorum öyleyse? Şehrimi, tüm kaybetmelerimle büyüdüğüm bu coğrafyayı bir daha görmeye, anlamaya çalışırken... Belki beni bana birçok kez gösteren haksızlıkların karşısına, kaybettiklerimin öğrettikleriyle bir daha çıkmak istiyorumdur. Belki de karanlık bir mağaraya yeniden, kimlerle, nasıl karşılaşacağımı bilmeden inmek. Sadece geçmişte bırakılanlara yazıklanma kandırmacasına sığınarak, bugünden kaçmak için değil. Bu hedefi hem size hem de kendime, hissettiklerimin ve dile getirmek istediklerimin beni yine birilerinin gözünde geçmişini özlemeye saplanmış bir yazı yolcusu yapacağını bildiğim halde göstermek is-

tiyorum. Söylenenleri önemsememeye çalışacağım artık. İçimden artık bu gibi kolaycılıklarla savaşmak gelmiyor. Hikâyenin dışında kim kalırsa kalsın. Geçelim, buraları da geçelim öyleyse. Şimdi, büyülü sözümüz... Geçmişin hayaletleriyle yeniden karşılaşma ihtimali beni tedirgin etmiyor değil. Bu duyguyu çok iyi biliyorum. Ancak bana devredilen mirasta, tüm yaşananlara rağmen yürümekten, yol almaktan vazgeçmeme inancı da var. Aksi halde buralara kadar gelmezdim. Vardığım yeri biraz daha iyi görebiliyorum artık. Bazı değerlerimiz ısrarla kaybettirilmek istenmiş, dahası kaybettirilmiş. Yüzyıllar boyunca inşa edilenlerin üzerinden büyük bir dalga geçmiş. Kalan kalmış, kalmayansa sürüklenmiş gitmiş. Bu derin, üstelik birçok insanın görmek istemediği için göremediği toprak kaymasına nasıl gönül indirebilirim? Artık ihtiyaç duyulmayan incelikler de var bu değerler arasında, bilinmeyenler âlemine karışmış tatlar da, kırgınlıklarını gülümsemeleri, yitiremedikleri umutlarıyla taşımaya çalışan o insanlar da, şehrin dilinin ve başka dillerinin derinlikleri de, tarihin günümüzde hâlâ gereğince tartışılamayan, bu akışta hep dışarıda tutulmak istenmiş tüm öğrettikleri de, hürriyeti elinden alınan ya da yeterince nefes alınmasına imkân tanımayan hayat tarzları da... Bu sözlerin içine herkes kendinden, adını dilediğince verebileceği bir şeyi koyabilir. Görmek istediği ölçüde elbet. Ya ben? Şimdi... Bugüne dek görebildiklerimin daha ilerisini görebilecek miyim? Bilmiyorum. Nicedir ertelenmiş bu yolculuğu göze almadan sorunun cevabını veremem.

Yola çıkışların hüznünü yaşamak... Bu dizeyi neden hatırladım şimdi? Hayat verdiği şarkıya yeniden dönme ihtiyacını duyduğumdan mı? Kim bilir... Sıradanmış gibi görünen bazı sözlerin bile artlarında zaman zaman çok anlamlı hikâyeler gizlediği söylenir. Bu duyguyu belki de karşılaşma ihtimali verdiklerimin daha şimdiden hissettirdikleri yaşatıyordur. Yaşa-

mayı hayal ettiğim anları daha da derinleştiren sözüyse hani nerdeyse bir pusula olarak kabul edeceğim. "Yazı"mın tarihinde benden önce yol almış birçok yolcunun vardığı yerde duracağımı ifade etmekten çekinmeyerek... Dile getirmeye çalıştıklarım bende bir geleneğe ait olma ihtiyacı doğuruyor sonuçta. Mevcudiyetimin sesini nasıl taşıyabilir ve duyurabilirim? Bu sorunun cevabını da gideceğim yere kadar gitmeden veremeyeceğim galiba. Şimdilik sizinle tek paylaşmak istediğim, şehrimin beni büyüten, dile getirmeye çalıştığım geleneğinin parçası yapan, bildiğim ve aşina olduğum öteki dillerin hiçbirinde içime sinebilecek karşılığını bulamadığım, bulmak da istemediğim duygu: hüzün... İstanbulluların, kendilerini bu yaşlı şehre ait hissedenlerin, birlikte yaşamaktan, dahası çoğaltmaktan, birbirlerine aktarmaktan gizli bir haz duyduklarına, çok derinlerinde içselleştirdiklerine inandığım hüzün... Çaresizliklerini örtme, hayata daha sıkı bağlanma, hatta anlam katabilme umuduyla... Kederin içine bir miktar gülümseme de koyarak... Çünkü hüzün bu gülümsemeyi de bekler. Bazı geceler, o yalancı ışıltıların çok uzağında kalan karanlıklarda yürüyebilmek, yanlışları taşıyabilmek, kendini sessizce doğurabilmek için... Gelenekten ve başka yolcuların bana devrettiği mirastan dem vurmaya çalışırken, hafızamda en çok bu duygunun ve çağrıştırdıklarının resimlerini canlandırıyordum. Derinliklere birlikte gidebiliriz. Göreceklerimiz bize bir de bakmışsınız en sahici dokunuşların coğrafyalarda yaşanacağı ve yaşatılacağı, ülke sınırlarının bu coğrafyaların içinde ne kadar yapay kaldığı gerçeğini bir daha hatırlatabilir, onca hüzünlü şarkının, şiirin ve hikâyenin hafızalarımızın derinliklerinde neden bu denli yer ettiğini bir nebze anlamamızı sağlayabilir. Taşımak zorunda bırakıldıklarımıza başka türlü nasıl dayanabilirdik? Ölümler, göçler, savaşlar, yoksulluklar... Doğudaki batı, batıdaki doğu. Bizans'ın farklı yerlere bakan çift başlı kartalı gerçeği bize hatırlatmıyor muydu? Biz aslında biraz Bizans biraz da Osmanlı değil miydik?

Şarkılar, özellikle şarkılar, bana yola yüzyıllar öncesinden çıkıldığını anlatıyordu... Tarihin başka karanlıklarına gitmeme imkân tanıyacağına inandığım fotoğrafları da aynı hikâyenin içinde kalmış... Onları çekmecemin derinliklerinde sadece kendim için değil, şehrim için de saklamıştım. İçlerine girmek ne kadar mümkün? Sahici, savunmasız, tekinsiz olmayı başarabilmek... Bir tehdidin tarihinde büyümüşken... Göreceğiz artık, bir daha göreceğiz...

Şimdi bir ses önüne geldiğim bir kapıyı açmamı istiyor. Kimin sesi bu? Nerden geliyor? Çıkaramıyorum. Yıllardır duymadığım, kendime bile duyuramadığım bu ses benim sesim olabilir mi? Bilmiyorum. Söyleneni yapıyorum ama. Kapıyı açıyorum. Bir eskilik gıcırtısı. Ama hepsi bu. O kadar da zor değilmiş. Karşıma bir oda çıkıyor. Başka bir evde bıraktığım odalardan biri bu. Buraya nasıl geldim? Kim bilir... Başka bir soru sormadan içeri giriyorum. Kulağıma fısıltılar geliyor. Yaklaşıyorum...

Ölümün ışıltısı

Gece

Dedenle paylaştığın o son resimleri de hiç unutamadın. Bir ekim akşamıydı. Uzun bir yolculuktan dönüşünün birkaç gün sonrasındaydınız. Seni kapıda karşılarken, kederli, kaderini taşımaya çoktan hazır bir gülümsemeyle, duygu coğrafyanın inşa edilmesindeki etkisini zamanla daha iyi anlayacağın dilde, o İspanyolcada söyledikleri hâlâ çok derinlerinde yankılanıyor.

"No me kije murir sin verte de muevo. (Seni bir daha görmeden ölmek istemedim.)"

Sonrası bu karşılaşmanın ya on üç ya da on dört gün sonrası... Tek başına yattığı yatak, anneannenle kim bilir hangi sırlarını, umutlarını ve kırgınlıklarını paylaştığı yataktı. Şehrinin o sonbaharı, içinde en çok yürüyecek, sana birçok kez dönecek sonbaharlardan biriydi, hissediyordun. Arada sırada uyanıyor, sonra da derin bir uykuya dalıyordu. Kendini bu uykulardan birinin son uyku olacağı gerçeğine alıştırmaya çalışıyordun. Uykunu yenmek için elinden geleni yapıyordun bu yüzden. Yaşadığın her anın seni biraz daha büyüttüğünün, büyüteceğinin farkındaydın. Sezgilerinin seni çağırdığı yerin ne denli anlamlı bir geriye dönüşü gizlediğiniyse hiç beklemediğin bir anda gördün. Bir ara uyandı, gözlerini hafiften aralayarak, çok cılız bir sesle, yine İspanyolca söyleyebileceklerini söyledi.

"Traeme un poko de agua del pozo. (Bana kuyudan biraz

su getir.)" Söylediklerine bir anlam veremedin. Sen de sorabileceğini sordun.

"De ke pozo? (Hangi kuyudan?)"

Şaşkındın. Onun sesinde belli belirsiz bir azarlama tınısı vardı.

"Del de la huerta! No ta hagas del ke no save! (Bahçedekinden! Bilmiyormuş gibi yapma!)"

Bahçedeki... O anda anladın. Sözünü ettiği kuyu, çocukluğunu yaşadığı Hasköy'deki evinin bahçesindeki kuyuydu. O günlerin hikâyesini sana çok kez, bir masalı anlatır gibi anlatmıştı. Ürpermiş, ne diyeceğini bilememiştin. Gerçeği söylemek zorundaydın. Yaptığın doğru muydu? Sorunun cevabını hâlâ veremiyorsun. Ne var ki o anda, o şaşkınlıkla aklına ilk gelen de buydu. Sözler karşılaşmanın getirdiği titreyişle döküldü ağzından.

"Granpapa, ya estamos agora en Göztepe... La kaza de Hasköy haze muncho ke se kemo... (Dede, şimdi Göztepe'deyiz... Hasköy'deki ev çoktan yandı...)" Onu yaşadığın zamana geri döndürme çabası içindeydin. Kendini korumak için. Başını salladı. Hafızasının kendisine böyle bir küçük oyun oynadığının farkında mıydı? Dahası, bu dünyadaki son dakikalarını yaşadığının? Farkındaydı galiba. Belki de artık zamanın hiçbir önemi kalmamıştı. Eliyle işaret ederek seni yanına çağırdı. Gittin. Titrek bir sesle, fısıldarcasına konuştu bu kez.

"Me se seko la boka... Tengo muncho ser... (Ağzım kurudu... Çok susadım...)"

Yanı başındaki komodinin üzerinde duran bardağa baktın. Boştu. Ona yanında olduğunu hissettirmeye çalıştın. Bardağı eline alarak gösterdin.

"Aspera, ya estoy viniendo... (Bekle, geliyorum)..."

Mutfaktan döndüğünde, artık sadece fısıltı halinde çıkan sesini değil, tüm bedenini titreten birkaç söz mırıldandığını gördün.

"Piadád y arahmanut! Piadád y arahmanut! (Merhamet! Merhamet!)"

Ne diyeceğini bilemedin. Bardağı usulca, ses çıkarmamaya özen göstererek komodininin üzerine koydun, yanına oturdun. Seni dinleyebilecek bir yerde değildi hissediyordun ama sen yine de sesini çıkarmamaya özen gösteriyordun. Giderek başka bir boyuta geçiyordu sanki. Görüntü yine ürperticiydi. Bu oyunun içindeydin ama artık. Yapabileceklerini yapacaktın. Seyrederek veya senden istenebilecekleri yerine getirmeye çalışarak. Merhamet diliyordu. Vakit geliyor muydu gerçekten? Söylenenler sana o tarihi bir daha anlatıyordu. Bu merhameti iki dilde, her iki dilinde de dilemesi ne kadar etkileyiciydi. Piadád y arahmanut... Biri o İspanyolcada öteki İbranice söyleniyordu. Biri hayatın, öteki hayatı boyunca bağlı kaldığı dininin içinden geliyordu. Belki ikisi de hayatının içinde, çok derinlerindeydi. İhtimal onun ihtimaliydi, hakikat onun hakikati, korku en sahici korkusu...

Sonra dua etmeye başladı. Bedenini yine hafif bir ürperti sardı. Duydukların seni çok tanıdık, yıllar boyunca seyirciliğini yaptığın bir sahneye çağırıyordu. Seyrettiğin ama hiçbir zaman kopamadığın bir sahneye... Sözler anlatıyordu, bir daha anlatıyordu...

"Mode ani lefaneha Meleh hay vekayam şeehezarta bi nişmati behemla raba emunateha... (Ey ebediyyen yaşayan Kral, canımı büyük iyiliklerinle geri verdiğin için sana teşekkür ediyorum. Sana olan inancımız büyüktür)..."

Cümleyi birkaç kez tekrarladı. Gerisini getiremiyordu sanki. Dua onun her sabah yataktan kalkar kalmaz, güne başlarken, kahvaltı etmeden, yıllar boyunca ezbere söylediği duaydı oysa. Kendisini tanıdığın sürece hep söylediğini bildiğin dua... Daha doğru bir deyişle de sabah duasının ilk cümlesi... Gördüklerinden şuurunun gidip geldiğini çıkarabilirdin. Gün henüz ağarmamıştı. Duayı söylemenin vakti değildi henüz. O

zaman... Bu duayı giderayak son kez mi söylemek istiyordu? Gerisini neden getiremiyordu öyleyse? Hatırlayamadığından mı, zamanla ilgili kararsızlığından mı? Cevap verebilmen mümkün değildi. Yine seyrediyordun, sadece seyrediyordun. Bu oyunu çok derinlerinde hissederek... Sahnede çocukluğun da oynanıyordu, nasıl hissetmezdin. Bir de tabii sözlerin manasının bu sahnede uyandırdıkları, sana anlattığı hikâye... Tarihin sana duanın sabahları, bir ölüm gibi görülen uykudan uyanılıp hayata tekrar dönülebildiği için, Tanrı'ya şükretme adına söylendiğini hatırlatıyordu. Nasıl bir duyguydu bu? Şimdi artık bu uyanışın bir daha yaşanmayacağı hissedilirken... Bir ara yine hafiften titreyerek, etrafına biraz da tedirginlikle bakarak, mırıldanır gibi ve sanki seninle bir sırrı paylaşmak istercesine, aynı sözleri tekrarladı.

"Malahines! Malahines! (Melekler! Melekler!)

Bu sözler de o İspanyolcanın sesi ve duygusuyla söylenmişti. İbranice oldukları halde... Diller iyiden iyiye birbirinin içine giriyordu artık. Malahines... Melekler... Melekleri mi görüyordu? Bir sanrı mıydı bu, senin ne yaparsan ulaşamayacağın bir hakikat mi? Nerden bilecektin? Sonra durdu. Odaya derin bir sessizlik inmişti. Elini tuttun. Sıktı. Güçten çok düşmüş görünüyordu. Roller değişmişti. Yıllar önce, o küçük çocuğun elini tutan güçlü el değildi bu artık. Sanki... Sanki sen bir küçük çocuğun elini tutuyordun. Su getirdiğini söyledin, isteyip istemediğini sordun. Bir karşılık vermedi. Ensesine elini koydun, başını kaldırdın, biraz su içirmeye çalıştın. Birkaç damla aldı, bıraktı. Titremesi dinmişti. Başını yastığa koyduktan sonra, gözlerini açmadan, uzun, çok uzun yılların yorgunluğunu da taşıdığı duygusunu veren, yine ancak fısıltı halinde çıkabilen sesiyle, adeta bir sırrı paylaşırmışçasına konuştu. Miras bir daha aktarılmak, hatırlatılmak isteniyordu. Manidar tarafı bu sefer Türkçe konuşulmasındaydı.

"Romanını bitir... Ama çok dikkatli ol, çok..."

Yutkundun. İçindeki kederi gizlemeye çalışarak karşılık verdin.

"Bitmek üzere, merak etme... Söylediklerini hep hatırlayacağım..." Ağlamamak için zor tutuyordun kendini. O anda ağlamanı gerektirecek o kadar çok neden vardı ki... Onunla başka anları paylaşamayacağın gerçeğiyle belki de birkaç an sonra baş başa kalacağına mı ağlamalıydın, romanının yayımlanışını göremeyeceğine mi? Yazı adına çıktığın yolda senin için hâlâ endişe duymasına mı? Romanının başkahramanını inşa etmede onun hayatından, anlattıklarından esinlendiğini biliyordu. Endişesinin kaynağındaysa, yaşanarak öğrenilmiş bir tarihin izleri, yankıları hayat buluyordu. Yazarlığın, birilerinin kütüphanesinde yerlerini alabilecek kitaplarının hayalini kurmaya başladığın günlerde, çok eskilerde kalmış gibi görünen bir kırgınlığı hissettirmek istercesine sorduğu "Bu ülkede mi?" sorusunu yine aklına getirmiştin. Soruyu hiçbir zaman unutamamıştın zaten. Üstelik kendine birçok kez sormak zorunda da kalmıştın. Hangi bedellerin tüm acımasızlıklarıyla nasıl ödendiğini öğrendiğin günlerde... Yazarlık... Bu ülkede mi? Taşımak zorunda kaldığımız ölümlere rağmen mi? Anlamıştın, sen de anlamıştın. Görmüştün. Başka zamanlarda başka hayaller ve aidiyetler adına başka karanlıklara gömülenleri de görmüştün. Soru ile sorunun uyandırdıkları, acılı bir hikâyenin tortusunu duyuruyordu... Uyarı tarihin derinliklerinden geliyordu. Bu cümle de ilerleyen yıllarda, çok büyük bir acı, bir duygusal deprem karşısında yazacağın, yazmaktan başka türlüsünü yapamayacağın bir mektupta en doğru yerini bulacaktı... Hrant Dink'e katledilişinin ardından yazdığın, hayat verdiği gazetede yayımlanan bu mektubunda, cenazesinde ses veren onurlu insanların varlığından da cesaret alarak, kaleminle savaşma, savaşabileceğince savaşma, en azından nöbet tutma sözü veriyordun. Onun gibi üzerinden atamadığın "güver-

cin ürkekliğiyle" elbet. Ona, yerde yatan cesediyle televizyonda karşılaştığın gece, hayatında ilk kez, bu ülkeden gitme vaktinin gelip gelmediğini de kendine sorduğunu söylemeden. Soruyu sormaya mecbur kalmak bile içini nasıl acıtmıştı. Kendin için bu soruyu bir daha sormamayı temenni etmiştin. Unutmalıydm, bu soruyu mutlaka unutmalıydın. O gitmemişti çünkü, sen de gitmemeliydin. Verdiğin söz için gitmemeliydin. Başka türlüsünü yapamayacağın için...

O gecenin, İstanbul'un o unutulmaz sonbaharının duygusu başkaydı. Yirminci yüzyılın nerdeyse başlarında Hasköy'de dünyaya gözlerini açan deden, Paris'te geçirdiği beş yıllık bir kesintinin dışında, tüm hayatını şehrinde yaşadıktan sonra, nerdeyse yüzyılın sonuna doğru, Göztepe'deki mütevazı yazlık evinde, pek çok eşya ve tatla bağlarını enikonu koparmış bir insan olarak, son nefesini vermek üzereydi. Onun yaşadıklarının, dünyanın bu kıyısına dair birçok fotoğrafı barındırdığını, sana bıraktığını yıllar geçtikçe daha iyi anlayacaktın. Bir evden bir başkasına, o dillerin inşa ettiği duygularla, miraslarla, zamanın akışında bir masal gibi yaşanan, hatırlanan hikâyelerle geçilmişti. Her evde unutulamamış insanlar, anlar, dahası hayatlar bırakılarak... Hiçbir evde sonuna kadar kahnamayarak... İstanbul'un tarihi biraz da göçün tarihiydi. Bu şehirde hayatı süresince hep aynı evde kalabilmiş hiçbir insan çıkmamıştı karşına. Her göç bir matemi, bir ölümü doğurmuştu. Yolcularında silinemeyecek izler bırakarak... Onun son anlarında Hasköy'deki evini bu kadar derininde hissetmesini başka türlü nasıl açıklayabilirdin? Yangınlar, bu coğrafyada buluşmuş, aynı kaderi paylaşmak zorunda kalmış birçok yolcuda, görünürde kapanmış, ama sızısını zamanı geldiğinde yeniden duyuran yaralar açmıştı. Depremlerin yıktığı odalar sadece birkaç insanın değildi. Darbeler şehrin bağrına vurulmuştu. O sürgünlerle şehir de tarihin bir yerlerine sürülmüştü... Dedenin duyduğu endişe

bu tarihin neresindeydi? Cevap veremiyorsun, tüm bildiklerine, duyduklarına rağmen, vermeyi içine sindiremiyorsun. Bu mirastan hiçbir zaman kurtulamayacağını biliyorsun ama en azından. "Yabancılığın" her yere taşımak zorunda kalacağın bir kader miydi? Ya dilin? Kendini var etmeye, bulmaya çalıştığın dilinin derinlikleri? Fotoğraflar çekmecenin gizli bir köşesinde duruyordu. Onları gün ışığına çıkarmaya, en nihayet göstermeye cesaret edebilecek miydin? Eşiyle beraber bu toprakların fırtınalarını tüm acemilikleriyle göğüslemeye çalışan anneanneni, o fotoğrafların birinde yeniden hatırlamak istiyor musun örneğin? Çocuk gözlerinle tanımaya çalıştığın sokaklarında kız kardeşleri veya arkadaşlarıyla, biraz da yüksek sesle Yahudi İspanyolcası konuştuğu günlerde ondan, bir yabancılığı hissetmekten, hissetmeye zorunlu kalmaktan nasıl da utandığını? Şimdi de ona ve kendine yaşattıklarından utanıyorsun değil mi? Farkına varmadan, bilmeden yaptığın haksızlıktan. Nelerin, nasıl yaşandığını nerden bilecektin. Dedenle yaşıttı ve genç kızlığını yaşadığını günlerde, birdenbire kendisini başka bir devletin sınırları ve değerleri içinde bulmuştu. Tüm savunmasızlıklarıyla... Osmanlılık günlerinde senin kendini tüm benliğinle ait hissettiğin dili öğrenmek için hiçbir zorunlulukla karşılaşmamıştı. Çevresi ona yetmişti, insanları yetmişti, sınırları yetmişti. Sonrasıysa uzun ve çileli bir hikâyeydi... İnsan bazı gerçeklerle ancak zamanla karşı karşıya kalabiliyordu, yüzleşebiliyordu ama. Zamanla... Kendisini kayıplarıyla daha iyi tanıyarak...

Deden o sonbahar gecesi öldü. Oda sessizdi. Son nefesini vereceğini hissettiğin anlarda elini bir daha tuttun. Belki ona, belki de kendine güç verme çabasıyla... Belki de ayrılığın güçlüğünü duyurmak için... Sana çocukluk yıllarında, uyumadan önce yapman gerektiğini sabırla telkin ettiği ve ezberlettiği duayı hatırlayabildiğin kadarıyla mırıldanmaya başladın.

Bu duayı yıllardır söylemiyordun. Bir geriye dönüş müydü bu? Bu kesinti, sandığının aksine, hiç mi yaşanmamıştı yoksa? Sorunun izinden o anda gidemezdin. Kendine bunu sadece onun için yapıp yapmadığını da soramazdın. Yüzüne hafif bir gülümseme mi yayılmıştı? Kim bilir... Bu gülümsemeyi görmek istemiştin belki de... Ölüme gönderilen bir insanın yanı başında bu duanın söylenmesi gerektiğini biliyordun sonuçta. Bu anın içine kazınacağını, bir hikâyende yerini bulacağını da biliyordun. Geçmişin derinliklerine bırakılmış her an bir kaderdi ya... Zamanı geldiğinde bu hayalini de gerçekleştirecektin, mutlaka gerçekleştirecektin. Bu kaderden kaçamazdın. Sadece o gece değil, seni o geceye taşıyan yaklaşık iki yıl da hayatındaki yerini bulacaktı. Bir başka matemin içinden geçiyordun. Hikâye çok derinlere iniyordu, uzundu, sana sık sık hayatın aslında ne kadar kısa olduğunu hatırlatıyordu. İçine gömdüğün cesetle yıllar boyunca yaşayacağını bilmek çok sarsıcıydı. Hayatının bu zor dönemecini onun yanında almayı tercih etmense çok daha sarsıcı... Ne zaman büyümüştün? Büyüyebilmiş miydin gerçekten? Yoksa... Yoksa sen hep o yaralı çocuk muydun? Yaralı çocuklar hep yaralı aileler kurardı, yaralarını başka yaralıların yanında sarmaya çalışırdı... Bu sözler de günü geldiğinde, o savaşın harabelerinde bulunacaktı... O gecenin derinliğini yaşadığın ev, çocukluğunu ve ilk gençliğinin büyük bölümünü geçirdiğin evdi. Duygusal coğrafyanın sınırlarının, her anlamdaki sınırlarının yavaş yavaş, tarihin anlattıkları ve anlattırdıklarıyla çizildiği ev... Tarih öğretiyordu ve öğrenmek öncelikle yaşamayı gerektiriyordu. Yaşarken de bedeller ödemeyi bilmeyi, göze almayı... Dünyanın farklı dillerine o dillerin duygularıyla açılmayı da o evde öğrenecektin, sakınmaların farklı yüzlerini, suskunlukların dillerini de... Çok dilliliğin yanında, dilsizliğin dilini de... Dilsizliğin acısını yaşamayı da... Yaşadığın, kendini inşa ettiğin coğrafyada, başka dilsizliklere mahkûm edilenlere, dille-

rinden sürgünlerini anlatamayanlara kendini bu yüzden mi bu kadar yakın hissedecektin zamanla? O iç göçlerinin izini sürmek... Bu meselelerin o çocukluk günlerinde dile getirilmeleri, konuşulmaları hayal bile edilemezdi. Herkes kendi kaderinde birbirinden koparılmıştı...

Sabah

Deden, o çok alışılmış söyleyişle, huzur içinde uyuyormuşçasına karşında yatıyordu... Öyle miydi gerçekten? Ölüm, huzuru bulmak mıydı? Sorunun pek bir faydası yoktu. Yanıtı da yoktu. O anlarda asıl önemlisi senden bu ölümle kopandı, bir tarihin artık birlikte yaşanamayacağı duygusuydu. Yirminci yüzyılın birçok ölümünün tanıklığını yapmış bir insanın kırk yılına ortak olmuştun. Kimi gördüklerinin ancak zamanla gereğince anlaşılacağını bilmeden; seni büyüttüğünü, günü geldiğinde de yalnız yürümeye hazırladığını fark etmeden... Bu yüzyılda imparatorluğun yıkılışının sancılarını yaşamak da vardı, Cumhuriyetin yol açtığı, yıllar boyunca konuşulamayan, dile getirilemeyen kırgınlıkları da... Savaşların izleri de... Selanik'ten gelen Hareket Ordusu'nun sesleri, enikonu silikleşmiş, ama unutulamamış fotoğrafları da... Mütareke yıllarındaki Senegalli ve Hintli askerlerin ürkütücü görüntüleri, konuşmaları da... Cumhuriyetin onuncu yılının heyecanı da, ardından gelen tüm hayal kırıklıkları, korkular ve yeniden içe kapanmalar da... Cumhuriyet Halk Partisi ve İsmet Paşa düşmanlığı, nefretiyle büyütülmen boşuna değildi. Şehrinin bu uzun hikâyede, ancak yıllar geçtikten sonra konuşulabilecek, yüzleşilebilecek bir tarihi vardı... Bu tarihin ve duygusunun tam ortasındaydın. Ne yaparsan yap, gün gelecek, hiç beklemediğin bir anda, hiç beklemediğin bir insan sana farklılığını hissettirecek... Miras buydu. Başka ik-

limlerde, dillerde söylenen de buydu. Yazarlık yolunda ilk adımlarını attığında hatırlatılmak istenen de... Mirasın etkilerinden belki de hiç kurtulamadın. Ayrılan, seni farklı yerlere çeken, çağıran yollar sana aitti. Sen o yollara aittin. Göç mü, yerlilik mi? Yeni bir yola çıkmanın hüznü mü, kalmayı bir kader bilmek mi? Sen o yollara aittin... Şehrini tutkuyla, tam da bu tarihin için vazgeçilemezmiş gibi gördüğün halde... En büyük dostluklarım, aşklarını, birilerinin gözünde senden daha Türk bilinenlerle, kabul edilenlerle yaşadığın, paylaştığın halde... Dedenin son nefesini verdiği gecenin ardından gelen o sabah alacasında, sendeki mirası besleyen o fecir saatinde ezan okunuyordu. Dinledin, bir daha dinledin. "Saba makamı" dedin, yine içinden bu hüzne kendini bırakabildiğince bırakmak istedin... Sabah ezanını hep sevmiştin. Kapını yeniden çalan duygu o kadar tanıdıktı ki... Gülümsedin. Yerlilik mi, yabancılık mı? Kendini şehrinde yabancı hissetmek için çok, hem de çok nedenin vardı aslında. Kişiliğin, özelliklerinin doğurduğu, seni yıllar yılı izleyen, içinde derin kırılmalar inşa eden açmazların, yok edilen değerlere bağlı kalmaktaki ısrarın, geçmişten koparılmışlığın yol açtığı yarılma... Duyduğun, o anda odana, bulunduğun yere gelen ses, seni çok derin bir tarihe de çağırıyordu ama. Kopamayacağını bildiğin, kopman halinde sana taşınması çok zor bir eksikliği yaşatabilecek bir tarihe... Bu duyguya yeniden kapıldığın bir zamana gelmiştin. Yeni bir gün doğuyordu. Sana ölümün hayatın ta kendisi olduğunu yine hatırlatmaya aday bir gün... Dışarı çıkma vaktiydi. Bir daha dışarı çıkma vakti. Hangi evden çıkacağın o kadar önemli değildi. Bulunduğun ev birçok evi fazlasıyla barındırıyordu, içine almıştı. Bir kapısı vardı tabii. Korunmak için o da gerekliydi. Yaşadığın evi hissetmek için o da... Ama o kapıdan da birçok kapı geçmişti. Birçok insan da... Birçok başka ölüm de... Kapı dediğin de hayalin bir başka oyunu değil miydi zaten? Dışarı çıkma vak-

tiydi. Çıkacaktın. Bir daha çıkacaktın. Rüzgârdan korkmamak için. Hatta kendini rüzgâra, şehrinin rüzgârlarına bırakmak için... O derin sesin çağrısı sana hangi coğrafyaya, nasıl ait olduğunu anlatıyordu. Uzun bir uykusuzluğun ardından yeni bir güne başlayanlar da nefes alıp veriyordu bu sesin içinde, yeni bir umuda uyananlar da... Herkesin ibadeti kendine göreydi elbet, inananlar elbette ibadetin uykudan daha büyük bir kıymet taşıdığını bir daha hatırlayabilirdi. Es-salatu hayrun mine'n-nevm... Mana hayallerin elverdiği nispette genişleyebilir, kendine inanmanın sınırlarını da zorlayabilirdi ama. Uykudan daha çok değer verilebileceklerle hayat da ölüm de hak edilebilirdi belki. Duyduğunu böyle de hissetmek yeterince yüreklendiriciydi o anlarda. Odanın penceresini açtın. Daha iyi duymak için. Yağmur çiseliyordu. Burnuna taze bir toprak kokusu geldi. Yutkundun. Devam ettirilebilenlerle yaşamak da vardı...

Odadaki fısıltılar, duyurabildim mi bilmem, birçok içte kalmış çığlığı da barındırıyordu aslında. Ben hikâyemin biraz da sanki gizli köşelerinde kalmış bu çığlıkları o odada tüm ıssızlıklarımla duydum. Fısıltılar ve çığlıklar... Bu sözleri beni bir zamanlar çok etkilemiş bir filmin adından aldığımın farkındayım. Şimdi hikâyemde başka acıların izini süreceklerine inanabilirim. Sözler de bir mirastır sonuçta, zamanın akışında uzun yolculuklara çıkar, günün birinde de hikâyelerinizin, sınırlarınızın içine girer. Vakti geldiğinde, başka anlamlar için, başka hikâyelere gitme kaydıyla... Çünkü bu dünyadaki hiçbir şey sadece ve sadece sizin değildir. Sözler, hatta bu sözlerle dile gelen duygular bile...

Geçicilikler, geçicilikler, geçicilikler...

Hikâyelerimizi de birbirimize aktardıklarımız sayesinde yazmıyor muyduk?

Size şimdi İstanbul'un öncelikle bir göç şehri olarak tarihteki yerini aldığını söylesem... Böyle bir yolda yaşananların bu gerçekleri bana ısrarla hatırlattığını... Bir göç şehri... Aldıkları ve verdikleriyle... Gelenleri ve gidenleriyle... Hikâyenin, yaşananlara şöyle bir bakıldığında, Osmanlı'nın, hatta Bizans'ın karanlıklarına kadar uzanabileceğini görmek elbette mümkün. Topraklarında kalamayanlar, mecburi ikamete tabi tutulanlar... Birilerinin başka birilerinin hayatı hakkında karar verebilme hakkını kendinde bulması... Göçler zamanın

akışında yerlilerini de doğuracaktı. Bir yerlerden yeni umutlar adına gelenleri sürükleyen dalgalar bana kadar gelmişti. Kendini hissettiren, başka dillerle de derinleşen bir duygu iklimiydi artık. Bu tarihin hikâyesi de parçalanmışlıklarla yüklüydü. Ya sonradan gelenler? Etkileri hâlâ hissedilenler? Bizi henüz tüketilememiş başka hikâyeler için bekleyenler? Son yüzyılda yaşananların izini sürerken ne çok acıyla yüzleşmek zorunda kalmıştım. Osmanlı'ya o önlenemeyecek çöküşü en çok Balkan Harbi hissettirmişti. Çünkü imparatorluk daha çok Rumeli'ni içselleştirmişti, vatanı bilmişti. Bu toprakların elden çıkışı her anlamda büyük bir yıkımdı Sadece bir itibarın kaybedilmesi değildi burada kendisini hissettiren, birçok insanın çocukluk ülkesinden, topraklarından koparılmasının doğurduğu acıydı da... İstanbul'da üç dört kuşak süresince yaşamış ailelerin nerdeyse tamamında o toprakların kokusunu, rengini taşıyan bir göç hikâyesi vardı. Uzaklarda kalmış bir dedenin veya çok yaşlı bir büyük teyzenin hatıraları... Bu masallarla ne çok insan büyümüştü... Masallar... Oyuna yeni katılanların duygusuydu bu. Anlatılanlar yaşanmıştı oysa. Atlı arabalarla, at sırtında, hatta yürüyerek kilometrelerce yolu, yanlarına ne alabilmişlerse artık yüklenerek, canlarını ortaya koyarak, yakınlarını kaybederek, eksilerek katetmek zorunda kalanlar... Babaannem çocukluğunu yaşadığı Çatalca'nın sınırlarına dayanan Bulgar çetelerinin saldığı korkuyu unutamamıştı. Anlattıklarına bakılırsa üç ya da dört yaşlarında bir küçük kızmış. Sonrası top sesleri, o korkunç top sesleri... Kendimi bilmeye başladığım gecelerde gök gürültüsünden ve çakan şimşeklerden çok korkması, bir küçük kız gibi korkması, bu korkuyu pencerenin kenarında bazen bir battaniyeye sarılarak ve dua ederek bastırmaya çalışması beni eğlendirirdi. Onun o anlarda o küçük kızın korkusuna sürüldüğünü, bedenine taşındığını nerden bilebilirdim? Böyle ailelerin bu hatıralardan kopmaları nerdeyse imkânsızdı. Tarihin izleri onla-

rı bir lanet gibi takip etmişti. Bugüne kadar kendilerine kalanları bir miras kabul edip kaleme almayı hayal eden o kadar çok insanla karşılaştım ki... Göç ne demekti? Kayıp demekti elbet. Dahası matem demekti. Birinci Cihan Harbi'nin ardından gelen yıkımlarlaysa acı daha da derinleşecekti. Yıkılan, şehrin bu kez içinde, yüreğinde dağılan bir ülkeydi artık. Dağılma. Çözülme. Hayat kimileri için devam etmişti, edecekti elbet. Eğlence bile devam etmişti. Ama şehri yüzyıllar boyunca paylaşanlar, birbirlerini görmek istemedikleri yüzleriyle de görmek zorunda kalmıştı aynı zamanda. Korku, tedirginlik, dahası derin, çok sarsıcı bir kırılma, hatta bir travma üzerine kurulacak bir devletin yolu açılıyordu. Etkileri birçok insanın içinde hâlâ yürüyen bir ruh haliydi bu. Birçok insanın kendilerini kurtaramadıkları bir ruh hali... Yanılsamayı besleyecek o kadar çok çatışmanın resmiyle karşı karşıya kalınıyordu ki... Yaşananlar, zamanın akışında yaşatılanların anlaşılmasını sağlayabilirdi. Savunulmasını sağlayabilir miydi peki? Bu konuda şüpheliyim. Çünkü bu yaşananlarla şehrin o acılı göç verme tarihinin de yolu açılacaktı. Şehrin yabancıları mıydı gerçekten, anlatıldığı, gösterilmeye çalışıldığı gibi, gitmek zorunda kalanlar, yerlileri mi? Soruyu sorma zorunluluğu bile yeterince üzücüydü. Gidenler ve artık dönmeyenler... Gittikleri yerlerde bu şehrin kokusunu, her anlamdaki tatlarını, kimliğini yaşatmaktan başka türlüsünü yapamadıkları halde... Bu eksilme tarihi nasıl anlatılabilir? Rumlar, Ermeniler, Yahudiler, Levantenler, Süryaniler... Cumhuriyetin bu taraflardaki tarihi en kibarca söyleyişle bir acılar, yanlışlar ve hayal kırıklıkları tarihiydi. İflas herkesin iflasıydı aslında. O beraberlikleri yaşayanların, geride kalanların, hatıralarını her fırsatta birilerine hayıflanarak aktarma ihtiyacı duymaları boşuna değildi. Tabii bu renk kayıplarını aynı zamanda bir çeşit vicdan meselesi etmeleri de... Ancak şimdi onlar da azalıyor, eksiliyor, yavaş yavaş göçüyor. Günün birinde de sesleri

hiç çıkmayacak artık. Bu toprak kayması karşısında nasıl yaşayabiliriz? Şimdi konuşmanın ne faydası var? Onca zevksizlik onca hayata yürümüşken, hâkimken artık, onca yoksulluk onca geniş bir toprağa yayılmışken, sıradanlaşmalar farklı renk arayışlarının yolunu çoktan kesmişken, bu renkler hayatlardan epeydir çıkmışken, bilinmediği için de artık gereksenmezken... Bir zamanlar tehdit olarak görülenler artık iyiden iyiye eksilmişken, şehirlerinin tarihinde kaybolmuşken... Tarihe kendi nefesini de vermeye ihtiyaç duymak belki de tüm bu sorular yüzünden anlamlı ama aynı zamanda. Gerçeğe başka bir taraftan bakmak mümkün. Aynanın gösterdiklerine de... Hem gidenler hem de kalanlar için... Şehir hâlâ seviliyorsa, hem de tutkuyla seviliyorsa, dili çok derin bir ülkenin sınırlarını çizmişse... Reddetmelerin, yok saymaların karşısında durmayı göze almak da bir vicdan meselesi değil mi bu durumda? Hele hele gidenlerin kimilerini tanıdıktan sonra... Onların hikâyeleriyle de büyümek zorunda kalınınca... Susmanın, sükûtun erdem olarak kabul edildiği bir tarihten gelen biz değil miyiz? Neye ve kime yaradı bu suskunluklar? İktidarlar hangi yanlışların ve aldatmaların iktidarlarıydılar? Yalanlarıyla yol alanlar gerçekten yol aldı mı? Matemleriyle yüzleşemeyen insan özgürleşemez, yaşadıklarının hakkını veremez, ölümünü bile anlamlı kılamaz. İstanbul'un tarihi kaybolanların ses verebildiği bir tarih aslında. Ben duyuyorum, hem de çok iyi duyuyorum. Sesler çok derinlerimde yankılanıyor ama duyuyorum. İnsan kendini ancak başkalarının "yazı"sında da görmeyi başardığında, dahası, gizlenenlerin hayatına farklı ihtimaller getireceği fikrine hazır hissettiğinde duyabiliyor, hem de çok iyi duyabiliyor. Şehrin çok eskilerden kalma surları çoktan yıkıldı. Yerlerine inşa edilen duvarlarla etrafında biriken mezbelelikler sayesinde de daha çok yıkıldı. Ya içimizdekiler? Yoksa... Yoksa asıl yıkılmaları gereken bu yerde yenilerini mi inşa ettik? Daha doğru bir ülkeye hepimi-

zin hakkı yok muydu? Herkesin aidiyetini korkmadan yaşayacağı, birilerinin kendilerini daha ait hissetme hakkını bulmayacağı, birilerininse daha az ait hissetmek zorunda kalmayacağı, bırakılmayacağı bir ülkeye... Sesleri duyuyor musunuz? Siz... Siz aslında hangi şehri yaşadınız?

Bir göç vaktinde yürümek

O diller Asmalımescit'ten geçmiş

Telefonla beklenen haberi verdiğin annen babanla beraber gelmişti. Evde elbette matemin gerektirdikleri yaşanıyordu, yaşanacaktı... Cenaze işlerine telefon edildi. Son yıllarında dedenin ziyaretine, tedaviyi bahane edip daha çok sohbet etmek, eski günleri konuşmak için gelen, Yeldeğirmeni'ndeki muayenehanesinde imkânları kısıtlı hastalara hiçbir ayrım yapmaksızın yıllar boyunca sabırla bakan Doktor Bitran, bu sefer ölüm raporunu vermek için geldi. Çok büyük bir olasılıkla kendisine neyin yaklaştığını daha derinden hissederek... Her ayrılık, kendi ölümünü hatırlamak, taşımaya zorunlu kalmak değil miydi? Belediye'den defin raporunu alman gerekiyordu. Bir otobüse atlayıp gittin. Raporu aldın, anneni aradın. Cenaze işlerinden geldiklerini, dedeni götürdüklerini söylediler. Merasim ertesi sabah yapılabilirdi... Mezarlıktan bir yer alınması için Hahambaşılığa gidebilir miydin? Yürümek, yürümek, yürüyebildiğince yürümek istiyordun. Şehrini bu yeni mateminle daha derinden hissedebilmek için yürümek... Çekmecendeki o gizli fotoğraflara bir daha bakabilmek, dokunabilmek için yürümek... Ama sen sadece gideceğini, işleri halledeceğini söylemekle yetindin. Bir de eve çok geç dönebileceğini. Nedenini sormadı. Sana soru sormayı çoktan bırakmıştı zaten. Belki de birbirinize hiçbir zaman anlamlı hiçbir soru sormamıştınız. Boş verdin. Bu defteri çoktan kapatmıştın. Belki de kapatmamıştın, günün birin-

de, vakti geldiğinde, kendini bir daha görebilmek için açacaktın. O anda defteri kapattığını kendine bir daha söyleme ihtiyacını duyman bile yeteri kadar anlamlı değil miydi? Zaman o zaman değildi ama, şimdilik çok uzaktaydı, biliyordun. En azından bunu biliyordun.

Sıkıcı işlemleri beklediğinden de kısa bir süre içinde bitirmeyi başardın. Gerekenleri yapabildiğin için biraz rahatlamıştın. Tam da o anlarda, tüm yaptıklarına bir seyirci gibi baktığını da fark ettin. Seyrettiğin bir oyun muydu? Öyle idiyse sen bu oyunun neresindeydin, ne kadar parçası, suç ortağıydın? Ertesi gün cenazede de bir başka oyun oynanacaktı. Belki yine seyircin olacak, ya da olmak isteyecektin, bilemezdin. Kendini kendinden bile korumanın yolları vardı. Dedenin mezarına bir daha gitmeyeceğini biliyordun ama. Bu da bir vasiyetti. Mezarlığa ziyarete gelme... Beni hatırlayacağın varsa hatırlarsın... O da ne annesinin, ne babasının, ne hayatı süresince bağlı kaldığı karısının, anneannenin mezarını ziyarete gitmişti. Onun gibi dindar bir insandan beklenecek bir davranış mıydı bu? Nerden bileceksin. Dinin derinliklerine hiçbir zaman inmemiştin ki... Cevabın dinde aranıp aranmayacağını bile bilmiyorsun. Bir keresinde cennetle cehennemin bu dünyada da yaşanabileceğini ve yaşatılabileceğini söylemişti. Ölümden sonra hayatın başkaları tarafından hatırlanmak olduğunu da... Kendini ona seni zaman zaman çok şaşırtan bu fikirleri yüzünden mi bu kadar yakın hissetmiştin? Kim bilir... Belki bir gün bu sorunun da cevabını bulabilirdin. O gün başka bir sokakta yürümeliydin. Başka sokaklarda, başka kıyılarda, başka sorularda... O gün... O gün şehrinin farklı yerlerine götürmek, sessizliğinde yaşamak istediğin bu matem adına, deden için, ama aynı zamanda kendin için de, manalı, nasıl adlandıracağını bile bilmediğin sahici bir şey yapmak istiyordun. Yürümek, yürümek, yürümek... Şehrinde, kaderinde, yılların akışında bulduğun gizli

duygu ve hikâye yollarında yürümek... Tünel'deydin. Asmalımescit Sokağı'na girmen mümkündü. Onun orada hayatının bir bölümünü geçirdiğini biliyordun. Oturduğu evi bulamazdın. Sadece duyduklarınla yetinmiştin. Annenin genç kızlığına eriştiği günlerdi... Sokağın her geçen gün biraz daha köhneleşen apartmanlarının birinde oturuyorlardı. Fransızlar tarafından işletilen havagazı şirketinde, dişçilere, belsoğukluğu ve frengi tedavisinde uzmanlaşmış doktorlara şofben satarak ailesini ayakta tutmaya çalışıyordu. Büyük servetlerin de eriyebileceğini sık sık hatırlayarak, ancak yine de savaşma gücünü kaybetmeksizin, kaderini, büyüdüğü coğrafyanın kendisine kazandırdıkları sayesinde, tevekkülle taşımayı bilerek... Eski, uzun, o anlarda yeniden hatırlamak istemediğin bir hikâyeydi bu. Yaşananlara daha önce dönmüştün, vakti geldiğinde yine dönecektin çünkü, biliyordun. Ev, sokakları hafızasına o tarihi çeşmeyle kazınmış Kamhi Apartmanı'nın karşısında mıydı, çaprazında mı? Dedenle annen farklı zamanlarında hep farklı yerleri hatırlamışlardı. Belki de oturdukları apartman, alt katı sonradan restorana dönüştürülen apartmanlardandı. Anıların bu kısmı çok karanlıkta kalmıştı. Hikâyenin sana aktarılan en çarpıcı tarafındaysa bir göçe zorlanmak vardı... Zorlu mücadelesini sürdürmeye çalıştığı günlerde, apartmanın girişindeki daireye bir genelev açılmıştı. Durum yeteri kadar rahatsız ediciydi. Ancak en kötüsü günün birinde bu evi işleten iki adamın konuştuklarından duyduklarıydı. Adamlar birbirlerine anneni kaçırmaktan, sonra da çalıştırmaktan söz ediyorlardı. Şehrin başka, daha güvenli bilecekleri bir bölgesine gitmekten, hem de apar topar gitmekten başka çareleri kalmamıştı. Bomonti'deki bahçeli küçük apartman dairesi hayatlarına böyle girmişti işte. Yılların akışında senin de hayatına girmek için...

Anneannen, çocukluk, hatta yeniyetmelik günlerinize kadar evinize giren *Journal d'Orient*'ı o günlerde okumaya baş-

lamış mıydı? Gazetenin kurucusu Albert Karasu'nun yazıları yüksek sesle okunurdu bazen. Tabii eşi Angele Loreley'nin öyküleri, şiirleri ve tiyatro eleştirileri de... Ancak, ne gizlemeli, en çok toplum haberleriydi ilgiyi çeken. Sahneler şimdi bir daha önünde canlanıyor. Son yıllarda, anneannenden biraz daha mükemmeliyetçi olan deden, gazetedeki dizgi yanlışlarından çok şikâyet etmeye başlamıştı. Aslında yöneticiler de gerçeğin farkındaydı. Gelgelelim bulunabilecek bir çare de yoktu, kalmamıştı. Dizgiciler artık Fransızca bilmiyordu ki... Resim bir dilin şehirdeki çöküşünü de gösteriyordu. Bir zamanlar bu dilde sayısını bilemeyeceğin kadar çok gazete yayımlanırken, daha çok Yahudilerin, bir ihtimalle de Levantenlerin itibar ettiği bir gazete, yaklaşık altmış yıllık bir yayın hayatının ardından, son gazete olarak, az sayıdaki okurunun karşısında, kaçılamayacak bir vedanın kelimenin tam anlamıyla uzatmalarını oynuyordu. Şimdi daha iyi anlıyorsun. Bir dönemin bitişiydi bu. Yaşananlar son demlerdi. O günlerde bu oyunun içinde kalanların neler hissettiğinin farkında değildin. Yaşananların anneannenin içini ne kadar acıttığını da yeterince görememiştin. Sen oyunun hem biraz içinde, hem de dışındaydın çünkü. Zamanın başka bir zamandı. Bu gazete onun şehriyle, şehrinde olan bitenlerle en doğrudan bağlantıyı kurabildiği tek yayın organıydı oysa. Ne kadar kırılgan bir bağmış. İçini bir daha derin bir keder kapladı. Her yaşananın bir yabancılık köprüsünden geçmesi... Kolay değilmiş gerçekten, hiç kolay değilmiş. Oyunun sendeki en acılı sahnelerinden biriydi bu... Paris'te bıraktığı çocuklarının bir yangında ölmesinden sonra, eski bir sahne sanatçısı olan Fransız eşinin de ülkesine dönmesiyle kendisine Osmanlı'da Hariciye Nazırlığı da yapmış babası Naum Paşa'dan kalmış Parmakkapı'daki apartmanın en üst katında yaklaşık otuz yıl boyunca bir çeşit münzevi hayatı yaşayan, Fransızca kaleme aldığı *Beyoğlu'nun Adı Pera İken* ve *Eski*

Evler Eski İnsanlar kitaplarıyla şehrin, hakkında farklı yorumlar yapanların da dediği gibi, gayrıresmi topoğrafyasını tutan Sait Naum Duhani'nin gazetede yazdığını sonradan öğrendiğin anılarını da okur muydu anneannen? Burası karanlık. Geriye sorunun cevabını vermene yardım edecek hiçbir sahne kalmamış. Dedenin yazılanları gülümseyerek okuduğunu hayal etmek istiyorsun sadece. Yazı yoluyla paylaşılanları ona yakıştırıyorsun...

Asmalımescit'in senin tarihindeki hikâyesi burada bitmiyordu ama. O sokak sende başka sesler ve resimlerle de yaşıyordu... Başka insanlarla, kokularla... O resimlere de vakti geldiğinde dönecektin. Hakiki hikâyelerin kahramanları unutulmazdı, ne yapılırsa yapılsın yerlerinden koparılamazdı. Farklı dillerle şehrinin farklı zamanlarına taşıdığın insanlarla o resimlerde tam da bu nedenle buluşmamış mıydın? Marie, annenin kız kardeşlerinden biri, belki de en bahtsızı, o sokaktaki apartman dairelerinden birinin odasında kalıyordu. Asıl büyük sürüklenişinin, hayatın girdaplarında acımasızca yutuluşunun henüz başlamadığı günlerdi. Anlatılanlar onu sana dokuz kardeşin en küçüğü, en asisi, en sorunlusu olarak getirmişti. Dedenin söylediklerine bakılırsa çok zayıf karakterli bir adam olan kocası yıllar önce veremden ölmüştü. Deşmeye fırsat bulamadığın hikâyelerden biriydi bu. Vakti geldiğinde o adamı çok merak ettin. Yaşadıklarını, hissettiklerini nasıl da bilmek isterdin. Gelgelelim yola çıktığında, vakit artık çok geçti. Çevrende onu soracak hiç kimsen kalmamıştı... Marie'nin kaldığı evin sahibeleri sana o günlerde çok yaşlı görünen iki Ermeni kız kardeşti. Siyaha boyattığı, topuz yaptığı saçları, çarpıcı küpeleri, uzun, ojeli tırnakları, yüzükleri ve bilezikleriyle bir leydi havasına bürünmekten çok keyif alır görünen Madam Begyan ile bembeyaz saçları ve hiç unutamadığın bıyıklarıyla seni yanaklarından sıkı sıkı öpmesinden hiç hoşlanmadığın, tüm güleryüzü-

ne rağmen ürküten Matmazel Elise... Onlar da hayatına Fransızca geçeceklerdi. O eve çayla birlikte yenecek "souper froid" için gidilen pazar akşamlarında hep Fransızca konuşulurdu çünkü. Tarihin orada da donduğunu, daha doğru bir deyişle dilin artık çok eskimiş bir zamanlarındaki haliyle farkına varılmaksızın sürdürüldüğünü nerden bilecektin. Senin için tüm yaşananlar kendi doğallıkları içinde akıp gidiyordu. "Souper" akşam yemeğiydi, dilin ülkesinde uğradığı değişimi, artık akşam yemeği niyetine kullanmadığınıysa hiç kimse bilmiyordu... Birbirlerini nasıl bulmuşlardı? Hatırlayabilmen mümkün görünmüyor. Şimdi sadece hafızamn, karanlığına girmesine izin verdiği kadarını görebilirsin. Bağlantıları kurmaya çalıştığındaysa başka silik fotoğraflar çıkıyor karşına. Evde, bir başka odada, bir başka kız kardeş, ailenin en büyüğü Claire de kalıyor muydu? Cevap vermekte yine zorlanıyorsun. Ama bu soru, inanabileceğin bir hikâyenin hayalinde inşa edilmesini sağlayabilir. Asıl önemlisi hikâyenin duygusunun doğru olması değil miydi zaten? İnsanlarının ve dokunuşlarının hakikiliği, yaşanan duygu ikliminin ve tarihin, bize bıraktığı hayatlara bir derinlik kazandırması değil miydi?

Claire ile Marie'nin arasında dördü erkek yedi kardeş ve yirmi iki yıl fark vardı. İkisine de erkek kardeşlerin en varlıklısı bakıyordu. Ailenin Aşkenaz, o coğrafyadaki adıyla "Lehli" olduğundan, hafiften yabancı gözüyle baktığı eşinin bu zorunlu yardıma arada sırada ettiği itirazlarla mücadele ederek... Kardeşlerden biri dünyanın bir başka şehrine, yeni bir umuda göç etmişti. O hikâye de bir başka sürgün hikâyesiydi... İçini çok acıtan bir sürgün hikâyesi... Claire "brocart"lar işleyerek hem küçük bir ek gelir elde etmeye, hem de böylelikle hayatını daha anlamlı kılmaya çalışıyordu. Hiçbir zaman yaşayamayacağı, hep özlemle bakacağı o zengin evlerine ancak "brocart"ları sayesinde girebileceğini de çok iyi öğ-

renmişti çünkü. Birbirlerinde her geçen gün biraz daha çok yaşlanan o iki Ermeni kız kardeşin evine giden yolu, uykusuz gecelerden gün ışığına çıkan bu ince el emeği sehpa ya da masa örtüleri açmış olabilir miydi? Sürüklenişin, sınırın öteki tarafına geçişin eşiğindeki Marie, sürekli çatıştığı, üzdüğü, bazen de el kaldırdığı ablasından bir türlü kopamadığı için mi bu yolu bulmuştu?

Porselen fincanlarda içilen, tabağında mutlaka ince bir limon dilimi bulunan bergamut esanslı çaylar için kurulan sofraların fotoğraflarınıysa ancak hayalinin ve tarih duygunun yardımıyla yaşadığın zamana getirebiliyorsun. İçi ceviz dolu ayçöreklerini, sana öğretildiği adıyla kruasanları, sakızlı paskalya çöreğini, "pate dö fua" sözleriyle hafızana kazınmış kaz ciğerini, yerli yapım İtalyan salamını, üzerlerinde fırında erimiş kaşar peyniri bulunan pastane ekmeklerini belki de bu nedenle o beyaz, kolalanmış, lekelemekten çok korktuğun örtünün üzerinde görmek istiyorsun. O günlerde o tatların tümü bu şehre aitti, bu şehrin yerlilerinin emeği ve zamanın öğrettikleriyle her geçen gün eksilen insanlarının damak tarihlerindeki yerlerini almıştı...

Sonrası Bomonti'deki eve dönüş için yaşananlarındı. İstiklal Caddesi'nin, anneannenle dedenin hayatındaki Grand Rue de Péra'nın araç trafiğine açık olduğu günlerdi. Dolmuş bulmak zordu. Tünel'den troleybüs bulmaksa biraz daha kolay... Onların bu şehrin yollarından geçtikten bir süre sonra, tarih sahnesinden çekileceğini de henüz bilmiyordun. Karaköy'e inen tünelin kokusunu günün birinde, çok istediğin halde bir türlü anlatamayacağını da...

Asmalımescit Sokağı hayatına bu fotoğraflarıyla da girmişti işte. Yıllar, çok uzun yıllar sonra, farklı insanlarınla, farklı zamanlarında gittiğin Yakup'un meyhanesinde, çevrende bu fotoğrafları dilediğince paylaşabileceğin hiç kimsenin kalmadığını da gördün. Sokağın dilleri çoktan kayıplara

karışmıştı. Tabii o dilleri yaşayan, yaşatmış insanları da... Yeni fotoğraf bir ıssızlık fotoğrafıydı. Bir başka yabancılık fotoğrafı... Fikret Adil'in böyle bir zamanda karşı karşıya kaldığın satırlarında o dünyaya yeniden dönmek istedin. Hikâyeler seni çok daha eski bir tarihe çağırıyordu. O insanların yabancısı değildin yine de. O duygunun, dokunuşların, gerçekleştirilemeyen hayallerin sana gösterdiği sokakların çok uzağında değildin. Okuduklarının etkisiyle o sokağa bir daha gittin. Sonra bir daha... Bir daha... Görmek, daha iyi görebilmek ve anlayabilmek için... Gecenin derin sessizliğinde, tanımadığın bir kadının sokakta yankılanan topuk sesleri, bir başkasının biraz kulak tırmalayan, hayata meydan okurmuş gibi görünen kahkahası... Sonra sarhoşluk, aklma gelebilecek tüm sarhoşluklar. Evlerin birinde Tino Rossi, Marinella'yı kaçıncı kez söylemektedir? Plaklar, plaklar, plaklar... Ya da her dinlenişinde insanın içini acıtan o eski tango... Sarmadımsa da belden, geçmedim bu emelden... Bir hazin maceradır, onu aldılar elden... Başkasına yar oldu, eller bahtiyar oldu... Gönlüm hep baştanbaşa viran bir diyar oldu...

Geçmiş, başkalarınınkiyle de birlikte doğurduğun ve kopamadığın geçmiş, bir efsane miydi yoksa? Soruyu biliyordun. Cevabı bir daha istediğin gibi verebilirdin artık. Ancak hangi cevap tarafından hangi suskunluğa sürüklenirsen sürüklen, hissettiklerinle inşa ettiğin bu tarihe ihtiyaç duyduğunu da biliyordun. Şehrini başka türlü nasıl bu kadar derinlerinde taşıyabilirdin ki? Cevabını veremediğin sorular bile sana bu tarihin ruhunu vermiyor muydu? İstanbul'un tarihi kayıpların tarihi de değil miydi aynı zamanda? Sen böyle parçalanmıştın, böyle parçalanarak şehrinle bütünleşmiştin. Parçalanmak... Kırılmak... Örselenmek... "Şimdi"n çok uzun bir zaman yolculuğunun yıkıntılarından geçiyordu. Dünyanın farklı limanlarından kaçarak bu sokağa sığınıp, farklı dilleriyle anlaşan, sonra da kalmayı seçenler, kimleri, neden,

hangi şehirlerde bırakmışlardı? Napolililer, Marsilyalılar, tefeciler, tellallar, pansiyoncular, lokanta işletmecileri, sefahat dünyasının insanları... Eskiyen, karanlık, kötü kokulu, biraz gizemli, sokaktaki gürültü yüzünden ne geceleri, ne de sabahları uyuyabilen evler. Sarhoşluklarını diplere, en diplere kadar yaşamak isteyenler. Pislik. Fikret Adil 47 numaralı evin penceresinden sahneyi böyle görüyordu. Belki de yaşanmaya değmezdi bu sokakta. Belki de yaşananlar gerçekten ürkütücüydü. Bazı şehirlerin tam ortasında kenarda kalarak yaşamaktan kaçamayanlar da vardı sonuçta... Sokak seni, gizlediği hikâyeleri için, yıllar boyunca neden ısrarla çağırmıştı sence?

Tünel'in haritaları

Hatırladıkların o günkü mateme yakışıyordu, çok yakışıyordu. Ama sen o sokağa yine de girmek istemedin. Hafızandaki Şark Aynalı Pasajı'na, sırlarında çok eski sırları gizlediğine inandığın aynalarına, sana birçok hikâyeyi anlatabileceğini bildiğin, bu yüzden de hep başka bir zamana bıraktığın terzilerine, dantelacılarına, tuhafiyecilerine, kürk satıcılarına da sırtını döndün, şehrinin sende daha çok yaşayan, geçmişinde daha derin izler bırakan sokağına yöneldin. Yüksekkaldırım Yokuşu'ndan başka sesler geliyordu... *Huzur*'un karanlıklarında yol alan Mümtaz'ın Nuran'ı hepten kaybetme korkusunu yaşadığı akşam gittiği meyhaneyi boşuna aradın. O meyhane de yoktu artık, o insanlar da... O Yunan Opereti "trup"unun meşhur ettiği şarkıları söylemek isteyecekler de... Çünkü senin şehrinden şarkılar da sürgün edilmişti. O sözler nerede, nasıl kaybolmuştu? O küçük ve tecrübesiz orospu İstanbul'da yaşlanabilmiş miydi? O garson o sessiz gülüşüyle, o akşamdan sonra hangi ayrılıklara ve yalnızlıklara tanık olmuştu? Arayışın boşunaydı, evet. Bu Tünel Meydanı, İstanbul'un başka birçok köşesi gibi, sende sadece o fotoğraflarla yaşamaya yazgılıydı artık. Efsanenin yaşattığı yalanlarla büyümek için bir fırsatın daha vardı. Bir fırsatın daha... Tarihin aynasındaki parçalanmışlığı daha iyi görebilmen için... Yüksekkaldırım Yokuşu'nun sana kimleri ve neleri hatırlatacağını tahmin edebiliyordun. Duyacaklarınla yeni

uzaklıklara birkaç adım daha atacağını da. Buna rağmen yürüdün. Solunda Galip Dede'nin Mevlevihanesi yükseliyordu. Gülümsedin. Orada bıraktığın oyunun seslerini yeniden duymaya çalıştın. Bu sesleri senden başka hiç kimse duymayacak mıydı? Nasıl bilebilirdin ki... Oyuncular başka sahnelerde çoktan kaybolmuştu artık. Yıllar, çok uzun yıllar önce, yaşayamayacağını çok iyi anladığın halde, ısrarla direndiğin bir aşka tüm çaresizliğinle tutunma, bir daha tutunma umuduyla gitmiştin oraya. Sema gösterisini onunla, suskunluğuna gizlediğin sesleri duymak için seyretmiştin. O sesleri o zaman da sadece sen duyuyordun. Şeyh Galip kulağına, bu şehir nefes alıp vermeye devam ettiği sürece yaşayacak şiirinin birkaç dizesini fısıldıyordu. Aradan ikiyüz yılı aşkın bir zaman geçmişti belki de. Yolcular, savaşlar, göçler, yıkılan hayaller... Bin başlı ejder-i münakkaş... Mumdan bir gemi, altı bahr-i ateş... Aşk, Hüsn'e kavuşmak, Kalb Diyarı'ndan "kimya"yı getirmek için öyle çetin bir yolculuğa çıkmıştı ki... Şehrinin tarihine yolla derinleşen bir şiir yazılmıştı. Ateş denizinde mumdan yapılmış bir gemide yol almak... Bu sözleri hiç unutmadın. Ateş denizinin seni nasıl bir derinlikle buluşturabileceğini hissediyordun. Sen de bu şiiri doğuran coğrafyanın yolcularından biriydin çünkü. Bu duygunun ve tarihin yolcularından... Yüksekkaldırım Yokuşu'nun girişini bu yüzden sevmiştin. Şeyh Galip sadece orada değil, kaderinin en vazgeçilemeyecek yerlerinin birinde de yatıyordu... Geriye cevabını yine veremediğin, veremediğin için de sana gizliden gizliye o eski hazzı duyuran soruların kaldı. Bilmemek bir hayalin izini sürmenin, henüz yazılmamış bir hikâyenin yolunu açmıyor muydu sonuçta? Divan Edebiyatına çok özel bir derinlik kazandırmış bu şair Mevlevihane'nin postnişi olduğu günlerde Konya'daki yirmi yılı aşkın çile günlerini nasıl hatırlamıştı? Bu günlerin öğrettiği, gerçekten öğrettiği neydi? Şiirlerinin şair ruhlu padişah tarafından çok sevilmesi

ona hayatı nasıl gösteriyordu? Adının dönemin en iyi giyinen şairine çıkmasının bu çile günlerinden kalanların içindeki yeri neydi? Ve Beyhan Sultan'ın hissettikleri... Üçüncü Mustafa'nın hassas kızıyla yaşadığı tutkulu aşk hikâyesi... Aşk o uzun şiirden sonra nasıl yaşanmıştı, yaşanabilirdi? Ateş denizi yeniden... Beyhan Sultan bu denizin neresindeydi?

Yürüdün. Birkaç adım daha attın. Mevlevihane'nin çaprazındaki eski sahaf da tarihin rüzgârlarınca bir yerlere süpürülmüştü. Biraz daha aşağısındakiyse zamanın acımasızlığına, değişmiş, ama eskiyi unutturmamaya çalışan adı ve eksilen kitaplarıyla direnmeye çalışıyordu. Bu duyguya içeri girer girmez kapıldın. Her şey sana çok değişmiş göründü. Çok daha düzenli, özenli, ama ne gizleyelim, bir o kadar da uzak... Uzaklık karşındaki yeni fotoğraftan gelmiyordu kuşkusuz. Tarihinde oradan, sadece yaşayanlarıyla paylaşabileceğin, başka, soluk bir fotoğraf kalmıştı. O fotoğrafta dükkân biraz eski ahşap, biraz da eski kitap kokuyordu. Aladdin soba soğuk kış günlerinde etrafa biraz sıcaklık, biraz da gaz kokusu yayıyordu. Talya Nomidis orada oturuyordu. Biraz yeni bir kitap satma umudu, biraz da galiba kırgınlıkla... Belki de kitaplarla, sadece kitaplarla evlenmenin doğurduğu geriye dönüşsüz pişmanlıkla... Ondan biraz korkar mıydın? Çekinirdin en azından. Her zaman misafirperver değildi çünkü... Günde kaç insan girerdi o kapıdan, hiç bilemedin. Çoğu kez onun yalnızlığıyla karşı karşıya kaldın çünkü. Bir seferinde çok iyi tanıdığı izlenimini bırakan bir adam, sanki bir sitemde bulunmak için gelmişti. Rumca konuşmuşlardı, söylenenleri anlamamıştın, sadece sesleri sana bu duyguyu vermişti. Bir başka seferinde de bir adam eski bir Bizans haritası arıyordu... Böyle bir harita var mıydı gerçekten? Talya Nomidis'in ünlü bir Bizans tarihçisinin kızı olduğunu biliyordun. Dükkânın kitaplara gönül vermiş, şehrin başka dillerinde büyümüş yerlileri tarafından, başka bir devletin sınırları içinde, başka gizli hikâyelere

açıldığını da... Bu tarih kendisini sana çok uzun yıllar sonra anlatacaktı. Seni oraya çeken Fransızca kitaplar bile değildi. O kitapların kokusuyla hayal ettirdiği masallar sana yetiyordu. Aralarında yürümek yetiyordu. Yazmaya yargılı olduğunu hissediyor muydun? Hissediyordun galiba. Böyle bir olasılık seni arada sırada yokluyor, heyecanlandırıyor, içinde yaşattığın fırtınaların ortasında, sığınabileceğin, henüz yeterince göremediğin bir limanı iyi kötü gösteriyordu. Ama kaçıyordun, yine, bir daha kaçıyordun. Elinden geldiğince, yalnız kalmaktan korktuğun için kaçıyordun. Yalanlarla yaşamak sana daha kolay geldiği, farklılığınla yüzleşmek istemediğin, kendine yeterince inanamadığın için kaçıyordun... Yazmak soru sormayı göze almak demekti çünkü ve küçük, iddiasız gibi görünen sorular, seni sakin bir kıyıdan çok dalgalı bir denize sürükleyebilirdi...

O kitaplar o dükkâna hangi evlerden ve ölümlerden sonra gelmişti? Kimler onları hangi ayrılıkların ardından vazgeçilebilir ve hayatından koparılabilir bulmuştu? Daha kötüsü hangi zorunluluklar, ihtiyaçlar böyle bir ayrılığı getirmişti, gerektirmişti? Ayrılıkların ardında gitmek zorunda kalanların ya da bir türlü gidemeyenlerin yazısı saklanıyor olabilir miydi? Hangi bavullarda, hangi şehirlerden getirilmişlerdi? O raflardaki, duvarlardaki yerleri hatırlandığında, Fransızca da bu şehrin dillerinden değil miydi? Seni o günlerde en çok bu sorularla bu soruların uyandırdığı duygu ilgilendiriyordu. Pek kitap aldığın yoktu. Oraya daha çok bu duyguyu yaşamak, derinleştirmek için gidiyordun. Varlığından bir rahatsızlık duyulmaya başlanmıştı bu yüzden. Hiç kitap almaman, sadece o rafları, duvarları seyretmek istemen daha ne kadar tahammül edilir bulunabilirdi? Hayat senin için orada da kendini hayallerine sığınmalarınla yaşadığın, tek oyunculu ve tek seyircili bir oyun sahnesiydi... Bu dükkânı unutamayacaktın, günü geldiğinde birilerine mutlaka anlatmak is-

teyecektin. Sendeki hali, duygusu, tozu ve kokusuyla... İçeri başkaları da girmişti elbet. Kitapları gören görmüştü. Biraz yukarısındaki dükkânsa galiba daha az insanın hafızasında kaldı. Sokağa girdiğinde oraya da uğramayı eksik etmezdin. Sahibi, Talya Nomidis'ten de yaşlı bir kadındı. Etrafsa çok daha tozlu ve dağınık. Her anlamıyla dağınık... Kadın oturduğu yerden pek kalkmazdı. Kalkacak, gidecek fazla bir yer de kalmamıştı zaten. Dükkânın önünde küçük bir yerde oturmasının nedeni buydu. Bir kitap sorduğunda, bozuk Türkçesiyle deyiş yerindeyse birkaç kelime geveleyip bulunabileceği yeri işaret ederdi. Bir süre sonra onunla Fransızca konuşmayı denedin. Bir ses senden bu adımı atmanı da istemişti. Başlangıçtaki mesafeli sesinin ve bakışların değiştiğini hissettin o zaman da. Anlamıştın. Biraz geç de olsa anlayabilmiştin. O da çok başka bir İstanbul'da kalmıştı artık. İstediğini bulamazdın. Bulmaya, yine aynı duygu yüzünden, pek çalışmazdın çünkü. Arayışın orada bir süreliğine kalmanı sağlayacak yalanın bir parçasıydı zaten. Kitaplar dükkânın ortasına da üst üste, uzun sıralar halinde yığılmıştı. Kadının ani bir sarsıntıyla onların altında kalabileceğini düşünmüştün bir keresinde. Yan yana, üst üste, zamanın getirdiği bir yorgunluk, kim bilir belki de bezginlikle konmalarıyla küçük, dışarıdakilerin görmediği bir dünya inşa edilmişti sanki orada. "Kitap sokakları..." demiştin bir gün kendine. Kitap sokakları... Bu sözleri ne zaman, nereye, hangi oyun için yazmıştın? Oyunu hiç kimse bilmiyordu. O kadın da bilmiyordu. Adı Venizia'ydı. Ya da Venezia... Bir Levanten'di belki, ya da Katolik bir Ermeni... Yaşlılığı, çevresine, hayata çok uzaklardan bakıyormuş gibi görünen gözleri, hareketlerinin ağırlığı seni etkilemişti. Bu ad nereden gelmişti? Dünyanın en güzel şehirlerinin birinden mi? Venezia... Eğer öyle idiyse, bu adı ona kim, neden vermişti? İstanbul'da bir başka su şehrinin hasretiyle yaşamak... Bir hikâyenin sesini duyuyordun. Ama

hepsi bu kadardı. Daha ileriye gitmene imkân verecek sesler tarihin derinliklerinde çoktan kaybolmuştu. Sana kalan sadece oradaki kitaplardı. Çok eskimiş, yıpranmış, belki biraz eksilmiş, ama görebilenler için nefes alıp vermeye devam eden kitaplar... Okunmuş, atılmış, vazgeçilmiş kitaplar... Yeni kütüphanelerini bekleyen kitaplar... Başka dillerde doğmuş, ama bu şehirde yaşamış, birilerinin hayatına kök salmış kitaplar... İstanbul sana o günlerde kendisini böyle de yazdırıyordu... Yüksekkaldırım'ın yabancı dildeki son eski kitapçılarıydı onlar, hissediyordun.

Bir Mevlana pulu

Yokuşun senin geçmişinde başka izler bırakmış pulcuları biraz daha aşağıda mıydı? Hayatının şimdi çok uzaklarında kalmış bir zamanında sen de, pek çok çocuk gibi, pullarınla, tarihin ve dünyanın farklı şehirlerine ve hayatlarına köprüler kurmaya çalışmıştın. Katedraller, eski arabalar, efsaneleştirilen liderler, kahramanlar... Posta pulları, koleksiyon pulları, ilk gün zarfları... Mektup zarflarından çıkararak koleksiyonuna kattığın pulları da şimdi yeniden görebiliyor musun? Pulların bulunduğu kısmı zarftan özenle koparır, sonra da kısa bir süreliğine suda bekletirdin. Zarfından zedelenmeden, kolaylıkla ayrılan pulu, kuruması için, iki kurutma kâğıdının arasına koyar, üzerlerine de bir ağırlık, örneğin bir ansiklopedi yerleştirirdin. Kuruyan pul düzlüğünü kaybetmesin diye... Bunu böyle bir tutkuya kendini kaptırmış birçok arkadaşın gibi sen de yapabilirdin. Çünkü o günlerde insanlar birbirlerine hâlâ mektup yazmaya devam ediyorlardı. Zarfların üzerine hâlâ pullar yapıştırılıyordu. Damgaların tek başlarına mektupların ederini belirlediği günlere henüz gelmemiştik. Kurutma kâğıtları da vardı. Mürekkep hayatın gerilerine bu kadar itilmemişti çünkü. Dolmakalemlerin uçlarının mürekkep doldurulduktan sonra bu kâğıtlarla nasıl temizlendiğini dedenin yazıhanesine gittiğin, ilk daktilo deneyimlerini de yaşadığın günlerde öğrenmemiş miydin? On yaşında ya vardın, ya yoktun. O günlerde daktilonun haya-

tında ne kadar büyük etkiler bırakacağını henüz bilmiyordun. Dolmakalem tutkunun seni esir almaya başladığını da bilmiyordun. Yazıyla ilişkin hayatına yavaş yavaş yazılıyordu. Pul, posta damgası üzerine ne kadar az değmişse o kadar değerliydi senin için. Bazı damgaların pulların değerini nasıl arttırdığınıysa zamanla öğrenecektin. Asıl makbul buldukların ise arkası zamklı koleksiyon pullarıydı. Sudan geçen mektup pulları zamklarını kaybederdi çünkü. O pulculara bu pulları edinebilme heyecanıyla giderdin işte. Çocuktun. Farklı ülkelerin pullarının üzerlerindeki resimler seni ne hayallere çağırmıştı. Türk pullarının yeri başkaydı tabii. Onlara başka bir defter ayırmıştın. Dükkânların birinden, belki Kamer Arıkan'm, belki de Erol Akkaya'nın dükkânından aldığın büyük Mevlana pulunuysa hiç unutamadın. Pul da büyüktü, verdiğin para da. Eve dönerken haftalık harçlığının nerdeyse tamamını bu pula harcadığın için biraz pişmanlık duymuştun. Tutku tutkuydu ama. Başka türlüsünü yapman mümkün değildi. Tutkularla yaşamanın büyüsünü keşfetmeye başlamıştın.

Babanın, arada sırada da dedenin verdiği harçlıkları kitaplara, dergilere, plaklara, sinema ve tiyatrolara harcayacağın günler içinse başka tutkuların kapını çalması gerekecekti. Başka tutku oyunlarının ve çok eskilerden gelen yaraların doğurduğu umutların... Sen de herkes gibi kendini arayacaktın. Yol hikâyende sadece sana ait anlamlar kazanacak engeller, korkularını, içinde yaşattığın kavgalarını besleyecek bakışlar ve bir kederi her geçen gün biraz daha çok derinleştirecek, ama aynı zamanda da seni inşa edecek, uzun bir yazıya hazırlayacak yalnızlığınla çiziliyordu. O öfke de böyle büyüyecekti, o sessiz isyan da... Aynalar içini acıtan sorular ve görüntülerle doluydu. Duymak istemediğin gülüşlerle, bu gülüşlerin dışarıya duyurmaya cesaret edemediğin yankılarıyla... Herkes, kendini güvende hissettiği, bir sınırın ötesini,

daha ilerisini görmeye, yaşamaya gerek duymadığı dünyasıyla yetinebiliyordu çünkü. Bu sağırlıkla yaşamayı da öğrenmek zorundaydın, kederinin içinde sığınabileceğin umutları doğurmayı da... Yaşadıklarınla barışmaksa çok uzun yılların geçmesini, büyük kayıpların göze alınıp büyük bedellerin ödenmesini gerektiriyordu. Bunu da yine tek başına yapabilirdin. Kaçmayı denedin ilkin, yıllarca, kaçabildiğince kaçmayı. Odana kapanmayı, en azından odanı yaşanabilir ve nefes alınabilir kılmayı. Kaçmayı... Daha fazlasını görmemek ve duymamak için... O pulları odana bu yüzden taşımak istemiştin belki. Yılların akışında o kitaplara gömülmeyi de bu yüzden isteyecektin. Başka çaren yoktu. Başka kaçışın yoktu. Bu gerçekle yüzleşmek de yıllarını aldı. Aynanın karşısına en nihayet korkmadan, gülümseyerek geçmek de...

Hikâye uzundu sonuçta, içinden kolay kolay çıkamayacağın kadar uzun... Zamanın akışında, o günlerde sadece önünden geçtiğin, ya da anneannenin, annenin ve arkadaşlarının sohbetlerinden duyduğun şapkacılarsa yine başka dillerde hayat buluyordu. Onlar da seni yazı yolunun bir yerlerinde bekliyor olacaklardı. Vakti geldiğinde elbet, sen onları görebildiğinde... Şapkacı Pepo da o sokakta mıydı? Öyleydi galiba. Ya adını artık hatırlayamadığın o şapkacı kadın? Burada biraz zorlanıyorsun. Onunla sadece bir romanın sayfalarında mı karşılaşmıştın yoksa? Şapkalar her zaman satılmazdı, bir iki günlüğüne kiralanabilirdi de, bunu iyi hatırlıyorsun ama. Kiralık şapkalar... Havralardaki nikâh merasimleri için... Önünde bir de tül olmalıydı. Tül? Başka bir adı da var mıydı? Bilemiyorsun. O sohbetler kadınlar arasında yine hep Fransızca ya da Yahudi İspanyolcasıyla yapılırdı çünkü. Bir "voile" kelimesidir giderdi. "Voile"li şapka daha mı makbuldü? Zamanla bu kaygıların da bir anlamı kalmadı. Şapka o kadınlar için ne zaman olmazsa olmaz olmaktan çıkmıştı? Cevabı vermen kolay değil. Hem soru erkekler için de sorula-

bilirdi. Silindir şapkalar. Frakları ve beyaz eldivenleriyle beraber... Bu şıklıklar da başka hikâyelerde kalmış... Sana o yokuştan ilerleyen yıllarda düşense müzik dükkânlarının çokluğu olacaktı. Görüntü kötü değildi tabii, hem de hiç değildi. Gözlerinin önündekiler sana oralara daha çok müzisyenlerin gittiğini söylüyordu. Plakçılara gelince... Sadece oralar değil, dünya da onları günün birinde unutacaktı... Yüksekkaldırım Yokuşu sende böyle yazılmıştı. O günlerde yürümek vardı ama sadece. Sadece yürümek...

Kuledibi'nin sesleri

Birkaç adım daha attın. Galata Kulesi, sağına baktığında, tüm azametiyle karşına çıkmıştı. Defalarca yanından geçtiğin, birçok insana şehrinin en güzel fotoğraflarından birini vermiş, yüzyıllara dayanmış bu kuleye çıkmayı nedense hep ertelediğini fark ettin birden. Tam zamanıydı. Taşıdığın matem sana ertelemelerin yol açtığı o pişmanlığı bir daha hatırlatıyordu. Kulenin tepesine yavaş yavaş çökmeye başlayan akşam için çıkman gerekiyordu. Yürüdün. Kapıdan içeri girdin. Merdivenleri tırmanacak takatin yoktu. Oyunu kendini daha güçlü hissettiğin bir zamanda oynayabilirdin. Asansöre bindin. Seninle beraber şehrinin yüzünü böyle bir yerden görmek isteyen, Fransızca konuşan orta yaşlı bir çift vardı. Birbirlerine şehrin insanı kendisine bağlayan havasından söz ediyorlardı. Söylediklerini anlamamış gibi yaptın. Onlarla neyi, ne kadar paylaşabilirdin ki... Bu çıkışı hayatında ilk kez yaptığını mı söyleyecektin? Yolculuk çok kısa sürecekti ve birbirinizi bir daha hiç göremeyecektiniz üstelik. O anlardaki tercihin buydu en azından. Çünkü yeni bir insanı tanımaya da takatin yoktu. Yukarı başka bir duyguyla çıkıyordun. Bu şehirdeki tarihine ait bir duyguyla... Tek başınalığını yaşamanı, daha çok kendine dönmeni bekleyen bir duyguyla... Hissettiklerinin seni ne kadar derin ve anlamlı bir yere çağırdığınıysa terasa çıktığında daha iyi anladın. Gördüklerinin duyurduklarını ve uyandırdıklarını hiç unutama-

yacaktın. Bir sonbahar akşamıydı... Yeniden yaşanamayacak, duru bir ekim akşamı... Gökyüzünü çok iyi tanıdığın, eski bir lacivert kaplamıştı. Karşı karşıya kaldığın senin şiirindi. Hep yazmak istediğin, hiç kaybetmek istemediğin şiirin... Şehrinin, tarihinin şiiri... Bir İstanbul laciverdi dedin kendine. Bir İstanbul laciverdi... Öyle miydi? Böyle bir lacivert var mıydı gerçekten? Bu denli buralara ait miydi? Tek söyleyebildiğin, bu rengin seni sen yapan duygu iklimine çok yakıştığıydı. O şiire bir daha yol alıyordun işte. Karşında Haliç'in akşama hazırlanan ışıkları... Hikâyeler, hikâyeler, hikâyeler... Bir daha sorabilirdin. Bu şehir kıyılarını böyle yaşamasaydı, çok sesli bir tarihe kök salıp günümüze içini acıtan eksilmeleriyle gelmeseydi, bu kadar derinine inebilir, kendini anlatmak ve anlattırmak ister miydi? Cevapların tümünü verememiştin henüz. Yolun neresinde durduğunu bile bilmiyordun. Arayacaktın, gidebileceğin yere kadar gidecektin. Sonra... Sonra çevreye terasın bir başka tarafından baktığında, şehrinin seni sarsmaması imkânsız bir başka yüzünü de gördün. Orada iç içe girmiş gibi duran birçok ev ve sokak vardı. Tarihin sarsıntılarından çıkabilmiş birçok ev ve sokak... Duyuyordun. Sesler çok uzaklardan bir uğultu halinde geliyordu. Tekrarlanan, farklı dillerde söylenen, ama aslında aynı dili konuşan aşk şarkıları, evlerine çağrılan, sokak oyunlarını bırakmak istemeyen çocuklar, birbirleriyle neler yaşayacaklarını bilmeden, gündelik kaygılarına kapılarak kavga eden kadınlar, göç, bayram, cenaze, düğün hazırlıklarının sesleri, kahkahalar, kahkahalar... Kahkahaların insana bazen çok hüzünlü, hatta ürkütücü gelebileceğini uzun yıllar önce öğrenmiştin. Kendini biraz da böyle tanımaya başlamıştın üstelik. Aynı duyguya o anda yeniden kapıldın. Bir çeşit uzakta kalma, bırakılma haliydi bu. Orada öyle duran, nefes alıp veren yalnızca sen miydin ama? Seslere ağlamalar, çığlıklar, ayrılık şarkıları da karışıyordu. Hafızanın sana bir

oyunuydu bu. Çok eskilerden, dillerinin, renklerinin, kokularının tarihinden gelen bir oyunu... Çok sahici, çok derin bir denize batmış bir İstanbul'un sesleriydi duyduğun. Birileri sana dokunmuş gibiydi. O uzaklığa bakarken kendini çok iyi bildiğin bir yakınlığın ortasında bulmuştun. Gördüklerin çok tanıdıktı. O eski, birçok insanın, belki de hayatlarının çok içinde kaldığından, görmeden geçtiği, yıpranmışlığına çoktan terk edilmiş görünen Bizans surları bile tanıdıktı, senindi, çok senindi... Kimler yaşamıştı o sokaklarda? Bu sesleri benliğine neden hapsetmiştin? Şehrinin hikâyeleri seni bir daha çağırıyordu. Nerede, nasıl bir duygu ikliminde kendini ve hayatı anlamaya çalıştığını çok iyi biliyordun aslında. Bildiğine inanıyordun en azından. Kederle sevinç arasındaki ihtimalde kalmış, tüm çabalarına rağmen eksik bıraktığın duygusundan kurtulamadığın hikâyede yeniden yürüyordun. Gurbet yolcuları sana sesleniyordu. Neredeydiler? Sana neleri ve kimleri bırakmışlardı? Aramak, anlatmak, daha da önemlisi anlatarak hayatta kalmak yine sana kalıyordu. Hatırlamak ve hatırlatmak da... Gerçek hikâyelerin bile yılların akışında bir masal perdesinin altında kaldığı, duyulduğu ve duyurulmak istendiği bir şehirde, kendini hatırlayarak var etmek de oyunun bir parçası değil miydi? Ölümün hayatı anlamlı kıldığı yer, insanın anlatmaktan vazgeçmediği yerdi. O sınıra, sınırın ötesinde bekleyen, tarihin kalıntılarında nefes alıp veren tehdide rağmen... Yolculuk çileli bir yolculuktu, yangın yerlerini daha iyi görmeyi gerektiriyordu. Depremlerin yıkıntılarında yürümeyi de... Ölümlerden doğmak mümkün müydü? Göçlerin şehrinde yaşıyordun. Kaybetmelerin farklı yüzlerini görmüştün. Belki sen de bir göç insanıydın. Ruh göçlerinin insanı... Belki de bu nedenle göçlerin mirasını taşımak senin için bir kaderdi. Kimi yolcuların, tarihin akışında, bu şehre yeni bir umut için gelmeleri de mirasın sendeki değerlerinden biriydi, başka yolcuların başka savaşların fırtınala-

rına kapılarak başka umutlara gitmeleri, olasılıkları adına yeni savaşları göze almaları da. Ruh göçlerinin tarihi de senin tarihindi, evet...

Haliç. O evler, insanlar, sokaklar... Bir sonbahar akşamıydı... Dünyanın hiçbir yerinde bulamayacağın, toprağına, tarihine gömülmüş taşlar da oradaydı, o eski, kim bilir hangi tekneleri derinliklerinde yaşatan su da... O eski su da... Kalmayı seçtiğin ana rahmin de... Duyuyordun. Kendini var etmek için bir daha duyuyordun. Su da dile gelebilirdi çünkü, eski, çok yaşlı taşlar, kıyılar, limanlar da...

Göçlerin doğurduğu yerliler, birilerinde, hikâyeleri, yaşayabildikleri ve yaşatabildikleriyle silinemeyecek, tüm ayrılıklara rağmen unutulamayacak izler bırakmıştı. O dar sokaklarla o yokuşlar ve merdivenler bu izlerle derinleşiyordu. Seni bu izler büyütmüştü. Yazını bu izler inşa etmişti, etmeye devam edecekti. Şehrine tarihin bıraktıkları ve sorduruklarıyla bir daha bakmana imkân tanıyan bu sahne kimleri görmüş ve yaşamıştı? Bu kulenin merdivenlerinde kaç dil konuşulmuştu? Cenevizliler şehrin denizle anlam kazanan yüzünün ne kadar büyük bir önem taşıdığının farkındaydı kuşkusuz. Buralara başka köprüler kurduğuna inandığın Venedikliler de hikâyenin dışında kalamamıştı. Limana sadece gemiler değil, duygu iklimleri de demir atmıştı. Başka kıyılara sadece yolcular değil, yerliler de yelken açmıştı. Şehrinin batıyı en çok içselleştirmiş bu yarımadasında, hangi insanlar, hangi hikâyelerle denize inen bu yokuşlarda, merdivenlerde dil dünyalarından farklı adalar inşa ederek ömürlerini tüketmişti? Daha önceki birçok yürüyüşünde denize inen merdivenlerin her geçen gün biraz daha yıprandığını, değişen zamanlara ayak uyduramadığını, dahası uzun, hiç bitmeyecekmiş gibi görünen bir terk edilmişliğe bırakıldığını yine o çok iyi bildiğin acıdan geçerek görmüştün. Denize inen merdivenler... Otomobillerin bu şehirden henüz geçmediği

günlerde kıyıya daha mı yakındılar? Belki. Belki de daha çok bu şehrindiler, daha derinden nefes alıp veriyorlardı, daha birbirlerine açıktılar. Belki de hep pis ve bakımsızdılar. Hep içine kapanık, dar ve hüzünlü. Ama daha çok rengi ve şehre sevdalı insanın adımlarını hissediyorlardı, bu kesin. Sevda birçok farklı coğrafyadan gelenin sevdasıydı üstelik. Tarih sana bu masalı da bırakmıştı.

Galata'yı hissederseniz

Denize inen yokuşların da bu terk edilmişlikten paylarını aldığını hatırladın sonra. Merdivenlerle yokuşların kaderi şehrinin de kaderiydi. Şimdi, şehrin birçok açıdan cazibesini yitirmiş bu tarafında yaşayanlar, yılların çöküntülerini taşıyan, parasızlıktan istedikleri gibi tamir ettiremedikleri evlerine böyle bir akşamda giderken, bu tarihi yaşamaya ne kadar ihtiyaç duyuyor? Şehrinin kaderinde, yoksulluklarıyla nefes alıp vermeyi her geçen gün biraz daha çok öğrenen çocukların sokakları bir oyun sahnesine çevirmeleri de vardı. Hayatta kalma savaşı başka bir savaştı çünkü, biliyordun. Adımlarından, uzun yürüyüşlerinden, kimi köşelerin pisliğinin seni hiç beklemediğin bir anda, hiç beklemediğin bir fotoğrafla karşı karşıya bırakabileceğini de biliyordun. Eski, yıkıldı yıkılacakmış gibi görünen, o yangınlara, depremlere dayanmayı başarmış ahşap bir evin bacasından soğuk bir kış gününde tüten duman, birçok odanın hâlâ sobayla ısındığını sana söyleyebilirdi. Gıcırdayan, artık arapsabunuyla silinemeyen merdivenleri çıkmaya çalışan yaşlı kadın kimi bekliyor olabilirdi? Evin damı akıyordu, bazı odalara artık hiç girilmiyordu belki de. Çekmecelerde bir lavanta, çoktandır kullanılmayan bir çamaşır kokusu... Bu fotoğraftan da vazgeçememiştin. Onu çerçevenin içine, elinde torbayla, alışverişten dönerken de koyabilirdin, penceresinin önünde saksılarını titrek elleriyle sularken de... Seni böyle bir duygu tarihi de

inşa etmişti. Sobalı evleri çok iyi hatırlıyordun. Nasıl unutabilirdin ki... O evler senin çocukluğunun evleriydi. Tüm yaşadıklarına, ayrılıklarına, gitmelerine rağmen kopamayacağın evlerin... Bu hikâyeye bu yüzden birçok kez dönmüştün, nereye gidersen git, yine dönecektin. Aksi halde geçmişin hayaletlerinden kurtulamazdın. Anlatmalıydın. Sonuna kadar, anlatman gerekenleri hepten anlattığına inanana kadar anlatmalıydın. O eve, bir hikâyede ilerlemek için, unutamadığı gençlik aşkının acısından ancak kendini yakarak kurtulabileceğine inanan ayyaş bir muhasebeciyi; bir başkasında ilerleme adına, gizli eşcinsel pavyon fedaisine sırılsıklam âşık, kendisini büyük haksızlıklara uğramış sayan üçüncü sınıf, çatlak sesli bir şarkıcıyı; bir adım daha atmak için de yakınlarındaki mağaza için dantelli yastık kılıfları dikerek aile bütçesine katkıda bulunmaya çalışan çok kilo almış karısını artık eskisi kadar sevmeyen taksi şoförünü ve bir boyacının yanında meslek edinmeye çalışan, liseden belgeli hafiften esrarkeş, eserekli oğlunu ancak böyle koyacağını bilerek...

Kule'nin bu hiç bitmeyecek, birbiriyle var olabilecek hikâyeler için yaşattığın sokakları, kahveleri, meyhaneleri, karanlık otelleri, batakhaneleri ve evleri, başkalarının, sana şehrinin mirasını devredenlerin satırlarına da hayat vermişti. Onları bu satırların izini sürerek tanımaya çalışacaktın. Bu coğrafyayı çoktan terk etmiş bulunmaları hiç önemli değildi. Birilerin hatıralarında, tarihlerinde yer etmiştiler ya... Anlatmak bir mirastı. Sen de kendi kahramanlarını bu mirasa sahip çıkabilmek için anlatmaya çalışmamış mıydın? Kimileri şehrin farklı sokaklarında, ayrılıkların kendilerine gösterdiği yüzleri tanıyarak tamamlamıştı hayatını, kimileri başka şehirlerin karanlıklarında... Koparıldıkları, ancak hatırlayarak hayatta tutabildikleri zamanlara ve dil dünyalarına duydukları hasretlerle... Şimdi hepsi bu uzun hikâyende bir araya geliyor. Hepsini gerçekten tanıdığına inanmak isti-

yorsun. Gerçekten yaşadığına... O satırlardaki ve geçmişinin karanlıklarındaki, çok büyük ihtimalle bitiremeyeceğin yolculuğunda, başkalarını ya da onlarla ilgili yeni sırları keşfedeceğini bilerek... Sayısız kaçamağın yaşandığı, babaannenin, seksenli yaşlarına yaklaşırken bile çapkınlıktan vazgeçmeyen, Büyük Londra Oteli'nde temizlikçilik yapan yirmili yaşlarındaki Bulgar göçmeni kızla, Tayyare Piyangosu'ndan çıkacak büyük ikramiyenin hayalini kurarak buluşan babasını da oturtabileceğin, Kasımpaşa'ya inen yokuşun köşesindeki Rum Sarı Madam'ın kahvesi de bu uzun hikâyenin içinde artık, lakerdası ve "atramus"u ile ünlü, yazlıkçı Büyükadalıların hayatından insanı çok gülümsetmiş anılarla geçmiş Balıkçı Avram da, adı batakhaneye çıkmış, kavgası bol gemicilerin birbirlerini daha iyi hissettikleri bir oteli işleten, tanıyanların aktardıklarından geriye kalan rivayetlere bakılırsa, kırkını aştığı halde, genç kız gibi gösteren, bu özelliğiyle, çok meşhur ettiği on altı yaşındaki Stavro da dahil, birçok Midilli'li delikanlı, hatta yeniyetme üzerindeki çekiciliğini yıllarca sürdürebilen, bir cinayete karıştıktan sonra da sınır dışı edilmiş, buraların tarihinden bir daha geri gelmemesiye çekilmiş, kökeni hakkında da ardında çelişkili ifadeler bırakmayı başarmış, kiminin Leh, kiminin Rumen dediği Madam Bella da, kaşer et satan Kasap Dalva da, adı çevrenin en namlı kasa hırsızına çıkmış Demirci Andon da, başına zamanında iki bin lira gibi bir para ödülü konmuş, çevresine büyük korku salmış, çoğu polis yirmi bir insanın katili Hrisantos da, nerdeyse bir köçek kadar iyi oynayan, yakışıklılığıyla da ünlü, çok içki içen, çevresindeki çok kadını, ancak hiç kuşku yok ki aynı zamanda erkeği de etkilemiş, zenane kimliğiyle yanında bulunduğu Kaptan Lefteri'yi bir akşam izbe bir handa öldürmesinin ardından çok cinayet işlemiş, cinayetleri işlediği yerde de giydiği tulumbacı şıpıdıklarını bırakmasıyla ünlenmiş, döneminin en çok yürek yakan kantocusu Peruz'u ken-

disini bir paşazadeyle aldattığı için kalçasından yaralayan Bıçakçı Petri de, 1894 depreminde evinden çıkamadığı için korkudan ölen, sahneyi her çıkışında titretmiş, kantoları ve endamıyla yine pek çok yürek yakmış Fil Ağavni de, şarküterici Yomtov da, Meyhaneci Aşer de, iki elinde tuttuğu eski bir direksiyonla sokaklarda dolaşan Mordiko düt düt de, "Vatandaş Türkçe Konuş" siyasetinin birçok yerlinin kendini yabancı hissetmesine yol açtığı günlerde, aşkına karşılık vermediği için bir subay tarafından öldürülen, cesedi saatlerce sokak ortasında bırakılan yirmi iki yaşındaki Elza Niyego da, cenazesinde, şehirdeki tarihlerinde belki de ilk ve son kez, büyük bir ihtimalle üzerlerinde duydukları büyük baskıyı artık taşıyamadıklarından, büyük bir infial halinde, "Adalet istiyoruz!" diye bağırarak yürüyen, bu hareketlerinin bedelini de pahalıya ödemek zorunda kalan Yahudiler de, tütüncüler, şapka tamircileri, kolonyacılar, baloz işletmecileri, lokumcular, komisyoncular, bankerler, deniz haritacıları, terziler, şarap ve rakı imalatçıları, kaptanlar, frengi ve belsoğukluğu doktorları, bileyciler, gemi kılavuzları, pezevenkler, orospular, halıcılar, sarraflar, mumcular, şeritçiler, gömlekçiler, saatçiler de... Hikâyeleri seni hep beklemiş insanlardı onlar, senin insanlarındı. Bulunduğun yerden hiçbirini göremezdin artık, evet. Hiçbirini duyamazdın. Onları hissedebilirdin ama. Hissedebilirdin... Hissettiklerinin ardından, yaşadığın zamanı daha anlamlı kılma umuduyla yeniden gitmeyi deneyebilirdin. Buruk bir sevinç dalgası yayıldı içine. Sana hayatın tüm matemlerine rağmen devam ettiğini, hep devam edeceğini hatırlatan bir sevinç... Gördüklerin, en azından o akşam için sana yetiyordu. Aşağı indin. Denize kavuşmak içinse bu kez bir yokuşu inerek Bankalar Caddesi'ne çıktın. Eskilerden bir ses sana aynı zamanda Voyvoda Caddesi'nde de yürüdüğünü söylüyordu. İmparatorluğun son demlerinde, kim bilir hangi odalarda hangi hesapların yapıl-

dığı, yıkılışın, çöküşün kokusunun belki de en çok duyulduğu, alındığı Voyvoda Caddesi'nde... Hava kararmıştı. Şehir yine bir eve dönüş zamanındaydı. Adımlarını attığın caddedeki canlılığın birkaç saat sonra yerini ürkütücü bir suskunluğa, yalnızlığa bırakacağını biliyordun. Şehrinin böyle kılık değiştiren, gündüzleri bunaltıcı bir kalabalığın üzerine üzerine geldiği, geceleriyse kimi topuk seslerinin bile irkiltici bir şekilde yankılanabileceği sokakları da vardı. Kökleri imparatorluk günlerine uzanan kaç şirket kalmıştı? İşyerlerinin vitrinleri, inmeye başlayan kepenkleri, istediğin cevabı vermiyordu. Osmanlı Bankası'nın tarihi binasını gördün o an. Bu binayı içiyle de dışıyla da hep sevmiştin. Tezer Özlü'nün ilk okuduğunda seni çok çarpmış, sonra da hayatının farklı evrelerinde, farklı duygularla birkaç kez döndüğün *Çocukluğun Soğuk Geceleri*'ni hatırladın. Buraları, okuluna, oradan da Beyoğlu pastanelerine, meyhanelerine giden yolu anlattığı bölümden çıkardığın bir soru, sana farklı yerleri, gerçekleri de gösterdi. Önce bir cümle... Yabancı bankalar, azınlık adları taşıyan dükkânlar, cam vitrinlerde sergilenen dış ülkelerden alınmış makineler, caddeyle birleşen dar, meyilli sokaklar, sonra Kuledibi'ne, oradan Şişhane'ye, Tünel'e sürüp giden yokuşlar (özellikle o yıllarda) hiçbir yerli öğe taşımıyor... Cümle buydu. Aklını kurcalayansa, seni istesen de istemesen de bir yerlerde durduran o soru... Dış ülkelerden alınmış makinelerin adları, markaları seni ilgilendirmiyordu. Ya ötekiler? Bu cümlede karşına çıkanlar? Onlar hiçbir yerlilik taşımıyor muydu gerçekten? Tezer de buradaki binaların ancak bir taklidi temsil edebileceklerine inanıyordu kuşkusuz. Ne diyebilirdin? Bu olasılığa inanmaktan başka çaren yoktu. Ancak, insanları ve havasıyla, denizi ve yokuşlarıyla, onların da, yabancı mimarlarına rağmen, artık bir başka yerlilikle, buralılıkla karşımıza çıktıklarını söylemek mümkün değil miydi? Aynı soru, İstiklal Caddesi'nin, Tünel'in, Galata'nın

günümüze kadar gelebilmiş öteki binaları için de sorulamaz mıydı? Cevabı vermekte her zaman zorlanmıştın. Çevreni görmeye, tanımaya başladığın günlerde, bu sokaklara, yokuşlara, güneşi zaman zaman kesmelerine rağmen hayat veren binalar, birçok insan tarihiyle çoktan hayat kazanmış, şehre kök salmış bulunuyordu. Kendini oyunun tam ortasında bulmuştun. Senin için asıl önemlisi dekoru yaşamak ve yaşatmaktı artık. Yaşamak ve yaşatmak... Kendini de daha çok yaşamak ve hissetmek için... Birçok insanın gözünde bir efsane gibi yaşamış Kamondo Ailesi'nin adıyla anılan bükümlü, gri merdivenler tam da o anda karşına çıktı. Avram Kamondo'nun Ortaköy'de, İberya'dan göç yollarına çıkıp, Venedik'te uzunca bir süre kaldıktan sonra İstanbul'a yerleşen bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelişi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Kırım Savaşı'ndaki savunma ihtiyaçlarını destekleyecek, Sultan Abdülmecit'le Islahat Fermanı'nı hazırlayan Mustafa Reşit Paşa'nın yakın dostluğunu kazanacak kadar büyük bir güç ve servet sahibi oluşu, tek oğlunun ölümünden sonra torunlarıyla beraber göç ettiği Paris'te ertesi yıl hayata gözlerini yumması ve vasiyeti üzerine İstanbul'da gömülmesi geldi birden aklına. Şehrinin, yaşadığı günlerde büyük bir cehaletin ve yoksulluğun içine gömülmüş Yahudilerinin eğitimi için nasıl büyük bir çaba verdiği, bu çabaların bağnaz hahamlarca nasıl engellenmeye çalışıldığı, cenaze töreninin yapıldığı gün borsanın nasıl kapandığı, Galata ve Haliç esnafının nasıl kepenk indirdiği, tüm çabalara karşın bakımsızlıktan kurtulamayan Hasköy'deki anıtmezarı... Kendisini, yankılarını, sana sadece tarih kitaplarından değil, dedenin, anneannenin ve onların arkadaşlarının konuşmalarından da duyuran, nerdeyse efsaneye dönüşmüş bu uzun hikâye sana kadar gelmişti. Kamondo gibi zengin olmak... Bu ifade de o hayatların içindeki yerini almıştı... Kimilerinin hayat çizgisi farklı yollardan geçerek devam edebiliyordu... Hikâyeyi gü-

nün birinde yazabilirdin. İçine bir olasılık daha yazılmıştı. Şehrinle ilgili yaşadığın, bu derin coğrafyaya ait, hafızana kazınmış, henüz dilediğince anlatamadığın birçok başka insanın ve sokağın hikâyesini ardında bıraktığını ise, Karaköy Meydanı'na yaklaşırken hatırladın. Sende gizli izler ve hatıralarla yaşayan, günü geldiğinde birçok satırına istesen de istemesen de döneceğini bildiğin genelevler orada kalmıştı örneğin. Onların hemen yakınındaki Yüksekkaldırım Aşkenaz Sinagogu'nda, kimi dostlarının yaşadıklarından sana aktardıkları, sende yaşatmaya çalıştıkları da orada kalmıştı. Bir arkadaşından, Robert Schild'den, kıyılan nikâhın ardından, bir klezmer topluluğunun havranın hemen karşısındaki yine tarih kokan merdivenlerde bekleyerek düğün coşkusuna katıldığını, gelinle damada yokuşun aşağısına kadar eşlik ettiğini duymuştun örneğin. Yüksekkaldırım sokaklarında bir klezmer grubu, düşünebiliyor musun? Bu sahne de bu şehirde yaşanmıştı. Bu topluluk da bu şehirde kayıplara karışmıştı. Annenle babanın nikâhlarının kıyıldığı, tünelin Karaköy'deki ağzının biraz ilerisindeki Zülfaris Sinagogu'ndaysa dua sesleri hepten kesilmişti. Eski albümlerde kalmış birçok siyah beyaz fotoğraf, girişteki merdivenlerde, bir nikâhın ardından poz vermiş uzun kıyafetli, birbirinden farklı, muhtemelen Yüksekkaldırım Yokuşu'ndan ya da Galip Dede Caddesi'nden inerken hatırladığın, tarihinde aslında çok özel bir kokuyla da yer etmiş o dükkânların birinden kiralanmış çarpıcı şapkalarıyla şık hanımları ve beyaz eldivenli, fraklı, kolalı beyaz gömlekli yine çok şık beyleri tespit etmişti... O fotoğraflar da başka bir İstanbul'un fotoğrafları arasındaydı artık. Sonra da elbette Neve Şalom... Şehrin, bu coğrafyayı çoktan terk etmiş zenginlerini, düğünlerde ve cenazelerde hâlâ bir araya getiren en büyük havrası... Birçok insanı dua ederken hayattan koparan iki terör saldırısına hedef olması, insanı taşıdığı adın anlamıyla nasıl da hüzünlü bir çelişkiyle

karşı karşıya bırakıyordu. Neve Şalom, "barış vahası" demekti... Barış vahası... Hatırladıkların seni, sadece şehrinin hafızasıyla değil, özel tarihinle ilgili başka bir hikâyeye de çağırıyordu... İlk evliliğini yaptığın günü, dahası yapacağın günün bir gün öncesini hafızandan silebilir misin? Tarihin ayrıntılarını bile unutamadın. 6 Eylül 1986... Bir cumartesi sabahı... Annenle babanın Göztepe'deki evindeydiniz artık. Aslında evlenmiştiniz. Belediye nikâhınız iki gün önce kıyılmıştı. Ama geleneklerini sürdürmeye çalışan Yahudi evlerinde dini nikâh da kıyılmadan evlilik evlikten sayılmıyordu tam manasıyla, biliyordun, biliyordunuz. Ertesi günü bekliyordunuz siz de. Hazırlıklar tamamlanmıştı. Davetiyeler dağıtılmış, çağrılabilenler çağrılmıştı. Evleneceğin kızla hiç istemediğiniz halde, bir düğün gecesi için bile gereken hazırlıklar yapılmıştı. Sen sadece bütün bunlar geçsin, bir an önce geçsin diyordun içinden. Evleneceğin kız da bunu biliyordu. O da aynı duyguların içindeydi. Geçecekti, bu da geçecekti, biraz daha dayanmak yeterli diyordunuz. Ancak... Ancak olaylar hiç de beklediğiniz gibi gerçekleşmeyecekti. O sabah amcanın kızının, Elza'nın kapınızı çalıp haberi getirmesiyle birlikte, bir hikâyenin seyrinin aniden, nasıl değişebileceğini de görecektiniz. Neve Şalom'a bombalı bir saldırı yapılmıştı. Her taraf tahrip edilmişti. Çok sayıda ölü vardı. Neler olup bittiğini tam anlamıyla idrak edememiştiniz. Etmeniz de mümkün değildi zaten. Ama başka çareniz yoktu. Görmeniz gerekeni görmek, anlamanız gerekeni anlamak zorundaydınız. Apar topar gitmiştiniz. Yolda, arabada hiç kimse konuşmuyordu, konuşamıyordu. Öyle bir resmin içine gidiyordunuz ki... Vardığınızda, resmin görmek istediğinizden, hatta hayal edebileceğinizden bile çok daha kara, ürkütücü ve kanlı olduğunu görmek zorunda kaldınız. Polis içeri girmenize izin vermiyordu. Ama içeriden gelen ölüm kokusunu duyabiliyordunuz. Herkes şaşkındı. Ağlayamayacak, henüz ağlaya-

mayacak kadar şaşkın. Ama ağlamak istiyordunuz. Hem de hüngür hüngür ağlamak... Onca insanın böyle öldürülmesine, bir ibadethanedeki ölüm kokusuna mı ağlamak istiyordunuz, bir düğün sevincinin bu şekilde gölgelenmesine, hatta darmadağın edilmesine mi? Düğün öncesinde matem... Şehrinin bağrına vurulan bu hançerin öldürdükleri karşısında ne yapabilirdiniz? Öldürülen sadece ibadetlerini yapmaya gelen masum insanlar değildi, bir yandan da, dile getirilmesi çok zor bir duyguydu artık. Bir güvenlik zemini çok acımasız bir şekilde sarsılmıştı. Neve Şalom'un yanındaki yönetim binasına girmiştiniz sonra. Orada da herkes şaşkındı. Yılların getirdiği deneyimle biraz daha soğukkanlı durmaya çalışanlar vardı neyse ki. Ölümün acısı o kadar derindi ki, bizim evliliğimiz ne olacak sorusunu bile soramıyordunuz. Ama onun için oradaydınız sonuçta, soruyu soramasanız da varlığınızla zaten hissettiriyordunuz. Soramadığınızm cevabı hemen verildi. Nikâh yine ertesi gün, aynı saatte, başka bir havrada, Şişli'deki Beth İsrael'de kıyılacaktı. Çünkü dine göre günü ve saati belli nikâh asla ertelenemezdi. Beklenmedik bir ölüm, matem halinde bile. "Babanız ölseydi bile nikâhınız tabutunun başında kıyılırdı" demişti oradaki hahamlardan biri. Bunu bilmiyordun. Bu geleneği nasıl yorumlayabileceğini de... Duyguların karmakarışıktı zaten. Bir yandan tüm yaşananlara rağmen nikâhın aksamayacağına hafiften seviniyor, öte yandan böyle bir havada evlenmek zorunda kaldığın için, yaşadıklarına isyan edesin geliyordu. Ağlamak geliyordu içinden, evet. Ağlamak... İçinden o kadar çok tereddüt, cevapsız, dahası soramayacağın soru geçiyordu ki... Gereken değişiklikler hemen yapıldı. Gazeteye ilan verildi, olay nedeniyle nikâhın Şişli'deki havraya taşındığı belirtildi. Bu ilan basının gözünden kaçmadı tabii. Yaşananlar o kadar sıcaktı, öyle yakıcıydı ki... Ertesi gün, havraya yine çok davetli gelmişti. İçe salınan tüm korkulara rağmen, yanıtı bir türlü ve-

rilemeyen, hatta sorulamayan sorulara rağmen. Gazeteciler, televizyon kameraları da oradaydı. İstesen bu kadar çok ses getirecek, ertesi gün gazetelerin birinci sayfasında yerini alabilecek bir nikâh töreninin düzenlemesini yapamazdın. Ne önemi vardı. Kırılanlar karşısında bu gösterişlerin bir anlam taşıması mümkün değildi ki... Nikâhın kıyılırken gülümsüyordun. Daha doğrusu gülümsemeye çalışıyordun. İçinde kurtulmaya çalıştığın derin bir keder vardı çünkü. Zamanla daha iyi anlayacağın ve anlatmaya yelteneceğin bir keder. O anda çocukluk havranda bulunman bile bu kederi hafifletmeye yetmiyordu. Bar-Mitzva'nı da yapman bile... Bir ara, bu nikâhın başta planlandığı gibi, bu katliamın yapıldığı gibi Neve Şalom'da kıyılması, katillerin de eylemleri için, hiç kuşku yok ki daha çok ses getirebileceğinden, bu günü seçmeleri halinde neler olabileceğini de getirdin aklına. Doğulu tarafın yaşadıklarına yine şükretmeni mi gerektiriyordu? Vazgeçtin. O gün başka vazgeçişlerin günüydü de aynı zamanda. Bu acının ardından düğünü yapamazdınız. Gereken iptal işlemini bir gün öncesinden gerçekleştirmiştiniz zaten. Olayın birkaç saat sonrasında bu düğünün yapılacağı Tarabya'daki Palet 3 Restoranı'na giderek... Buradaki ince ayrıntı senin için her zaman büyük bir önem taşıdı. Restoranın sahibini bulmuş, bu daveti böyle bir ruh haletiyle, bu şartlar altında veremeyeceğinizi, iptal etmek istediğinizi söylemiştiniz. Yüklü bir kaparo verdiğiniz halde. Restoranın ne yazık ki artık adını hatırlayamadığın sahibi, söylediklerinizi karşısında durmuş, içtenlikle başsağlığı dilemiş, hemen odasına giderek kaparo olarak aldığı çeki iade etmiş, "Sizin acınız bizim acımız" demişti. Bu anı hiç unutmadın, unutamayacaksın. Neve Şalom Barış Vahası demekti, evet... Ama bu sözün anlamını kaç kişi biliyordu, dahası verebiliyordu, yaşayabiliyordu gerçekten? Kim bilir. Ama senin yoluna devam etmekten başka çaren yoktu. Ne yaşarsan yaşa, neyi taşımak zorunda kalır-

san kal, gidebileceğin yere kadar gidecektin, gitmek zorundaydın yine...

Yanından geçtiğin Kamondo merdivenlerinin biraz ilerisindeki Schneidertemple ise sana Yahudilerin en çok tercih ettikleri mesleklerden birini, terziliği bir daha hatırlattı. Terziler, sarraflar, saat tamircileri, kemancılar... Sanatlarınızı kalmakla gitmek arasında bir yerde yaşatmaya çalışmıştınız... Terziler Sinagogu'ndan da dua sesleri yükselmiyordu artık. Oranın şimdi, adımların ve nefesinle yaşayabileceğin bu yeni zamanında, kendi zamanında, sergilere ve konserlere açık bir mekâna dönüştüğünü görmekse sana küçük bir sevinç veriyordu. Bu sevinci korumak için elinden geleni yapmalıydın. Sanatın yeşermesi umudun henüz tüketilmemesi demekti çünkü, biliyordun. "Yeni fotoğraflarla da yaşamayı bilmek..." dedin o anda kendine. O fotoğrafların kıymetini daha çok bilmek için... Kaybetme duygusuyla, kaybedilenlerin hikâyeleri seni bir yerlerde devamlı bekliyordu zaten...

Kaybolan yüzler, diller, her zaman bakılamayan ama bir yerlerde mutlaka saklanmış resimler, fotoğraflar... Hikâyelerin geçtiği yerleri hissedebilmek için dokunmayı, akla gelebilecek, sınırların el verebileceği her anlamıyla dokunmayı göze almak gerekmiyor muydu? Dekorlar gözlerimizin önüne birçok ihtimale teğet geçmiş bir sahnenin görüntülerini getirebilirdi. Doğu yanlış bir batıda, batı boş yere reddedilmiş bir doğuda kaybolup gitmiş, renklerini, seslerini, kimliğini, derinliklerini kaybetmiş. Yeni eskiyi taşıyamamış, eski kendini yeterince koruyamamış. Kimi insanlar biraz mecburiyetten, biraz kolaycılıktan, biraz da korkudan gelmiş, kaldıkça her yerden uzaklaşmış, saflık yerini küçük kurnazlıklara bırakmış, zevksizlik hastalığı, köy şehirde yaşanamayacağından, her yere bulaşmış. Tüm bunlardan geriye taklitler, sadece başkalarını değil, kendini bile taklit etmeler kalmış... Bu resmi de taşımam mümkün değildi. Ama içine biraz daha girmeye çalışmam mümkündü. Dokunmalardan duyduğum heyecanı duyurmayı istemeyecektim aksi halde, gördüklerim beni o fotoğraflara çağırmayacaktı. Çok uzak zamanlardan kalma yıpranmış yokuşları, merdivenleri bir daha hatırladım. Denize indiklerini de... Arabaların, insan sellerinin, kendilerini yeterince göremeyenlerin içinde nefes almaya çalışıyorlardı artık. Geceleri yüzyıllar boyunca karanlığa gömüldükten sonra, vakti geldiğinde, o da ancak bir nebze, titrek ışıklarla aydınlatılmışlardı. Gazyağıyla yanan

birkaç lamba... Bu görüntüyü hayal etmeyi başarabilirdim. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında bile, elektrikler kesildiğinde, bizim evde de, birçok evdeki gibi yaşanırlıklarını sürdürmüşlerdi. Karanlık birçok sokakta yürümeye devam ediyordu. Büyük caddelerdeki, meydanlardaki ışıltılardan çok farklı bir ışık vardı burada. Dahası bu şehirde batılı birçok büyük şehirdeki gibi büyük caddelerle büyük meydanlar da sayılıydı. Hemen yanı başlarında karşımıza harap bir sokak her an çıkabilirdi üstelik. Orada bir ev, bazen de bir apartman, görmeyi bilenleri başka bir zamana götürebilirdi. Zaman şehrin birçok tarafını harabeye çevirmiş, ancak bütünüyle yok edememişti. Bir şey, her isteyenin farklı bir şekilde adlandırmak isteyebileceği bir şey kıpırdamaya, direnmeye devam ediyordu. Bu tarih, işte bu tarih asla kaybedilemeyecek bir tarihti. İstanbulluluk başka türlü hak edilemezdi. Yolumun üzerinde bu kaygıyı benim gibi taşıyanlarla da karşılaştım. Aralarında sokak kedileriyle yaşamaya devam edenler vardı. Bir akşam vaktinde evlerine dönerken, ciğerciden onlar için atılacak sakatatları almayı ihmal etmeyenler, yoksulluklarını evlerinin önünde, saksılarda, hatta yağ, margarin tenekelerinde büyütmeye çalıştıkları çiçeklerle örtmeye, ucuz kızartma balıkla karınlarını doyurmaya, ucuz televizyon programlarıyla hayatlarına renk katmaya çalışanlar... Orada hayatım boyunca tüketemeyeceğim birçok hikâye ihtimali, yine bu yıpranmışlıktan süzülerek varlığını sürdürüyordu. Şehrin taşını toprağını altın bellemişlerin yaptığı talanı başka türlü nasıl görmezlikten gelmekte ısrar edebilirdim? Varsın birileri yine bir hayal dünyasında yaşadığımı söylesin.

Bütün bunları neden mi hatırladım şimdi? Elimde kalan, size birazdan gösterebileceğim fotoğraflar sorunun cevabını verebilir. Daha önce, çok güvendiğim başka yolcuların bıraktığı haritalara bakarak geldiğim yerin duygusunu böylelikle biraz daha iyi anlatabilirim belki. Size hüznü bu şehrin en vazgeçemeyeceğim mirası olarak gördüğümü söylememiş miydim?

Eski şehirde geçmiş
hâlâ sonbahar

Meydan dile gelince

Meydan'a bu duyguyla çıktın. Yılların akışında, o çağdaş şehir yalanı adına yapılan değişiklikler, bulunduğun yeri bir meydan olmaktan çıkarmıştı aslında. Böyle bir meydan hiç yoktu belki de. En azından gittiğin, hayran kaldığın şehirlerdeki gibi yoktu. Okuduğun satırlarda, adımlarını attığın yerin, özellikle denizin taşıdığı karanlık yüzlü yolcularıyla, birilerine bir zamanlar çok ürkütücü gelen eğlencelerin yaşandığı meyhanelerle renklendiğini görmüştün oysa. Başka dillerin seslerine karışan meze ve balık tatlarındaki yüzlerce yıllık birliktelik duygusu o meyhaneleri de çok yerli yapıyordu. Birçok yerliye daha çok hayallerle beslenen bir "batı"nın cazibesini yaşatan barlarsa, sana birçok kez sürgünlerin masalını hatırlatmıştı. Hayata bir eğlence yalanıyla sarılmayı başarabilenler de oradaydı, şehvetin karanlıklarına tutunmaya çalışan aslında yalnız erkeklere, daha kabul edilir hayatlarında, evlerinde, sığınaklarında yaşayamayacakları hazları, bedeli karşılığında vaat eden, aslında yine yalnız kadınlar da; güzellikleri ve tatlı dilleriyle, başkalarına başka hazların heyecanını yaşatmaya hazır genç Rum garsonlar da... Alabildiğine, içilebildiğince rakı ya da oralardaki daha yaygın adıyla duziko... Eğer istenirse mastika ya da daha anlaşılabilir adıyla sakız rakısı... Galata, farklılıklarını sana artık sadece o satırlarda duyurabilecek bu meydan ve çevresi, uzun yıllar süresince Sakız Adası'nın ruhunu, göçlerini,

yangınlarını da barındıracaktı sonuçta. Sonuçta... Sonuçta isteyen kendi rakısını yapabiliyor ve içebiliyordu. İstanbul bu yüzleri de taşıyabilirdi. O fırtınalarda taşımıştı, taşıyabilmişti zaten. Bir liman kimliğini her geçen gün biraz daha çok kazanan rıhtım, başka kıyılarda ve adalarda yaşayamayanların izlerini taşımıştı. Mezelerle dolu bir sofra başşehir olmanın ruhunu taşımıştı. Belki midye dolması, pilaki, közlenmiş patlıcan, beyin salatası, yanında soğanıyla Arnavut ciğeri, turşu, lakerda, likorino, balık yumurtası, ızgara köfte, sahanda pastırmalı yumurta... Belki de tarihin eski yıllarında kaybolmuş başka tatlar... O tatlara da birçok kez hem başka insanlar, hem de başka satırlar için dönmüştün. Şehrini daha derinden hissetmek için onları görebildiğince görmen, anlatabildiğince anlatman gerekiyordu ya... Bu tatlar senin mirasındı, bu hikâye de sende hep birilerini doğurmuştu. Acıktığını hissetmen kaçınılmazdı artık. İskelenin karşısına dizili, sana nedense hep uzak kalmış lokantalara yine de girmek istemedin. Şehrin sana, o lokantaların üst katlarının birinde, pencereye yakın bir masadan, o akşam çok güzel görünebilirdi oysa. O tatların her şekliyle ucuza pazarlandığı, enikonu sıradanlaştırıldığı, ancak asıl tatları bilmeyen yabancı gezginlerce rağbet görebileceği bu lokantaların sana hep uzak duracağı izlenimini edinmiştin ama bir kere. Oraya giremezdin. Yaz aylarında, şehre daha çok bilindik tarihi yerleri görmek için gelen bu gezginleri getiren, insanda zaman zaman ben de orada olsaydım duygusunu bırakan büyük gemilerin demirlediği limana baktın. Gemiler insana böyle bir duygu verirdi gerçekten. Sana vermişti en azından. Hayatının birçok seferinde birçok seferin hayali için vermişti. Liman şehrin içinde nefes alıp veren bir olasılıktı bu yüzden. Kaybedilmeye cesaret edilemeyecek bir olasılık... Tabii aynı zamanda da bir tarih. Hem de kederli, insanın içini acıtan bir tarih... Bu limandan o meçhule, belki de yeni bir umuda, geri döne-

meyeceğini bilerek mecburen çıkanlar da vardı bu tarihte, bu kıyıyı kendi isteğiyle terk ederek ardında kırgınlıklar, yarım bırakılmış hayatlar bırakarak gidenler de... Babaannen anlatmıştı. Kardeşi Rober, eşini ve çocuklarını da yanına alarak, Paris'e, tabii Marsilya'dan geçerek yeni bir hayat kurmak için giderken, bu limandan ayrılan geminin güvertesinden, geride kalan ailesine elleriyle bu şehirdeki hayatının bittiğini söyleyen bir işaret yapmıştı. Görüntüyü hep çok kırıcı ve üzücü bulmuştu babaannen. Hele hele sonradan yaşananları ister istemez hatırladıkça... Şehirden kopma tercihi, sadece aileden kopma tercihiyle birlikte hissedilmemişti. Sonradan yaşananlar, babaannenin hikâyesinde kelimenin tam anlamıyla bir öngörü derinliği taşıyordu. Paris ve kırklı yılların karanlığı... Rober karısıyla birlikte Toplama Kamplarına götürülecek ve bir daha geri dönmeyecekti. Resmin babaanneni ağlatmasının asıl nedeni buydu. Bir daha geri dönülemeyeceği gerçekten biliniyor muydu? Son anda oturulan apartmanın kapıcısına teslim edilebilen çocukların hikâyesiyse bambaşka, romanlara, filmlere konu olabilecek cinstendi. Onlar da günün birinde bu limana çok acılı bir hikâyede büyüdükten sonra döneceklerdi. Şehrinin başka şehirlerin kokusuyla yaşadığı hayatlardan sadece biriydi bu. Liman hatırlatacaktı, hep hatırlatacaktı. Babaannene bu acılı hikâyeyi, dedene Mütareke yıllarındaki Hintli askerleri, sana da unutamayacağın, Odessa'nın merdivenlerini, o merdivenlerde seninle tuhaf bir şekilde Yidişçe konuşmaya başlayan yaşlı dilenci kadını getiren o ilginç Karadeniz seyahatini...

Çocukluğunun sende yine derin izler bırakmış Liman Lokantası da yoktu artık. Beyaz örtülü masalar ilk gittiğinde seni nasıl da etkilemişti. Beyaz örtülü masalar... Bu masalar Denizyolları'nın başka limanlara giden gemilerinde de vardı, hatırlıyordun. Öyle gemiler var mıydı hâlâ? Birden, hiç beklemediğin bir anda, bu hikâyenin de dışında kaldığını fark et-

tin. O gemiler nereye gitmişti? Belki hâlâ vardılar, belki iyiden iyiye köhnemişlikleriyle, giderek biten, tükenen bir tarihte yol almaya devam ediyorlardı. Hikâyenin dışında kalan sendin belki, evet. Özenin, şehrine çok yakışan meyhane geleneğinin her geçen gün biraz daha çok yok olduğunu, o göçlerin derinlerine gömüldüğünü biliyordun en azından. Yıllar sonra karşına çıkacaklar, şehrine katılacaklarsa, sana başka ölümleri duyuracaktı. Rıhtım'ın, hafızalardaki öteki adıyla Yolcu Salonu'nun yakınlarına belki de beklentilerini bir nebze karşılayabilecek yeni birçok lokanta açılacaktı örneğin. Ne var ki oralara gitmek hiç gelmeyecekti içinden. Kırılanların ve eksilenlerin sesleri sana hâlâ çok yakından geliyordu da ondan mı? Tophane'deki nargile kahveleriyse, bu ıssızlığı da hissetmenin ötesinde, sana şehrinin görmeye dayanamayacağın bir başka yüzünü de gösterecekti. Kokunun cazibesine kapılmaya her an hazır olabilirdin. Ama kapılarına, çevrelerine astıkları o farklı ülke bayraklarına daha yakından bakınca... Resimden şehrine çok yaraşacak bir uluslararasılıktan, hatta yabancı gezginleri kendilerine çekmeyi hedefleyecek masum ve anlaşılabilir bir hedeften çok, tehditkâr bir bağnazlığın kendini ele verdiğini göreceğin gün, yine ürpermekle kalmayacak, bir başka kırılmanın içinde kaldığın duygusuna kapılacaktın. Farklılıklara nefes aldırmayacak bir Ortadoğu ülkesindeydin sanki. Şehrine yapılan bu saldırıyı da taşıman kolay değildi... Yüzümü avuçlarımın arasına aldım... Hatırladın mı? Bu sözler sana nerden gelmişti? Eski bir şiirden mi, hayatın içinden mi? Ne fark ederdi? Şiir şiir, hayat da bedelleri ödenmiş o hayatlarla yaşanınca, taşımaya çalışıldıkça... Görmezlikten gelmek, bir daha yokmuş gibi yapmak seni nereye götürecekti? O gün yine başka yerlere bakmak istediğin günlerden biri olacaktı. Şehrinin rıhtımından başka rıhtımlara gitmek zorunda kalanların acısını bir daha hatırlamak zorunda kalacağın bir gün... Bu resmi henüz görmediğin o akşam

da aynı duyguya kapılmıştın. Ama insanın, kayıplarıyla yaşadığı bir coğrafyaya, sadece kalanlar için değil, gidenler için de bağlandığını öğrenmiştin artık... Meydan'a çıkan sokakların o kadar derin yankıları vardı ki...

Köprü'nün yalnızları

Arkanı döndün. Galata Köprüsü karşında, seni kendisine bir daha çekecek akşam ışıklarıyla uzanıyordu. İçinde o anda uyanan duygu yine bu şehre çok ait bir duyguydu. Orayı, belki gördüklerin, yaşadıkların; belki de anlatılanlar, okudukların yüzünden, yalnızlara; hayata yenilgilerine, terk edilmişliklerine, küskünlüklerine rağmen bağlı kalanlara öyle çok yakıştırmıştın ki... Gün boyunca balık tutmak için o tırabzanların kenarına kimler gider, hiç kuşku yok ki binbir özenle koruduğu, hayatının vazgeçilemez bir parçası yaptığı oltasını sallardı? Arabalar arkalarından, sırtlarını dönmüş gibi göründükleri hayatların içinden geçerken, zaman onlarda, sabahlarının ilk ışıltılarında, günün farklı, değişen seslerinde, akşamın eve belki de bir kova dolusu istavritle dönmenin kazandırdığı küçük zafer duygusuyla yaşanan son renklerinde nasıl akardı? Kimdi onlar? Zeyrek'li, babadan kalma bakımsız, her geçen gün biraz daha çok çöken iki katlı ahşap evinde, hemşirelik yüksek okulunda okuyan kızının ve bir bankanın çay ocağında çalışarak eve maddi bir katkıda bulunan karısının kaygılarıyla da hayat savaşını sürdüren, Hocapaşa Vergi Dairesi'nden emekli, radyodan Osmanlı-Türk Musikisi programlarını hâlâ dinleyen, arada sırada da mahalle kahvesinde yıllardır tanıdığı, birçok derdini, sevincini paylaştığı iki arkadaşıyla sohbet etmekten ve dama oynamaktan büyük keyif alan, Vefa futbol takımının çok geride

kalmış başarılı günlerini, her bulduğuna ısrarla anlatmak isteyen Muhittin Bey mi? Âşık olduğu kızın bir kuru gıda toptancısının oğluyla evlenmesi üzerine hayata küsüp, elektrik mühendisliği tahsili gördüğü üniversiteyi bırakan, evindeki akvaryumlardan elde ettiği gelirle ancak birkaç kuruşu denkleştirebilen, tercihleriyle etli kabak dolmasını, ıspanaklı böreği ve mantıyı çok iyi yaptığı için de sevdiği annesini üzdüğü için üzülen Sütlüce'li okey ustası Selahattin mi? Bielefeld'deki Dr. Oetker fabrikasında yıllarca çalıştıktan sonra, barmenlik yapan oğlunu "acı vatan"da bırakıp, Almancayı iyi öğrenmeyi reddeden, Yasin okumayı bilecek kadar dinine bağlı karısıyla beraber, hep hasretini çektiği vatanına dönen, emeklilik ikramiyesiyle kendisine Okmeydanı'nda küçük bir daire alabildiğinden kira derdi olmayan, düzenli geliriyle de hayatını iyi kötü götürebilen, buna karşın onca düzenliliği yaşadıktan sonra, şehrin düzensizliğinden her fırsatta şikâyet edebileceği nedenler bulan, otobüslerin kalkış saatlerine tüm takıntılarıyla dikkat eden Veysel Bey mi? Sadece yaz aylarında Antalya'daki beş yıldızlı otellerin animasyon programlarında kendisine iş bulabilen, pek az filmini seyrettiği Yılmaz Güney'i hiç tanımayan kızları tavlamak için, onu hayatının kahramanı göstermeye boş yere uğraşan, sık sık jöle-lediği gür ve siyah saçlarının günün birinde dökülmesinden çok korkan, alev yutma numarası dışında hiçbir becerisi başkalarınca itibar görmeyen "rock"çı Selim mi? Kovasına gün boyunca doldurduğu balıkları, oltaya takılanlara ve ruh haline göre artık, kâh tavada, kâh ızgarada, kâh buğulama, kendi elleriyle pişirip, her akşamki rakı istihkakını elbette ihmal etmeksizin, biri barbut atarak, biri Mahmutpaşa'daki işporta tezgâhında kadın iç çamaşırları, biri de sigara, Rus havyarı, viski de dahil, nasıl, nereden bulduğunu hiç kimseye söylemediği kaçak malları satarak geçimini sağlayan, hepsi evli, bekâr gibi yaşamak isteyen ama bir türlü yaşayamayan

arkadaşlarıyla birlikte yemekten büyük haz duyan, takımı kimi kez bir araya getirebilen, kimi kez de getiremeyen, tek başına kaldığı saatlerde de sık sık anlaşılamamış bir şair olduğunu hatırlayan, yayımlanmayacağını bile bile, kurşunkalemiyle, kabını çok sevdiği için atmaya bir türlü kıyamadığı eski bir banka ajandasına toplumcu şiirler yazmaya devam ederek kendisine yeniden inanma gücü bulan, bir trafik kazasında kaybettiği annesiyle babasından kalan mal mülkle yıllarca, ama çok mütevazı koşullarda ayakta kalabilmiş, hazıra elbette dayanamayacağını bildiği parasının hepten tükendiği günlerde de nasıl intihar edeceğinin planlarını yapan Metin mi? Parasının nerdeyse tamamını Laleli'deki gece kulüplerinde, Ukrayna'lı ve Rumen orospulara kaptırarak iflas ettiği, dahası karşılıksız çek vermekten altı ay cezaevinde yattığı halde, elinde kalanlarla borsada oynayıp, gazetelerin ekonomi haberlerini satır satır okuyarak, büyük işadamı olma hayallerini tazeleyen, özgüvenini, bir bankada çok çalışıp kendisine iyi bir hayat vermeye çalışan karısını devamlı küçümseyerek tesis etmekten başka türlüsünü yapamayan, biri Londra'da dönercilik, biri Kütahya'da ayakkabıcılık, biri de Marmaris'te mavi tur işletmeciliği yapan oğulları tarafından nerdeyse hiç aranmayan, yetimhanede büyümenin izlerini üzerinden hiç atamayan Ümran Karlı mı? Onlar, kendilerini hiç kuşku yok ki farklı hikâyelere, yaşadıklarını daha dayanılır kılan hayallere sürükleyen suya günlerce bakarak, avlarını, her anlamdaki avlarını ısrarla sürdürseler de, sandalla, şehrin koylarında kıyıdan kıyıya dolaşarak avlananlar tarafından hiçbir zaman gerçek birer balıkçı olarak görülmeyeceklerini biliyorlar mıydı ama? Kamış balıkçılarının denizdeki olta balıkçıları tarafından balıkçıdan bile sayılamayacağını... Kim bilir... Devam ettiklerine göre... Belki de peşine düştükleri av, farklı bir avdı aslında. Onları bu ihtimalleri ve yalnızlıklarıyla baş başa bırakmaktan, hayal etmekten, hi-

kâyenin bir yerlerine koymaktan başka çaren yoktu. Tabii çapari takımı yapmayı, karışan misinayı çözmeyi, en önemlisi de kerteriz tutmayı bilmekle övünen balıkçıları da. Denizin içinde yolunu bulmak, bazen de balığın izini sürmek için kerteriz tutmayı bilmek kaçınılmazdı elbet. Çünkü denizin, kara insanlarının alışkını olduğu sokakları yoktu. Ya da o sokaklar başka sokaklardı. Sırlarını daha çok deniz insanlarının, gerçek deniz insanlarının bileceği sokaklar... Belki bir duba, belki bir şamandıra, belki de biraz uzaklardaki bir fener, ya da karada bir nokta bu yolu çizebilirdi. Sadece yollar değil, hikâyeler de başkaydı denizin içini bilenler için. Unutulmaması gereken, tarihten gelen gerçeklerle, o hayatı daha renkli kılabilecek yalanlar ve hayaller de... Ama o köprünün yalnızları ve hayal hikâyecileri için kerteriz tutmanın hiçbir anlamı yoktu. Onlar kerterizlerini kaybettikleri ve tüm yaşadıklarına rağmen, şehrin içinde kalanlar, kendilerinden daha kolay yol alabilenler gibi yaşayamadıkları için orada değiller miydi zaten?

Şehrinden uzun yıllar önce geçmeye başlayan bu köprü, sadece iki yakayı birleştiren bir köprü değildi, yaşayan, nefes alıp veren, hafızalarda silinemeyecek izler bırakmış bir köprüydü artık. Balık restoranları, meyhaneler yine ışıl ışıldı. O akşam oraya da eğlenmeyi doyasıya yaşayabilenlerin yanı sıra, yalnızlıklarını, kalabalıkların içinde örtmeye çalışanlar gidecekti. Fotoğrafların duygusu, çok korunmaya çalışılmış bir yeri sarsıyordu...

Dedenin, çocukluğunu hatırlarken, bu köprünün henüz inşa edilmediği günlerde, bir yakadan ötekine kayıklarla geçilen zamanı nasıl da özlemle hatırladığı geldi o anda aklına. O İstanbul'u görmeye, hayal etmeye çalıştın. Yapamadın. Gereği yoktu. Köprü senin tarihine çoktan yazılmıştı. Artık ahşap olmaması, geçişinin bir zamanlar yayalar için bile paralı olması sadece bir teferruattı. Orada Orhan Veli'yi, Sait Fa-

ik'i, Kemalettin Tuğcu'yu görmen bile bir teferruattı. Köprü, tarihindeki şiiriyle, senden de geçiyordu artık... Çocukluğundaki, gençlik günlerindeki haliyle yeni günlere dayanamayacağı anlaşıldığında şehrin bir başka tarafına sürülmüş, yerine bir başkası konmuştu ama, köprü köprüydü yine de... Balıkçılar oradaydı, meyhaneler, gündüzün keşmekeşi, gecenin sessizliği, bir yerlerde kaybolmuş sarhoşları, yalnızları bile oradaydı. Gecenin en derin vakitlerinde büyük gemilerin geçmesi için yine açılıyor, günün ilk ışıltılarıyla kapanıyor, üzerinden geçmeye başlayan arabalar iş yerlerine gitmeye başlıyor, altından geçen motorlar, uykusuzluğu yüzlerinden okunan yolcuları Haliç'in yavaş yavaş uyanan iskelelerine, kendisini duyurmaya başlayan seslerine taşıyordu. Şehrinin bu uyanışını, uyku mahmurluğundaki sessizliğini de sevmiştin, o motorların bu sessizliği delen gürültülerini de. Vapurların o saatlerde daha çok duyulan düdüklerini de... Şehir, tüm yaşlı şehirler gibi, vazgeçemeyeceği sesleriyle yaşamaya devam ediyordu... Eksikliğini en çok duyuran gidenlerin sesleriydi, nefesleriydi, sana duyurduklarıydı. Sigaranın dumanını fazlasıyla hassas ciğerlerine çekmeye başladığın günlerde, amcanla küçük bir suç ortaklığını paylaşmanın heyecanını yaşamak için gittiğin o nargileci de sana bu hikâyeden gülümsüyordu. O nargileci sahici bir nargileciydi işte, şehrinin tarihini taşımayı bilen bir nargileci... Nargile içmenin adabını ancak böyle yerlere giderek, içenlere bakarak öğrenebileceğini söylemişti amcan. Bakmıştın sen de, öğrenebileceklerini öğrenmeye çalışmıştın. Yaşadıkların, seni ilerleyen yıllarda, yanıtlanmayan sorularıyla da kendisini yazdırtan bir başka ayrılık ve beraberlik hikâyesine götürecekti. Orada, daha çok görmek ve anlamak için gittiğin nargilecide, şehrin gürültüsünden, hoyratlıklarından bir süreliğine kopmak isteyenler vardı. İki yaşlı adamın arasına uzun bir sessizlik girmişti. Sohbet kesilmiş miydi gerçekten? Kulağına, konuş-

maya devam ettiklerini fısıldamıştı amcan. Ne demek istediğini yıllar sonra anladın. Nargile içmenin, özellikle bir sessizliğin içinde birçok sesi barındırabileceğini, fokurdayan suyun, tütün kokusunun, havaya üflenen dumanın bir suskunluğu nasıl derinleştirdiğini keşfettiğin, hissedebildiğin zaman... Köprünün altında, sana bu dünyayı tanıtan o nargileci yerinde duruyor muydu hâlâ? Sorunun cevabını birkaç adım atarak verebilirdin. Ama vazgeçtin. Orayı arama gücünü bulamadın o anda kendinde. Köprü aynı köprü değildi artık. Amcan ölmüştü. O insanlar da nerdeydi kim bilir. Bu ıssızlığı yaşamaya değmezdi. Hatırlamak, sadece hatırlamak daha anlamlı ve korunaklıydı bazen... Şehrinin hayatına son yıllarda katılan, daha çok gençlerin rağbet ettiği "nargile cafe"lerin havasına tam da o anda kendini yeniden kaptırmaya çalıştın. Gülümsedin. Sıcak bir duygu geçti içinden. O "cafe"ler, bildiğin kahveler değildi elbet. Kaybolmaya yüz tutmuş gibi görünen bir geleneğin, farklı bir fotoğrafın içinde, yeni günlerin beklentilerine kapılarak değişse de, birçok genç insanın hayatında anlamlı bir yere oturması, kim ne derse desin, sevindiriciydi yine de. Anlatabilmek, gösterebilmek, duyurabilmek gerekiyordu demek ki... Yolların hepten kapanmaması için, köprülerin atılmaması için başka adımların da atılabileceğini söyleyebilmek... O akşamın seni gülümsetebilen ender anlarından biriydi bu. Daha fazlasını görmek seni nereye, kimlere götürecekti?

Eminönü'nde hayatını kazanmak

Şehre yeni bir akşam inmişti. Herkesin kendi telaşında, kalabalıklarında ve yalnızlığında yaşadığını, hayatın başkaları için devam ettiğini kendine yeniden söylemen bu buruk sevinci derinleştirmeni sağlayabilirdi. Mirasın silemeyeceğin izleri, seni hiç beklemediğin zamanlarda hayatına dönenlerle takip edecekti. Sevdiklerini kaybederek yaşamayı sürdürenlerin kaderiydi bu. Bu yası tutacaktın. Kaçmadan. Sözlerin büyüsüne inanarak, inanmayı sürdürerek... Köprüye yeniden baktın. O adımı atamıyordun. Denizin ışıklarına bakarak Eminönü'ne geçmekten de vazgeçtin. Orayı sadece gündüz kalabalığıyla tanımış ve yaşamıştın. Çekicilikleri ve tüm sıkıntılarıyla... Hikâye uzundu, çok çok uzun. Çok uzun, çok zor yaşanmış, çok bunaltıcı, ama ne gizlemeli, çok da öğretici... Balık ekmek kokusu, şehrin belki de en iyi pastırmasının, biberli eski kaşar peynirinin satıldığı çarşısı, Yeni Camisi ve güvercinleriyle Eminönü; Balkan Harbi'yle gelen birçok Rumeli acısını da taşımış, Hareket Ordusu'nun yaşananlara el koymasının ardından, Selanik'teki Alatini Köşkü'nde mecburi ikamete tabi tutulmuş Abdülhamit'i bile tanımış tren garı, Borsa ve Konyalı restoranları, artık göremediğin Üç Kardeşler ve Yordan işkembecileri, benzersizliklerine hep inandığın Filibeli ve Namlı Rumeli köftecileri, eşsiz kokulu, raflarında Ece Ajandalarının, Saatli Maarif Takvimlerinin, sarı sayfalı müsvedde defterlerinin, kokulu ve kokusuz silgi-

lerin, kurşunkalemlerin, daktiloların, daktilo şeritlerinin, mürekkep şişelerinin, kurutma ve karbon kâğıtlarının yanı sıra, birbirinden çekici dolmakalemlerin de bulunduğu kırtasiyecileri, çarpıcı mimarisiyle seni her zaman etkilemiş Büyük Postane'si, Aşirefendi Caddesi'ne çıkan hemen yanındaki yokuşta, kendini bildin bileli, çok küçük dükkânlarda mekân tutmuş, her geçen gün biraz daha çok azalan, eksilen çakmak ve dolmakalem tamircileriyle Sirkeci; ülkenin her anlamda nabzını tutmuş, kendilerini sonradan şehrin çok dışına sürmüş gazeteleri, birçok yazar adayının hayalleriyle nefes alıp vermiş ya da bu yazarların hayallerine nefes vermiş yayınevleri, eski hanlardaki, ağır sigara dumanı kokulu, edebiyata gönül vermiş, dergi yazıhaneleri, daha doğru bir deyişle de odalarıyla Cağaloğlu; gündelik hayatlardaki yerlerini giderek kaybeden kumaşçılarıyla Sultanhamam; baharat kokuları ve kuruyemişçileriyle seni her zaman kopmak istemediğin bir tarihe çağıran Mısır Çarşısı, akide şekerleri, çifte kavrulmuş lokumları, fıstıklı helvası, özellikle de yaz aylarındaki buz gibi turunç ve demirhindi şerbetleriyle birçok hafızada derin izler bırakmış Ali Muhiddin Hacıbekir'i, nedense biraz onun gölgesinde kalmış Hafiz Mustafa'sıyla Bahçekapı; benzersiz kokusu önünden geçenin yolunu çevirebilecek Kurukahveci Mehmet Efendi'siyle Hasırcılar; nerdeyse her türlü ithal, bir zamanlar da kaçak malın satıldığı Tahtakale; yoksulluğun kendini çok renkli bir dille sergilediği Mahmutpaşa... Cepheleri tarihi dokusunu kaybetmemiş Orta Avrupa şehirlerindekileri andıran, başka yerlerde hiç kuşku yok ki farklı şekillerde değerlendirilme imkânı bulabilecek birbirinden çarpıcı, ancak ne yazık ki kelimenin tam anlamıyla köhnemiş, bir zevksizliğe teslim edilmiş, tarih duygusundan yoksun birçok ticaret erbabının doldurduğu, çoğu pis, karanlık, artık hiçbir sabunla temizlenemeyecekmiş gibi görünen iş hanları, tefeciler, doviz kaçakçıları, bankalar,

bankalar, bankalar... Hatırlamaya çalışmak yeterince kederliydi. Kaçmak, kaçmak, kaçmak istemiştin. Kaçabildiğince kaçmak. Oralardan kaçmak. Oraların sana dayattığı hayattan, daha doğru bileceğin bir hayat umuduyla kaçmak. Kaçmak, kaçmak, kaçmak... Sonunda, tüm eksilmelerinden, aynı zamanda da değerini ancak yılların ardından anlayacağın çoğalmalarından sonra kaçabilmiştin de. Günü geldiğinde de oraya tüm yaşadıklarının ardından, başka gözlerle döndün. Dışarıdaydın artık, en nihayet seni çok acıtmış o çemberin dışında... Şimdi o sokaklara yine gülümseyerek bakabilirdin. Üstelik sana çok anlatılmış, ama bir türlü yaşayamadığın gece ürkütücülüklerini görme umuduyla... Ne var ki zaman o zaman değildi. Vapur iskelede seni karşı yakaya götürmek için bekliyordu. Anneni aradın. Onun da sesinde bir yas vardı elbet. Dedenin evine döneceğini, ertesi gün erkenden yanına gideceğini söyledin. İtiraz etmedi. O akşam hiç kimsenin hiç kimseye serzenişte bulunmaya hali ve niyeti yoktu. İskeleye doğru yürüdün. Vapura bindin. Kısa bir süre sonra da hareket ettiniz.

Özel hayat hikâyeleri, içlerinde başka savaşlar, ölümler ve kendine göre kahramanlıklar barındıranları, en sahici tarihi inşa ediyordu... Oralarda duygular vardı çünkü. Tarih kitaplarının ulaşamadığı derinlikler, yalnızlıklar, ıssızlıklar... Bu ihtimale de çok inandım. Yine benden önceki yolcular gibi, uzun yürüyüşlere çıkmamın sebebi buydu. Gittiğim yerlerden hikâye kırıntıları toplama, cebime koyma umuduyla... Yolumu daha iyi bulmak için... Kendileri gibi her geçen gün biraz daha çok yıpranan, eksilen, çöken evlerinde birilerinin yolunu bile bile boşuna gözleyenler; gece otobüslerinde uyuyanlar, bu otobüslerin mola verdiği lokantalarda bir başka ayakta kalma savaşı verenler; hiç uyuyamayanlar, sarhoş bile olamayanlar; gece sokaklarında boza, tavuklu ya da nohutlu pilav, köfte ekmek satarak çocuklarının okul masraflarını karşılamaya çalışan öğretmenler, tapu sicil memurları; sabahları, özellikle kış aylarında, gün ağarmadan, insanın içini donduran o ayaza çıkarak, eskilerin deyişiyle birkaç kuruş para için çalıştıkları fabrikalarda işbaşı yapmaya giden, sıcak bir yuvanın hayalini kuran, bedenlerini kullanmayı bedellerini ödedikleri hatalarla öğrenen genç kızlar; hasta başında bekleyenler, deliler ya da deli bilinenler, işsiz kocalarından yedikleri dayaklara rağmen hayat dirençlerini yitirmeyen hemşireler; muhallebicilerde, işkembecilerde, biracılarda sabahı doğuran, itibarlarını ve özgüvenlerini kaybetmiş bankacılar, iflas etmiş, hiçbir işte di-

kiş tutturamadığı halde büyük kazançların hayalini kurmaktan vazgeçemeyen tüccarlar; balığa çıkanlar, balıktan dönenler, haldeki mezattan kazanabileceklerini kazananlar, kazanılanları tezgâhlarına taşımaya çalışan balıkçılar; parklarda öldürülme, tecavüze uğrama korkusuyla bir banka büzülüp geceyi geçirmeye çalışan sokak çocukları, ev kaçkınları; memleketlerini içten içe özleyen, esrar çekerek güzelleşmeye çalışan orospular, ancak hayattan büyük tokatlar yemişlere kendilerini açabilecek, bir erkeğin bedenine hapsolmuş kadınlar; geç vakitlere kadar çalışmak zorunda kalan marangozlar, gittikçe azalan, daha az ihtiyaç duyulan gomalak cila ustaları, kartvizit ve davetiye matbaacıları, bezgin tornacılar, eski arabaları yaşatmaya çalışan kaportacılar, oto tamircileri; içi boşaltılmış televizyon dizilerine tutku derecesinde bağlı kadınlar; pavyon müzisyenleri, şarkıcıları, müdavimleri, fedaileri; kabul görmemiş ressamlar, şairler, müzisyenler; intihar edemeyenler... Onların ortak tarafı bir yerlere gitme hayaliyle hayatlarını daha dayanılır kılmak olabilir miydi? Gitmek, gitmek, gitmek... Ya da... Ya da tüm hayallere rağmen hep aynı duvarların içinde kalmak... Resmi tanıdınız mı? Daha önce gördünüz mü? Bu tarihi en çok hangi duygu yaşatmıştı? Siz bu resmin neresindeydiniz?

Gölgeler o yollardan geçerse

Vapurlar anlatır

Denizdeydin. Vapur şehrinin kendini daha çok evinde hissettiğin yakasına doğru yol alıyordu. "Bir İstanbulluluk var, bir de İstanbul'da Kadıköylülük" dedin içinden. Gülümsedin. Nerden nereye gelmiştin. Çocukluğun, ilkgençliğinin nerdeyse tamamı, yavaş yavaş uzaklaştığın yakada, Şişli'nin, Osmanbey'in, Kurtuluş'un, Feriköy'ün, Harbiye'nin, Nişantaşı'nın, Teşvikiye'nin, Maçka'nın sokaklarında geçmişti oysa. Beşiktaş'ı, dar sokaklarını, çarşısını Necatigil'le birlikte sevmiştin. Yaşadığın evlerde Hasköy'ün, Balat'ın, Sütlüce'nin, Tepebaşı'nın, Ortaköy'ün ve Şişhane'nin izleri vardı. Oralara satırlarında birçok kez döndün. Bu yeni, uzun yürüyüşünde de yeniden dönebilirdin. Adımlarının seni götürebileceği öyle çok hikâye vardı ki... Gelgelelim Kadıköy sana yılların akışında, başka bir aidiyetin sınırları içinde kalmanın yolunu da açmıştı. Sen de o iç göçlerin yolcularından biriydin artık. Bu coğrafyadan, tüm yaşadıklarına rağmen, kopamayacaktın.

Vapurun üst katındaki arka güvertedeydin. Hava serindi. Denize ve kıyıların ışıklarına baktın. Vapurların sadece şehrinin değil, senin de tarihinde, özel hayatında ne kadar vazgeçilemez bir yer edindiğini bir daha hatırlamanın tam zamanıydı. Kitaplar, başkalarının anıları, çok eski albümlerde kalmış fotoğraflar, sana kayıklarla, bir kıyıdan bir başkasına yüzyıllar boyunca gidip gelindikten sonra, ilk buharlı vapurların bu derin sularda yaşananları nasıl değiştirdiğini, çok

uzaklardaymış gibi görünen Boğaz köylerini birbirlerine nasıl bağladığını, yakınlaştırdığını da anlatmıştı. Hikâye kendisini bir başka dil yolculuğuyla yazdırıyordu. Birçok eski İstanbullunun, hiç kuşku yok ki Fransızcanın "vapör"ünden, "buhar"ından mülhem, kıyılarını değiştiren bu taşıtlara yıllarca "vapor" demelerinde bu yolculuğun esintileri hayat bulmuyor muydu? Derin bir içselleştirme tarihiydi bu. Sonrasıysa başka, birbirinden farklı, ama yine de aynı su yollarında birleşen hikâyelerindi. Vapurlarla hayal kuranlar, aşklarını koltuklara suskunluklarıyla kazıyanlar, sevinçlerini, heyecanlarını, umutlarını, kederlerini içlerinde gizleyenler ya da duyurmak isteyenler, birileriyle buluşanlar, kelimenin akla gelebilecek tüm anlamlarıyla buluşanlar ya da buluşamayanlar, buluşmalardan kırgın dönenler, yalnızlar, kaçmak isteyenler, bir geleceğin inşa edilebileceğine inananlar, "şimdi"lerini yitirenler, hesap yapanlar, hesabı tutmayanlar, boş gezenler, hep yetişenler, hiç yetişemeyenler, yetişmeye çalışanlar, yetişme yanılsamalarıyla hayata bağlanmaya çalışanlar, uykularını alamayanlar, hiç uyuyamayanlar... Bu hikâyelerden geçmişinin çekmecelerine farkına varmaksızın bıraktığın, hiç beklemediğin zamanlarda kendilerini sana yeniden göstermiş, göstermeye de devam edecek o kadar çok hikâye biriktirmiştin ki... O vapurların düdükleri hayatının farklı dönemlerinde, farklı yerlere gitmeni, sonra da yine beklemediğin zamanlarda o yerleri hatırlamanı sağlamamış mıydı? Hayatın daha sessiz saatlerinde, gecenin içinden geçenlerden, ya da sabahın ilk ışıltılarında yola çıkanlardan gelen ses, şehrinin en derinlikli seslerinden biri değil miydi? Haydarpaşa İskelesi'ne yaklaşıyordunuz. Selimiye Kışlası'nın önünden geçerken yine hatırlamak istemediğin bir tarihin acısını hissettin. Bu acıyı hiçbir zaman unutamayacaktın. Dışarıdan bakıldığında, hele hele geceleri ışıklandırıldığında birçok insana hoş bir mimari duygu verebilecek bu yapının nasıl da derin, acımasız bir iç ka-

ranlığı vardı aslında. Ne çok genç orada ne çok ölümün ve haksızlığın tanıklığını yapmak zorunda kalmıştı. Gözaltılar, sorgular, işkenceler... İmparatorluğu kurtarmak için elinden geleni yapan şair ruhlu padişah Üçüncü Selim, burayı yaptırır ve kendi adıyla şehrin hafızasına yazdırırken, tüm bu isyanların ve cinayetlerin de yaşanacağını hayal edebilmiş miydi? Bir vapur, duygunu güçlendirmek istercesine, o anda düdüğünü çaldı. Kendine bu sesi ve görüntüyü hiçbir zaman kaybetmemeyi temenni ettin. Bu su yolu sende ne kadar da uzun yol almıştı... Kalktın, dirseklerini küpeşteye dayadın. Haydarpaşa Garı'na baktın. Önündeki iskelenin seyretmekten her zaman büyük keyif aldığın eşsiz çinilerine... Arkandaki mendireğe yine büyük bir martı sürüsü konmuş muydu? Vapurun öteki tarafına geçerek bakmak istemedin. Resim çok gördüğün resimlerden biriydi. Hayalini kurmak yeterliydi o an için. Şehre Anadolu'dan, ellerinde tahta bavullarıyla uzun tren yollarından gelenlerin denizle hayatlarında ilk kez karşılaştıklarında neler hissettiklerini hayal etmen de yeterliydi. Tarihin bu yüzü akla getirildiğinde Gar'ın ne kadar müthiş bir yere oturtulduğunu bir daha fark ettin. Dışarı çıkan yolcu hemen denizle, üstelik İstanbul'u İstanbul yapan o tarihi yarımadanın çehresiyle karşı karşıya kalıyordu. Şehrin görmek isteyene kendisini hemen gösteriyordu bir başka deyişle. Buralara başka coğrafyalardan gelen ressamların, yazarların, aralarında Le Corbusier'nin de bulunduğu mimarların kayıtsız kalamadıkları bir görüntüydü bu. Tren yolcusunu hemen denizle karşı karşıya bırakan kaç şehir vardı yeryüzünde? Venedik, Ferrovia geldi aklına. Haksızlık edemezdin. Çıkışta, orada karşılaşılan resim de çok etkileyiciydi. Ama Ferrovia Haydarpaşa kadar etkileyici değildi ki... Serin bir rüzgâr esiyor, vapur köpükler çıkararak ilerliyordu. Bu görüntünün içine o çocuğu bir daha koyabilirdin. Geçmişin suları sana çok uzaklardan sesleniyordu. Oraya gitmek zorundaydın artık...

Vapur eğitimi, kuşağının insanları için, çocukluk yıllarından başlayarak, tüm doğallığıyla nasıl da hayatın akışındaki yerini almıştı. Şehrin iki yakası bir köprüyle birbirine bağlanmamış, bir başka açıdan bakıldığında da tutsak edilmemişti henüz. Kendini daha çok ait hissettiğin Kadıköy Yakası'nın kıyıları da şehre şimdiki kadar ait olmamıştı. Şehir, İstanbul Tarihi Yarımada olmaya devam ediyordu sonuçta. Babanın Eminönü'ndeki işyerine doğru yol almak için evden çıktığı sabahlarda bazen "İstanbul'a gidiyorum" ya da "şehre ineceğim" ifadelerini kullanması boşuna değildi ki... Yıllar geçecek, vakti geldiğinde, Hulki Aktunç'un çocukluk coğrafyasını anlattığı kitabın satırları arasında som Kadıköylülere de rastlayacaktın. O da onların hikâyesini bir dergide okuduğunu söylüyordu. Kadıköy'de 24 ayar Kadıköylüler var, yaşları 60-70... Ve Karşı'ya ömür boyunca geçmemişler... Satırların çizdiği bu resme nasıl kayıtsız kalabilirdin? Kimdi bu insanlar, hayatlarını nasıl, hangi hayaller ve hakikatlerle geçirmişlerdi? Onlara karşı yakaya bir kez bile geçme ihtiyacını duyurmayan neydi? Ya da onları başkalarının, tabii ki bu kıyının duygusunu yeterince bilemeyenlerin, yakıştırmasıyla bu körler ülkesinde tutan? Güneşin batışına vurulmuş olmaları mümkün müydü? Bu şehirde gurup vaktini en iyi Kadıköylünün bildiğini söylemek için Kadıköylü olmak gerekmiyor muydu sonuçta? Vapurların, sadece vapurların şehre bağladığı Fenerbahçe, Moda, Erenköy, Suadiye, Bostancı, İdealtepe, Süreyya Paşa kıyıları, senin ve birçok insanın yaz kıyılarıydı, sayfiye yerleriydi. Kışların Avrupa, yazların Asya yakasında geçirildiği hayat geleneğinin belki de son halkasına tutunmuştun. Tabii şehrin değişeceğini, o kıyıların bazılarını hepten kaybedeceğini yine bilmeden... Hayatın hep böyle akacağını zannederek. Başka olasılıklara gerek yoktu. Başka olanakları düşünmeye, aramaya da... Mayısın son günleri, şehrinin sendeki en güzel günleriydi. Okullar kapan-

mış, yaklaşan yaz yeni solukları, buluşmaları vaat eder, deniz tüm ayartıcılığıyla seni bekler, bir bahçe başka, çok tekrarlanmış bir saklambaç oyunu için çağırır olurdu. Mevsimliğine tutulan evlerin çok eşyaya ihtiyacı yoktu. Bir masa, birkaç iskemle, bir iki koltuk, birkaç çarşaf, yastık kılıfı, battaniye ve elbette buzdolabı ile çamaşır makinesi... Eşyaların toplanması, battaniyelere sarılması, göç heyecanının tüm eve yayılmasına yeterdi. Hazırlık, her göç gibi, birkaç gün öncesinden başlardı. Yaz akşamlarını nasıl değiştirdiği ancak çok sonraları anlaşılabilen, evlerin en değer verilen eşyası kimliğini yıllar boyunca sürdüren televizyon hayatlara henüz girmemişti. Radyonun saltanatı devam ediyordu. Tranzistörlü, taşınabilir radyolarla bir çağ atlandığına inanılıyordu üstelik. Bir de tüm bu gelişmelerin yanında, asla unutulmaması gereken o tuhaf alet: transformatör... Gözlerinin önüne geldi mi? Asya yakasına 220, Avrupa'ya 110 volt şehir cereyanı verildiğini, elektrikli aletlerin çoğunun, yılın büyük kısmı Avrupa yakasında geçirildiğinden, 110 volta göre imal edildiğini şehrinin her halde pek az insanı hatırlıyordur şimdi. Bu gerçeği bilmeden de transformatörün önemi hakkında bir fikir sahibi olunamıyor elbet. Alet, adı üstünde, iki yaka arasındaki bu farklılığı ortadan kaldırıyor, deyiş yerindeyse istenmedik kazaların, istenmedik sonuçlara yol açmasını engelliyordu, nasıl önemsenmesindi. Binbir zorlukla satın alınabilen, bugünkünden çok daha büyük kıymet taşıyan buzdolabının veya çamaşır makinesinin motorunun bir ihmalkârlık sonucunda yanması evde uzun süreliğine sarsacak bir felaket gibi yaşanabilirdi sonuçta. Ülke fakirdi, büyük imkânsızlıklarla boğuşuyordu. Ailenin durumu pek parlak sayılmazdı. Ayakta kalabilmek için eldekilerle yaşamayı bilmek gerekiyordu, daha başka ne yapılabilirdi ki... Yaşananlara böyle bir yerden bakınca, nelerin, nasıl değiştiğini, nerelerden nerelere gelindiğini şöyle bir hatırlamak bile, sevinçle

karışık bir keder doğuruyor insanda. Uzunca bir geçmişi geride bırakanlar, kendilerini arada sırada yoklayan bu duyguyu elbette çok iyi bilir. O günlerin böyle yoksunluklarla geçmesine mi daha çok üzülür böyle zamanlarda insan, yeniden, bir çocukluk adına, artık yaşanamayacağına mı? Kendine farklı sözlerle birçok kez sorduğun bu soruyu, o akşam Kadıköy İskelesi'ne yaklaşır, rüzgâr yüzüne vurur, vapurun ardında bıraktığı köpüklere bakarken yine sordun. Yine içine sinecek bir cevap bulamadın. İhtimallerin ikisi de doğruydu da ondan mı? Kim bilir... Belki de başka ihtimaller vardı. Fazlasını kurcalamanın bir anlamı yoktu ama. Asıl önemlisi duygular değil miydi? O anlarda tek hissettiğin içine yayılan, sana yine çok tanıdık gelen o buruk sevinçti. Kimi büyüme sancılarının çok uzaklarda bırakıldığının bilinmesinden kaynaklanan bir buruk sevinç. O sancıların bıraktığı kimi izler hâlâ tam anlamıyla silinemediyse de, hayatını istesen de istemesen de, için için etkilemeye devam ediyorsa da... Yeni sancılarla büyümeye devam ettiğini görsen de...

Vapurun köpükleri... Babanla kıç güvertesinden denize baktığınız o gün geldi birden aklına. Bir yaz günü müydü? Yine bir yakadan ötekine mi geçiyordunuz? Yoksa bir Ada Vapuru'nda mıydınız? Buraları çoktan silinmiş. Köpüklerin nasıl çıktığını sorduğunu iyi hatırlıyorsun ama. Babanın verdiği yanıtı da... Denizin altında sabun kalıpları var, vapur onlara sürtündükçe de bu köpükler çıkıyor... Babanın yüzündeki muzip gülümseme gözünden kaçmamıştı. Söylenenlere inanmıştın yine de. Ya da inanmaya çalışmıştın, daha fazlasını bilmeye gerek duymamıştın. Soruyu başka çocukların da babalarına sorduğunu, başka cevaplar aldığını ve bu cevapların gerçeklere aslında ne kadar uzak düştüğünü nerden bilecektin? Kimilerine kaptanın karısının çamaşır yıkadığı bile söylenmişti. Köpüklerin sabun ve çamaşırla bir bağlantısı vardı sonuçta.

Oyun o günler için böyle bir oyundu. Şimdi geriye büyüklerin bu oyunu neden seçtiklerini sormak kalıyor. İlerleyen yaşlarına rağmen, bu küçük yalanlarıyla, çocuklarının yanında çocukluklarını mı yaşamak istemişlerdi? Kopmak istemedikleri bir hayal dünyaları mı vardı? O çocukların çok sıradan gerçeklere hazır olmadıklarını mı düşünmüşlerdi? Kendilerine bu gerçekleri anlatmayı yakıştırmamışlar mıydı yoksa? En iyi cevabı bulabilmek hâlâ zor değil mi? Belki gerekli de değil. Çocukluğunun saflığına, hayallere kapılma güçlerine tekrar inanmak daha anlamlı galiba. Hayallere inanmanın saflığı... Kayıplar, ihanetler yaşanmayınca, çok bağlanılmış, sığınılmış yalanlar gerçeğin aynasında henüz tuzla buz olmayınca...

Hayatından geçen vapurlarda, bu fotoğrafın dışında, başka birçok fotoğraf bıraktın kuşkusuz. Bu fotoğraflar sende etkilerinden kurtulamadığın izlerle devam etti. Geriye kimi hikâyelerin akislerini bırakarak... Makine dairesine yakın, biraz mazot, biraz da havasızlık kokan bodrum katı şimdilerde ancak vapur çok kalabalık olunca, kaptan da izin verirse açılabiliyor. Bu katın varlığından pek az insan haberdar artık. Bir zamanlar hep açıktı oysa. Vapur kalabalık değilse de... Soğuk kış günlerinde sıcaklığı nedeniyle tercih edilebilirdi. Kasvetli havasına rağmen... Bir keresinde, galiba bir gezi dönüşüydü, arkadaşlarınla beraber, o sırada orada başkaları da bulunmadığından, öğretmenlerinizin, ailelerinizdeki yaşlı akrabaların taklitlerini yaptığınız, o anda uydurduğunuz bir küçük oyun oynamıştınız. Güldürme yeteneğini gösteren göstereneydi. Tabii aynı zamanda gülme yeteneğini de... Ne şamataydı ama. Görevliden nerdeyse dayak yiyecektiniz. Dışarı çıkarken işittiğiniz azar eğlenceyi gölgelemiş görünüyordu ama, gülmememek için yine de zor tutuyordunuz kendinizi. Kimi anlar uzaklara düşünce nasıl da değer kazanıyor.

Vapurların kıç tarafındaki lüks mevki bölümü de yok ar-

tık. Görüntüyü hep buruk bir gülümsemeyle hatırladın. Masaların çevresindeki koltuklara oturabilmek için fazladan bir ücret ödenmesi gerektiğini, bu ücreti yolculuk sırasında gelen bir görevlinin tahsil ettiğini, oraya, annen bu farkı ödeyemediği için her istediğinde gidemediğini, gidemediğin için üzüldüğünü, ama neye üzüldüğünü tam bilemediğini de... Kimi görüntüler kimi çocukların üzerinden nasıl da acımasızca geçebiliyordu.

Daha çok yaz aylarında yaşanan güverteler de vardı tabii bu arada. Rüzgârı daha çok hissetmek için oturulan baş taraftaki güverteyle, üstü açık, daha havadar görünen, ancak bacaya yakın olduğundan üzerine beklenmedik bir anda kurum yağabilecek, ani bir düdük sesinin hazırlıksız yakalananı yerinden hoplatabileceği üst güverte ve şimdi durduğun, sana tüm bu anları geri getiren, rüzgârı daha az alan, bu nedenle de daha çok insan tarafından tercih edilen kış güverte... Bir de elbette yan taraflardaki sıralar... Denizi daha yakından hissetmek umuduyla...

Vapurlar şehre bir nefes verir. Yaşamayı bilenler de onlarla nefes alır. Hayat akar, deniz akar, geçen günlerin suları derinlerimizde, ait olduğumuz tarihle beraber akar... Poyraz kendisini iyiden iyiye hissettiriyordu. Bu rüzgârı daha çok sevdiğini, kendine yakın bulduğunu hatırlamanın tam zamanıydı. Lodos gibi değildi poyraz. Yaz aylarında lodosun esmesi denize girme keyfinin kaçmasına yol açabilirdi mesela. Su bulanıklaşır, kıyılar nerelerden geldiğini asla öğrenemediğin üzüm çöpleri ve denizanalarıyla dolardı. Kış aylarındaysa, uzun günler yerde kalan karın erimeye yüz tutması, buz tutan yollarda yürüyemeyen anneannene küçük bir yaşama sevinci vermesi, artık dışarı çıkabileceği vaadinde bulunması demekti. Dünyayı tanımaya çalıştığın evin böyle bir sahnesi de vardı en azından. Sürekli yinelenen replikse hiç kulaklarından gitmedi.

"Ayde, ya vino el belediye! (Haydi, belediye geldi!)"

Belediye gelecek, yolları temizleyecek... Onu sevindirenin seni de sevindirmesi mümkün müydü? Rüzgâr şehri ısıtabilirdi. Ama senin ona ısınman bu görüntüler ve yaşattıkları yüzünden mümkün olamamıştı pek... O günleri böyle bir zamandan görmek güzeldi yine de. Yaşanan yaşanmıştı işte. Geriye kalan bu tortu da kendine göre bir zenginlikti, inkâr edebilir miydin? Yüzünü okşayan poyrazın tadına bir daha varabilirdin artık. Sen devam ediyordun. Şehrin sende devam ediyordu. Gözlerini kapadın. O anı daha çok hissedebilme, sesleri daha iyi duyabilme, o fotoğrafları daha iyi görebilme umuduyla... Sustun, dinleyebilmek için bir daha sustun. Ne kadar kaldın öyle? Kaç an? Birbirinin içine girmiş kaç zamanı yeniden barındırabilen kaç an? Küçük bir sarsıntıyla yaşadığın zamana geri döndün. Vapur hafiften çarparak iskeleye yanaşmıştı. Sabırsız yolcular yine tahta iskele sürülmeden karaya atlamıştı. Aceleleri mi vardı gerçekten, böyle yaparak hayatlarına küçük bir renk katabileceklerine mi inanıyorlardı? Belki de bilinçaltlarına işlemiş deniz korkusundan kaçıyorlardı. Aralarında yüzmeyi bilmeyen öyle çok insan vardı ki... Seninse hiç acelen yoktu. O akşam yoktu en azından. O akşam bir başka yavaşlığın akşamıydı. Yaşananların daha derinden hissedilebileceği bir akşam... Dışarı çıkanlara baktın kısa bir süreliğine. Şehrin içine doğru yürüyorlardı. Gündelik kaygılarının, hesaplarının, kederlerinin, korkularının, umutlarının ve sevinçlerinin içine... Çevrelerine belki de yine yeterince bakmaksızın. Şehrin farklı köşelerini, yüzlerini birbirine bağlayan, aynı zamanda da birbirinden ayıran o iskeleler yaşadıkları coğrafyanın ruhunu, duymak isteyenlere nasıl da gizliden gizliye anlatıyordu oysa. Bazılarının bir kuş kafesi gibi, ince bir işçilikle inşa edilmeleri, hemen hemen tümünün, özellikle eskilerden kalanların bir evi andırır çatılarıyla kendilerini hissettirmeleri boşuna

değildi ki... Onları, bu özellikleri nedeniyle, birçok İstanbullunun hayatının bir bölümünü yaşadığı, şehrin içindeki ortak evi, yalısı olarak görmek istemiştin. Tarihin çağrışımlarına yeniden kapıldın. Çok değil, sadece yüz elli yıl kadar önce, o uzak Boğaz köylerini birbirine daha çok bağlayan, hem acemi yolcularını hem de akıntılarda yol almanın acemiliklerini taşıyan buharlı, yandan çarklı vapurları gözlerinin önüne getirmeye çalıştın. İskeleler yanaşmalarına izin vermediğinden, kendilerine ancak kayıklarla ulaşabilen yolcularını kıyıların, yalıların açıklarında bekleyişlerini de... Bu yolculuklarda çıkan, ölümlerle sonuçlanan kazaları da... Yaşananlar elbette biraz abartılarak anlatılan, dahası anlatılmaya gerek duyulan hikâyeleri doğurmuştu. Korkuyla savaşmak kolay değildi ki... Denize düşenler, yüzme bilmedikleri için boğulanlar, hatta o çarklara kapılanlar... Ahşap iskelelerin deniz tarafından çürütülmeleri, acemice yanaşan vapurların çarpmasıyla büyük hasar almaları ve yeniden, yeniden, yeniden, ısrarla, büyük zahmetlerle yapılmaları... Nasıl bir İstanbul'du bu? Görmen gerekenleri ancak bir yere kadar görebilirdin. Şehrin kimliğini, yanılgılardan alınan derslerle, bazen de çok geç alınan derslerle bugünlere gelen iskelelerinde de bulduğunu söyleyebilirdin ama en azından. Kitapların küçük meydanların, pazar yerlerinin, çarşıların bu iskelelerin önüne kendilerini yavaş yavaş nasıl inşa ettiklerini de anlatıyordu. Kadıköy, Eminönü, Üsküdar, Beşiktaş iskeleleri sana bu tarihin değişen görüntüleriyle gelmişti. Meydanlar şehir başka yollarla da büyüdüğünden küçülmüş, meydan özelliğini bile nerdeyse yitirmiş, çarşılar eski günlerindeki önemlerini yitirmiş olabilirdi. Zaman nelerin, kimlerin üzerinden acımasızca geçmemişti ki... Tüm kayıplara rağmen, kimileri için hâlâ yaşamaya devam etmeleri yeterli bir kazanç değil miydi ama? İzler birilerinde yeni anlar ve hikâyeler için kalacaktı. Bilmek yeterliydi. Olasılıklara bir daha inanmak da...

Vapurun yanaştıktan sonra iskelede bir süreliğine kalmasını sağlayan halatların babalara nasıl da sürtündüğünü bir daha gördün o anda. Bu görüntü de hafızana kazınmış görüntüler arasındaydı. Tabii vapurdan inmeyi kolaylaştıran, yıllar boyunca hiç değişmemiş altı tekerlekli, sürme tahta iskele de... Hikâye hiç bitmeyecek miydi yoksa?

Hangi otobüsler hangi tramvaylar?

Dışarı çıktın. İşyerleri karşı yakada bulunanların evlerine dönüş zamanıydı. Kimilerinin elinde o akşam yenecek bir torba balık, bir salata ya da taze ekmek olabilirdi. Bunların kesekâğıtlarında, filelerde taşındıkları günler de çocukluğunda, ilk gençliğinde kalmıştı. Fotoğraf seni bir başka acı gerçekle karşı karşıya bırakıyordu. İstanbul da çağdaşlık oyununun cazibesine kapılmış her şehir gibi çok daha plastikti artık. Bir soru daha seni istemediğin bir duyguya götürebilirdi. O fileler nereye gitmişti? O insanlar filelerinden de kesekâğıtlarından da neden bu kadar kolay vazgeçmişlerdi? Durdun. Vermek zorunda kalacağın cevap seni yine yaşadığın zamanın dışına sürükleyebilirdi. Sorun şehrinin doğasının biraz daha rahat nefes almasıyla çok yakından alakalıydı oysa. Ama sesini kime, nasıl duyurabilirdin ki?

Meydan kalabalık ve çok hareketliydi. Bu hareketlilik gecenin derinliklerine kadar devam edecekti. Görmen gereken buydu. Otobüs durakları da kalabalıktı. Otobüsleri sevmediğini bir daha fark ettin. Onlarla ilgili anıların sayesinde duygu dünyanı zenginleştirecek birçok hikâyeye gidebileceğini bildiğin halde... Hafızanda kalabilmiş en eskilerinden, uzaktakilerden, şoförün hemen yanında bulunan motoru örten sıcak kasanın kenarına oturmaktan hoşlandıklarından, Boğaz kıyılarının o dar şeridinde, geceyarıları ürkütücü bir hızla gidenlerine kadar, Beyazıt'a üniversiteye gitmek için bindikle-

rinden de geçerek, ne çok anı biriktirmiştin aslında. Biletleri tahta bir kutuda tutan, çoğu, özellikle gençlere karşı çok kaba biletçiler, o biletçilerle kavga etmek isteyişlerin ve sana ısrarla verilmeye çalışılan otobüs terbiyesi... Buradan başlayabilirsin. Yüksek sesle konuşma, hele hele siyasi meseleleri hiç konuşma. Ortam o kadar gergin, izlenme korkusu o kadar yaygındı ki, bu telkine hak vermemek mümkün değildi. Buna bir de "dışarı"nın her an tehlikeli olabileceği telkini eklenince, suskunluk kaçınılmaz bir hal alıyordu. Bu suskunlukla barış içinde yaşamak o kadar da zor değildi. Sığınabileceğin kitapların vardı nasılsa. Şehir içindeki çoğu bir saati aşan yolculuklar bu küçük kaçışlarla biraz dayanılabilir hale getirilebiliyordu. Bir başka telkinle barışmansa, öncelikle bu kaçışa izin vermeyeceğinden, hiçbir zaman mümkün olamamıştı: eğer oturuyorsan ve yakınında yaşlı bir insan ayakta kalmışsa, kalkıp, yerini mutlaka ona ver... Geleneğe hep isyan etmek gelmişti içinden. Ama o bakışların baskısı o kadar rahatsız ediciydi ki... İstesen de istemesen de kurala uymaya çalışmıştın sen de. İsyanını bir daha içine gömerek... Bir daha birilerinin gözünde, o birileri kimse artık, kötü insan durumuna düşmemek için... Bu geleneğin de benliğini derinden etkilemiş bir başka gelenekten geldiğinin tam da farkında değildin elbette o günlerde. Yaşayarak, kendini daha çok tanıyarak öğrenecektin. Bedeller ödeyerek öğrenmek zorunda kalan herkes gibi... Hatırladıkların, gözlerinin önüne, tüm unutmak istediklerine rağmen, birçok kadına, genç kıza, dahası genç kızlığa geçmenin sancılarını yaşayan birçok çocuğa, hatta savunmasız erkek çocuklara bile o cehennemi duyuran fotoğrafı da getirdi. Kalabalığı, sıkışıklığı fırsat bilerek, tanımadıklarını sıkıştıran adamların fotoğrafıydı bu. O anlar da senin için farklı yüzleri taşıyan birçok görüntüye açılıyordu. Sırf bu yüzden otobüse ilerleyen yıllarında bile binemeyen birçok kadın dostun, arkadaşın olmuştu.

Duyduklarını anlayabildiğin kadarıyla anlamaya çalışmıştın. Hissedebildiğin kadarıyla da hissetmeye... Yaşadıklarının kendilerinde bıraktığı öfke konusunda haklıydılar, sonuna kadar haklıydılar hiç kuşku yok ki... Bu saldırıyı savunmak kolay değildi. O adamların birer sapık olarak görülmelerine yol açan bu halin bir başka acı yalnızlıktan kaynaklanıp kaynaklanmadığını sormadan edemedin ama bazen kendine. Zor, hem de çok zor bir soruydu. Yanıtlanmak istenip istenmemesi bir yana, sorulması bile çok zor bir soru. Cesaret istiyordu. Meseleye bu tarafından da bakmanın ne çok şimşeği üzerine çekebileceğinin farkındaydın. Soruyu bu nedenle hep kendine saklamayı seçtin. Cinselliği hayal ettikleri gibi yaşayamayan kimi kadınların böyle anları, bir yasağı yaşamanın hazzıyla yaşamak isteyip istemediklerini yüksek sesle sormayı da. Resmin içine öyle çok yalnızlık, gizli arzu ve hayatını istediğince yaşayamama acısı giriyordu ki oysa. Cinselliğin yakıcılığında yasakların cazibesi, dahası şiddet de yok muydu? Vazgeçtin, tam da burada bir sınırdan dönmeyi seçtin. Daha ilerisi seni içinden çıkamayacağın bir başka şehir hikâyesine sürükleyebilirdi. Tek söyleyebileceğin, o kalabalıkların içinde büyük bir yalnızlığın dolaştığıydı. Gece otobüslerini bu sıkıntıları taşımaktan kurtulduğun için mi daha çok sevmiştin? O otobüsler tenhaydı, daha doğrusu görünürde çok daha tenhaydı. Ama duygular... Orada gizlenen duygular o kadar kalabalıktı ki... Bu gerçeğin de zamanla farkına vardın. O otobüsler de başka yalnızların, evlerine geç kalmışların, ya da belki hiç gitmek istemeyenlerin otobüsleriydi. Sadece evlerine değil, sanki her yere geç kalmışların, kaçışlarım bir başka denizde, bir alkol denizinde aramaktan başka bir çare bulamayanların otobüsleri... Koltuklarında terk edilmişliklerin kokusu da vardı. Bu havayı severdin, biraz tedirgin edici bulurdun ama, severdin. Bir keresinde Hisar'dan Taksim'e dönerken, yine ürkütücü bir hızla yol alan

o otobüste gördüğün adamın yüzünü hatırlıyor musun? Gecenin ilerlemiş bir vaktiydi yine. Sen de kendine göre o alkol denizine açılmıştın. Adamın yüzü şimdi hayal meyal gözlerinin önünde. Yıllar geçmiş aradan, ayakta zor duruyordun üstelik, nerden hatırlayacaksın. Ama oturduğu yerden birdenbire söyledikleri, bugün söylenmiş gibi, kelimesi kelimesine hafızanın bir yerlerinde silinemeyecek bir yer etmiş. O güne kadar duyduğun, bir saçmalık oyunundan kopmuş gibi görünen, buna karşın sana hâlâ çok anlamlı gelen sözleri suratına birdenbire çarpmıştı.

"Bu otobüsü satarlarsa bir daha gelmez..."

Karşında oturuyordu. Nereden kaynaklandığını elbette bilemeyeceğin kaygısını sadece seninle paylaşmak istemişti sanki. Birilerinin kendisini duymasını istiyordu, anlamıştın. Gülümsemiştin. Gülebilirdin hatta. Ama gülememiştin. İçinde bulunduğun ruh hali, hayatın sana öğrettikleri, bu kaygıya kayıtsız kalmanı engelliyordu. Bir acıya baktığının farkındaydın. O senden de sarhoştu. Çok daha sarhoş, çok daha kaybetmiş, çok daha yalnız. Sahneyi başka türlü göremezdin. Ona, biraz daha yakınına gelmeyi göze alarak, ne demek istediğini bile soramadın. Çok gençtin, henüz çok genç, çok çocuk. Sen o gece ve daha sonraki birçok sarhoşluk gecesinde, bir aşk kırgınlığının seni büyüttüğünü zannediyordun sadece... Sonra adam Kuruçeşme'de, artık anlayamadığın sözler mırıldanarak indi, karanlığına doğru yol aldı. Kime ve nereye gidiyordu? Cevabı hiçbir zaman veremeyeceğini biliyordun. Onu bir daha göremeyeceğini de... Büyük şehirde, kayboluşlarla ve bir daha gerçekleşemeyecek karşılaşmalarla yaşamanın kuralıydı bu. Büyük şehirdeki insanların kaderi... Sana yine bir hikâye olasılığı kalmıştı. Hikâyeler böyle bir iklim yüzünden mi hiç bitmeyecek, tükenmeyecek gibiydi?

Otobüsler, değişen görüntüleriyle daha kaç insanın hayatında, kim bilir ne izler bıraktı, bırakmaya da devam edecek.

Tarihinin yollarından sessizce geçen, gerek şekilleri, gerekse işleyişleriyle şehrin birçok insanını zaman zaman gülümsetmiş, zaman zaman da çok öfkelendirmiş troleybüsleri tam da o anda hatırladın. Onlar da bir daha dönmemek üzere buralardan gitmişlerdi. Böyle geriye dönüşsüz gidişler seni hep etkilemişti değil mi? Sadece troleybüsler değil, tramvaylar da nereye gitmişti örneğin, o eski arabalar, sekiz kişilik, strapenteli, 56 Model Chevrolet dolmuşlar nereye gitmişti?

Tramvayların son demlerine yetiştin aslında. Uyandırdıkları kayıp duygusu, hafızanda kalmış silik görüntülerine rağmen seni hep çok derinlerinden sarstı. Yollarında yaşamak zorunda kaldıklarında, yavaş yavaş hazırlandığın o uzun ve sancılı hikâyenin izleri gizleniyordu, nasıl unutabilirdin... Bu fotoğraf da, çok uzaklarda kaldığından, enikonu silinmiş. Sadece Asya yakasında, o da ancak birkaç semt arasında gidip geldiklerini hatırlayabiliyorsun şimdi. Hayatın boyunca kurtulamayacağın, zamanla da birlikte yaşamaya alışacağın astım hastalığınla yeni tanışıyordun. Bu hastalığın seni başka birçok çocuktan ayrı düşüreceği gerçeğiyle de yeni tanışıyordun, günler geçtikçe taşımakta çok zorlanacağın, özel tarihinin derinliklerinde hayat bulan asıl önemli farklılıkların, kolay kolay dile getiremediğin, kabullenemediğin, ancak birçok kayıpla yüzleşmeyi başardıktan sonra anlatabileceğin zaafların, açmazlarınla da... Yaşadıklarının aynalarında derin, içini çok acıtan bir sızı vardı. Seni sende durduran, birçok insanda yürümeni, yol alabilmeni engelleyen bir sızı... Tedavi olman gerekiyordu. Şişli'de oturduğunuz evden, annenle beraber Zeynep Kâmil Hastanesi'ne gittiğiniz yol uzundu. O unutamadığın tramvaya bu yol için binerdiniz işte. Kadıköy'den... Vapurla karşı yakaya geçtikten sonra... Hangi tramvaydı o? Üsküdar tramvayı mı, Kısıklı tramvayı mı? Cevabı vermekte zorlanıyorsun. Önemli değil. Asıl önemlisi o fotoğraftan sende kalanlar. Çanın sesi, vatmanın arkasında-

ki mor cam... Bu seslerle bu görüntüler daha kim bilir kaç çocuğu, hangi hayallere ve oyunlara götürmüştür. Şimdilerde taklitlerle mi yaşıyoruz? Tünel'le Taksim, Kadıköy'le Moda arasında gidip gelen tramvaylar şehrin neresinde aslında? Bir eski zaman dokunuşuna kayıtsız kalmak istemiyorsun elbet. Ama biliyorsun. Ne o yollar eski yollar, ne o insanlar eski insanlar, ne de zaman o eski zaman. Öyleyse? Yeni fotoğraf çok mu anlamsız? Birkaç yıl önce amcan sana bir çocukluk anısını anlatmıştı. Hareket halindeki tramvaya, ceplerindeki küçük harçlığı harcamamak için, birkaç durak bedava gitme umuduyla nasıl asıldıklarını, bu asılmanın verdiği keyfi, biletçinin bazen tahta bilet kutusuyla ellerine vuruşunu, yere düşüşlerini... "En güzel günlerimizdi onlar..." derken gözleri dolmuştu. Hissettiklerine yabancı değildin. Hikâye herkesin bildiği, çok eski bir hikâyeydi. Bu hikâyede de tramvaylar vardı, bu kadar basitti işte... Geçenlerde İstiklal'de yürürken iki küçük çocuğun o tramvaya yine hareket halindeyken asıldığını gördün. Oyunlarından öyle çok keyif alıyorlardı ki... Gülümsedin. Amcam hatırladın. Onlar da zamanı geldiğinde, bu günlerini amcan gibi hatırlayacaklar mıydı? Tarihinden pek de büyük sarsıntılarla geçmeyen bu fotoğraf onlar için çok yaşanmış ve sahici olacaktır belki de, nerden bileceksin...

Bir kitapta gördüğün karikatürlerde de yollarda tıngır mıngır ilerleyen bu şehiriçi trenlerinin ne çok insanı etkilediğini, hayata bağladığını, ya da içinden çıkılamayacakmış gibi görünen bir sıkıntının ve öfkenin içine soktuğunu görmüştün. Bunaltıcı kalabalıklar, bazen o kadercilik geleneğiyle bazen de önlenemeyen bir isyanla yaşanan sınıf farkları, başka kültürlerden gelenlerin birbirlerine duyurdukları ya da duyurmaktan kurtulamadıkları, parasızlığın, yoksulluğun acıları, sokaktaki erkek toplumunun içinde kadının kendisini nasıl gördüğü, ne kadar gösterebildiği ve tüm bu hallerin

mizahla nasıl taşındığı, daha doğru bir deyişle de ancak mizahla nasıl taşınabildiği... Tramvayların tarihi, şehrin bir döneminin tarihiydi de aynı zamanda. Sen bu tarihin son demlerine yetişmiştin, evet. Duydukların, başkalarının anlattıkları, hikâyelerinin doğurdukları sende bir duyguyu inşa etmeye yetmişti yine de. Şehirlerin asıl, en sahici tarihleri yaşananların tortusu ve bıraktıklarıyla yazılmıyor muydu zaten? Birileri bir yerlere belki de ölmemek için bir fotoğraf bırakıyordu... Tramvaylar da hayatından böyle geçmişti işte, seni bir durakta hikâyen adına beklemişti. Gidişlerin getirdikleriyle... Onları bu eski yolda, çok uzaklarda bıraktığın, buna rağmen arada sırada çok yakınında hissettiğin o çocuğu da bir süreliğine taşıdıkları mı için mi bu kadar çok sevmiştin? Kim bilir... Ya troleybüsleri hayatında daha uzun yıllar yer aldıkları halde, hiçbir zaman çok sevememenin nedeni? Şehrinin hatırlamak istemediğin bir zamanında yol almış bulunmaları mı? O günlerde kendini kendine kabul ettirmekte hâlâ zorlanman mı? Onları, içindeki buruklukla, yine de, zaman geçtikçe, gülümseyerek hatırladın. Elektrikle çalışma özellikleri dikkate alınarak şehir hayatına katılmak istenmelerinde çevreci bir kaygı var mıydı? Sorunun hayal ettirdiği ihtimal bile güzeldi. Yıllar boyunca yol aldıkları şehirlerin İstanbul'dan farklılıkları neden yeterince göz önünde bulundurulmamıştı ama? Kıvrılan yokuşlarda gitmekte nasıl da zorlanmışlardı... Eminönü-Taksim hattında sık sık başlarına gelenleri nasıl unutabilirsin... Şişhane Yokuşu'nu tırmanırlarken, tam da Tünel'e çıkan o dönemeçte, boynuzlarının tellerden nerdeyse her zaman koptuğunu, söylenmekten kendini alamayan şoför tarafından yolcuların homurdanmaları arasında takıldığını, trafiğin haliyle tıkandığını... Başka günlerde elektriğin kesildiğini, hepten işleyemez hale geldiklerini ve trafiğin yine tıkandığını... Bu şehre neden gelmişlerdi gerçekten? Saltanatları tüm bu yaşananlara rağmen yine

de on beş yıl kadar sürmüştü. Şimdi hafızan sana ihanet etmiyorsa, 80'li yılların ortalarında bile tüm sıkıntıları ve verdikleri sıkıntılarla birlikte kendilerini göstermeye ve duyurmaya devam ediyorlardı. Sonra sessiz sedasız İzmir'e gittiler. Sonrasıysa bir başka karanlık. Ankara'nın yollarında nasıl bir tarih bırakmışlardı? Cahit Külebi'nin bir şiiri sana bu soruyu da birkaç kez sordurttu... Akşam karanlıklarında sarmaş dolaş. Sen de sarılmışken yalnızlığına. Taksiler kurşun gibi geçer. Troleybüsler salına salına. Tek tük balonlar aydınlatır geceyi. Genç kızlar beyaz neonlar gibi... Yine gece, yine derinlerde hayat bulan bir kırıklık... Troleybüslerin de otobüsler gibi yalnızları, gece yolcularını taşıdığı saatler, birilerini elbette bir şiire çağırmalıydı... Büyük şehir hayatı işte. Evlerine çekilemeyenlerin, dahası gidemeyenlerin yürümek zorunda kaldıkları yollar için anlatmak istedikleri vardı. Bu duygunun başka şehirlerdeki birçok gece insanının da yüzüne yansıdığını gördün zamanla. Başka ışıkların ardında hangi karanlıkların gizlendiğini, hayat bulduğunu... Medeniyetlerin kimleri öldürdüğünü, kimleri görmezlikten gelinen bir uçurumun kenarına getirdiğini... Uçurumdan yeni bir dünya olasılığı adına atlamayı düşündüğün de oldu zaman zaman değil mi? Olasılığın kendisi bile bir başka hayat umudunu doğuruyordu. Ya aşağıda o güne kadar hiç görmediğimiz, adını bile bilmediğimiz, bu yüzden de tanımadığımız bir şey varsa? Bu soru yıllar boyunca seni kendisine çekti durdu. Sonra bekledin. Parmaklıkları daha iyi gördüğün halde bekledin. Anlamıştın. Daha çok kaybetmen gerekiyordu. Kaybetmeyi daha iyi öğrenmen. Soruyu unutmaman yeterliydi. Sınırların, yok sayılmak istenen duvarların, yanılsamaların içinde gizlenmeye çalışılmış gerçeklerin uyandırdığı yabancılık duygusuyla ancak böyle baş edebilirdin.

Senin trenlerin vardı

Ya öteki yollar? Bir ucundan tuttuğun ya da tutunmaya çalıştığın o tramvaylar, raylarda çıkardıkları sesler, şehrine ait bir başka hikâyeyi de hatırlatmıyor mu? Nerelere gidebileceğini hissediyorsun değil mi? Senin trenlerin de vardı. Sana şimdi bir daha, deniz kokularıyla da dönen trenlerin... Trenlerin, evet. O yalnız çocukluğunda, anlatamadığın, paylaşamadığın, başkalarına duyuramadığın birçok serüvene çıkmana imkân tanıyan trenlerin... Kaç yıl önceydi? Kırk? Kırk beş? Yoksa biraz daha fazlası mı? Dedenle anneannenin Bomonti'deki bahçeli evinde yine tek başınaydın. Oraya arada sırada yan bahçeden Belçika'lı bir kız gelirdi. Adı Nicole'dü. Yüzünü hayal meyal hatırlıyorsun. Konuştuklarınız, oynadığınız oyunlarsa tamamen hafızandan silinmiş. Günün birinde ülkesine döndüğünde çok üzülmüş, ama ne kadar üzüldüğünü hiç kimseye söyleyememiştin. Duygularını gizlemeyi, kimi sarsıcı anlarını derinlerinde yaşamayı, ya da yaşanmıyormuş gibi yapmayı daha o günlerde mi öğrenmeye başlamıştın? Belki de öğrenmemiştin. Belki de bu gizlenme kimliğinin, dahası kişiliğinin ayrılamaz bir parçasıydı. İhtimali yeniden hatırlayıp, burada bırakabiliriz. Sonuçta her hassas, uzun, dokunaklı bir şiire yatkın çocuk gibi, sen de tek başınaydın, henüz yeterince tanımadığın bir yalnızlıkta yürüyordun. Sana başka bir dünyanın, sokağın, o günlerdeki sokağın kapısını açan mahalle arkadaşlarınla da her zaman

beraber olamıyordun sonuçta. Evin özenle yetiştirilen çiçeklerle dolu bahçesi bu yüzden o günlerdeki küçük dünyandı.

Her çocuğun yıkılamayacağını sandığı hayalleri, masalları vardır. Hayaller hayal, masallar masal olmazdı aksi halde. Ya oyuncaklar? Onlardan da, o masumiyetin verdikleriyle, kaybedileceğine ihtimal veremediğimiz bir ülke inşa etmemiş miydik? Duyuyor musun? Elektrikli trenler şimdi sanki çok yakınımızdan geçiyor. Yıllar sonra bir daha, çok çok çok yakınımızdan... Unutulamamış bir başka yoksunluğu istesek de istemesek de yeniden hatırlatarak... Deden bu trenleri ne kadar beklediğini biliyordu. Gelgelelim, bir tanıdığının elden çıkarmaya karar verdiği, anlattıklarına bakılırsa, çevresindeki köprüler, ağaçlar ve evlerle küçük bir kasabayı da içine almış gibi görünen, büyüklerin bile büyülenebileceği o oyuncağı mücadele etmek zorunda kaldığı zor koşullar yüzünden alamamış, alamadığı için de çok büyük bir üzüntüye kapılmıştı. Yaşadığınız günler takunya ve pompa imalatı işindeki ortağı tarafından kandırılıp, borç içinde kaldıktan ve iflas ettikten sonra, ayakta kalabilmek için bir İngiliz şirketinin kimyevi maddeler bölümünde çalıştığı günlerdi. Kazanılabilecek ve harcanabilecek nerdeyse her kuruşun hesabının yapıldığı günler... O İstanbul'da böyle oyuncakları edinebilmek şimdikinden çok daha zordu üstelik. Şehir yoksul ve çok daha içine kapalıydı. Bu İngiliz şirketinin İskoçyalı müdürü, dedenin imdadına, muhtemelen üzüntü bir şekilde dostça paylaşıldıktan sonra, tam da bu günlerde yetişmiş, kendisine odasında bulunan, çelikten yapılmış, koyu yeşil renkli, bir lokomotif ve iki vagondan ibaret maket trenleri hediye etmişti. Bu trenlerin Britanya'daki trenlerin bire bir aynıları olduğunu söyleyerek. Aradaki tek fark bir odaya girebilecek kadar küçültülmüş bulunmalarındaydı.

Asıllarına benzediklerini söyletmek için birçok özellikleri vardı gerçekten. Kapıları açılıp kapanıyordu, pencereleri inip

kalkıyordu, tekerlekleri hafiften yaylıydı, dönüyordu, sağa sola hareket edebiliyordu. Yapanlar içlerine koltuklarını koymayı bile ihmal etmemişlerdi. Sadece rayları, başka bir deyişle de yolları yoktu. Bir de elbette yolcuları. Onları hayal etmek, çocuk gözlerinle o küçük dünyanda bulabileceğin, görebileceğin hikâyelere yakıştırmak, yolculuklara çıkarmak sana kalıyordu. Trenlerini ancak böyle sevebilir ve yaşatabilirdin. Elinden geleni yaptın sen de. İskemlelerin arasına tahtadan köprüler kurdun. Onları hayalinde canlandırdığın istasyonlardan, evlerden, tehlikeli yarların, uçurumların, çağıl çağıl akan ırmakların üzerinden geçirdin. Bazen kazalar yaptılar, o köprülerden düştüler. Camlarının er ya da geç kırılabileceğini düşünemedin ama. Dedenin bu görüntü karşısında oyuncağının kıymetini bilmediğini söyleyeceğini de hesaba katamadın. Kendini bu kazaların büyüsüne o kadar kaptırmıştın ki... Küçük hikâyelerin bile vardı. Kiminde bir baba uzun bir yolculuktan dönüyor ve çocuğuna getirdiği hediyeyi veremiyordu, kiminde bir başka çocuk kaçırılıyor, kiminde bir okul gezisi yapılıyordu. Trenlerini bazen bahçedeki çiçeklerin arasından da geçirmiştin. Özellikle de bu çiçeklere çok özen gösteren, üst katınızda oturan ev sahibiniz Mösyö Mihali'nin evde olmadığını bildiğin zamanlarda. Çünkü bu gizli yolculuklarda çiçekler de küçük kazalara uğrayabiliyordu. Çiçeklere zarar vermek değildi elbette niyetin. Onları sen de seviyordun. Ama trenlerinin çiçeklerin arasından gitmelerini daha çok seviyordun. Çiçeklerin arasından gidebilen kaç tren vardı ki... Seninkiler geçiyordu işte. Kim bilir nerelere doğru yol alıyorlardı... Uzaklara, çok uzaklara giden yolculara daha o günlerde mi kendini yakın hissetmeye başlamıştın? Kendini tanımak zorunda kaldığın yerden kaçma duygusu muydu yoksa seni çeken? Soruyu ancak şimdi sorabiliyorsun. Ardında bıraktığın, ama hep peşinden gelen çocuğu daha iyi görmek ve anlamak için... O günlerde sadece tüm

kendiliğindenliğiyle yaşanan bir duygu bir duygu vardı. Gün gelecek büyüyecek, sen de o uzak ülkelere gidecektin. Sonrası? Sonrası biraz karanlık. Çünkü asıl giden, hayatından hepten uzaklaşan o trenler oldu. Onlarla oynamaktan mı vazgeçmiştin? Hatırlayamıyorsun artık. Tüm çabalarına rağmen hatırlayamıyorsun. Belki de büyüdüğünü sanmış, kendini başka oyunlara ve hayallere kaptırmıştın. Bu uzun oyunun kahramanlarının, seni, hafızanın derinliklerinde, gizli bir durakta beklediklerinin farkına varmaksızın. Yıllar geçti. Gerçek yolcular, yolculuklarla, başka bahçeler, çiçekler, oyunlar ve hikâyeler geçti hayatından. Yine büyüdüğünü sandın. Günün birinde yolun Londra'ya, Victoria Tren İstasyonu'na düştü. Başka kaygılar ve umutlar içindeydin artık. Şehirdeki ikinci ya da üçüncü gündü. Trenleri gördün birden. Unuttuğunu sandığın çocukluk trenlerinin asıllarını... O gizli durakta bekleyen yolcuların ansızın gözlerinin önüne geldi. Baktın, uzun uzun baktın. Benzerlik şaşırtıcıydı gerçekten. Bu benzerliğe inanmayı sen istemiştin belki bu yeni zamanında. Yıllar geçmişti aradan, değişen değişmişti, biliyordun. "Yine de benziyorlar, hem de çok benziyorlar" demekte de ısrarlıydın ama. Sadece gerçek yolcuları, yolları değil, sesleri, kokuları bile vardı artık. Okuduğun romanlarda hayat bulan bu sesleri ve kokuları da duymaya çalıştın o anda. Kulağına başka trenlerin sesleri de geliyordu. Sahne senin sahnendi. Orada bulunan binlerce insan arasında yalnızca senin görebildiğin, yaşayabildiğin, oynayabildiğin bir sahne... Sonra arkandan, dahası hemen yanı başından gelen, seni yaşadığın anın gerçeğine aniden döndüren bir ses duydun. Döndün, baktın. Karşında beyaz tenli, hastalıklı sayılabilecek kadar beyaz tenli, masmavi gözlü ama çok yıkık, çok umutsuz bakışlarıyla duran bir genç kız vardı. Önce söylediklerini anlayamadın. Tekrar etti. Senden uyuşturucu parası istiyordu. İsteğini bu denli açık dile getirebilecek bir yere

mi gelmişti? Şaşırdın, ne diyeceğini bilemedin. Orada, o istasyonda konuştuğun ilk insan seni kaldırılması nasıl da zor bir yere çağırıyordu. Kısa bir tereddütten sonra elini cüzdanına attın ve hafiften titreyen açık avucuna on pound uzattın. Senin için büyük paraydı. Her kuruşunun hesabını yapman gereken bir zamandaydın. İçinden öyle gelmişti ama bir kere. Varsın kimileri yaptığını bir enayilik, hatta bir suça ortaklık gibi görsün. Duygularının sesini bir daha duymuştun ya... Şaşırma sırası ondaydı artık. Bu kadarını beklemiyordu belli ki. Çevresine gözleri dolu dolu baktı ve sanki biraz utanarak parayı aldı. Sonra da belki sadece senin gördüğün, görmek istediğin bu utanmayı adeta acımasızca yıkarcasına, yıkmak istercesine, tahrik edici bir kadın edasıyla, ama çaresizliğini de gizlemeye çalışmaksızın, istemen halinde seninle sevişebileceğini söyledi. Hikâyeyi biliyordun. Bu hikâye de çok duyduğun, çok sıradanlaşmış, ancak tüm sıradanlığına rağmen, sende gizliden gizliye, içindeki kötülüklerle efsaneleşmiş, yakıcılığını korumaya devam etmiş hikâyelerindendi. Kıza bir daha baktın. Aynı yaşlarda görünüyordunuz. Yirmilerinizin ortalarına bile gelmemiştiniz henüz. Birçok sorununuz yanıtlarını bulmamıştı. Ancak o, o kötülüklerde senden çok daha fazla yol almıştı belli ki. Sevgilini beklediğini söyledin. Hüzünlü bir gülümsemeyle başını salladı. Bir sevgilin yoktu oysa. Üstelik çok yalnızdın ve oralarda daha uzun süre böyle yalnız kalacağını hissediyordun. Onunla o trenlerin birine, bu trenlerin çocukluk trenlerin olduğunu söyleyerek binip, denk gelebileceğiniz ilk yere gidebilir miydin? Onu bu yalnızlığının içinde kazanmayı, yaralarını sarmak için de kazanmayı deneyebilir miydin? Deneyemezdin herhalde. Deneyebilseydin bu yolculuğa çıkmayı teklif edebilirdin belki. Çok büyük bir ihtimalle de reddedilmezdin. Kaybetmeleri daha çok yaşamış insanlar daha özgür değil miydi? Sen yeterince özgür müydün peki? Büyük bir şehirde tek başınaydın işte.

Şehrinde o alışılagelmiş, çok yıpratılmış söyleyişle, dikili tek bir ağacın bile yoktu henüz. Öyleyse? Soru cevabını taşıyan sorulardandı. Sınırlarında bir daha yürümek zorundaydın. Hakikatler hayaller kadar kolay değildi ki... Kız bu son söylediğin karşısında teşekkür ederek yanından ayrıldı. Önce yavaş yavaş yürüdü, sanki tereddütlü birkaç adım attı, sonra da kollarını kavuşturarak hızla yanından uzaklaştı. Omuzları da düşmüştü, başını öne eğmişti hafiften. Acı mı çekiyordu, bir an önce uyuşturucusuna kavuşmak mı istiyordu? Ağlıyor muydu, çaresizce elinde kalan hayatına mı koşmak istiyordu? Sen de ona koşmak istedin, koşmak, koşmak, koşmak... Ama yapamadın. Yerinde çakılı kalmıştın, yine kalmıştın, hem de kalmanın her türlüsüyle, bildiğin her haliyle, her anlamıyla. Kendini karşılaşmanın doğurduğu başka sorulara da kaptıracaktın ilerleyen günlerde. Sorular sana uykunu bölecek başka geceler de yaşatacaktı. Yüzü, yanından ayrılışı, aklından çıkmıyordu. Onunla yeniden karşılaşmak bile istedin. İstasyona ilerleyen günlerde birkaç kez daha gittin. Ancak karşına çıkmadı, hiç çıkmadı. Gördüğün bir hayaldi belki de. Sadece anlatılabilecek ve asla gerçekleştirilemeyecek bir hayal... Sonra onun nasıl bir çocukluğu, kimlerle paylaşmış olabileceğini de sordun kendine. Gördüklerinin ve bulduklarının hiçbiri hoşuna gitmedi. Yalnızca onun da senin gibi çocukluk bahçesini kaybettiğine inanmak sana küçük bir sevinç verdi. Belki o da arada sırada o bahçeyi özlüyordu. Belki onun bahçesi de artık dönülemeyecek bahçelerden biriydi. Yerinde hâlâ durduğu ve eksilmelerine rağmen yaşamaya, nefes alıp vermeye devam ettiği halde... Nicole'ü de hatırladın o anlarda. Neden hatırladığını hâlâ söyleyemiyorsun. Neden tekrar görmek istediğini, özlediğini... Bahçenizdeki masumiyetin yıkıldığını, tarumar edildiğini yeniden görmek miydi sana o fotoğraflarınızı hatırlatan? Kim bilir o da kimlerden ve nerelerden geçmişti...

Senin bahçen, ya da hikâyene daha yakından bakıldığında tüm bahçelerinse hepten kaybolmuş, şehir tarafından acımasızca yutulmuştu. Gelişme yalanının doğurduğu gerçek, ne çok insandan ne çok değeri alıp götürmüştü aslında. Bu kayboluşun içinde trenlerin de kalmıştı. Yerlerinde artık büyük, çoğu toprağının geçmişinden habersiz apartmanların yükseldiği bahçelerini, artık yaşayamadığın bir denize bağlayan trenlerin... Bir başka sürgün hikâyesinin sınırı bu, görüyor musun? Bağrından çiçeklerin arasından gidebilen trenlerinle, Victoria İstasyonu'nda, ölümüne adım adım ilerleyen o genç kızın sessizce uzaklaştığı, sana belki de çevrenin ihtişamı yüzünden ürkütücü gelen asıllarının da geçtiği, çok eski bir sürgün hikâyesinin sınırı... Şehrinin trenleri birilerini hâlâ taşıyor elbet. Bunu söyleyebilirsin. Ama senin için yaşamaya devam ettiklerini söyleyebilir misin? Onlara yıllardır binmediğini, binemediğini... Daha da kötüsü o yollardan kaçtığını, kendini uzak tutmak istediğini? Bostancı Tren İstasyonu senin için derin duygularla yüklüydü oysa. Yanındaki çay bahçesine başka kayıplarla, başka kayıplardan korkarak gittiğini nasıl unutabilirsin? Hikâye günü geldiğinde seni istesen de istemesen de, mutlaka çıkman gereken bir yola çıkaracak, hayatına yeni bir nefes getirecekti. Kaçmak, bir daha kaçmak istiyordun. Ama yine kendin ve tarihinle baş başaydın. Yine kendinin ve tarihinin hapsinde. Pendik Tren İstasyonu da sana belki şimdi uzak kaldığı için çok güzel görünüyor. Ya arada kalanlar? Orası etkilerinden hiç kurtulamadığın bir hikâyenin karanlığında işte. Denizin kokusunu duyuyor musun? Artık çok büyümüş, bu yüzden çok eksilmiş, sadece kovalarını, küreklerini değil, hayallerini de kaybetmiş çocukların bağırışlarını... Rayların kokusunu, tren düdüklerini... Duyuyor musun, gerçekten duyabiliyor musun?

O yollar o hikâyelerde sadece şehrin farklı taraflarını değil, farklı insanlarını da değil, farklı zamanlarının yolcularını da birbirine bağlıyordu. Geride bırakılanları hep dönülmek istenir kılansa kaybedilmeye razı olunamayanlardı galiba. İki yakanın sadece vapurlarla birleşebildiği, dolayısıyla da birbirlerinden ayrılığını daha iyi hissedebildiği günler... Köprülerin inşa edilmemesi halinde neler yaşanabileceğini kendime birçok kez sordum. Sorunun yine bir çocukluğu, dahası saflığı beklediğini, bana sadece bir oyunu seyretme imkânını tanıyacağını bile bile... İstanbul'un taşı toprağı altındı ya... Bu altını günışığına çıkarmak, hayatın bir parçası kılmak, uzun soluklu, ince hesaplarını benim gibilerin ancak çok sonradan anlayabileceği bir oyunu gerektiriyordu. Görmem gerekenleri görebiliyorum elbet. Çok gecikerek de olsa görebiliyorum. Soruyu sormaktan vazgeçemiyorum yine de. Hayallerin de bir hakikat olduğuna inandığım için... Köprüler inşa edilmeseydi neler yaşayabilirdik? Bahçelerimizi bu kadar kolay kaybetmez, kendimizi sözde bir medeniyetin acımasızlığına bu kadar kolay teslim etmezdik belki de. Deniz yollarıyla birbirlerine bağlanmaya devam eden sokaklar, hayatlar... Varlıklarını tarihten gelen dokunuşlarıyla sürdürebilen evler, mahalleler... Ne diyorsunuz? Bu şehrin böyle bir ihtimale de hakkı yok muydu? Tarihlerini korumayı bilen, kimi taraflarıyla yüzyıllar boyunca hep aynı kaldığını gördüğünüz şehir-

ler sizin de içinizi sızlatmadı mı hiç? Yangınlarla depremlerin alıp götürdüklerini anlayabilirdim. Bu kayıpları şehrin kaderine, dahası ruhuna bile yakıştırabilirdim. Ama bu talanı, bu yıkıcılığı nereye koyacağız? Kimilerinin bu söylediklerim, hissettiklerim karşısında kıs kıs güleceklerinden kuşkum yok. Ama benim içim sızlıyor. Şehrime bu ihaneti yapanların bu şehirli olmadıklarını, olamayacaklarını düşünmek bile içimi rahatlatmaya yetmiyor. Yaşadıktan sonra kaybetmekten duyulan ıstırap, hiç yaşanmayınca kaybedildiği sanılandan daha ağır değil midir çoğu kez? Şimdilerde ellili yaşlarını sürenler böyle kaybetmeleri fazlasıyla taşımak zorunda kaldı. Anlatma ihtiyacı da buradan geliyor kuşkusuz. Birçok insanın gözünde artık masala dönüşen gerçek hikâyelerimize inanmaya sadece böyle mi devam edeceğiz?

Kendimize bir zamanlar yaşananları bir kazanç olarak görmenin mümkün olup olmadığını da sormamız mümkün mü? Mümkün elbette. Plağın öteki yüzünü de koyabilir, yaşayabildiğimizce yaşayabiliriz bir başka deyişle. Duygunun derinliğini ne kadar aktarabileceğimiz, duyurabileceğimizse yine şüpheli. Çünkü artık plaklar da yok. Farklı yüzlerin duygusunu anlatma imkânıysa her geçen gün biraz daha çok azalıyor. Burada duruyorum. Yaşadıklarımdan dem vurarak, yaşamayanların karşısına hak etmediğim bir üstünlük duygusuyla çıkmak değil çünkü amacım. Ben sadece bir ıssızlığı dile getirmeye çalışıyorum. Bunu neden yaptığımı açıklamaktaysa çok zorlanıyorum. Kaybettiklerimin değersizleşmesine gönül indiremiyorumdur belki de... Duygunun şehrin kaderini yazdığınıysa bir daha hatırlamak zorunda kalıyorum. Daha önce yazılanlar bizi bir yola çıkarmıştı. O günlerde böyle bir yolun taşlarına kendi yazılarımızı yazmak zorunda kalacağımızın farkında değildik. Ya şimdi? Şimdi biz de birilerini bu yola çıkarabilecek miyiz? Çıkanlar nereye gidecek peki? Tarihin bir yerlerinde bir ses saatin çalışmaya devam ettiğini söylüyor...

Sayfiyeler mi demiştiniz?

Tahta perdeler kumdan kaleler

Yaz aylarıydı. Erenköy'deki ya da Kantarcı'daki evinizden trenle Süreyya Plajı'na giderdiniz. Çocukluk fotoğraflarında kalmış trenlerin, tıpkı sokakların gibi, deniz kokulu olduğunu, kendini tekrar etmeyi göze alarak, ısrarla söylemenin nedeni buydu. Yeni yapılan yollarla şimdi çok kolay ulaşılabilen Maltepe, senin için o zamanlarda küçük bir yolculuk uzaklığındaydı. Sabahın erken saatlerinden başlayan hazırlıklar da yolculuk duygusunu beslemeye yeterdi zaten. Çantalara konan, özenle yerleştirilen sadece mayolarla havlular değildi, güneş yağları ve kremleri de değildi, bütün gün plajda kalınacağından, evde hazırlanan yemeklerdi de. Ancak burası bir hayli belirsiz. Fotoğraf çok silik görünüyor. Neler götürülürdü o plaja? Dahası yemek götürülebilir miydi? Uzakta, geçmişin indirdiği sis perdesinin ardında tost, sosisli sandviç, limonata, ayran satan bir büfe duruyor sanki. Öyleyse orada bu büfelerin bulunduğu plajlarda, çay bahçelerinde, gazinolarda, karşına sık sık çıkmış o yazı da vardı: Dışarıdan yiyecek getirmek yasaktır... Ne var ki şimdi bu yazıyı da göremiyorsun. "Biraz ileride, ama yine plaja ait bir restoran da vardı galiba" diyorsun içinden ama açıkçası hafızanın sana oynadığı oyun, fotoğrafın bu kısmını görmeni de iyiden iyiye engelliyor. Buna rağmen yasak, birçok insan gibi, annenle baban, özellikle de bu tür küçük isyanlara çok yatkın, evin sadece mutfak işlerini değil, bütçesini de yöneten babaannen tarafından delin-

meye çalışılır mıydı? İmkânlarınız enikonu kısıtlıydı sonuçta. Ev yemeklerinin daha sağlıklı olduğuysa hiç göz ardı edilmemeliydi. Sana anlatılan, gösterilen buydu. Dışarıdaki yemeklerin nasıl bir malzemeden yapıldığını bilebilir miydin? Sonradan da sen önüne dikilen bu yasağı delmeye, dahası yıkmaya çalıştın. Dışarının köfteleri sadece yasağın o kışkırtıcı tarafı yüzünden değil, kokuları ve lezzetleriyle de seni çekmişti. O günlere biraz vakit vardı ama. Henüz çok küçüktün, birçok yasağa boyun eğmekten başka çaren yoktu. Sabahın erken saatlerinde hazırlanan yemekler neydi peki? Burası da karanlık. Görmek istediğin fotoğraf sana başka bir deniz yolculuğundan kalmış olabilir. Kuru köfte, haşlanmış yumurta, beyaz peynir, domates, salatalık, şeftali... Aslında iştahsız bir çocuktun. Babaannen denizin insanın iştahını açtığını söylerdi. Hazırlıkların arasında bu telkin de vardı. Sıskalığın, çelimsizliğin onu çok üzerdi çünkü. Oraya gidişleriniz, seni o denize götüren trenlerle istasyonlarsa hafızanda daha hatırlanabilir bir yerde duruyor. Fotoğrafın kendisini daha çok göstermeye başladığı an bu. İstasyona varıldığında içini gizlemeye çalıştığın bir heyecan kaplardı. Denize ne kadar girebilecektin? Orada kimleri görecektin? Kimler, seni nasıl görecekti? Neden korkuyordun hafiften? Bu tedirginliği açıklaman kolay değildi, hele hele dile getirmen hiç kolay değildi. Seni rahatsız eden, kaçmaya çalıştığın bir duygu vardı ama, bu kesin. Belki de bir türlü kurtulamadığın sıskalığın, çelimsizliğinle alay edilmesinden endişe ediyordun. Belki de bir başarısızlık korkusuydu ardından sürekli gelen. Bu hikâyenin de seni yavaş yavaş inşa ettiğini nerden bilebilirdin. Plaja vardığınızda, istasyona geldiğinizi gösteren resim, seni küçük, henüz tam içine giremediğin bir oyuna çekmeye yeterdi yine de. Resmi hep sevmiştin. Kabinlerin arkasındaki mayolu kadınların kabartma freskleriydi karşındaki. Süreyya Plajı, o plajı yaşayan birçok hemşerin gibi, senin için o resimdi, o resimdeki ka-

dınlar ve uyandırdıklarıydı biraz da. Onların da zamanın akışında, yeni yolların yapılması, dahası plajın kapanmasıyla yok edileceğini, sadece kitapların, eski dergilerin sayfalarında kalacağını aklına bile getiremezdin. Başka plajlarının da resimlerde, sadece resimlerde kalacağını aklına getiremeyeceğin gibi... Kabinlerin büyüklerine aile kabinleri dendiğiniyse sonradan, okuduğun kitaplardan öğrendin. O kabinlerin, adlarıyla gizliden gizliye alay edercesine, zaman zaman küçük aşk kaçamakları için kullanıldığını da sonradan öğrendin. Sonradan, cinselliğin yakıcılığını keşfetmeye başladığın günlerde... Plajlarının tarihini bu efsane de derinleştirecekti elbet. Bu sevişmeler, belki senin için hep bir efsane olarak kaldığından, belki de bir yasağı zorladıklarından, uzun, çok uzun yıllar boyunca, en tahrik edici ve hayal edilesi sevişmelerin arasında yer alacaktı. Karanlık bir oda, gizlilikler ve dışarıda akan hayat... Çıplaklıkların yeterince yaşanamayan ya da ancak yalnızlıklarda yaşanabilen hikâyesi de kurtulamadığın hikâyelerinden biriydi artık... O tren yolculuklarında, o çantalarla gidilen plajda, kabinlerin arka duvarlarındaki kadın resimlerine rağmen başka bir hikâye hayat buluyordu ama. Sen de mayonu evde, giysilerinin altına giyerek güne hazırlanırdın. Denize bir an önce girebilmek için... Ne var ki, hasırlarla havlular kuma serildikten hemen sonra, kendini bedenini en nihayet sarabilecek o serinliğe bırakmadan önce, istesen de istemesen de biraz beklemen gerekirdi. Denize girmeyen, sadece kumda güneşlenmekle yetinen annenin sözleri seni görmemek için elinden geleni yaptığın o engelle hep karşı karşıya bırakıyordu: Önce biraz güneşlen, denize hemen girersen hasta olursun... Hangi hastalığın kastedildiği belliydi. Denizde çok uzun süre kalmaman da gerekiyordu üstelik. Astım nöbetlerin nüksedebilirdi. Bu nedenle de güneşte, sıcak ciğerlerine iyi geleceğinden, daha çok kalmalıydın. Annen bu engeli doktorunun telkinlerine bağlı kalarak mı önüne koymuştu,

birilerinden duyduklarından etkilenerek mi? Meseleden sorunun cevabını vermeye gerek duymayacak kadar uzaklaştın. Hastalığından hâlâ uzaklaşamadıysan da... Plaja giderkenki sıkıntını, tedirginliğini arttıran, engelin yaşatacaklarını bilmen miydi? Oraya bazen çok kalabalık da giderdiniz. Arkadaşların ve aileleriyle de... Denize onlardan daha sonra girmek zorunda kalman elbette gurur duymayacağın bir farklılığın kapısını aralıyordu. Buradaki sarsıntı önemliydi, hem de çok, çok, çok önemliydi. Hatırladıkların, hissettiklerin, sana şimdi, sözlerini, satırlarını yıllar boyunca için için beklemiş bu farklılık hikâyesinin aslında konuşulabilenlerin de ötesinde aranması gerektiğini söyletmiyor mu? Aramak, tüm bulunabilenlere rağmen daha fazlasını bulmaya çalışmak, belki tehlikeli, hatta çok tehlikeli, ama aynı zamanda da daha anlamlı değil mi? Denize, yasağının getirdiklerini kaldırmaya çalışarak, bu yalnızlık hiç yaşanmamışçasına, farklılığını bir daha örtebileceğin duygusuyla girerdin yine de. Bu örtü başkalarıyla bir arada olabilmenin örtüsüydü. Örtünün gizlediklerini de gizleyemediklerini de zamanla daha iyi görecek ve gösterebildiğince gösterecektin...

Seni o plajda, hissetmek istemediğin bir sınırda durduran, sadece bu duygu değildi. Bir türlü aşamadığın bir başka engelle de karşı karşıya kalmıştın. Acıtmayan engel yoktur. Ancak burada yaşadıkların, ne gizlemeli, sana zamanla bu şehrin tarihine yazılmış en anlamlı hikâyelerden birini de armağan etti. İnsanın içini elbette buran, ama tanıklık etmek zorunda kaldıklarına bir o kadar da gülümsemesini sağlayan bir hikâye bu. İsteyen hikâyede, hayatın geçiciliklerle, saçmalıklarla yüklü tarafını, isteyen bir matemi görebilir. Gelgelelim sen, duyduğun tüm hüzne rağmen, bu hikâyeyi anlatmayı, belki farklı duyguları tüm hakikilikleriyle barındırabildiği, belki de sana birçok insanın artık yaşayamayacağını yaşattığı duygusunu verdiğinden, yine de çok sevdin. Bu

hikâyede plajın en önemli simgesi, kumsalın elli altmış metre kadar uzağında, bir kayanın üzerine oturtulmuş, eski Yunan şehirlerindekileri andıran Bakireler Mabedi var. Oraya ne kadar çok gitmek istediğini de hatırlıyor musun? Yüzmeyi öğrenmiştin. Bıraksalar, gidebilirdin. Ne var ki annen sürekli oraya ancak biraz daha büyüdüğünde gidebileceğini söylemişti. Sana da oraya bakmak kalmıştı. Efsane o mabede daha çok sevgili bulmak isteyen genç kızların gittiğini söylüyordu üstelik. Adının aynı zamanda aşk mabedine de çıkması boşuna değildi ki... Senin, en azından annenin gözünde, bu buluşmalara da vaktin vardı. İçinde henüz görmediğin, ama varlığına hep inandığın bir sevgiliyi yaşattığını nerden bilecekti. Bir sevgiliye ihtiyaç duyduğunu ve hep sessizce yürüdüğünü... Bu duygunu da dile getiremezdin. Başka birçok duygunu içine gömdüğün ve dile getiremediğin gibi... Meselenin derinlerinde kendini kapattığın odanın kapısında beklediğini sandığın o kaybetme korkusu mu nefes alıp veriyordu yoksa? Bu soruyu değil cevaplandırmak, yine sormak zorunda kalmak bile üzüyor insanı. Ne var ki yaşananların, zamanın acımasız dehlizinden ancak yıkımlarla çıkanların, daha açık söylemek için, birlikte yaşamaktan hiç vazgeçemediğin şehrinin, kendini sana anlatmak zorunda kalan bir başka üzücü tarafı da vardı. Gün geldi sen de bir şekilde büyüdün, ya da büyüdüğünü sandın. O sevgiliyi bulma umuduyla birçok kadın bedenine dokundun. Birçok kadın da sana o eski hikâye için dokundu. Kimi zaman aradığını bulduğuna bile inandın. O mabette sevgilisini bekleyen genç kızı bulmak için gitmene gerek kalmadan. Hayatı oraya kulaç açabilecek kadar öğrenmiştin oysa. Öğrenmesine öğrenmiştin de o mabet kalmamıştı artık. En azından o denizde, o uzaklıkta, ulaşılmazlıkta kalmamıştı. Süreyya Plajı, çocukluğunun, ilkgençliğinin birçok plajı gibi, yok edilmişti çünkü. Kumsal da deniz de çok kirlenmişti. Her anlamda çok... Sonra da üzerin-

den geçen yeni bir sahil yolu, zaten biten plajı hepten bitirmişti. Bakireler Mabedi hâlâ duruyor buna karşın. Ama ne duruş, nerede duruş... İsteyenler, hakkında bir fikir edinebilmek için oraya gidebilir. Şimdi Maltepe'de bir parkın içinde, şehrin kendisine yakıştırdığı yeni yere alışmaya çalışıyor. Belki de alışmıştır. Ama onun eski yüzünü bilenler, çok büyük bir olasılıkla içine gömdüğü sesleri duyabilenler, bu yeni yerinde varlığını sürdürmek zorunda kalışına ne kadar alışmıştır dersin? Oraya yıllar sonra, tıpkı annenin senden istediği ve beklediği gibi, ancak büyüdüğünde gittin. Attığın adımlar, sana şehrinde nasıl bir yol katetmek zorunda kaldığını da gösteriyordu. Saçmalığın yüceltildiği bir film karesindeydin sanki. Gülümsedin, kendini korumak için gülümsedin. Başka ne yapabilirdin ki? Ya o kabinlerin duvarındaki resimlerden sana gülümseyerek bakan kadınlar? Bu sorunun cevabı yok işte. Daha doğrusu verilmese de olur. Çünkü onlar... Çünkü onlar çok büyük bir olasılıkla, bir daha dönemeyecekleri bir yere bırakıldılar. Haklarında yapılabilecek en iyi temenni bu. Yıkıntıları taşımak o kadar kolay değil çünkü. Şehirlerin bazı kıymetli, yaşamış duvarlarını ve resimlerini kaybetmeleri elbette kaçınılmazdır. Savaşların, yangınların, depremlerin öyle çok ölümle yazılmış bir hikâyesi vardır ki... Tarih önünüze her an bir yerlerde ağır hasar görmüş bir mozayiğin kalıntılarını getirebilir. Kalıntılar bazen bir resim olmaktan bile çıkabilir. Renkler kaybolduktan sonra resmin de bir önemi kalmaz zaten. Ama bir resim yaşanınca... Gerçekten yaşanınca... İşte kayıp o zaman insanın içini başka türlü acıtıyor. Duyduğun acı böyle bir acı işte. Bir parçanın daha öldüğünü söylemek zorundasın. Bir matemi daha taşımaktan başka bir seçeneğin yok. Bu harabeyle gidebileceğin yere kadar gideceksin artık...

Kaybedilen, hafızanda derin izler bırakan sadece Süreyya Plajı da değil üstelik. Orası senin için trenlerinle de hayat ka-

zandığı için önemliydi. Üstelik sık gittiğin bir plaj da değildi. Çok yakınında, yürüme mesafende bulunan, hayatındaki başka izlerle derinleşmiş Caddebostan Plajı'ysa seni şimdi ne kadar uzağa götürebilir? Ne kadar uzağa, kimler ve hangi çehreler için? Denemeye değer mi? Görüyor musun? Babaannesi, sevecenliği ama aynı zamanda da gerektiğinde göstermekten çekinmediği sertliğiyle o çocuğu yine elinden tutuyor. Plajyolu bugünkünden çok daha sakin. Ama burada duralım, fotoğrafı kısa bir süreliğine donduralım. Bu beraber yürüyüşün öncesi var çünkü, hem de çok daha öncesi. Bu fotoğraf da çok silik. Kendini gölgelerin arasından, babaannenin yanında görebiliyorsun yine de. Başka bir plajdasınız. Ancak bu seferki sende birçok sesi ve görüntüyü bırakmış plajlardan çok farklı. Adı bile farklı: Bostancı Kadınlar Plajı...

Çok küçüksün. Belki üç, belki dört, belki de beş yaşındasın. Denizle ilgili en eski ve en uzak fotoğrafın bu. Çevrendeki tahta perdeyi de bu nedenle hayal meyal hatırlıyorsun, denize inen, yine tahta, biraz da galiba hafiften çürümüş merdivenleri de... Şehrinin denizden gelen bir geleneğinin son fotoğraflarından birine yetişmiştin işte. Bunun kıymetini tabii ki yıllar sonra anlayacaktın. Babaannen seni oraya sadece bu görüntüye ortak etmek için mi götürmüştü? Son demlerine geldiği kuşkusuz onun tarafından da bilinen deniz hamamları hayatında silinemeyecek izler bırakmış olmalıydı. Denizi çok sevmişti çünkü. Sana sevdirmek için de elinden geleni yapmıştı. Bostancı'daki o deniz hamamında, adına ve geleneklere yakışır bir şekilde, sadece kadınlar vardı. Bir de bu kadınların hafiften çapkın gülüşlerle baktıkları senin gibi küçük birkaç erkek çocuğu... Kısa bir süre sonra oraya da gidemeyecektiniz. Cinsellik eğitimi, en kabul görmüş şekliyle, biraz da sanki gizli bir suç ortaklığında, böyle mi başlıyordu yoksa? Belki de yüzyıllardan gelen hamam geleneği, yaz aylarında böyle devam ediyordu. Belki de babaannenin seni

böyle bir yere götürmesinin bir başka nedeni buydu. Böyle bir hamamın, plajların giderek yaygınlaştığı, dahası çoktan benimsendiği bir zamanda hâlâ açık kalması, üstelik birilerini çekebilmesi tuhaftı. Sadece hamamlara giden ve gitmek isteyecek kadınlar mıydı orayı tercih eden? Geleneklerin zorladığı kapalılık çoktan yıkılmıştı oysa. İçeriden, denize bir kere girdikten sonra, tahta perdenin altından dışarı çıkmak, açıklara yüzmek için bir engel yoktu. Bu ayrıntıyı iyi hatırlıyorsun. Simidinle o sınıra geldiğinde, babaannen geri dönmen, uzaklaşmaman için sana çok seslenmişti çünkü. Sınır da tuhaf bir sınırdı. Hem vardı hem yoktu sanki. Babaannen de o sınırı aşmazdı pek, oradaki kadınların birçoğu da. Çevrede başka plajlar olduğu halde. Oralara gidenler yok değildi. Ama genelde hamamın içinde kalınırdı. Yılların getirdiği alışkanlıklardan kurtulmak o kadar kolay değildi, böyle bir hamamı tercih etmenin de bir anlamı vardı tabii. Babaannen bir keresinde hamamların her tarafının tahtalarla çevrili olduğunu söylemişti. Böyle küçük bir yerde nasıl yüzüldüğünü ve kalınabildiğini sormuştun sen de. Gülmüştü. "Biz denize sadece serinlemek için girerdik" demişti "yüzmek için değil..." Bu sözlerin bir tarihten geldiğini ve bir hayat tarzını tüm doğallığıyla dile getirdiğini bilemezdin. Şehrinin insanlarının bu tarihte denizi nasıl, hangi beklentiler, tereddütler ve sakınmalarla yaşadıklarınıysa okuduğun kitaplardan öğrenecektin. Bu kıyılarda yaşayanların denize yüzyıllar boyunca girmediklerini, düşünemediklerini, gereksinmediklerini hayretle görerek. O Rus kadınlarının hikâyesiyse seni birkaç fotoğrafın içine çağıracaktı. Devrimden kaçanlar şehirde, biraz da galiba farkına varmaksızın, küçük, etkileri zaman geçtikçe gereğince hissedilecek bir devrim yapıyorlar. Kumsallar o günün değerlerine göre nerdeyse çıplak, kimileri erkek tıraşlı, uzun boylu, birbirinden güzel kadınlarla doluyor. Şehir bir dili daha, duyguları ve hayatlarıyla yaşama-

ya başlıyor... Babaannen onları hatırlıyor muydu? Sorunun cevabını hiçbir zaman veremeyeceksin. Bu hikâyeleri okuduğunda onu çoktan kaybetmiştin çünkü.

Senin en çok hatırladıkların arasındaysa, sadece çocukluğundan değil, ilk gençlik yıllarından da geçen Caddebostan Plajı vardı. Sana şimdikinden çok farklı bir kıyıyı yaşatmış, daha da doğrusu kendini bugünkü gibi yabancı hissetmediğin Caddebostan Plajı... Bostancı Kadınlar Plajı'yla ilgili o fotoğraftan çıkıp, Plajyolu Sokağı'nda, babaannenin elini tutarak yürüdüğün çocuk adımlarına bir daha dönebiliriz artık. Hatırladığın Caddebostan'da kitapların yazdığı bostanlar yoktu. Bağdat Caddesi asfaltlanmıştı, bir başka araba sevdası dönemine açılmıştı. Buna karşın bahçeli evlerdeki incir ve iğde ağaçları, hayatın doğal seyrinde nefes alıp vermeye devam ediyordu. Tabii başka meyve ağaçları da. Şehrin nerdeyse göbeğinde, ağaçtan meyve koparıp yiyebilen son kuşağın içinde büyüdüğünü de sonradan öğrendin. O kaybedişleri de yavaş yavaş yaşadıktan sonra... Her meyvenin ancak mevsiminde yenebildiği zamanın ne kadar anlamlı olduğunu da fark ettikten sonra... O meyvelerle yapılan reçellerin eve yaydığı kokunun hayata nasıl bir renk kattığını anladıktan sonra... Bu anların tortusu da seni şehrine çok derin bir hikâyeyle bağlıyordu. Hikâye sana sık sık dönecekti. Kimi kokuların izini sürmekten kurtulamayacağın bir tarihte yaşıyordun.

Tüm meyveler mevsiminde, tadında yaşanmalıydı, evet. Oyunun en unutulamayacak, nerdeyse herkesin bildiği repliği de bu hayatın sahnelerinin birinden mi geliyordu? Plaj mevsimi karpuz kabuğu denize düştüğünde başlar, üzüm salkımı düştüğünde biter... Kurala her zaman, harfi harfine uyulmazdı belki ama, birileri mevsimi yaşamada, şehrin tarihinin gereklerini de yaşamak için, pek ısrarlı görünürdü doğrusunu söylemek gerekirse. Denizde üzüm salkımı görmek, mevsimi biraz daha uzatabileceğini bildiğin halde, sana

bu yüzden mi tarif etmekte zorlandığın bir hüzün verirdi? Telkinlerden, mirasın dayattıklarından, o küçük isyanların cazibesine rağmen kurtulmak o kadar kolay değildi ki... Ancak bir gerçeği yine dile getirmek gerekiyor: bu ayrıntı bir yere kadar önemliydi. Asıl önemlisi denizin, gittiğin günlerde temiz görünmesiydi. Lodosun esmediği günlerde o kıyılar üzüm salkımını bile kabul etmezdi zaten. Aksi halde su, kendisine gelenleri hem bulanık hem de dalgalı haliyle beklerdi. Keyiflerin kaçmasına yetecek bir görüntüydü bu. Ne var ki kadere boyun eğmekten başka çare de yoktu. Mevsim süresince birkaç sefer, böyle günlere de hazırlanmalıydınız. Oyun böyle biliniyordu, böyle yaşanmalıydı. Başka soru ya da olasılık yoktu...

Caddebostan'da iki halk plajı vardı aslında. Siz daha büyüğüne giderdiniz. Bu seçim neden yapılmıştı? Sorunun cevabı yine yok. Biraz daha büyüdüğünde, tek başınayken, küçük plaja da gitmeye başladın. Aralarında çok büyük bir fark yoktu aslında. Kimileri küçük plajın tenhalığı nedeniyle tercih edilmesi gerektiğini söylerdi. Ama en çok önemsenen birlikteliklerdi galiba. Herkes o kumları ve suyu daha çok göz aşinalığı duyduklarıyla paylaşmak isterdi sanki. Oralara genelde hep aynı insanlar giderdi sonuçta. Dahası herkesin kendine göre orada geçirdiği, geçirmeyi tercih ettiği zamanları bile vardı. Kimileri erkenciydi örneğin, sabahın erken saatlerinde "deniz banyolarını alıp" kalabalıklar gelmeye başladığında evine çekilmeyi tercih ederdi. Aralarında Türkçeleriyle kendilerini hemen fark ettiren, başka kültürler ve dillerle de büyümüş, orta yaşlı kadınlar da vardı. Oralarda otururlardı. Kumsallarına yürüyerek giderlerdi. O günlerde böyle çok kadın aileleri ve hayat gaileleriyle beraber, aynı deniz için, birbirine yakın sokaklarda otururdu. Sonraları başka dillerin denizlerine ve kumsallarına gidenleri de oldu. Göç denklerine çok büyük bir olasılıkla bu denizin eksikliğini

yüklerken, bu sokakları da eksiltmişlerdi... Kimileriyse geç uyanır, üstelik o kalabalıkların içinde bulunmak isterdi. Tabii bir de akşamcılar vardı. Denizin akşamcıları... O suda güneşi batırmaktan hoşlananlar... Aralarında gün boyunca kumda sere serpe uzananlar da bulunurdu. Onları herkesinkinden çok daha yanık tenlerinden de tanıyabilirdin. Çoğu bedenlerinin güzelliğine, çekiciliğine düşkün adamlardı. Sen en çok onları hatırlıyorsun en azından. Plajlar kapandıktan, deniz bu kıyılarda bittikten sonra, hayata bağlılıklarını sürdürme adına nerelere gittiler, hiç bilemedin. Sen bu saatlerin, günün farklı zamanlarının tümünü tanıdın. O insanları bu nedenle biliyorsun. Yalnızlığını çevrendekilere uzun uzun bakarak da taşımaya çalışıyordun. Görüntüler bu yüzden sende bu kadar çok ayrıntısıyla kaldı belki de.

Resim, sesleri ve başka renkleriyle beraber, haftasonları değişebilirdi. O günlerde tüm plajlara çok insan gelirdi zaten. Müdavimler buna rağmen iyi kötü benimsediği yere oturmaya özen gösterir, yerinin kapıldığını gördüğünde de, başka bir yere oturmaktan rahatsızlık duyardı. Sonuçta bu da kendine göre bir oyundu. Daha giriş kapısında karşılaşılanlar ve edinilen alışkanlıklarla başlayan bir oyun. Küçük bir kulübeden bilet alınır, içeri girilir. Şimdi hangisindeydi pek hatırlayamıyorsun. O kulübelerin birinde yaşlıca bir kadın otururdu. Plajın işletmecisi miydi? Nerden bileceksin. Hem bu görüntüyle bu soru, bu bilinmezlik sana yetmiyor mu? Eksik kalanları istediğin gibi tamamlayabileceğini biliyorsun nasılsa. Hikâyeler başka türlü yaşatılamıyor, birilerine anlatılmak istenmiyor. Tam da burada oyunun seni bir başka sahnesine hazırlayan ince ayrıntıyı bir daha hatırlayabilirsin. O kulübeden giriş biletinin yanı sıra, elbette daha fazla para ödeme koşuluyla, bir anahtar da alınıp, kabin kiralanabilirdi. Anahtar için bir depozito da ödenmeliydi ayrıca. Çıkışta anahtar iade edilir, depozito geri alınırdı. Sık sık

kiralayanlar, hangi kabinlerin kumsala daha yakın olduğunu bilir, ona göre istekte bulunurdu. Tanıdıklara elbette bir ayrıcalık tanınırdı. Plaja yakın bir kabin kiralamak da bir itibar meselesiydi sonuçta. Daha "hesaplı" seçenekler de yok değildi tabii. Bunun için de kulübeye "duhuliye" demek yeterliydi. Herkesin kullandığı soyunma kabinlerini tercih ettiğiniz anlamındaydı bu. Plajdaki "sınıf farkı" da kendisini böyle gösterir ve hissettirirdi işte. Duhuliye bileti alanlar, giysilerini, büyükçe çantalarının içine yerleştirerek yanlarına almak ve oturdukları hasırların, havluların yanına koymak zorundaydılar. Dolayısıyla da kimin kabin kiralayıp kiralamadığı yanında bulunan eşyalardan anlaşılırdı. Tabii haftasonları, özellikle pazarları, geç gidilmesi halinde, kalabalıktan hiç kabin bulamamak da ihtimal dahilindeydi. Hoş orada da tanışlıklar birtakım ayrıcalıklar sağlayabilirdi ama, bu tehlikeyi yine de göze almak gerekiyordu. Siz erkenciydiniz zaten, böyle bir endişe taşımanıza gerek yoktu. Sabah ona doğru içeri girer, öğleyi biraz geçince de, genelde ikiye doğru dışarı çıkardınız. Program iyi kötü belliydi. Öğle yemeği yenecek, biraz uykuya yatılacak, sonra da günün bir başka zamanına başlanacaktır... O öğle güneşinde, eve plajın kapısında bekleyen faytonlardan biriyle dönmekse büyük bir ayrıcalıktı. Ayrıcalıktı, bu dileğin her zaman gerçekleşmezdi çünkü. Tıpkı kabin kiralama dileğin gibi. Bu ayrıcalıkların yaşanıp yaşanmaması babanın o haftasonu işinden getirebildiği parayla ilgiliydi. Sorunlar sana yansıtılmamaya çalışılırdı genellikle ama, sen anlardın. Üzülür ve durumu kabullenmeye çalışırdın, ne yapacaktın. Kimi arkadaşlarının bu ayrıcalıkları yaşamaları karşısında üzüntün artardı elbet, ama susmaktan, gülümsemeye çalışmaktan başka çaren de yoktu, bilirdin. Faytonlar kadar şık görünmeyen talikalar da bir küçük seçenekti bu arada. Onlar biraz daha hesaplıydı. Aralarında büyük farklar vardı buna karşın. Faytonlar çift atlıydı,

onlar tek. Faytonlara yanlardan binilebilirdi, onlara arkadan, küçük kapılarını açarak. Faytonlar daha ferahtı, onlar kapalı. Hatta bir çeşit at arabası gibiydiler. Kendilerine göre bir çekicilikleri, havaları, sıcak bir tarafları da yok değildi ama. Gün geldi ikisi de o coğrafyadan ayrılmak zorunda kaldı. Yollar değişmişti. Asriliğin bir bedeli vardı. Şimdi bildiğin kadarıyla sadece Adaların yollarında gidiyor, seslerini duyurabiliyorlar. Atların nallarıyla çıkardıkları sesler, arabacının onları yönlendirmek, bazen hızlandırmak, bazen de durdurmak için çıkardığı sesler, tekerleklerin, kırbacın, pompalı kornanın çıkardığı sesler... Bu da bir şey... Bu şeye ne ad verirsen artık. Bu da bir şey...

Plaja girişler işletmeciler tarafından sıkı bir denetim altında tutulurdu. Kapıdan bilet almadan girmek nerdeyse imkânsızdı. Ama bedavacılar için bir yol vardı. Hemen üstte bulunan, sadece akşamları açılıp, gecenin geç vakitlerine kadar birçok eğlenceye sahne olan gazino... Oradaki görevlileri atlatmak ya da ikna etmek daha kolaydı. İçeri girilir, sonra da elbette görünmemeye çalışılarak aşağı, plaja inilirdi. Onları görür, yasaklara karşı çıkmayı hep çok cazip bulduğundan, biraz kıskanırdın. Babansa hep yadırgardı, yapılanın ayıp, bir çeşit hırsızlık olduğunu söylerdi. Belki o da cesaretlerini gizliden gizliye kıskanıyordu, kim bilir. Gazino önceleri o pahalı gazinolardan değildi. Mütevazıydı, herkesin harcıydı, senin biraz da gıptayla baktığın büyüklerinin, gençlerinin ender eğlence yerleri arasındaydı. Bir yaz, orada sahne alan bir grup çok büyük sükse yapmıştı. Salim adında da bir şarkıcıları vardı. Çevrenin birçok genç kızının ardından koştuğu, hayranlıklarını büyük tezahüratlarla ifade etmekten çekinmediği Salim... Küçük dünyasında büyük bir star gibi, ne krallık yaşamıştı. Şöhreti o yazdan sonraki yazlarda da devam etmiş miydi? Şimdi onu, aradan geçen onca şarkıdan sonra, kaç kişi hatırlıyor? Grupta, ilerleyen yıllarda geniş bir

hayran kitlesine ulaşmayı başaran Ersan Erdura da şarkı söylüyordu. Sendeki eski, elbette siyah beyaz bir fotoğraf, onu, Salim'i ve tüm grup elemanlarını, çok "artistik" pozlarıyla zamanın bir yerinde donduruyor. Şimdi neredeydirler, ne yapıyorlardır, kim bilir... Zaman rüzgârları işte...

Yine o gazinoda Metin Ersoy da sahneye çıkıyordu. En iyi dönemiydi galiba. "Kalipso Kralı" ilan edilmek kolay mıydı? Ah o gemide ben de olsaydım. Açık denizlere yol alsaydım. Vız gelirdi her şey inan bana. Yeter ki ben sana varsaydım... Bu şarkı hayatın süresince en çok sevdiğin Türkçe şarkılar arasındaki yerini korudu. O neşenin içinde, en azından senin için, ne kadar da derin bir keder gizleniyordu. Hayal gerçekleştirilmesi öyle zor görünen bir hayaldi ki... Bir ikindi vakti kendisini o gazinoda tek başına, denize bakarken gördün. Cesaretini topladın, yanına gittin ve kendisinden imzalı bir fotoğrafını istedin. O günlerde böyle bir moda da vardı. Böyle bir talebe hazırmışçasına, çantasından tabii ki yine "artistik" çekilmiş bir fotoğrafını çıkardı, imzaladı, sana gülümseyerek, bir star edasıyla, ama aynı zamanda büyük bir nezaketle, sevgi dolu bakışlarla verdi. On yaşında ya vardın ya yoktun. Yanından nasıl da büyük bir zafer duygusuyla, çok zor bir işi başarmanın gururuyla ayrıldığını hatırlıyor musun? O fotoğraf nerede şimdi? Kim bilir... Belki de dönmek istemediğin çekmecelerinin birinde seninle yeniden buluşma zamanını bekliyordur. Çekmecede o plaj günlerinden kalma başka fotoğrafların da vardır belki. Mayosu üzerine bol gelen o sıska çocuk sana bir yerlerden gülümsüyor, el sallıyor, görüyor musun? Yıllar boyunca yürümeye çalıştığın yolda, onunla karşılaşmamak için elinden geleni yapmıştın oysa. Boğazındaki o çok bilindik düğüm kendini bir daha hissettiriyor değil mi? Bazı çekmeceleri sıkı sıkıya kilitli tutman, dile getirmekten hep kaçtığın duyguları istesen de istemesen ortaya koyuyordu. Gerçeğin farkındaydın. Bu yalan senin doğrun-

du. Bu kadarıyla yetinebiliriz ama. Karşılaşmanın anlattıkları, hissettirdikleri bize şimdilik yetebilir. Burada daha uzun süre kalmayalım en iyisi. İnsan kendindeki yolculuğunda taşıyabileceklerini taşıyor sonuçta, beraberinde götürebileceklerini götürüyor...

Sonra da istesen de istemesen de herkes gibi ergenliğin sancılarına adımlarını attın. Terk etmeye çalıştığın çocuğun sende bıraktıklarını bugünkünden çok daha fazla hissediyordun. Büyüdüğüne, en nihayet büyüdüğüne de bugünkünden daha çok inanıyordun. Bu inancı taşımak kolaydı o günlerde. Asıl büyük savaşlara henüz çıkılmamıştı çünkü, asıl büyük barışlar da yapılmamıştı, onca ölümün ve yaralanmanın ardından. Hayaller bile çok daha masumdu. İyi kötü, arada sırada görüştüğün arkadaşların vardı. Tabii sadece erkek arkadaşların. Kıyılar kirlenmeye başlamıştı. O zaman da plajın biraz ilerisinden, gazinonun altındaki iskeleden sandal tutmaya başladınız. Sandal tutarak, biraz daha açıktan, daha temiz bir denize girmek, hem bir büyüme işareti, hem de bir itibar meselesiydi artık. O mütevazı gazinonun kimliğini kaybettiği, yerini Maksim Gazinosu'na bıraktığı yıllardı. Salim de kim bilir nerelerdeydi artık. Coğrafyanın içinde, sana yine uzak ve yabancı bir başka toprağın sınırları çizilmişti. O toprak bir başka yalanın ve efsanenin toprağıydı. Geçecektin, onun yanından da geçecektin. İsteyen, zaaflarını örtmek için, gücünü gösterebildiğince gösterecekti elbet. Toprağın vaat ettiği ve yaşattığı hayal, bu tarih hatırlandığında, bu şehir için o kadar da yabancı değildi belki de. Değişen insanlardı, tarzlardı, hayatın sahneleriydi, dilleriydi, her anlamdaki kıyafetleriydi. Ve bu hikâye de eski bir hikâyeydi. Herkes biraz tarihinin esiriydi sonuçta...

Sandalcılardan sarı saçlı Vladimir'i hatırlıyorsundur. Polonya'lı olduğunu söylerlerdi. "Aslında Rus'tur" diyenleri de duymuştun. Bir de yaşlı Barba vardı galiba. Ancak bunların

tümü de sana bir başkasının tarihi gibi geliyor şimdi. O günlerin bu kadar mı uzağına düştün? Sandalla, istenmesi halinde, Adalara kadar gitmek mümkündü. Ancak bu bir cesaret işiydi. Hava aniden kopabilir, beklenmedik bir fırtınaya tutulabilirdiniz. Ortalığa birçok rivayet yayılmıştı. Geriye gün boyunca dönemeyenler, ıskarmozu kırılanlar, çapalarını takılı kaldığı kayadan kurtaramayanlar. Dil yeniydi, kaygılar yeniydi, sahneler yeniydi, ne yapılabilirdi ki... Fazla uzağa gitmemek için bağlanmak istediğiniz bahanelerdi bunlar kuşkusuz. Size Erenköy'deki "Club 33"ün açıkları yetiyordu zaten. Bir iki yaz mevsimi süresince de, plajla bu sandal tutma alışkanlığı arasında kalan bir dönemde, bu kulüpten denize girmiş, ama oradaki, benzeri yerlerde sık sık rastlanan, kendini birilerinden sadece paralarının verdiği güçle daha ayrıcalıklı hissetmeye ihtiyaç duyan insanlarla bir beraberliği yaşamaya mecbur kalmaktan hiç hoşlanmamıştm. Sonra günün birinde sandal sefaları da bitti. Ne zaman bitti, nasıl bitti hatırlayamıyorsun. Sonra da... Sonra da tahminen 80'li yılların ortalarında, son demlerini yaşayan, şehrinin kıyılarından kendini bildin bileli girdiğin bu deniz, senin için bütünüyle bitti. Arada sırada gittiğin, tesisleri ve oteliyle sana her zaman Caddebostan Plajı'ndan daha şık görünen Suadiye Plajı da bitti, az bildiğin, ama yine de bildiğin Bostancı Yumurcak Plajı da, annen, ve arkaşların ve arkadaşlarının anneleriyle, biraz da bir piknik havasında hafta içinde gittiğin İdealtepe Plajı da... Onların üzerinden uzun, çok uzun bir yol geçti çünkü. Bu yol seni çok üzmedi. Deniz senden iyiden iyiye uzaklaşmıştı, sen ona, o şehrine çoktan küsmüştü sonuçta. Plajların hayatından zaten koparılmıştı. Üstelik yol sana yıllar boyunca birçok evin tekelinde kalmış bir kıyıyı da kazandırdı. Yerinde şimdi Princess Oteli'nin boy gösterdiği kıyının bir zamanlar hemen yanında yükselen Suadiye Oteli'nin, çaprazındaki, orada hep kalacakmışçasına, günün birinde nasılsa gi-

derim düşüncesiyle içine girmeyi nedense hep ertelediğin, sonunda da gidemediğin Club Reşat'ın haritadan silinmesi, tıpkı Bakireler Mabedi'nin yerinden edilmesi, bir anlamda yok olması gibi içini acıtıyor ama yine de değil mi? Neden? Oraları plajların kadar yaşamamıştın ki... Nedeni belli. Kendini biraz zorladığında bu fotoğrafın duygusunu da çok derinlerinde hissedebilirsin. Onlar da, tıpkı plajların gibi, bir dönemin, sana deniz mevsiminin haritasını çizdiren, günün birinde yıkılacaklarını hiç aklına getirmediğin kaleleri arasındaydılar. Zamanın onlara, o kıyılarda, sadece o kıyılarda inşa edebildiğin kumdan kalelere, o dalgalar gibi çarpacağını nerden bilecektin. Ama olmuştu işte, hem de çok kolay olmuştu. Çok kolay... Belki de sana öyle görünüyordu. Neyin, nasıl, üstelik içinden yıkıldığının farkında değildin ki... Şehir sadece denize girilmeye açık kıyılarını değil, bu kıyılara hayat veren nefeslerini de, daha açık söyleyelim, plajları yaşama adabını da yitiriyordu. Başkalarını da hatırlayabilirsin istersen. Moda Plajı'nı, Fenerbahçe Plajı'nı, biraz daha az bildiğin, ama hayatından yine de geçmiş, sende izler bırakmış Yeniköy'deki Carlton Oteli'nin plajını, kendini kaydırağından da denize bırakabildiğin Tarabya Plajı'nı... Burada durmalısın. Kendine bu yıkımların ardından, şehrinin kıyılarından denize giremediğini ve artık giremeyeceğini bir daha söyleyerek... İstanbul'un bu yüzü senin için çoktan betonun karanlığına gömüldü. Zaman ölülerini taşıyor. Sen ölülerini taşıyorsun. Yürümek, her şeye rağmen yürümeye devam etmek için...

İskemleler ıslanmış... Yağmur yağıyor...

Yaz bitti. O yazlar bitti. Şimdi başka yazların var. Denizi şehrinin çok uzaklarında, yaşayabildiğince yaşamaya çalışıyorsun. Kaybettiklerin arasında sadece kıyıların ve bahçeli evlerin değil, yazlık sinemaların da kaldı üstelik. Onları tekrar görmek için de o yazların gecelerine tekrar gidebilmen gerekiyor. Gidebildiğin, gidebileceğin kadar elbet. Budak Sineması'nı, Çiçek ve Ozan sinemalarını yeniden görebiliyor musun? Budak Sineması'nın yerinde Caddebostan Kültür Merkezi yükseliyor bugün. Hiç kimse bu kültür merkezinin Kadıköy'ün kazançlarından biri olduğunu yadsıyamaz. Bu kazançla içimizdeki burukluklara rağmen avunabiliriz. Gelgelelim kendimizde inşa ettiklerimiz o tahta iskemlelere yeniden oturmak istememizi engellemiyor. O sinema sadece bir sinema değildi çünkü, şimdi yine hüzünle hatırlamak zorunda kaldığın bir dönemin ruhunu yaşatmış konserlerin verildiği, hep birlikte, yeni bir dünya umuduyla paylaşıldığı bir sahneydi de aynı zamanda. Cem Karaca o sahnede de izlerini bırakmıştı, Timur Selçuk piyanosunun başında, "Pireli Şarkı"yı, "Özgürlüğe Doğru"yu, "Karantinalı Despina"yı, "Memet"i, "Nereye Payidar"ı ve "Güneşin Sofrasında Söylenen Şarkı"yı söylüyordu. Siz bu şarkıları söylüyordunuz. Güneşin sofrasındayız... Dostların arasındayız... Devrime o anlarda daha mı çok inanmıştınız? 70'li yıllar... Ülkenin elbette çok sancılı, ama bir o kadar da umutla, inançla, heyecanla

anlam kazanan yılları... Ve daha öncesi, biraz daha öncesi... Birinci Rock Festivali... Sanki ikincisi, üçüncüsü ve daha sonrakileri yapılacakmışçasına... Ne gam... İnanmak yeterliydi ya... Sonrakiler elbette yapılamadı. Ama o günden ve geceden geriye kalanları hâlâ hatırlayanlar var. Bunu da farklı yerlerde karşına çıkan, yaşananların kaydının silinmesine razı olmayanların seninkine çok benzer bir duyguyla kaleme aldıkları yazılardan biliyorsun. Onları da görmemen önemli değil. Şehrinin bir yerlerinde yaşamaya devam ettiklerini bilmen yeterli. Neleri unutamadınız? İlerleyen yıllarda bambaşka bir siyasi çizgiye kayan Rahmi Oruç Güvenç, Dönüşüm grubuyla oradaydı. Özkan'la Fuat'ın kurduğu Kaygısızlar oradaydı. Sonradan, aralarına Mazhar'ın da katılmasıyla, bambaşka bir yolu katedeceklerdi. Ama en büyük gösteri, çoktan kayıplara karıştığından, artık pek az insanın hatırlayabileceği, adı da müziği de o gecenin ruhuna çok yakışan ve sahneye son çıkan topluluğundu: Grup Bunalım! Çok yüksek volümde, aslında berbat bir müzik yapan, uzun saçlı ve uzun sakallı birkaç gencin biraraya geldiği, biraz Deep Purple, biraz Uriah Heep taklidi bir gruptu şimdi hatırlayabildiğin kadarıyla. Sen dahil hiç kimse bu gerçeğin yeterince ayırdında değildi ama. Kendinizi bir havaya öyle kaptırmıştınız ki... En büyük gösteriyse konserin sonlarına doğru gerçekleşmişti. Sıkıyönetim günleriydi. Eğlence yerlerinde müziğin geceyarısı bitmesi gerekiyordu. Hele hele dışa verilen böyle gümbür gümbür bir müzik hepten bitmeliydi. Vakit geceyarısını geçmişti. Jandarma sinemayı basmış, kulisten uyarıda bulunmuştu. Bunun üzerine de grup elemanlarından biri müziği kesmiş, mikrofondan "Devam ediyoruz!" diye bağırmıştı. Sinemada kopan alkış ve tezahürat görülmeye değerdi doğrusu. Tam o sırada birilerinin jandarmanın kuliste esrar çekilmesi üzerine geldiği söylentisini yaymayı başarmasıysa heyecanı daha da arttırmıştı. Yapılanlar ve paylaşılanlar

"rock"ın ruhuna, bu kıyılara o günlerde vurmuş dalgasının uyandırdıklarına nasıl da yakışıyordu... Budak Sineması'ndan böyle sahneler de geçmişti işte. İskemleleri tahtadandı, çok rahatsızdı, uzun süre oturulduğunda insanın kıçının uyuşmasına neden olacak kadar rahatsız. Ama film seyrederken küçüklere gazoz, büyüklere sigara içme imkânı da verirdi. Filmlerin kopyaları çok kalitesizdi. Şeritler sık sık kopardı. Bu da herkese bir başka eğlencenin kapısını açardı. Oraya sadece film seyretmek için gidilmezdi zaten. İşin eğlencesi, daha doğru bir deyişle de filmden çok sinemayı yaşamak o gecelerin de oyunları arasındaydı. İlk gençlik ateşinin yakıcılığıyla, yeni çıkılan bir kızın omzuna kolunu atmak da vardı bu oyunlar arasında, aile baskısından en azından o karanlıkta, birkaç dakikalığına kurtulmak için, şamatacılık maskesi altında sesini yükseltmek, bir espri yaparak, kendini göstermeden orada bulunanları güldürmenin gizli gururunu yaşamak da, hatta gizliden gizliye kanyak ve sigara içmek de... Herkesin kendi sınırını yaşaması ve zorlaması gerekiyordu sonuçta. Sorgulama günleriydi, her anlamda sorgulama günleri...

Budak Sineması bir gençlik sinemasıydı. Bu sözler senin de sözlerin arasında yer alabilir. Belki bir tek küçük, sadece sana ait kalmasını istediğin, daha doğrusu artık istediğin küçük bir farkla. Bu farkın pek az insan için bir anlam taşıyacağını bildiğin halde... "Cadde"yi genelde tek başına, bazen de arada sırada karşılaştığın bir iki arkadaşınla beraber, daha çok hayal dünyanın verdiği cinselliklerle tanımaya başladığın, asıl yaşadıklarını yaşanıyormuş gibi göstermeye çalıştıkların sayesinde örtmeyi başardığın günlerdi de o günler. Sinemada kendisini yaşatan gençlik biraz da böyle bir gençlikti aslında. Demek ki hayaller yine başrolü çalıyordu. Bu kaçışın, eğer bir kaçışsa tabii, sinemaya, hayal perdesinin o müthiş dünyasına yakıştığını da söylemek mümkündü. Unutamamanın, hasret-

le hatırlamanın nedeni bu duyguda saklı galiba. Şimdi, aradan geçen onca insandan ve ayrılıktan sonra daha iyi anlıyor, gerçeği görebiliyorsun. Sana o sinemayı bu kadar çok sevdiren yine o çocuğa duyduğun şefkat belki de...

"Cadde"de "piyasa"sı daha canlı olan biraz ilerideki Şaşkınbakkal'a doğru gidilirken karşınıza çıkan Çiçek Sineması'ysa daha bir sinemaydı sanki. Aslında çok yürümeye gerek yoktu. O sinema bugünkü Erenköy Galip Paşa Camii'nin bulunduğu yerdeydi. Öyle değil miydi yoksa? Her yer o kadar değişti ki, insan çok iyi bildiklerini bile yeniden bulmakta enikonu zorlanıyor. Semtin adı, hem şehrin doğayla hâlâ nasıl içiçe yaşadığı hem de sinemanın özelliği hakkında yeterli ipucunu fazlasıyla veriyordu: Çınardibi... Sinema semte adını veren asırlık çınarın tam altındaydı işte. Adını nereden, nasıl almıştı. Bunu en iyi, sinemanın sahibi, Hint filmlerinin efsanevi ithalatçısı Toros Bey bilirdi herhalde. Sende kalan fotoğrafında tam bir sinema adamı, eskilerin deyişiyle nesli her geçen gün biraz daha çok tükenen o hayal tacirlerinden biri olarak görünüyor. Kendisini tanıdığın yıllarda ak saçlı, yaşlıca bir adamdı artık. Baban bir keresinde onun, bu şehirdeki birçok insanı sinemaya çekmiş, birçok uzak diyar hayaline, ama aynı zamanda da tüm uzaklığına rağmen çok da tanıdık bir aşk hikâyesine çekmiş Raj Kapor'lu *Avare* filmini Hindistan'dan getirten adam olduğunu söylemişti. Birbirlerinin arkadaşlığını nereden, nasıl kazandıkları hakkında fazla açıklama yapmadan. Bildiğin, görebildiğin, bu arkadaşlığın size çok büyük bir fayda, hatta ayrıcalık sağladığıydı. Oraya ailece, çoğu kez de başka aileler ve arkadaşlarınızla, deyiş yerindeyse cümbür cemaat giderdiniz. Yazlık sinemalara böyle kalabalık gruplar halinde gitme geleneğinin de bir dönemin ruhunu yansıttığını sonradan öğrendin. Yaşıtların benzer deneyimlerden geçmişler, günü geldiğinde yaşadıklarını yazdıklarıyla unuttuğunu sandığın veya kaçırdığın baş-

ka ayrıntılarla sana geri getirmişlerdi. Şehrin hafızasına sahip çıkmak buydu biraz da. Ya senin hatırladıkların? Toros, şimdi yine görebildiğin ak saçları ve güleryüzüyle, sinemanın girişinde duruyor ve bilet kesiyor... Babanla arkadaşlığının büyük önem kazandığı yer tam da burası işte. Sinemanın, özellikle cumartesileri, hınca hınç dolu olduğu akşamlardan biri. Caddedeki gişenin önünde kuyrukta bekleyenler bilet bulamamanın tedirginliğinde. Baban gruba liderlik yapıyor. Bekleyenleri atlayıp doğru giriş kapısına gidiyorsunuz. Toros bazen on bazen on iki on dört biletsiz kişiyi karşısında görünce tatlı sert bir ifadeyle "Yine mi geldiniz?" diyor. Baban "Say bakalım kaç kafa var" diyor. Sayım yapılıyor içeri elinizi kolunuzu sallayarak, böyle bir ayrıcalığı yine tatmanın keyfiyle giriyorsunuz. Sorun yok. Çünkü sizden bilet isteyecek başka biri de yok. İstediğiniz yerlere oturuyorsunuz. Çünkü yerler zaten numarasız. Biliyorsunuz. Herkes o sinemada, bütün öteki yazlık sinemalardaki gibi istediği yeri seçebilirdi. Erken gelebilenler en iyi yerlere oturabilirdi bu nedenle. En iyi yer de arkadaki üstü kapalı yerdi. Aniden bastırabilecek yağmurdan korunma, dolayısıyla da paniğe kapılmadan filmi seyretme olanağını tanıdığı için... Aslında sinemanın nerdeyse her tarafı korunaklıydı. Üstündeki çınar ağacının yaprakları sayesinde... Sonrası fotoğrafın hep tekrarlanan devamı. Film o beraberliğin de verdiği sıcak duyguyla seyredilir, gazozlar içilir, çekirdek çıtlatılır, çocuklar yan yana oturur, büyükler sigaralarını içer. Çıkışta da baban sinemanın biraz boşalmasını bekler, Toros'un yanına gider, kafa sayısına göre bilet parasını elden öder. Bu alışverişten herkes memnun kalırdı herhalde. Siz kuyrukta beklemeden içeri girebilmenin verdiği ayrıcalıkla kendinizi biraz özel hissetmenin tadına sonuna kadar varırken, Toros bilet kesmeden parayı cebe indirmenin keyfini çıkarırdı. O sinemaya yıllar boyunca hep böyle bir yoldan geçerek gittiniz. Filmler o günlerin koşulla-

rında seyredilebilecek en kaliteli filmlerdi. Tümü yabancıydı ve yine o günlerin ifadesiyle, orijinal ve alt yazılıydı. Kış sezonunda kaçırılan birçok filmi o perdede yakalamak mümkündü. Tabii çok önceleri seyredilmiş, tekrar tekrar seyredilmiş filmleri de... Ne var ki senin hafızanda en çok iki tarihi film kalmış. İlki *Ben Hur*. O da bu şehrin sinemalarına birkaç yıllık gecikmeyle gelmiş filmlerden biriydi. Yahudi prensi Judah Ben Hur'un başına gelenler, çocukluk arkadaşı Messala'nın ona yaptığı haksızlıklar, bu haksızlıklar karşısında gösterilen asalet, içinde bulunduğun çevrenin insanlarını fazlasıyla etkilemeye yetiyordu. Bu etkiyi arttıran çok özel sahneler de vardı tabii. Herkes kendi sahnesini kendine göre seçmişti. Annen Judah'nın kendisine büyük haksızlıklar yapan Messala'yı ölüm döşeğindeyken ziyaret ettiği sahnede, Charlton Heston'ın yakışıklılığından da dem vurmayı ihmal etmeksizin gözyaşı dökerken, baban araba yarışı sahnesine, bu sahneyi çekmenin zorluğunu bir eleştirmen edasıyla yorumlayarak, senin dikkatini çekmeye çalışmıştı. Etkileyici sahnelerdi gerçekten. Aradan onca yıl geçmesine rağmen hâlâ hatırlayabildiğine göre... Seni en çok etkileyense yine sonradan başka birçok insanda yer ettiğini öğrendiğin cüzamlılar sahnesiydi. Yağan yağmur ve orada kaderine bırakılmak zorunda kalınan, bir çeşit sürgünde ölmeye mahkûm o güzel kadının göz yaşları... Terk edilmelerin uzaklarda kalmanın acısı daha o günlerde mi seni çağırmaya başlamıştı? Ben Hur uzunluğu ve bu unutulmaz sahneleriyle birçok insanda çok derin izler bırakacaktı. Ancak senin gönlün çevrendekilerin daha az sevdiği Spartaküs'e kaymıştı daha çok. O gladyatör dövüşü, iriyarı, kel kafalı zencinin Kirk Douglas'ın canlandırdığı Spartaküs'ü alt ettiği, mızrağın ucunu boğazına dayadığı, imparatora, parmağıyla verdiği öldür komutuna boyun eğmeyerek saldırdığı sahne hâlâ gözlerinin önündedir. Saldırı bu yürekli gladyatörün hayatına mal olacak ama nicedir

beklenmiş, kendini hazırlamış bir isyanın da ateşini yakacaktır. Ve son sahne. Spartaküs'ün gerildiği çarmıhtan özgürleşen köleler olarak bambaşka bir hayata doğru giden karısına ve çocuklarına bakışı, söyledikleri... Nasıl da derin bir keder yayılmıştı içine. Söylenenleri, filmin gerçek içeriğini ancak yıllar sonra gerektiği gibi anlayacaktın. Ama o sahnelerin uyandırdığı duygu hikâyenin sende kalmasına, derin izler bırakmasına yetmişti... Ben Hur ile Spartaküs'ün yaşattıkları, duyurdukları da bunlardı işte... En çok onları hatırlamanı şimdi nasıl açıklayabilirsin? Belki de onlar, her unutulamayan filmdeki gibi, sadece bazı sahnelerinin uyandırdığı duygularla sende kalıcı olmuşlardı. Çiçek Sineması'nın şehrinin hayatından kopmasının duyurduğu sancıda bu duyguların da bir yeri vardı mutlaka. Kopuşun doğurduklarında özellikle sana çok tanıdık gelen o matem vardı ama galiba. Bir parçanı daha bir yerlerde bırakmıştın. Benzeri bir ağıtı bol hıçkırıklı Yeşilçam filmlerini seyretmek için gittiğiniz Caddebostan'daki Ozan Sineması için de yakabilirsin kuşkusuz. O filmlerin başarısı mendil ıslatabilmeleriyle de ölçülmez miydi? Ağıt belki de en çok bu filmlere uygun düşüyor. Onlar sadece senin değil, şehrinin de vazgeçilemez parçaları arasındaydılar üstelik. O parçalar bir tarihin resmi için bir araya geliyordu. Bu gerçeğin ayırdına da o filmlere çok geç kaldığında vardın. Yapbozun birçok parçası dağılmış, hatta kaybolmuştu. Muhterem Nur'un canlandırdığı, çengelli iğne satarak geçimini sağlamaya çalışan o kör kızın "üç arkadaş"ının saflığı nerede kalmıştı? Şiir nerede bitmişti? Cevap vermekte zorlanıyorsun, ya da asıl cevabı vermek yine ağırına gidiyor değil mi?

Yaz akşamlarının serinliğinde, eski, sararmış bir perdeden, çok yıpranmış, sık sık kopan filmleri, hep beraber seyretmek... Değişim rüzgârlarının o sinemaları da o bahçeli evler ve plajlar gibi silip süpürmesi kaçınılmazdı elbet. O daha

rahat nefes alınabilecek topraklara önce, elbette vaatleri sahiplerinin aklını çelen büyük apartmanlar yürüdü. Sonra da şehrin bu değişimle kaybettiklerini göremeyecek insanların tercih ettikleri evlerin çatılarına yeni bir hapishanenin zamanla daha iyi tanınacak parmaklıkları olarak, farklı boylardaki antenler. Siyah beyaz televizyonlar yeni bir hayat yanılsamasıyla geliyordu. Yazlık sinemaların ölüm fermanı çıkmıştı. Birçok değeri sürükleyip bir bilinmeze götüren bu suyu tersine akıtmaya hiç kimsenin gücü yetemezdi. Hızla, kendilerini birçok yanlışa direnmeden teslim eden değişen şehirler bu kötü oyunu iyi bilirdi. Oyunun, şehrinde tüm acımasızlığıyla oynandığınıysa senin gibileri daha iyi biliyor galiba. Kuşağının insanları çok, zaman zaman da kaldırmakta fazlasıyla zorlandığı geçişler ve gidişler yaşadı. Televizyonun eve girmesiyle birlikte yaşanan hikâyeler adına yazmaya, çizmeye bu denli çok gereksinim duyulması başka türlü nasıl açıklanabilir? Ama insan ister istemez kaldırıyor, ölümlerini taşımayı öğrenebiliyor, zehir damarına yavaş yavaş zerk edilince, kaybettikleriyle de yaşayabiliyor. Çatıların üzerindeki antenlerin büyük bir hapishaneyi andırdığını hiç kimse söylemiyor bugün. Çünkü artık anten kalmadı. Birçok duvar, sur ve hapishane kendini daha ustaca gizliyor. Farklı seslere açılabilen çanaklarımızla öyle çok sessizleştirildik ki aslında. Eve telefon bağlatmanın, hele hele o evlerde telefon sahibi olmanın ne kadar büyük bir ayrıcalık anlamına geldiğini, giderek daha az insan hatırlıyor. Çünkü dünyanın en uzak köşesiyle bile ilişki kurabilmek için, enikonu sıradanlaşan telefona bile gerek yok artık. Çoğaldıkça eksildiğimizi, kalabalıklaştıkça yalnızlaştığımızı, gördükçe körleştiğimizi söylemeyeyse pek az insanın takati kaldı. Bunca çok görüntünün arasında birbirimizi, hatta kendimizi bile göremediğimizi söylemeye de... Birileri çıkıp ekranın o donuk dünyasında, dünyanın farklı köşelerine dağılmış beş yüzü aşkın arkadaşı

olduğunu iddia etmekle övünebiliyorsa, bu arkadaşlarına dokunamıyorsa, duygularını kendini göstermeden ifade etmeyi tercih edebiliyorsa, nasıl bir yalnızlık ağının içinde nasıl bir ölümde debelendiğini fark edemiyorsa... İşte o zaman... İşte o zaman şehrindeki birçok hayatın da akışı tersine çevrilemeyen ve çevrilemeyecek o suyun altında kalmasından acı duymuyor demektir. Şimdi senin de bu suda yol almaktan başka çaren yok. Gidebileceğin yere kadar gideceksin biliyorsun. Bu yüzleri hatırladığın ve anlattığın için birilerinin seni yadırgadığını, geçmişe özlem duyarak bugünün gerçeklerini yaşamaktan kaçtığını söylemelerini daha az duymaya çalışarak... Bu sesleri duymamak için elinden geleni yaptın, yapmaya da devam edeceksin. Tarihin karanlıklarından, içindeki dehlizlerinden gelen sesleri de duymamak için yaptığın gibi... Sen kendinden yola çıkarken hep şehrinde yürümek istedin çünkü. Herkes herkesi istediği gibi görür der geçersin. Bu oyun da böyle sürer gider işte, daha doğru bir deyişle kendi haline bırakılır. "Perde mi? O zaten inmemiş miydi?" diyebilmek için... Bu sözleri de rahatlıkla söyleyebilmek için... Ne yalan ama. Bu yalanı farklı çehreleriyle yaşamak da, yaşamayı seçmek de ne kadar acı. Ne yapacaksın... Yaşamayı seçen sen değil miydin?

Hayatlarımıza bırakılan, başka kalemlerle sürülen izleri bir yola devam etme çağrısı gibi görmek o saatin seslerini hep yaşanmak istenecek bir zamanın sesleri olarak duyma anlamına da gelebilir miydi? En çok sevdiğim hikâyelerin ve şiirlerin içinden denizin ve bu denizin kokusunu taşıyan kıyıların geçmişti. Şehrin ancak böyle bir resmin incelikleriyle yaşanabileceğine çok inandım. Şimdilerde iki kıyı, daha da doğrusu yaka arasında bölündüğümü daha iyi görüyorum. Gönlüm artık daha çok Rumelililerin hâlâ biraz köylü buldukları Anadolu yakasına kaymışsa da... Ancak asıl parçalanmışlık yine de başka yerlerde. Hatırlayınca ne çok harabeyle karşı karşıya kalıyorum. Harabelerin arasında yürümeye mecbur kalmak... Fotoğraflar anlatıyor. Zaman hangi zamandı? Soruyu albümün bu kısmına bakarken kendime bir daha sordum. Aldığım cevap mı? Bir yerlerden gelen birkaç kahkaha sesi duydum bir kez daha... Yine mi çok dışarıda ve uzakta kalmıştım? Yaklaştım. Biraz daha dedim yine kendime biraz daha... Belki birkaç adım ha? Yapabileceğimi yaptım. Bir tren geliyordu sanki. Elektrikli bir tren miydi bu daha da eskilerde kalmış buharlı bir tren mi? Cuf cuf cuf cuf... Ne dersiniz? Sonra o çocukların bağırtısı... Bu yollara yakın evlerde oturan çocuklar mıydı onlar? Rayların üzerine sessizce bir taş konur, sonra ağaçlardan birinin arkasına saklanılır, trenin geçmesi beklenir... Sonra beklenen an gelir...

Gümmm!. Sonra yine sessizlik... Hepsi bu kadar... Hepsi bu kadar... Kondüktör taşın parçalandığını fark etmemiş, çocuklarsa sadece seyretmiş. Taşı o rayların üstüne koymak kimin fikriydi? Sessizlik... Cevap veren yok bu kez... Ama o taşlar da yolun taşlarından değil miydi?

O kalemlerin sürdüğü izlerden buralara gelmem çok mu tuhaf? Belki. Ama insan elinde hüznün haritalarıyla yol almaya çalışınca nereye sürükleneceğini her zaman bilemiyor. Tarihin ruhu? Bu şehirdeki ruhu? Şimdi siz de biraz yaklaşsanız... Bana kıyılardan ayrılmamı, uzaklaşmamamı kim söylemişti?

Su anlatır kıyıdakiler dinler

Üsküdar çok derinlerde

Seni bu beklemediğin yolculuğa, iskelenin önündeki otobüsler çıkarmıştı. Hiçbir yere gitmemiştin, gidememiştin aslında. Yolculuk arada sırada yaptığın, böyle bir akşamda da çıkmaktan kaçamayacağın yolculuklardan biriydi sadece. Şimdi kendine yeniden bakabilirsin, dokunabilirsin. Derinlerde bir su burada da akıyor. Öteki sudan, seni bir yerlerden bir yerlere günlük kaygılarının getirdikleri ve götürdükleriyle taşıyan, zaman zaman da istemediğin kıyılardan ayrılamamana yol açan sudan tek farkı sözlerin kimyasından ve büyüsünden gelmesi, yatağının yine bu sözlerle değiştirilebilmesi. Beyaz kâğıt da senin hayal perden. Bu oyun da senin oyunun. Gördüklerine dayanabilmek için sen de bu yolu seçtin. Hikâyelerde yaşamak, yeni hayatlar inşa etmek nasılsa daha kolay. Misketlerini yeniden almaya ne dersin? Belki başkaları da yanına gelir, sana unuttuklarını ya da bu şehir için başka göremediklerini fısıldar. Otobüslere bir daha baktın. Gecenin derinliklerine hazırlanıyorlardı. Aralarından biri seni Üsküdar'a götürebilirdi. Oraya Mihrimah Sultan'ın sendeki dokunaklı hikâyesi için yeniden gidebilirdin. Yaşananlar yine İstanbul'du sonuçta. Mihrimah... Bu hassas, gücünün ardında, aslında büyük bir kırılganlığı gizleyen kadını o anda yeniden görmeye çalıştın. Yüzyıllar öncesinde yapılmış, şimdilerde şehrinin ne yazık ki çok uzağına düşmüş resminden o kederli gülümsemesiyle nasıl da baktığını...

Mihrimah Farsça güneş ve ay demekti. Kim koymuştu ona bu adı? Şair tarafını dile getirmek isteyen biri mi? Belki de kaderi henüz daha doğumundan bir kedere bağlanmıştı. Astığı astık, kestiği kestik sadrazam, buna karşın kaderin tuhaf bir tecellisiyle şehrin, çinileri paha biçilemez en güzel camilerinden birine adını vermiş sabık Diyarbakır Sancakbeyi Rüstem Paşa'yla yaptığı izdivacın mutsuzluğu içinde, ebru sanatı da yetmeyince, Mimarbaşı Sinan'dan kendisi için bir cami yapmasını isteyen bu hassas kadın sırtında nasıl bir yük, bilinenlerden farklı bir küfe taşıyordu? Dönemin en güçlü devletlerinden birinin gücü tartışılamaz padişahı Kanuni Sultan Süleyman'la, tehlikeli iktidar oyunları yüzünden, hayatının sonuna kadar büyük bir trajedi kahramanı gibi yaşayan Ukrayna asıllı Rokselan, daha çok bilinen adıyla da Hürrem Sultan'dan bu dünyaya gelince hayatı kolay olabilir miydi? Yaşananlar bu soruya olumlu bir cevap vermemizi engelleyen ipuçlarıyla dolu. Mimar Sinan'ın Üsküdar kıyısına yaptığı caminin hikâyesi böyle bir beklenti üzerine kuruluydu işte. Cami yedi yılda tamamlanabilmişti. Külliyesi, medresesi, misafirhanesi ile birlikte. Dantel gibi işlenmiş bir eserle karşı karşıya durmak vardı artık. Tabii bir başka gizli özelliğiyle de. Caminin pencereleri küçüktü, ışığı az sızdırıyordu, içi biraz karanlıktı. Mimarbaşı bu seçimi bilerek yapmış, camiye Mihrimah'ın haleti ruhiyesini yansıtmak istemiş olabilir miydi? Sorunun asıl cevabı hiç kuşku yok ki kendisinde kaldı. Yorum sadece senin yorumundu. Hikâyenin devamı da vardı çünkü. Mihrimah'ın aradan birkaç yıl geçtikten sonra, Sinan'dan ikinci bir cami istemesiyle daha da anlam kazanan bir devamı... İstek elbette yerine getirilmiş ve Usta yeni camiyi karşı yakaya, yedi tepenin en yükseğine, Edirnekapı'ya uygun görmüş. Bu kez tek minareli olarak. Mihrimah'm padişah kızı olarak çift minareli cami yaptırmaya hakkı olduğunu bildiği halde... Neden? Sultan'ın yalnızlığını anlat-

mak için mi? Kim bilir? Bu yorum da hikâyeyi sende biraz daha derinleştiren bir yorum. Cami aydınlıkmış bu kez. Sonrası? Asıl sonrası önemliydi. Aksi halde hikâyenin izini bu kadar sürmek istemeyecektin. Şimdi yeniden hatırlamaya çalışmayacaktın. Bu hüzünlü kadının şehrin iki camisine adını vermesi o kadar da önemli değildi. İki caminin de aynı eksende bulunmasıydı. Ne demekti bu? Karşı karşıya kalınabilecek görüntüde bu hikâyenin en can alıcı tarafı nefes alıp veriyordu işte. Senede bir gün bakılabilecek bir resim: Edirnekapı'daki caminin üzerinden güneş batarken, Üsküdar'dakinin üzerinden ay doğuyordu... Mihrimah'ın anlamı neydi? Güneş ve ay... Şair ruhlu bir deha, dile getiremediği, içine gömdüğü duygusunu böyle mi dile getiriyordu? Sen burada yaşanamayan bir aşkın hayat bulduğuna hep inanmak istedin. Gece ile gündüz birbirine bu kadar yakın mıydı gerçekten, bu kadar birbirinin içinde miydi? Bu kadar da ayrı, birbirinin sürgününü yaşamak zorunda mıydı? Aşkı anlatmanın ne çok yolu vardı. Mihrimah bu inceliği görmüş müydü, fark edebilmiş miydi? Görmüştü, mutlaka görmüştü. Şimdi bu ihtimale de inanmak istiyorsun. Tabii bir zamanlar bu kıyılarda yaşayanların şehirlerinde bırakmak istedikleri şiire de. Aşklar yaşanamadıkları ya da böyle yaşandıkları için sonsuzluğa taşınmıyor muydu?

Aşkı yaşamanın halleri... Hazır Üsküdar'a gelmişken, geçmişteki habercilerin buralara neler getirdiklerini bir daha sorabilir, karşı kıyıya bir daha bakabilirdin. Sadece birkaç yüzyıl öncesinde, başka insanların Tarihi Yarımada'ya başka gözlerle baktığı gerçeğini, yaşadığın şehri daha çok hissetmek için, kendine yeniden hatırlatabilirdin. Orada başka diller ve insanlar vardı... Mesafelere yüklenen anlam nasıl da değişmişti... Boğaz yoluna yine zamanın bir yerlerinde bıraktıkların, ama daha çok "şimdi"n, bıraktıklarınla derinleşen "şimdi"n adına çıkabilirdin. Adımlarını atmaya başlarken

Salacak'ı ve Kız Kulesi'ni ardında bıraktığın duygusuna kapılabilirdin. Şehrinin oradan da çok güzel göründüğünü biliyordun. Kız Kulesi için anlatılagelen efsanelerin, aşkla ölümün, ya da aşkta ölümün tarihini dile getiren masalların ne denli dokunaklı olduklarını da biliyordun. Şehre ne çok insan, ne çok aşkını yazmak istemişti. Bu şehir ne çok aşkla yaşlanmıştı...

Geriye bu hüzünlü caminin, daha doğru bir deyişle de sende hep hüznüyle yaşayan bu caminin ardındaki zevksizliğe, talana, tarihine yapılan ihanete bakmaman kalıyordu. Gözlerini bir daha kapaman. Olası bir depremde, bu çirkinliğin bu güzelliğin üzerine yıkılabileceğini düşünmemen. Şehrinin bu tarafının, sana başka birçok eski hikâyeyi fısıldayabileceğini bildiğin sokaklarında, çok uzun yıllar boyunca, geçmişin seslerini kaybetmeden yürüyebileceğini hayal etmen... Şarkıların için... O insanların bu sokaklarda boşuna yaşamadıklarına inanman için... Tahttan indirildikten bir yıl sonra acımasızca boğdurulan, güzel yazıya tutkun, İlhami mahlaslı şair ruhlu padişahın Üçüncü Selim'in "Suzidilara"sını hiç unutmaman, bir yerlerde hâlâ ney üflemeye, terennüm etmeye değer verenleri, sadece geçmişi bugüne taşıma kaygısıyla değil, bugünü daha kolay taşıyabilme umuduyla görebilmen için... Bir külliyenin yakınlarındaki kuş yuvalarını kaybetmemen için... Sonrasıysa satırlarının ve dizelerinin nasılsa. Onları yaşadıkça hep yaşatacaktın... Üsküdar sana, kıyılarına karşı yakadan baktığın akşamlarda, çok kısa bir süreliğine, tam da güneş batmaya yakın görünürken, camlarında hep yangın çıkmış gibi görünecekti... Karşında sanki perili ahşap bir konak, koca bir şehir kadar... Necip Fazıl'ın sadece bu dizelerini sevdiğin şiirini geçebilirdin. Rumeli Yakası'ndaki gurup vaktinin Asya Yakası'ndaki aksini dile getiren, hayatında ölümsüz kılan başka bir şiirin vardı çünkü. Üsküdar şiirinin tarihine nasıl da kazınmıştı... "Git, bu mevsimde, gu-

rub vakti Cihangir'den bak! Bir zaman kendini karşındaki rü'yaya bırak! Başkadır çünkü bu akşam başka akşamlardan; Güneşin vehmi saraylar yaratır camlardan; O ilâh isteyip eğlence hayalhânesine, Çevirir camları birden peri kâşânesine. Som ateşten bu saraylarla bütün karşı yaka, Benzer üç bin sene evvelki mutantan şarka. Mestolup içtiği altın şarabın zevkinden, Elde bir kırmızı kâseyle ufuktan çekilen, Nice yüz bin senedir şarkın ışık mimarı, Böyle mâmur ettikçe hayâl Üsküdar'ı. O ilâhın bütün ilhâmı fakat ânidir; Bu ateşten yaratılmış yapılar fânidir; Kaybolur hepsi de bir anda kararmakla batı..." Güneş, şarkın ışık mimarı hayatın geçiciliğini hatırlatıyordu. Yoksullukları unutturmadan, için için hissettirerek... Gurup vaktindeki bu güneşin aksine Abdülhak Şinasi Hisar da kayıtsız kalamayacaktı. *Boğaziçi Mehtapları*'nın yazarı için de böyle vakitlerde bu yakadaki evlerin pencereleri altın değerindeydi. "İnsanların her zaman bir derinlik oyan ihtişamlı guruplar başladığı zaman sandalla Anadolu sahillerini takip edenlere bu manzara Rumeli sırtlarında bir opera heybetiyle görünürdü. Rumeli sahilinin gölgesi yavaş yavaş koyulaşa koyulaşa sulardan dağlara tırmanır ve güneş ufukta uzun uzun kanar. Rumeli kıyısından bakılınca da Anadolu sahilinde, güneşin aksiyle, ötede beride öbek öbek birçok camlar altın kesilir, altın gibi parıldar"... Resme bu şehirdeki kaderinin aksi de yansıyordu. Seni büyüten, kendini coğrafyana daha da ait hissetmeni sağlayan bu resim senin de en kıymetli, içinde bulunmaktan, dahası içini yaşamaktan vazgeçemediğin resimlerinden biriydi. Sen bu resmin içindeydin, resim de senin içinde... Ancak tüm bu gördüklerine rağmen bir başka gerçekle yüzleşmek, en azından karşı karşıya kalmak zorundaydın hep. Şimdi itiraf zamanı. Hissettiklerin Üsküdar hikâyen içindi daha çok. Oraya her gidişinde, şehrin telaşını yaşayan Meydan'ın, akşam ışıkları sana devamlı çiğ ve yabancı gelen Çar-

şı'nın, seni içine alamadığı duygusundan hiçbir zaman kurtulamadın çünkü. Kalabalık seni dışlıyordu. Üsküdar'a tüm şiirlerine, hikâyelerine rağmen dilediğince giremedin sen aslında. Bu duyguyu dile getirebilmen o kadar kolay değildi. Gerçek iki tepe arasına sıkışmış Kısıklı için de geçerliydi, verdiği tüm güzelliklere rağmen hayatında yeterince yer alamayan Çamlıca için de... Bir kıyıda, sadece bir kıyıda kalmanın vehmiydi bu. Bu vehim de senin vehmindi. Tarihin yaşattıkları yine farklı köşelerden farklı adalar doğuruyordu. Duyguya senin gibi birçok Kadıköylü kapılabilirdi. Geçmişin yollarında böyle bir gizli hasımlık da inşa edilmişti. Bu yabancılık fethi seyredilen şehre kendini daha yakın hissetmekten de kaynaklanıyor olabilirdi ama. Hikâye içe kapanmaların da hikâyesiydi çünkü aynı zamanda. Baktığın ve durduğun yer neresi olursa olsun, hangi kıyıya kendini daha yakın hissedersen hisset, Üsküdarsız bir İstanbul'un sana bir eksikliği yaşatabileceğinin hep farkındaydın yine de. Başka türlüsünü yapamazdın. Şiirlerine ve sana duyurduklarına ihanet edemezdin. Hikâye senin en sahici hikâyelerindendi. Bu hikâyede de bir sesten bir başkasına, bir insanın bıraktığı izlerden başka izlere geçmek vardı. Bir bayram gününe hazırlanan evlerin birinde, sabahın erken vakitlerinde pişmeye başlayan zeytinyağlı yalancı dolmanın kokusunu yeniden hatırlaman bile bir kapının aralanmasını sağlayabilirdi. Belki de birileri o mutfakların birinde mevlit şerbeti de pişirecektir... Şehrin hâlâ o şehir olarak kalmaya devam etsin diye... Bu taraf, kim ne yaşarsa yaşasın, hiç kaybolmasın diye...

Şimdi hangisi Boğaz'ın karşı yakası?

Boğaz bu yeni hayal yolculuğunda artık başka kıyılarına da çağırıyordu. Asya Yakası'ndaki şeridi, bazı resimlerini keşfettikten sonra, Avrupa Yakası'ndakine tercih etmeye başlayacaktın çünkü. Çocukluğunun birçok unutulmaz fotoğrafını bu kıyıda bıraktığın halde... Ne hikâyeydi. Bıraktıkların seni artık çok uzaklarda kaybolmuş öyle çok insana yeniden götürebilirdi ki... Kendine hafta sonunda çıkılan Boğaz gezintileri demen yeterli. Görüyor musun? Bir daha görebiliyor musun?

Annenle babanın Şişli'deki eviyle dedenle anneannenin Bomonti'deki bahçeli evi hayal oyununda yeniden canlanabilir şimdi. Feriköy ile Kurtuluş'un akşam vakitlerinde ampullerle aydınlatılmış balıkçı ve manav tezgâhları da canlanabilir, ciğercilerin, kasapların, sütçülerin, bakkalların, fırınların, mezecilerin kokuları da. Pangaltı'nın, Osmanbey'in, Nişantaşı'nın sinemaları da, Teşvikiye'nin kitapçıları, kırtasiyecileri de, Maçka'nın denize bakan tepesiyle, yerinde şimdi bir başka medeniyet cinayeti olarak beş yıldızlı, parıltılı bir otelin yükseldiği, çevre insanlarının, şehrin bağrından koparılan Taşlık çay bahçesi de... O çok odalı, çok masallı, çok dilli ülke, senin en derin ülkendi. Çocukluk, ilk gençlik, yalnızlık, umut, umutsuzluk ülken... Bu ülkeye yeni bir "şimdi" adına dönmeyi göze alırken, nelerle ve kimlerle karşılacağını tahmin edebiliyor musun? Durdun. "Ben bunları daha önce

hatırlamıştım, aslında hiç unutamamıştım" dedin kendine. Öyle miydi gerçekten? Tüm hatırlaman gerekenleri hatırlamış mıydın? Durdun. Bir daha durdun. Çok tanıdık bir gülümseme yayıldı yüzüne. Bu gülümseme çok yere çıkabilir, çekilebilir, biliyorsun. Bir ses, uzaklardan gelen, ama yine çok tanıdık bir ses, kulağına bildiğin, daha önce duyduğun ve duyurmak istediğin o sözleri fısıldadı: oraya döneceksin, tüm önceki dönüşlerine rağmen yine döneceksin. Misketlerini bulma umuduyla... Eksik bıraktıkların için... Bu şehirdeki kaderin ve insanların için... Tarihin öğrettiklerini artık çok iyi öğrendiğin için...

Sıracevizler Sokağı'ndaki ilk günlerini, daha doğru bir deyişle de geriye gidebildiğin, ulaşabildiğin en eski zamanlarını hayal meyal hatırlıyorsun elbet. Oturduğunuz apartman dairesinin salonları sende nedense hep büyüklükleriyle kalmış. Öyle miydi gerçekten? Yoksa bu da çocukluk gözlerinin sende bıraktığı bir yanılsama mı? Cevap vermekte yine zorlanıyorsun. Ama ihtimallerin ilki daha doğru galiba. Sadece misafirler için açılanına çok büyük, muhtemelen on on iki kişinin oturabileceği, ceviz, üzeri camlı bir masa rahatlıkla sığabildiğine göre... Aynı yerde büyükçe bir büfeyle, bir gümüşlük de bulunduğu dikkate alınacak olursa... Burada biraz dur. Salonların sadece misafirlere açılmasında sen de hep bir yanlışlık görmüştün değil mi? Hayatı biraz eksik yaşamak... Zamanın akışında bu soruya gerek görmeyecektin. Evlerin her geçen gün biraz daha çok küçülecekti çünkü. Her odasını yaşamayı gerektirecek kadar küçük. Ama sen hangi evlerde yaşarsan yaşa, her odasını sonuna kadar hissetmeyi hep o yanlıştan kaçmak için isteyecektin değil mi? Ev nasıl sahici bir ev olabilirdi aksi halde? Geçelim, burayı da geçelim. Erenköy'e yine bir sayfiye zamanı için gittiğiniz o yaz aylarının birinde evinize giren hırsızın tüm gümüşlerinizi götürmesine nasıl da üzülmüştü babaannen. Kolay değildi. Arala-

rmda, karşı karşıya kalınan günlerin çetin şartlarında, bir incelik kaygısından çok, gizli bir güvenliği hissetme umuduyla, birçok vazgeçişe ve fedakârlığa katlanılarak satın alınanlar bir yana, oğluna evlilik hediyesi olarak getirilenlerin de yanı sıra, başka evlerinden, hayatlarından, çok eskilerden getirdikleri de vardı. Başka bir hikâyeydi bu da. Kapıcınız telefon etmiş, kapının zorlandığını ve açık bırakıldığını söylemişti. Apar topar gitmiştiniz. Tabii önce vapura binerek. Yol uzundu. O günlerde tüm yollar ve yolculuklar bugünkünden çok daha uzundu. Bu arada ince bir ayrıntı. Kapıcının aradığı telefon, müştemilatını kiraladığınız Mediha Hanım'ın evindeydi. O günlerde telefon da, hele hele Asya Yakası'nda pek az kişinin evinde bulunabilirdi. Mahallede bir, iki, bilemedin üç evde. Telefon bağlatmak için yapılan başvuruların ancak yıllar sonra cevaplandığı bir zamandaydınız. Arandığınız bu telefonun numarasını da, elbette önceden izin alarak, sadece birkaç kişiye vermiştiniz. Kapıcıya da bir kaza bela çıkması halinde araması için. O kaza kapınızı hiç beklemediğiniz bir şekilde çalmıştı işte. Hangi yıldı hatırlayamıyorsun. Resimler yine çok uzaklarda kalmış. Belki de farkına varılmadan silinmek, unutulmak istenmiş. Ancak bir süre sonra hayatınızdan koparılanın doğurduğu bu eksikliği taşımaya başladığınızı, hiçbir çareniz kalmadığından, yaşamaya böyle de devam etmek için elinizden geleni yaptığınızı hatırlıyorsun. "Onları aldığımız gibi yenilerini de alırız" demişti babaannen. Söylediklerine ne kadar inanıyordu? Kim bilir. Ama sonuçta bu da bir duruştu, hayatın öğrettiklerinin kaçınılmaz bir neticesiydi. Yaşadığı coğrafya kayıpların coğrafyasıydı ya aynı zamanda. Kaybettikleri ona gelip geçiciliklerin, ayrılmak, bırakmak, terk etmek zorunda kalmanın tortusuyla, anlamıyla, duygusuyla yaşamayı da öğretmişti. Gümüşlerin yerini yenileri almadı. Bir süre sonra oraya fotoğraflarınızı koymaya başlayacaktınız. Elbette siyah beyaz, ama yine

gümüş çerçevelerin içinde. Eskilerin hatırına mı? Belki. Fazlasını deşmeye gerek yoktu. Hem böylesi daha iyiydi. Daha sahici, daha samimi. En azından senin için. Bu duygunu da iyi hatırlıyorsun. Sonra başka göçler, zamanın kötü oyunları derken, o fotoğrafların da bir yerlerde kaldı, kayıplara karıştı. "Şimdi"yi dün kılma duygusu ve belli belirsiz bir geleceğe taşıma kaygısıyla, dahası öldürmeyi hep ertelemek için sürdürülen gülümsemelerin yapıştırıldığı, siyah kartondan sayfalarıyla seni hep cezbetmiş albümlerin karıştığı gibi... Şimdi bu yangından nasıl olmuşsa artık, kurtulabilenlerle idare etmeye çalışıyorsun. Hepsi büyükçe bir kutunun içinde. Bazıları senin, bazıları değil. Bazılarıysa çok eski zamanların. Çerçevenin içine girenler arasında hiç tanımadıkların bile var. İşin kötüsü kim olduklarını sorabilecekler de kalmamış yanında. Yıllar o kadar birbirine karışmış. Artık eskisi kadar bakamıyorsun.

O evin salonuna bambaşka bir renk veren, ikindi vakitlerindeki turuncusuydu da. Bu renk de, rengin ışık oyunları da gözlerinin önünden hiç gitmedi. Kış aylarıydı. Sobanın sıcaklığına elbette biraz daha erken saatlerde batan güneşin verdiği bu kızıllığın sıcaklığı da karışıyordu. Öğle uykusundan uyandığın saatler. Henüz okula gitmiyorsun. Fotoğraf çok eski bir zamanın fotoğrafı demek ki... Bu rengi, günü geldiğinde, bir hikâyenin yoluna çıktığında hatırlayacaktın ilkin. Araya giren büyük bir boşluktan sonra. O apartmandan uzaklaştıktan çok çok sonra... Neden? Hikâyen bir aşkın sancısını anlatmaya çalışıyordu. Ayrılığa rağmen yaşatılan, belki de hiç öldürülemeyecek bir aşkın sancısını, uyandırdıklarını... Öyleyse? Soruyu şimdi sorabiliyorsun. Bu hikâyenin de üzerinden yıllar, çok uzun yıllar ve sayısını unutacağın kadar çok insan geçtikten sonra... Belki de büyümekten, büyümek zorunda kaldığını görmekten duyduğun acıydı seni o renge götüren. Aşklar büyütürdü ya, derinlere atılan çizikler

hep öğretirdi ya... Hikâyeyi yazarken bu sorunun içinde değildin. Olamazdın, olmamalıydın da zaten. Sahiciliğin zedelenebilirdi aksi halde. İnsan yazdıklarıyla da yaşamak, nefes alıp vermek isteyince... Şimdi bu yaşananlara uzak kalmak yol almanı, bazı soruları sormanı, hatta hatırlamanı bir nebze kolaylaştırıyor. Apartmanın önü açıktı. Şişli'de hâlâ boş arsalar vardı. Medeniyet toprağın üzerine henüz bugünkü kadar yürümemişti. Sonra onların yerine de sizinki gibi büyük apartmanlar yapıldı. Salonları sizinkiler gibi büyük, akşamları karanlık, yalnızca misafirlere açılan, yeterince yaşanamayan apartmanlar. Şimdi tüm bu yaşananları yine kaçınılmaz buluyorsun. Onca insan şehre akarken... Sokağın anneannenin Bomonti'deki evine biraz daha yakın bir tarafındaki papatya tarlasıysa sana bir masaldan kopmuş gibi geliyor şimdi. Hele hele bir de oraya babaannenin seni kimi akşamlarda küçük bir piknik yapma havasında, ikindi kahvaltını yapman için götürdüğünü hatırladığında... Yere serilmiş bir örtü, yanında birkaç minder... Arkada birkaç baraka... "Bunlar Amerikalıların depoları" demişti bir keresinde annen. Yine hayal meyal hatırlıyorsun. Bir rüya gibi... Şişli'nin göbeğinde bir papatya tarlası... Ne diyebilirsin? Arasan tam yerini çıkaramazsın şimdi. Ama bu duygu da çok tanıdık bir duygu değil mi?

Anneannenin Bomonti'deki evinin yakınında, Feriköy'e giden yolda kurulan semt pazarı da o uzak günlerin içinde kaldı. Pirincin kiloyla satın alınabildiği ve evde mutlaka ayıklanması, taşlarından ayrılması gereken günlerdi. Hamalların sırtlarında küfelerle alınan malzemeyi eve taşıdıkları günler. O pazarların saltanatının yine evin yakınlarına gelen, belirli bir süre kalan Migros kamyonlarıyla henüz sarsılmadığı günler... Halaskârgazi Caddesi üzerindeki Bulgar Egzarhhanesi'nin çok yakınında bir yerlere açılmış Büyük Çankaya Bakkaliyesi'nin şehrine market döneminin geldiğinin

haberini veren günler. Hatırlayabildiğin ilk market bu. Mallar raflardan seçilebiliyor, bir sepetin içine konuyor, sonra bedeli kasaya ödeniyor... Ne büyük yenilikti. Annen oraya Neagora demeyi tercih ederdi. Eski adına daha çok bağlı kalarak... Sahibi Rum'du zaten hatırlıyorsun. Yeni, senin bildiğin adıysa sana ilerleyen yıllarda pek manidar gelecekti...

Daha eski günlerdense, Bomonti'de bir yerlerde, biranın fıçıdan içildiği büyük bir bahçenin resmi hafızanın bir yerlerine takılmış. Belki de adı Bomonti Bira Bahçesi'dir. Ama burası sana hatıralarını kaleme alanların anlattıklarından kalmış olabilir, emin olamıyorsun. Hürriyet-i Ebediyye'de kalmış Spiro Bahçesi'yse daha çok senin. Bundan şüphen yok. Ne var ki işin tuhaf tarafı, orayı hatırlayana çok çok uzun bir süre hiç rastlayamadın ilerleyen yıllarında. Hatıraları dile getiren yazılara boş yere baktın. Bahçe hafızalardan bile silinmişti sanki. Bahar akşamlarında oraya deden ve anneannenle sık sık giderdiniz oysa. Yine o günlerin tabiriyle biraz hava almak için. Masaların birine oturmuş, biraz zorlanarak da olsa şişeden gazoz içtiğini de iyi kötü hatırlıyordun. Yerin izini süremeyecek kadar yalnız ve tek başına kalmıştın ama. Bahçenin tam nerede kaldığını bile kestirmen mümkün değildi. Şehrinin sana oynadığı kötü oyunlardan biriydi bu. Bir yer nasıl bu kadar kaybolabilirdi? Cevap yoktu, hiçbir yerden gelmiyordu. Bu belki senin iz sürmekteki beceriksizliğindi, acemiliğindi ama, karşı karşıya kaldığın gerçek buydu... Yıllar, çok uzun yıllar sonraysa, hiç beklemediğin bir zamanda, bir yerlerden çok tanıdık bir ses geldi. Saadet Arıkan Özkal, birçok eski görüntünü tekrar gözlerinin önüne getiren, anlattıklarıyla sana bu yalnızlığını daha az hissettiren buram buram samimiyet kokan *Saklı Bahçeler, Bir Şişli Esintisi* adını verdiği kitabında bir arkadaşının, Luna'nın sözlerine yer verecekti... "Burada vaktiyle İspiru'nun Yeri diye bir bahçe vardı. İnsanlar çocuklarını alıp ta Kurtuluş'tan buraya serinle-

meye gelirlerdi. O zamanlar Abide-i Hürriyet Caddesi püfür püfür..." Bir karanlıktan bir nebze çıkmanın sevincini yaşayacaktın o an. Ancak o akşam, bu tek başınalığını ve yabancılığını taşımak zorunda kaldığın akşam, böyle bir buluşmaya çok uzun yıllar vardı. Şimdi biraz daha az yalnızsın. Ama nasıl söylenirse söylensin, bahçenin yeri senin için ancak tahmin edilebilecek bir yerde. Ne yapılır. Hatırlayabilmen, Şişli'nin ve uzantılarının bir vakitler bahçelerle dolu olduğunu söyleyebilmen de birileri için anlam taşıyordur belki. Duygunda, bu söylenenlerin kimilerine göre hoş bir sedayken, kimilerinde bir zırva olduğunu, "Ne yapalım yani buralarda bir zamanlar böyle bahçeler var idiyse, bahçe her yerde vardı, sonra para etti, işhanı oldu, site oldu, öyle kalacak hali yoktu ya..." diyebileceğini bildiğin halde direnebilirsin. Birkaç insanın neyin kaybedildiğini hissetmesi bile yeterli olabilir senin için, biliyorsun. Savaşımız buralara kadar geldi artık.

Bahçeler çok silik fotoğraflar içinde kaldı artık. Neye nasıl bakacağını bile bilmiyorsun bazen. Ancak pastanelerinin bıraktıkları biraz daha canlı. Belki daha sonra çekildiklerindendir. Tura, Tuna, Ocak... Hangileri duruyor şimdi? Başkaları da var mıydı? Kimileri zamanın akışında farklı adlar alarak mı hayatında kalmıştı yoksa? İşte cevabını veremediğin birkaç soru daha... Ama pastane terbiyeni yavaş yavaş orada edinmeye başladığını biliyorsun. Piramit Pasta'nın, "ekler"in, "milföy"ün sana oralardan kalıp kalmadığını şimdi tam hatırlayamasan da... Sonrasıysa daha iyi hatırlanan bir görüntünün. Bu görüntüde derin bir tarih duygusu var çünkü, yaşadıklarının çağrıştırdıkları, anlattırmak istedikleri var. Bir gün gelmiş o pastanelerin vitrinlerinde, Pesah Bayramı'nın yaklaştığı günlerde, Hamursuz paketleri boy göstermeye başlamıştı. Anneannenin yıllar yılı, aynı günlerde Şişli'deki havraya giderek Mösyö Çiton'dan aldığı hamursuzlar,

şehrinin en kalabalık köşelerinin birinde, en itibarlı pastanelerinin vitrinlerinde alıcılarını beklemeye başlamıştı. Çevrende, ailende, yakın arkadaşların arasında yayılan karmakarışık bir duygu... Bir geleneğin bu kadar açığa çıkması ne kadar hayra alametti? Bir yanda deyiş yerindeyse meşrulaşmaktan kaynaklanan bir sevinç, bir başka yanda açığa çıkmaktan, daha görünür olmaktan kaynaklanan bir tedirginlik. Tarihin izlerini silmek, bir kalemde kolayca silmek o kadar kolay değildi ki... Yahudilikle ilgili filmlerin o sinemalarında gösterilirken hissettirdiklerine çok benzer bir duyguydu bu. Aynı duygu o günlerdeki adıyla Taksim'deki Opera'da sahnelenen *Damdaki Kemancı* müzikalinin gösterildiği günlerde de yaşanacaktı. Cüneyt Gökçer'in canlandırdığı Sütçü Tevye'yi şehrinin ne çok insanı sevmişti... Birkaç çatlak ses gelmişti kulağınıza. Ama önemli değildi, o kadar önemli değildi. Şehrinin insanı, şehrinin tarihine yakışır bir şekilde, dünya sahnelerinde fırtına gibi esen bir müzikalin kahramanlarını hiçbir önyargıya kapılmadan bağrına basmıştı. Bu gelenek hep böyle bir saflıkla, ülkenin, insanın kafasını sık sık karıştırabilecek bir karşıtlıklar ülkesi olduğunu hatırlatarak devam edecek miydi? Adını koyamadığın bir şeyler düğümlendi yine boğazında. Görmek istemediğin, yüzleşmek istemediğin bir şeyler. Şehrini o kadar çok seviyordun ki...

Bu yola çıkmanın hemen öncesinde Kadıköy'den Üsküdar'a, oradan da Paşalimanı'na ve Kuzguncuk'a gitmeye niyetlenmiştin oysa. Günü, vakti geldiğinde oralara da gideceksin elbet. Üsküdar'ı hatırlayabildiğince hatırladın zaten. Şimdi bu hayal yolculuğunda, içinde giderek silikleşen fotoğraflar bırakmış Boğaz'ın Avrupa Yakası'ndaki bazı köşelere gitmek zorundasın. Bu yolculuktan kaçamazsın. Başka hikâyelerinde de kaçamamıştın, şimdi yine kaçamıyorsun. Sana oralardan el sallayanlara yeniden dokunmaya, en azından dokunmayı denemeye ne dersin? Baksana... Bazı sözler çağ-

rışımlarını kendiliğinden uyandırıyor. Biraz Boğaz havası alsak... Hele hele bahar kendini yavaş yavaş, kış ayları süresince çok özlenmiş güneşiyle hissettirmeye başladığında... Kıyılarda birçok yer o eski mora büründüğünde... Farklı tonlarıyla biraz kırmızıya çalan o çok kendine ait rengiyle, hikâyeleri ve tarihiyle elbet. Zaman seni bu hikâyelere de çağıracaktı. Hürrem'i bir daha görecektin. Birkaç satır onu sana bu çok sevdiği renkle de anlatacaktı. Başka satırlardaysa Bizans'a gidecektin. Kayıplara çoktan karışmış İmparatorluk Sarayı... İmparator çocuklarının doğduğu mor oda, mor giysiler... Renk bu kadar eskiyi arıyordu. Bizans'ın ancak bu renkle yaşatılabileceğini, gereğince anlaşılabileceğini söyleyen şairlerin, yazarların vardı artık. Ziya Osman Saba da, Ahmet Hamdi Tanpınar da, tarihin başka izlerini sürme umuduyla, bu kervana katılacaktı zamanla. Bir erguvan bayramı mı? Soruyu nasıl da sevmiştin. Şehrine bahar geliyordu. O günlerde sana tek söylenen buydu. Çiçeklerin ömrünün yirmi günü aşamadığını bile sonradan öğrenecektin. Tıpkı bu tarih gibi... Bu hikâyeler gibi... En çok sevdiğin, sana çok anlamlı geleniyse bir efsane gibiydi sanki... Rüzgâr çiçeklerin tohumlarını dallarından koparıyor, şehrin başka yerlerine, atabileceği yere atıyordu. Yere düşen tohumlar da zamanla önce fidan halinde boy veriyor, sonra da bildiğimiz ağaçlara dönüşebiliyordu. Ağaç o kadar bu toprakların ağacıydı. Varsın birileri çıkıp başka coğrafyalarda da görüldüğünü, görülebileceğini söylesin. Hangisi Boğaz'ın sırtlarındaki gibi etkileyici görünebilirdi insana? Bu hikâye de kaybedilmiş bir zamanın hikâyesi miydi? Öyleydi, büyük ihtimalle öyleydi. Birbirinden çirkin evlerin o sırtları kaplamadığı günlerde tohumların savrulmasına daha çok imkân verecek yolların varlığına inanmak yeterli. Ne yapılır... "Yazı"nın tarihinde bu resmi de görmek varmış... O çocukluk günlerinde de, bu günlerde de çiçeğe hâlâ inanabilenlere inanmaya devam etme

gücünü bulabilmense tek avuntun şimdi. Kendine bu inancı da yitirmeme sözünü verme ihtiyacını duydun o anda. Eğer İstanbul için erguvana inanırsan... Bu mora, pembemsiliğe, Yahuda'nın utancını taşıyan kırmızılığa, ne dersen de artık, inancını yitirmeyecektin, evet... Mor salkımlı evlere de, daha çok adalarda görmek istediğin begonvillere de yitirmeyeceğin, yitirmeye gönül indiremeyeceğin gibi... Bir renk nelerin kapısını açıyordu değil mi? İnsan yola, hiç istediği gibi şiir yazamayacağını bilse de, hayatını bir şiir gibi yaşamak için çıkınca...

Çağrışımsa çağrışım... Çok eski iki araba, yine çok silik görüntüleriyle gözlerinin önüne geldi o anda. Babanın gerektiğinde strapentesi de açılabilen büyük, siyah Humber arabasıyla, dedenin yine siyah ancak küçük, yolda her an arıza yapması mümkün Hillman arabası... İkisi de İngiliz'di. Zamanın akışında birçok araba gibi onlar da bir yerlerde kaybolacaklar, sadece bilenlerinin, tanıyanlarının hafızasında yaşamaya devam edeceklerdi. Hayatına çok yorgun halleriyle, muhtemelen birçok el değiştirdikten ve başka hayatlarda uzun yollar aldıktan sonra girmişlerdi zaten. Özellikle babanın arabası gizliden gizliye, bir zamanlarki görkemli günlerini anlatmak ister gibiydi. O zaman çok uzaklardaydı ama, kimi yaşananları unutturabilecek kadar uzaklarda... Gözlerindeki araba sana böyle bir görüntüyü hatırlatıyor. Başka eller, başka hayatlar da demekti elbet. Bu kıyılara hangi yollardan, kimlerden geçerek gelmişlerdi? Soru o çocuğun sorularından değildi. Şimdiyse bir daha çok geç artık. Araba sahibi olmanın bugünkü kadar kolay olmadığı günlerdi. Herkes şartlarına göre yapabildiğini yapıyordu, elindekiyle yetinmeye çalışarak şehre ve hayatına tutunmaya çalışıyordu. Arabayla Boğaz'a gitmenin, insana neden o küçük çevresinde küçük bir itibar sağladığını ancak bu şartların bir daha hatırlanmasıyla anlamak mümkün. Arabasızlığı yaşamak zorun-

da kaldığınız günleriniz de vardı çünkü. Hatırlananlar başka fotoğrafları su yüzüne çıkarıyor o zaman da. Güneşli bir pazar öğle sonrası... Yoksa bir cumartesi günü mü? Bir ilkbahar günü mü, bir sonbahar günü mü? İhtimallerin tümüne bel bağlayabilirsin. Tek söyleyebileceğin bu günün bir yaz günü olmadığı. Yaz günleri öteki yakanın ve başka kıyıların çünkü. Kış günlerinden biri de değil, bu kesin. Boğaz o zamanlarda, hele hele o arabasızlıkla, size de çok uzak görünürdü çünkü. İlk fotoğrafta Emirgân'daki tarihi çay bahçesindesiniz. Etraf elbette kalabalık. Oraya önünüzde deniz, çay içmek için gitmişsiniz. Ama çay masanıza semaverde geliyor. Fotoğrafın en unutulamayacak ayrıntısı bu. Semaverden çay içmeyi bir tek orada yaşaman, dolayısıyla da semaver denince sadece o kahveyi hatırlaman tuhaf. Şehrin başka köşelerinde bıraktığın başka semaverler yok mu gerçekten? Hafızanı zorluyor, zorlayabildiğince zorluyor, ama yine de başka bir fotoğraf bulamıyorsun. Emirgân'daki o tarihi çınarın altındaki çay bahçesi işte bu nedenle senin için küçük bir efsaneye dönüşüyor. Sonrasıysa biraz meşakkatli. Araba olmayınca dönüş için akşamın ilerleyen saatlerine kalmamak gerekiyor. Şimdi de Büyükdere yolu üzerinden Şişli'ye giden minibüsleri hatırlayabilirsin. Büyük bir ihtimalle Sarıyer'den gelirler, yol boyunca yolcularını hızla giderek alırlar, bazen de çok dolduklarında almazlardı. O günlerdeki adları "kaptıkaçtı"ydı bu yüzden. Deden onları sevmezdi, varlıklarından, özellikle çok hızlı gittiklerinden, büyük bir rahatsızlık duyardı. Durmadıklarında da çok kızardı. Eve dönüşü bir hayli meşakkatli bir dönüş olarak hatırlaman bundan. Arabasız Boğaz'a gitmenin bir bedeli vardı ama, şartlar daha fazlasına imkân tanımıyordu, ne yapılabilirdi...

Emirgân'daki çay bahçesinin bir başka hatırlattığı da tarihinle, daha da doğrusu tarihinin derinlikleriyle alakalı. Orada sesinizi çok yükseltmeden konuşmak zorundaydınız... He-

le hele anneannenle deden buna çok özen göstermek zorundaydı. Özenin temelinde eski bir İstanbul adabına, toplu yerlerde bulunmanın gerektirdiği vazgeçilemez şartlardan birine uymayı tercih etmekten çok, yaşananların inşa ettiği bir çekinme, dahası bir korku nefes alıp veriyordu. Onlar aralarında Yahudi İspanyolcası konuşuyorlardı çünkü. O dilde doğmuşlar, doğurmuşlar, duygularını birbirlerine yaşatmışlar, dünyalarını kurmuşlardı. Sahiciliklerini ancak böyle yaşayabilirlerdi. Okulda aldıkları Fransızca eğitime, hayatlarının yaklaşık beş yılını, otuzlu yılların başlarında, Paris'te geçirmiş bulunmalarına rağmen gerçek değişmemişti. Ama bu dili konuşmak yabancılığını yaşamak, hatta yadırganmak demekti de aynı zamanda. Miras sana böyle aktarılıyordu. Hissedilenler anlatılmadan, o anlarda ne hissediliyorsa gösterilerek, tüm hakikiliğiyle paylaşılarak... Tedirginliğin nerelerden kaynaklandığın ancak zamanla anlayacaktın. Babanın Türkçeyi "ileride bir problem çıkmasın" diye çok iyi öğrenmen gerektiği konusundaki telkinlerinin, dahası uyarılarının nereden kaynaklandığını da... Tarih yaralayıcıydı, yakınındaki birçok insanın, komşularıyla, ticaret yaptıklarıyla kurdukları yakınlıklara rağmen, sana bu çıplaklığıyla da dokunuyordu. Şehirde inşa edilebilen küçük adalar vardı sadece. O adalarda sorun yoktu, herkes birbirinin içindeydi, her anlamda içinde. Ne var ki o adaların dışına çıkıldığında da aslında örülmemiş gibi görünen duvarlar kendilerini göstermeye başlıyordu. Türkçe konuşmak zorunda bırakılan öteki vatandaşların tarihinde, kendi şehrinde beklenmedik, alışılmadık, kaldırılması çok güç bir yabancılığı, hatta bir sürgünü yaşama, taşıma hikâyesi de vardı sana gelen, coğrafyana, duygu iklimine dair hikâyeler arasında. Dalgalar büyüktü ve sen ya o dalgalara karışma, ya da içe kapanmayı kendince bir dalgakıran kabul edip, kıyında kalmayı seçme tercihleriyle karşı karşıyaydın. Alçak sesle konuşma mecburiyetin ora-

da da başka yerlerden bildiğin yüzleriyle seni sana gösterecek ve anlatacaktı. Bu mecburiyeti farklı nedenler ve tarihler yüzünden başkalarının da yaşadığını öğrendiğinde fotoğrafı daha iyi görecektin elbet. Aslında herkesin, mecbur edilen kadar, edenin de kendine göre bir hayatta kalma, varolma savaşı verdiğini de görecektin. Aradaki fark birilerinin gördüklerini çok daha az gösterme, en önemlisi kendini olabildiğince az göstermeyi öğrenme, hem de çok iyi öğrenme dersine çok iyi çalışmak zorunda kalmasından kaynaklanıyordu. Ders hiç kolay değildi. "Dışarı"yı yaşamak da kolay değildi. Başka kahvelerde, sinemalarda, tiyatrolarda, otobüslerde, vapurlarda... Hikâye senin hep ardından gelmişti. Dedenin, özellikle dedenin bu hikâyedeki başrolünüyse hiç unutmadın. Yabancılık Türkçe konuşulduğunda da kendini gösteriyordu. Kaçmak istiyordun oradan da, başka yerlerden kaçmak istediğin gibi kaçmak, kaçmak, kaçmak... Onların yaşadıklarını yaşamamak için... Hikâye senin en derin ve dokunaklı hikâyelerinden biriydi. Bu hikâyeye bu yüzden mi bu kadar çok dönmek istedin? Bu kaçışın sende uyandırdıklarıyla barışmak için mi? Kaderinin içinde inşa ettiklerini yıkamayacağını artık çok iyi anladığın için mi? Sadece Türkçeye ait olmak artık sana yetmediği, daha doğrusu kendini bu denli bağlı hissettiğin dilin aslında başka dilleri de barındırdığını, barındırdığı için de anlamlı olduğu gerçeğini artık kabul ettiğin için mi? Hikâyene tüm vedalarına ve kaçışlarına rağmen hep döndün, evet. Bundan böyle de hep döneceksin. Şişli'nin, çocukluk ülkenin sokakları seni bu hikâyenin henüz gitmediğin gizli köşeleri için de bekliyordu...

Emirgân'ı ve çay bahçesini tüm bu yaşadıklarına rağmen çok sevdin yine de. Boyacıköy'ün farkına varman için çok uzun yılların geçmesi gerekti. Ailenin insanlarıyla Yeniköy'deki o kahvede hiç oturmadın, İstinye'deki balıkçılardan balık almadın. Oraları önlerinden geçilen yerlerdi sadece. İç-

lerine girmen için başka zamanlarda, başka insanlarınla bir araya gelmen gerekecekti. İçindeki dillerin tek bir dile, aşkın diline çıktığı günlerdi o günler. Belki de en hakikisi, en sarsıcısı, seni sende doğuranı buydu. Sabah kahvaltısını tüm derinlikleriyle paylaşmanın dili, bir coğrafyanın dili olabilirdi ancak. Ve sen en çok coğrafyalara inanıyordun. Sınırlardan çok coğrafyalara...

İstanbul'un Avrupa Yakası'ndaki Boğaz'ının birçok tarafını kendi yolculuklarına çıktığında, kıyısından köşesinden bir şekilde tanıyacaktın bir başka deyişle. Tarihi, sana ailenin insanlarıyla girdiğin fotoğraftan çok daha acıtıcı fotoğraflarla yazılmış Tarabya için öyle değildi ama. Orada artık çoktan yıkılmış, yerine yenisi inşa edilen bir otel de vardı çünkü: Büyük Tarabya Oteli ya da anneannenle dedenin deyişiyle Tokatlıyan... Otelin yıkıntıları arasında ne çok zamanını ve insanını sakladığını şimdi yeniden hatırlayabilir misin? En eski fotoğraflarda Rumca konuşmalar var. Orası Therapia sonuçta. Yaşananlar şehrinin tarihine dair bir ipucu daha veriyor. Taşları böyle de üst üste koymak, yerine oturtmak mümkün. Tarih ne de olsa yaralı bir beraberlikler tarihi. Dedenle anneannenin iyi kötü, dertlerini anlatabilecek kadar, Bomonti'deki evlerinin mal sahipleri Mösyö Mihali, karısı Afro ve baldızı Sofia ile o yazlık evde Rumca konuşabiliyor olmalarını bu tarihin neresine koymak gerekiyor? Sorunun cevabını, sana anlatılanların ışığından gitmeyi göze alman halinde, çok daha eskilerde bulabiliyorsun. Deden Rumca'yı, anneannenle birlikte Ada'da geçirdikleri, daha da doğrusu geçirmek zorunda kaldıkları otuzlu yılların ortalarındaki o uzak kış mevsiminde öğrendiğini söylemişti. Yılların eleğinden geçirilerek anlatılanlar, küçük bir çocuğu şehrin tarihine hazırlamak için mi paylaşılmak istenmişti, hayatı öğretmek için mi? Soru yine senin sorun. Belki de hikâye, bu kaygıların çok uzağında, sadece kendi seyrini izliyor, yorgun yol-

cularıyla, kaçılamayan o geçmişe, o unutulamayan seferini yapıyordu. Tüm sahiciliği ve hesapsızlığıyla... Deden bu seferde de, kıymetini yine ancak büyük kayıplardan sonra anlayacağın o masal anlatıcısıydı. 1920'li yılların sonlarındaydılar. Osmanlı'nın yıkıntılarında yaşamak istemeyen, yeni bir coğrafya bulma umuduna kendisini iyiden iyiye kaptırmış abisiyle uzun uzun konuşmuşlardı. Babalarının mesleğinden, sanatından ve yabancı ellerdeki ilişkilerinden güç alarak, halı ticareti yapmak için Paris'e yerleşebilirlerdi. Hayal bir süre sonra hayata geçmişti. İstanbul'u, Hasköy'deki ev de yandığından, arkalarına daha az bakarak terk edebilirlerdi artık. Paris hayatlarının kapısı böyle açılmıştı işte. Hayallerinin şehrine ailece gitmişlerdi. Hep birlikte. Yeni evlendiği genç karısı, o günler için bir hayli yaşını başını almış görünen annesi, babası ve abisinin küçük ailesiyle... Ne var ki işler umdukları gibi gitmemişti. Beş yılın sonunda çok büyük kayıplarla, büyük servetlerinin nerdeyse tamamını kaybederek, nerdeyse beş parasız geri dönmek mecburiyetinde kalmışlardı. Tek bir eksikle. Orada tüm yaşananlara rağmen kalmakta direnen, kırklı yılların başında da İstanbul'a hasreti hiçbir zaman dinmeyen karısı ve iyiden iyiye Fransızlaşmış üç kızıyla beraber Toplama Kampları'nda ölecek abisini, tüm ikna çabalarına rağmen dönmeye razı edemeyerek... Ne dil bilmeleri yetmişti, ne bu şehirdeki deneyimleri, ne daha önce, antika halı tamir ustası babasının şehrin sınırlarını çoktan aşmış, birçok şehre ulaşmış şöhreti, ne de ellerindeki malların değeri. Hikâye sana tam bir tutunamama hikâyesi olarak gelmişti. Tabii aynı zamanda yaşananlardan çıkarılacak derslerle de. Hayatta kalabilmek, ya da bu coğrafyanın mirasıyla daha iyi yoğrulabilmek için. Söylenenler kulaklarından hiç gitmedi... Kaybedilmeyecek servet, elden çıkmayacak zenginlik yoktur. Hiç kimse sahip olduklarıyla övünmemeli. Bunların hepsi emanettir. Asıl mühimi insan olma-

yı bilmektir... Anlayabileceğini anlamıştın. Zamanla daha da iyi anlayacaktın. Yabancı bir diyarda, ne bilinirse bilinsin, ne hissedilirse hissedilsin, yine de yabancı kalan bir diyarda, küçük ailesinin yükünü daha fazla taşıyamayacağını anlayacağı, kabul etmek zorunda kalacağı günler de gelecekti sonra. Kendi şehrinde, bir zamanlar yaşananlardan sonra sıfırdan, hatta eksiden başlamak çok kolay olmayacaktı biliyordu ama, dönüş vaktinin geldiğini, kapılarını çaldığını da biliyordu. Dönüş kararını hastalığı da hızlandırmıştı. Zatülcenp... İyi tedavi edilmemesi halinde vereme çevirebilirdi ve verem o günlerde hâlâ ölüme çok yakın durmak demekti. Çok iyi bir beslenmeye, güneşe ve gerçekten temiz bir havaya ihtiyacı vardı. Bu havayı şehrinden başka hangi şehir verebilirdi ki... Kendisini tedavi eden doktor, nereden geldiğini öğrenince "Sizin Prens adalarınız var, en iyisi oraya gidin, mutlaka gidin" demişti. "Ada"nın yolunu yeniden açan bu telkindi işte. İstanbul'u böyle bir hüsranın ardından, şehre biraz uzaklardan bakan sokaklarında, mevsiminin adına yakışır duygusuyla, bir çeşit kış uykusunda yaşamak iyi bir karardı belki de. Orada doktorunun dediği gibi doğanın içinde yaşamış, iyi beslenmiş, hastalığını yenmişti. Kiraladıkları evin komşuları Rumdu. Şehri henüz terk etmemişler, daha doğru bir deyişle de terk etmeye mecbur bırakılmamışlardı. Aralarında Rumcadan başka bir dili konuşmayı reddetmeleri başka bir meseleydi elbet. Onları da dillerini konuşmaya zorlamışlardı. Tavırlarının doğruluğu tartışılabilirdi. Ama sonuçta, karşı karşıya kaldıkları zorunluluk sayesinde bir dil kazanmışlardı işte. Bu dili ne kadar, nasıl öğrenmişlerdi, bilemezdin tabii. Ama o evde Mösyö Mihali ve o iki kadınla beraber saatlerce, üstelik araya başka dilleri de karıştırmadan konuştuklarını görebiliyordun. Tarabya'daki en eski fotoğrafın buydu, evet. Fotoğraf Rumcaydı. Ama yine de İstanbul'du. O evde o üç insanın yaşadıkları, paylaştıkları da İstanbul muy-

du? Neden olmasın? Şehir o kadar çok hikâyeyi, onca yıl boyunca, sabırla, gizli bir tarih için taşımamış, saklamaya, korumaya çalışmamış mıydı? Mösyö Mihali ilk karısı Felitza genç yaşta bu dünyadan göçtükten sonra, kısa bir süre içinde, Zoğrafyon Lisesi'nde Fransızca öğretmenliği yapan Afro ile evlenmiş, ama aynı zamanda yeni karısının kız kardeşini de yanına almıştı. Üçü yeni evlerinde yaşayabileceklerini yaşıyorlardı işte. Gerisi istendiği gibi getirilebilirdi. Sana ulaşan, o yaşlarında bile ilgini çeken dedikodular hikâyeyi elbette çok ilgi çekici kılıyordu. Dedenle anneannenin Tarabya'da kimi bahar günlerinde ziyaret ettikleri ev böyle bir evdi işte. Ayrıntıların hiçbirini hatırlamıyorsun. Sadece eşyaların eskilik kokusu hatıralarında kalmış. Gomalak cilanın sindiği bir gümüşlük, bir sehpa, bir büfe, iskemleler... Hepsi unutuşun tünelinde kaybolmuş, gitmiş. Ama bu kadarı bile geçmişle bir bağın kurulmasına, koparılamamasına yetmiş... Yine Mösyö Mihali ve küçük ailesiyle beraber Tarabya Oteli'nde başka hafta sonlarında gittiğiniz beş çaylarınıysa biraz daha iyi hatırlıyorsun. Oradan da sana en çok çilekli bir turtanın tadı kalmış. Ama sadece bir tat, yine ayrıntılar değil. Zamanın akışında otel, artık pek hatırlamak, dahası anmak bile istemediğin, kendini yine yaşadıklarının seyircisi gibi hissettiğin kutlamalar ve başka buluşmalarla da hafızanda yer edecekti. O anların fotoğrafları tüm kaçışlarına rağmen yine de ardından geldi. Belki de hayatına kazandırdıkları anlamı bildiğin için onlardan hiç kopmak istememiştin, kim bilir. Annenle dedenin dilinde otelin Tokatlıyan adını taşıdığını da şimdi bir daha hatırlayabilirsin. Çünkü sen, tıpkı onların dışarıda yüksek sesle Yahudi İspanyolcası konuştukları zamanlar için kendine yaşattığın o yanlış kaçış duygusundaki gibi, bu addan da kaçmak istemiştin. Bu adla ne zaman barıştığını hatırlıyor musun? Sadece bazı gerçekleri daha iyi görmeye başladığında değil, değil mi? Mehmet Rauf'un *Ey-*

lül'ünde, Necip Suad'a duyduğu imkânsız aşkın ateşiyle ayakta kalmaya çalıştığı o gecelerin birinde nereye gitmişti? Bir kış gecesiydi. Yaz bitmişti. Eylül'de. Sabahın dördüydü. Tokatlıyan Oteli onu yeni bir alkol denizine çağırıyordu. Sona geliniyordu artık. Dile getirilmek istenmeyen, ama çok iyi hissedilen sona. O günler böyle bir aşkı taşıyabilecek günler değildi. Romanı baştan sona kendini gerçekten vererek çok geç okudun. Anneannen de deden de hayatta değildi artık. O ekim senin de matemin olmuştu bu yüzden... İlerleyen yıllardaysa bu eski koy, balık restoranları ve bu restoranlara farklı zamanlarında, farklı insanlarınla gideceğin geceleriyle girecekti hayatına. Kimi vakit yaşanamayan bir aşkın acısı, kimi vakit yeni başlayan bir ilişkinin içine saldığı umut, kimi vakitse bir başka bitişin doğurduklarıyla... Hikâye başka çehrelerle daha sonra da, karşılaşmalar, birçok manayı zorlayan karşılaşmalar ve inişler çıkışlarla devam edecekti. Tüm bu yaşadıkların, içine yavaş yavaş işleyenler, şimdi bir daha hatırladıkların ve hatırlamak istemediklerin, kendine yeniden anlatabileceklerin ve anlatamayacakların, seni ne kadar tedavi ettiğini, yaralarını sarmanı sağladığını bilemediğin bu kıyının hayatında çok derin izler bırakmasını sağlayacaktı. Günü geldiğinde, tam da buradan yola çıkarak yeni bir hikâyeye doğru gitmeyi göze alışını başka türlü nasıl açıklayabilirdin?

Rumeli Hisarı'nın, albümündeki daha yaygın adıyla Hisar'ın en silik fotoğrafındaysa eski bir pizzacı var. Sana o günlerde çok değişik gelen bu yemekle ilk tanıştığın yerdi orası. Yediklerinin ne kadar pizzaya benzediğini ya da benzemediğini, bırak söylemeyi, aklına getirebilecek karşılaştırma imkânına bile sahip değildin. Gerçek pizzalar için başka zamanların gelmesi gerekecekti. Bu fotoğrafta da annen ve babanla berabersin. Belki bir pazar akşamı. Ayrıntılar yine birbirinin içine girmiş. Bir ses sana lahmacunla da orada ta-

nıştığını söylüyor. Dahası yıllar boyunca yenmesi ayıp sayılan, şehrine özellikle dedenin hiç yakıştıramadığı bu "amele yiyeceği"nin senin için orada meşrulaşmaya başladığını. Ama burası çok bulanık, yine fazlasıyla silik. Tanışma başka bir yerde de gerçekleşmiş olabilir. Hatırlayabildiklerin doğruysa elbette yeterince farkına varamadığın çarpıcı bir görüntüyle karşı karşıya kaldığını söyleyebilirsin. Önce lahmacun geliyor masaya, sonra pizza... Ne geçiş ama değil mi? Şehrindeki değişimi anlatmayı hedefleyen bir hikâye kurgusunda nerdeyse. O kadar ki sahneli uydurduğunu söylemek bile geliyor içinden. Bu kadar ileri gitmen mümkün değil ama. Çünkü sahne sana çok güçlü bir gerçeklik duygusuyla dönüyor. Hayal meyal hatırladığın yine çatal bıçak kullanmaya zorlandığın. Lahmacun yemek için bile... Kimi coğrafyalar birbirine bu kadar yabancı kalınca... Babanın mürdüm eriği renginde, ikinci el bir Peugeot 404'ü vardı artık. Dönüş yolunda arka koltuğa boylu boyunca uzanır, uyurdun. Ya ilkokulda, ya da ortaokulun ilk sınıflarının birindeydin. Ertesi gün o sınıfların sıralarına döneceğinden, tarif edemediğin, dışa hiç vuramadığın, ama çok derinden hissettiğin bir hüzün çökerdi içine. O restorandaki akşamların galiba biraz bu yüzden hep hüzünlü kaldı. Duygu pazar akşamlarını yıllar boyunca hapsedecekti, yıllar, çok uzun yıllar boyunca... Okuldan ve tüm okullardan nefret edecektin. Nefreti besleyen sarsıntılar çok derin hasarlara yol açacaktı. Bu hasarların etkilerinden belki de hâlâ gerektiğince kurtulamadın. Yaralar o kadar derindi ki...

Cumartesi sabahlarını bu yüzden mi seversin hâlâ? Aynı hikâye sende başka yüzlere rağmen, yeterince söyleyemesen de, bir şekilde devam ettiğinden mi? Boğaz havası almaya gittiğiniz o sabahlarda mutlaka uğramanız gereken yerler vardı. Dedenin siyah Hillman arabasıyla Sarıyer'deki Karaköy Börekçisi'ne gidişiniz iyi kötü gözlerinin önünde canlana-

biliyor şimdi. Börekçinin böreği doğrayışı, üzerine pudra şekeri serpişi, sonra da yağlı kâğıda sarışı... Bir keresinde yüzünü şimdi yine hayal meyal hatırladığın börekçiye dükkânına neden Karaköy Börekçisi adını verdiğini sormuştun da, orada bulunanlar, deden de dahil, hafiften gülümsemişti. Biraz kırılmıştın açıkçası. Sorunun haklılığına o kadar inanıyordun ki... Karaköy'ün bulunduğunuz yere çok uzak kaldığını biliyordun en azından. Börekçinin ilk kez adını aldığı bu yerde açıldığını bilemezdin ama. Sana tarihin bazen yaşanarak öğrenildiğini söyletecek bir andaydın yine. Bu anı da hiç unutamayacaktın. Kimilerinin son derece sıradan, yağlı, hatta lezzetsiz bulabileceği bu börek, öncelikle bu küçük tören, ama galiba aynı zamanda da kokusu, sıcaklığı, tazeliği nedeniyle sana hep çok anlamlı geldi. Bu fotoğrafı da saklayacaktın. Duygusuyla birlikte tabii... Çok uzun yıllar sonra "Kürt Böreği" adını taşıdığını öğrendiğindeyse çok şaşırdın, ne diyeceğini bilemedin. Hayatında çok çok uzun bir süre "sade börek" adıyla yer almıştı, kolay mı? Bu yeni isimle barışman hiç de zor değildi. Dahası bu barışma hayatına bir renk bile kattı. Asıl adların gizlenmeleri, telaffuz edilememeleriyle ilgili yasakların sana hissettirdiği isyanla barışman o kadar da kolay değildi ama. O çocukluk günlerinde bu isyanın da çok uzaklarındaydın. Hayat senin için de başka bir yerde akıyordu, nerden bilecektin... Kıyıda bir yerlerde park eder, arabanıza kadar getirilen demli çaylarınızla birlikte böreklerinizi yerdiniz. Bu kadarı size yetiyordu. Börek, çay ve deniz... Şehrin kıyıları bu kadar dolmamıştı henüz. Etraf daha mı sessizdi gerçekten? Bazı sesler daha mı çok duyulabiliyordu? Dalgaların sesi, martıların sesi... Cevap veremiyorsun. Belki bu soruları da kendine yeniden inanmak için uyduruyorsun. Yeniden kimi hayaletlerden kaçma umuduyla... O anlar sana başka bir fotoğrafı da getiriyor çünkü şimdi. Bakıyorsun, gülümsemeye çalışıyorsun, ama yine de dilediğince, kendinden

onca yıl sonra beklediğince gülümseyemiyorsun. O günlerde yalnız çocukluğuna isyan etme, yaşadıklarından öfke duyma zamanında değildin henüz. Biraz hüzünlü, çokça da sessiz bir çocuktun. Ailendeki herkes bu sessizliğinin farkındaydı, bunu şimdi daha iyi anlayabiliyorsun. Gelgelelim onlar da bu gerçekle yüzleşemiyor ve seni daha farklı bir hayatın içine çekmeye çalışıyorlardı. Asıl farklılık da buradaydı işte. Bunu görüyordun. Ama kabullenmek, daha da önemlisi söyleyebilmek yıllarını aldı. Neden? Anlatabilmek için kimi acıların başka acılarda tüketilmesi, yıkılması, bütünüyle değilse bile, bir nebze aşılması gerekiyordu da ondan belki de... Çoğunluğa tutunma savaşını sen de verdin. Kendini gizleme oyununda, bu sahneye daha o yıllarda çıkmaya başladığın için mi bu kadar ustalaştın? Orada, o sabahlarda senin gibi, arabaları ve aileleriyle Şişli'den, Nişantaşı'ndan Boğaz havasını teneffüs etmeye gelen tanıdıklarınla, okul arkadaşlarınla karşılaşmak bu oyunu kolaylaştırıyor ve daha keyifli bir hale getiriyordu. Başkalarının yaşadıklarını yaşamak... Ya da başkalarının oyunlarının içinde olmak... Yalnızlığını oyunlarla unutmaya çalışmak nasıl da sancılıydı aslında. Yalnız kalmamak için kendini bir yerlerde unutmak, hatta yok saymaya çalışmak... Bu oyun da senin en büyük, en zorlu, en bitmeyecek oyunlarındandı. Şimdi, bu akşam, bir perdenin daha indiği bu bölümde, bunları hatırlamak nasıl da anlamlı. Nasıl da acıtıcı...

Hisar zamanla meyhaneleri ve konserleriyle de sende sürdü. Han, Karaca... Oraları da bir yerlerine gömecektin... Sonra da biraz Bebek, biraz Ortaköy, biraz da Kuruçeşme girdi hayatına. Biraz adaçayı, biraz balık, biraz badem ezmesi, biraz kumpir, biraz pastırmalı kuru fasulye ve çokça yabancılık kokusuyla birlikte... Çünkü bu hatırladıklarının tümünden, günün birinde yol almanı sağlayacağını bildiğin hikâye kırıntıları toplamış, ceplerine doldurmuştun. Bebek'teki ba-

dem ezmesinin tadını nasıl göz ardı edebilirdin? Şehrinin en vazgeçemeyeceğin tatlarından biriydi. Ya adaçayını ilk kez yine bu kıyıdaki kahvede tattığını? Şadırvan'da bu dünyadan ayrılmalarından sonra Edip Cansever'le Turgut Uyar'ı ısrarla hatırlamak istediğini... Paranın olmadığı günlerde Ortaköy'de kumpirle karnını doyurmaya çalıştığını, olduğu günlerde de balığın yine sana bir tarihi anlattığını... Hatırlamak acıtırdı bazen, çok acıtırdı. Ama her acı bir başka zenginlikti aynı zamanda, bir başka İstanbul'du. Yaşamanın verdiği gücüydü bu. Sıra hikâye zamanına ne zaman gelmişti. Boş verdin. Cevaplamasan da olurdu. Bir yoldur gidiyordun işte. Bir yoldur gidiyorsun...

İnceliklerin tarihi Anadolu yakası

Oralara başka fotoğraflar ve kokular için de yeniden gitmeyi deneyebilirsin. Ama şimdi yorgunsun. Bu dönüşü göze alamayacak kadar yorgun. Her anlamda yorgun... Günü geldiğinde kendine bu dönüşü de yaşatacaksın ama, biliyorsun. Bir başka deyişle o yolda bıraktığın insanların ve hikâyelerinin de izini sürmek isteyeceksin. Ne var ki bu akşam o akşam değil. Yapmaktan kendini alamadığın, şimdi yine sızısını için için duyuran o parantezin içine koyacağın bu küçük hayal yolculuğu bile hesapta yoktu üstelik. Neyse, boş ver. Görülen görüldü, hatırlanan hatırlandı, duyulan duyuldu. Kaybolmaman gerekiyor ama, biliyorsun. Kaybolmaman gerekiyor, kaybolmaman gerekiyor, kaybolmaman gerekiyor. Hayatına o çocuktan biraz kopmayı başardığın bir zamanında girmeye başlayan, yılların akışında da daha çok sevdiğin Asya Yakası'ndaki Boğaz şeridine, bu akşamı elinden geldiğince derinleştirme umuduyla, yeniden yol alma fikrine kapılan sen değil miydin? Bir Rumca İstanbul şarkısında da aranmış, yaşanabildiğince yaşanmış Paşalimanı'ndan, birçok dildeki, bilinen, söylenebilen anlamlarıyla birçok dildeki birçok şarkıyı barındırmış Kuzguncuk'a gitmenin zamanı mı şimdi? Değil belki. Ama böyle bir yola çıkınca orayı atlamak mümkün değil ki... Sana o kıyıdan hiçbir ıssızlık kalmadı, dönmek isteyebileceğin bir fotoğraf da kalmadı. Yılların akışında gördüklerin, başka yokuşları ve denize kavuşan sokakları da kazan-

manı sağladı ama. Bir de tabii dudaklarına arada sırada yayılan, anneannene borçlu olduğun o gülümsemeyi. Anlatılanlar şehrinin ruhu ve tarihiyle, ince, mizahım göz ardı etmeyen, şimdi sana hiç kuşku yok ki kaybettiklerin yüzünden biraz kederli gelen bir bağ kurmanın zeminini hazırlamıştı. Geçmişin seslerini, bugünü daha iyi duymak için, bir yerlerden böyle gülümseyerek duymak da vardı. Kuzguncuk... Kimliklerini, içeride yaşananları, özellikle bayramlarda dışa vurmaktan kaçamayan, evleriyle o eski İspanyolcanın duygusunu kim bilir kaç kuşak süresince yokuşlu sokaklarında korumuş, korumaya çalışmış o insanlar, şehrin farklı köşelerine dağıldıkları, başka iç göçleri yaşadıkları halde, havralarına nasıl da bağlı kalmıştı. Buralara bazı Şabat günlerinde de dönerlerken, belirli bir zamanı geride bırakmış birçok hemşehrileri gibi, çocukluklarını da mı arıyorlardı yoksa? Bağlılık sende, din bağlılığını da aşan çok sıcak bir duygu uyandırmıştı. Tanıdığın, başka göçlerin yaşandığı başka mahallelerde de bu dönüşü görmüştün. Şehrinin en eski hikâyelerinden biriydi bu. Kimi yerler tüm yaşananlara rağmen hepten terk edilemiyorlardı. Kökleri bu küçük Boğaz köyünde kalmış birçok arkadaşın vardı. Orada kalan bu birlikteliği yaşamış başka dillerle büyümüşlerinse unutamadıkları anları ve masalları... Neler hissettiklerini sana kaybettikleriyle göstermişlerdi. Çocukluğu, genç kızlığı karşı yakada, daha doğru bir söyleyişle de bu yakanın hemen karşısında geçmiş anneannenin buradakileri birer köylü olarak görmesi, küçümsemesiyse sende o çok anlamlı bulduğun gülümsemeyi bırakmıştı. Sözler dilin duygusuna bile kazınmıştı... Kuando el azno grita amanese en Kuzguncuk... Kuzguncuk'ta eşek anırdığında sabah olur... Yakalar arasındaki çekişme Haliç'te, Balat ile Hasköy arasında da yaşanmıştı. Sandallarla yakalar arasında gidip gelen, kavgalar çıkartan mahalle delikanlıları... Bu görüntüler de dedenin çocukluk fotoğraflarında kalmıştı... Şehrinin ruhuna dair

bu tatlı husumet, bir rengin tarihini de anlatıyor, o insanların buralılığını tüm çıplaklığıyla ortaya koyuyordu. Bir gülümseme daha yayıldı dudaklarına. İşte yine hatırlamıştın. Avrupa Yakası'nda oturanların Asya Yakası'nda bir köylülük görmekten kurtulamadıklarım da hatırladın. Bu tavra uzunca bir süre kızdın. Sonra önemsememeyi tercih ettin. Asya Yakası'ndaki Boğaz'ın Avrupa Yakası'ndakine oranla daha az gelişmiş olmasının ne kadar büyük bir değer taşıdığını anlamıştın çünkü. Daha az gelişmişlik, daha az bozulmuşluğu da beraberinde getiriyordu. Senin yakanda, tüm kaçınılmaz değişimlere rağmen, eskiye bağlı kalmakta direnen bir taraf da vardı... Kuzguncuk'u bu direnişi için sevmiştin. Uğradığı göz ardı edilemez değişimlerine ve tüm yıkımlarına rağmen... Sokaklarında nelerin, kimlerin artık nefes alıp veremediğini ve hiç veremeyeceğini iyi kötü bildiğin, en azından duyduklarından yola çıkarak söyleyebildiğin halde... Kıyıdaki çay bahçesi duruyordu yine de. Birkaç yıl önce gittiğinde, kahve hâlâ soğuk sudan yapılıyordu. Adabına göre... Ocakta yavaş yavaş... Şimdi de böyle mi? Soruyu sorduğunda oraya da ne kadardır gitmediğini fark ettin. Gitmek gerekiyor dedin kendine, o kıyıya, o iskemlelere, masalara, sadece gidenler için değil, kalanlar için de gitmek gerekiyor... Kalanlar arasında İsmet Baba meyhanesi de vardı. O da yıllardır o kıyıda duruyordu. Oraya bir daha gidesin geldi bu masaların sende kalan yüzünü hatırlayınca. Ama böyle yalnız, üstelik bu kadar ıssızken, matemini sonuna kadar yaşamak istiyorken, o kadar çok insanın fotoğrafını o kokunun içinde bırakmışken başka fotoğrafların içine nasıl girebilirdin? Vazgeçtin, elbette yine vazgeçtin, bu dönüşü de erteledin. Gidebilenlerin o akşam da denize böyle yakından bakabilen, dokunabilen bir kıyıda, kendi yolculuğunu yaşadığını bilmek, en azından hayal etmek böyle bir an için sana yetebilirdi. Varsın o meyhane de mezelerinin tazeliğinden değilse de lezzetinden, özeninden, adını yine

koymak istemediğin bir şeyleri biraz kaybetmiş olsun. İsmet Baba, İsmet Baba'ydı sonuçta. Birileri o sohbetlerde hâlâ bir kadehin nasıl tutulacağını unutmamıştı ya.

Denize yakınlık, dahası denizle böyle iç içe yaşamak biraz ilerideki Beylerbeyi için de geçerliydi elbet. Bu kıyıda bıraktıklarınsa seni çok daha derinlere çağırıyordu. Bir zamanlar, başka bir hayatta yürümeye çalıştığın günlerde, denizin en çok bir metre üstündeki o kahveye, sıcak poğaçalara, simitlere eşlik eden demli sabah çaylarına, ardından içilen köpüklü orta şekerli kahveye, seni artık eskisi gibi çekmeyen pazar gazetelerine, öğle vaktinde, eğer hâlâ orada kalabilmişsen, eve dönmeden yediğin bol taratorlu midyeli sandviçe de Boğaz kokusu sinmişti. Denizin kenarındaki masaların birinde yer bulmanın sana duyurduğu küçük ayrıcalık duygusunu severdin bu yüzden. Bu ayrıcalığın aynı zamanda küçük kazalara zemin hazırlayabileceğini bilsen de... Biraz ileriden geçen büyükçe bir geminin neden olduğu dalgalar kıyıya sinsice gelip aniden çarpabilirdi. Birinci dalga hafif, ikincisi daha kuvvetli olurdu genelde. Sonrası bir güzel ıslanmaktı. Zamanla tecrübe kazandın, ikinci dalganın çarpacağını hissettiğin anda yerinden kalktın, kıyıdan bir iki adım uzaklaştın. Sinsilik sırası sendeydi artık. Sana yakın masalarda oturanların başlarına gelecekleri bilmeden, yaşadıkları anlara kendilerini kaptırmış bir halde oturmaları, sonra da bu küçük kazanın mağduriyetini yaşamaları o kadar hoşuna giderdi ki... Tuhaf, biraz özlem biraz da kederle karışık bir duygu geçti bu fotoğrafı da hatırlayınca içinden. Biraz da galiba buruk bir sevinç... Biraz için karıştı desek... Oradaki insandan, kendinden uzaklaşmak için ne büyük bir savaş vermiştin oysa... Kaçmak, kaçmak, kaçmak dedin yine kendine kaçtın, kaçabildiğince kaçtın. Pişman değilsin elbet. O günleri yaşamasaydın şimdiki sen olamayacaktın. Kaybettiklerin seni hafiften üzüyor yine de. Belki de bir masumiyeti daha öldür-

düğünü şimdi daha iyi gördüğündendir, ne dersin? Bu kıyıyla bağlarını hiçbir zaman koparmadın, koparamadın yine de. Araya başka insanlar ve dokunuşlar girdi. Kimi yerler zamanın akışında farklı çehreler ve hikâyelerle giderek derinleşir, insanın içine kök salar ya, bu kahvenin ve etrafının hayatındaki kaderi de sana böyle bir tarihi yazdırdı işte. Şimdi bir daha söylemek istiyorsun. İstanbul'un Beylerbeyi'nden ne kadar güzel göründüğünü, kıyıdaki balıkçıların midyeleri ayıklayışlarını seyretmeyenler, tarihi iskelenin inceliklerini fark edemeyenler hiçbir zaman gereğince bilemeyecek... Bu duyguyu başka zamanlarda, başka hikâyelerin sende uyandırdığı hasret için de dile getirmeye çalıştın. Kahvenin biraz ilerisindeki, o kıyıda tek içki içilebilen lokantada, tuza sarılarak fırında pişen balığın tadı da, sadece orada paylaşılmış anların yüzünden, sadece Beylerbeyi'ne ait oldu. Balığın masaya gelişiyle başlayan küçük töreni de bu kıyı için korudun. Sertleşmiş sıcacık kabuk garson tarafından kırılır, içinden çıkan balık özenle ayıklanır, tertemiz tabaklara konur. Rakı, daha önce yenmiş birkaç meze ve kalamar tavayla birlikte tavını bulmuştur... Başka yerlerde hiç kuşku yok ki başkalarının da yaşayabileceği bu küçük töreni, seni devamlı çağırabilmesi, beklediğini fısıldayabilmesi için, hep bu kıyıya sakladın. Yaşamanın ve yaşatmanın yollarından biriydi bu. Şehrinde yürümeye devam ettiğin duygusunu kendine böyle bir inançla da yaşatabilirdin.

Bu kıyıya kısa bir yürüyüş mesafesinde duran Çengelköy'ün yine denizle nerdeyse iç içe girmiş gibi görünen Çınaraltı kahvesi de sana tüm eksilmelere rağmen gitmemekte direnenlerin o buruk hikâyesini hatırlattı. Çarşıda hâlâ bulunabilen o küçük, bu kıyının adıyla anılagelen, turşu yapılmaya gelir hıyarlarsa bitmeyen bir tarihin dokunuşlarını tüm mütevazılıklarıyla taşır gibiydi. Evliya Çelebi, hikâyecilik gücü senin için her zaman daha çok önem taşımış *Seya-*

hatname'sinde, bu sessiz Boğaz köyünün adını, Fatih'in şehre girdiği günlerde kıyıda bulunan çengellerden aldığını söylüyordu. Çengeller var idiyse ne işe yarardı? Gülümsemekten alamamıştın kendini. Anlatılanların o nüktedanlıktan ve hayal gücünden kaynaklandığını bir daha düşünmek istemiştin. Bir başkası da sana burada bir zamanlar yapılan çengel şeklindeki gemi çapalarından söz etmişti. Adın kökenini böyle bir tarihe bağlamak mümkündü. Bu ihtimal sana daha yakın gelmişti. O çapaları da yapanlarını da hiç görmediğin halde... Önemli değildi. İhtimallerin tarihin bir yerlerine yazılmış bulunması da sana yeterli gelebilirdi. Asıl önemlisi bu kıyıda görebildiklerindi, hissedebildiklerindi, sana yazılanlardı, izini sürmek istediklerindi zaten. Kimilerinin oradaki çınarın yaklaşık sekiz yüz yaşında olabileceğini söylemesi yetmez miydi? Suyu şifalı bilinen, hâlâ ayakta kalabilmiş Ayazma'nın, yıkılmaya bırakılmış öteki ayazmaların, başka bir deyişle de o terk edilmiş dildeki "hagiasma"ların, kendi şaraplarını imal eden meyhanelerin, Boşnak Yanko'nun bahçesinin, günümüze ne yazık ki sadece birer harabe olarak gelebilmiş, içinde birçok ölümsüz aşkı, büyük saflıkları barındırmış, başka derinliklere dokunmamıza imkân tanıyabilecek, ancak yolları ne yazık ki çoktan kapatılmış bulunan tekkelerin, şehrin bir zamanlarki birlikte yaşama ruhunu başka bir kaybedilmişlik ruhuyla günümüze getiren, ama tarihin acımasızlığına yine de direnebilen çeşmelerin, zamanın karanlığında çoktan kaybolmuş, köyün sebze ve meyvelerinin şehre dağıtıldığı kayıkların bağlandığı pazar iskelesinin, Theodora ile İustinianos'un çekildiği İmparatorluk Sarayı'ndan bozma, bize elbette sadece efsanesi kalmış Manastır'ın seni çağırması yetmez miydi? Çengelköy bu çağrısıyla, adına yakışır bir şekilde, şehrinin duygusunu, seni bir yerlerde ısrarla beklediğine inandığın o hikâyelerle inşa etmen adına, hayatına hep bir çengel atıyordu. Bu bağlanmanın du-

yurduklarını sonuna kadar yaşamak istemiştin. Duydukların zaman zaman içini acıtsa da...

Hayal yolunda, korumak istediklerinle yürümeye devam etmekten başka çaren yoktu artık. Yürüdün sen de, yürüyebildiğince yürüyeceğini kendine bir daha söyleyerek... Vaniköy'ü geçebilirdin, sakinlerine haksızlık yapabileceğini bile bile sessizce, kendini fazla fark ettirmemeye çalışarak geçebilirdin. Oradan taşıdığın hiçbir sahnen yoktu çünkü. Bazı kıyılar hep geçilir, sadece geçilirdi ya, sendeki Vaniköy de böyle kıyılardandı işte... Semtin, dedenle anneannenin, dolayısıyla da senin hayatından sadece bir yağ adıyla geçmesiyse ancak gülümsemeni sağlayabilirdi. Vaniköy Mısır Özü Yağı... Vaniköy bu pek az gördüğün Vaniköy müydü? Bu sorunun da cevabı yoktu. Geçebilirdin, yine geçebilirdin. Biraz ilerisi Kandilli'ydi çünkü. Kandilli... Orası içinde unutamayacağın ve unutmak istemeyeceğin izler bırakmıştı işte. Bir zamanlar yine birçok sevdiğinle gittiğin, iskelenin arkasındaki denize bakan salaş lokanta eskisi gibiydi miydi, hâlâ salaş ve sahici miydi, son nefesine kadar yaşatmak isteyeceğin o Boğaz yoluna hep yakıştırabileceğin o iddiasızlığını korumaya devam ediyor muydu? Biliyordun çünkü. Onca yalancı parıltının, ihtişamın içinde iddiasızlık da kendince bir iddiaydı. Bir hikâyeni orada, şehrinde bir başka adayı yeniden inşa etme umuduyla bitirmeyi göze alır mıydın aksi halde? Fotoğrafın hatırlattıkları, sana o günlerde bırakılmış bir kokuyu da getiriyordu. Sofraya büyük bir kayık tabakta getirilen istavrit tavanın kokusuydu bu. Birçok insanın küçümseyebileceği bu balık orada çok özel bir tat kazanmıştı. Tazeydi çünkü, çok büyük bir ihtimalle daha o sabah denizden çıkmıştı. Ve balık, tazeyken balıktı, biliyordun. Bir de tabii etrafın hissettirdikleri, gösterdikleri... Rakı vardı kaçmazdı. Az suyu ve bol buzuyla, sende böyle bir tarih varken kaçmazdı. Ama galiba bazen bira da vardı. Bazen de her ikisi belki, ar-

tık hatırlayamıyorsun. Balığı parmaklarınla, adeta çerez gibi yiyişini unutmansa mümkün değil. Lezzeti benzersiz kılan biraz da bu rahatlık, kendini bırakmışlık mıydı? Öyleydi, elbette öyleydi. İstavrit dediğin başka türlü nasıl yenecekti ki... Şimdi kendine o lokantanın da çok değiştiğini söylemek zorundasın. Bir daha gittiğinden, orada bu tadı yeniden bulmaya çalıştığından, bulamadığın için de hayal kırıklığına uğradığından değil. Aslında bu kıyıya bile yıllardır uğramıyorsun. Değişen, asıl değişen yaşadığın zamanın fotoğrafı ya... Bu gerçeği kendine kim bilir kaç kez hatırlatmak zorunda kaldın. Şimdi yine dışarıdan, yine başka bir yerden bu fotoğrafa da bakıyorsun. O kıyıdan denize giriyorsunuz. Boğaz'ın Marmara'dan çok daha serin sularına... Son demleri yaşadığınızı, kendinize, öncelikle kendinize kabul ettirmeye çalışarak... Oyun bitiyor, perde tüm acımasızlığıyla iniyordu. Senin gördüğün oyun buydu en azından. Akıntıya kapılmadan yüzmek bir maharet isterdi elbet. Biliyordunuz, akıntının bu uzun su yolunda, en çok güç kazanan yerlerinin birindeydiniz. Teknelerin oraya yaklaşınca rotalarını değiştirdiğini de biliyordunuz. Yine birilerinden duyduğun, sana bir masal gibi gelen o sahici hikâyelerde görünen, akıntıyı aşamayan teknelerin ya da sandalların yol almalarına yardım eden yedekçileri de bu resmin içine koydun bir gün. Yaptıkları iş gereği, güçlü kuvvetli insanlarmış. Kıyıda ya da kıyının yakınında bir sandalda dururlar, halatlarıyla güç durumda kalan bu biraz da acemi deniz yolcularının dertlerine derman bulurlarmış. Yedekçiler... Kim bilir ne anılar biriktirmişlerdi... Ama onlar da kayboluşun sularındaki yerlerini almışlardı artık. Tarihin sana şehrinin bu yüzünü göstermişti. Bir arkadaşının teknesiyle Boğaz'a açılmış, buraya vardığınızda da akıntıya karşı yol almaya çalışmış, kısa bir süreliğine yerinizde saymıştınız. İşte çok uzaklarda kalmış birkaç an daha. Arkadaşın akıntıyla, denizle asla şaka yapılamayacağını söyle-

mişti. Bildikleriniz, o suya girdiğiniz, akıntıya kapılmamaya özen gösterdiğiniz o sabahlarda bir başka küçük şakanın sizi cezbetmesini engelleyememişti yine de. Ya akıntıya kendinizi bırakabilseydiniz? Küçüksu'ya, Kanlıca'ya, hatta Beykoz'a kadar gitmeniz mümkün müydü? Kim bilir. Buna hiçbir zaman cesaret edememiştiniz ama. Kendini akıntıya bırakmayı göze almak o kadar kolay mıydı? Kandilli sende bu çağrısıyla da yaşıyordu, yaşayabilirdi. O günlerde henüz duymadığın, sende bu kıyının daha da derinleşmesini sağlayan rivayet de bu akıntıdan geçecekti. Coğrafyanın sana zamanla çok uzak kalmış insanları, şehrin henüz yeterince aydınlatılamadığı gecelerde, tekneleri uyarmak, akıntıya yaklaştıklarını işaret etmek için, kıyıya kandiller yakmayı uygun görmüşlerdi. Bir işe yarar mıydı, bilinmez. Ama bu ışıklar o gecelerin karanlığında yaşayanlara bir başka büyüye girme duygusu yaşatmıştı çok büyük bir ihtimalle. O titrek ışıklar, o karanlık saatlerde, gecenin derinliğinde, şehrin sularına kim bilir hangi hayalleri düşürüyordu. Tanpınar'ın *Huzur*'da anlattığı o sahne yine aklına geldi. Lüfer avı için, sandallarda o suların üzerinde yakılan kandillerle fenerler bir ışık operasını hatırlatıyordu. Resmin sende uyandırdıklarına ne çok kez döndün. Mümtaz'ın Nuran'ın evine giderken yaşadığı heyecan, sana nasıl da tanıdık gelmişti. Hayatında o heyecanı tattığın bir başka İstanbul yokuşu kalmıştı. O yokuşun üzerindeki ev de Boğaz'a sessizce bakıyor, sana bir aşkın yalancı umutlarla kısa bir süreliğine örtülebilen çaresizliğini anlatıyordu. Mirasın kaçamayacağın bir yerlerindeydin. Zamanla anlayacaktın. Sahici hikâyeler tekrarlanır, sadece insanları değişir, ama hep aynı kalır; aslında yaratılmaz, yoktan yaratılmaz; anlatılır, aktarılır, ölmemek için paylaşılır... Kandilli'den nasıl kopabilirdin ki fotoğraflar böyle hikâyelerle de attığın birçok adımda devam ettiği sürece? Cemal Süreya Kandilli Kız Lisesi'nin yokuşundan inen, kendini belki de

yeni bir aşka hazırlayan o genç kızın içinde açtığı yarayı boşuna anlatmamıştı ki... Birkaç yıl önce o yokuşu sen de o liseye gitmek için çıkmıştın, hatırlıyor musun? Lise geçmişinden, yine adını koymak istemeyeceğin çok şey kaybetmiş gibiydi. Bilen biliyor, ama yeterince anlatamayacağını, anlatabilse de bir faydası olamayacağını kabul ediyordu. Hayatında, gördüklerinden sonra, geçmişine, dile getirmekte, paylaşmakta zorlandığı kırıklığıyla bakan bir okul daha vardı artık. Cemal Süreya o genç kız için oralara ne saklamıştı? Soruyu kendisine sorma imkânına sahip değilsin artık. Yahya Kemal'in bırakmak istedikleriniyse ancak o unutamadığın şiirin sesinden duyman mümkün, bir nebze mümkün. Kandilli yüzerken uykularda... Mehtabı sürükledik sularda... Bir yoldu parıldayan, gümüşten... Gittik... Bahsaçmadık dönüşten... Gitmiş kayboluruz uzakta... Rüya sona ermeden şafakta... Mehtaptaki o gümüş renginden üstadın şiirini hiç bilmediği halde, deden de bir zamanlar Haliç'in kendisinde kalmış fotoğrafını hatırlarken söz etmişti. Hem de çok sıradan bir sohbetinizin akışında. Çocukmuş. Kimi akşamlar Şehzadebaşı'ndan, bir tiyatrodan ya da bir kantocunun konserinden çıkıp, uzunca bir fayton sefası da yaşayarak, evlerine en yakın kıyıya sandalla dönerlermiş. Hafiften uykusu geldiğinden, başını annesinin göğsüne dayarmış. Küreklerin suya vuran sesini bir ninni gibi dinleyerek... İşte o zaman bir gümüş suyunun içinden geçtiği duygusuna kapılırmış. Üstadın şiiri seni sık sık bu fotoğrafa götürmüştü işte. Bir gümüş denizi... Ya kaybolduğunuz uzak? Ya istesek de istemesek de sona eren rüyamız, rüyalarınız? İstanbul hep böyle bir tarih duygusuna da mı yazgılıydı yoksa?

Anadolu Hisarı da böyle bir duygudan geçiyordu. Ama daha sessiz bir dokunuşla, çok daha az bir yaralanmışlıkla... Oradan sana, şimdi hatırlamaya değer bulduğun hiçbir hikâye kalmadı çünkü. Kıyıdaki, o eski yangınlardan ve yıkımlar-

dan çıkabilmiş, ayakta kalabilmiş, bilenlerin günümüze gelebilmişlerin en yaşlısı dedikleri yalı, benzerlerinin ihtişamını taşımadığı halde, belki de biraz gizliden gizliye duyurmaya çalıştığı terk edilmişlik havası yüzünden, ilgini çekmemiş değildi. O tahtalara sinmiş yıkım sana şehrinin görmekten çok acı duyduğun yüzünü de hatırlatıyordu. Denizi biraz da sanki suskunluğuyla hissetmeye devam eden, bir iki kez soluklanma fırsatı bulduğun, terası sana nerede yaşadığını bir daha göstermiş o balık lokantasının eskileriyse kim bilir hangi bilmediğin yıkımları içlerine gömmüşlerdi. Kalmak, daha uzun yaşamak, biraz daha eksilmek miydi? Bu soru da eski sorularından biriydi, vazgeçemediğin, karşına bazen beklemediğin, çoğu kez de istemediğin zamanlarda çıkan sorulardan biri. Ancak orada yürüdüğünde hep karşılaşmak zorunda kaldığın, görmekten kaçamadığın bir başka yıkım, doğrusunu söylemek gerekirse, bu yıkımların tümünü gölgede bırakıyordu. Göksu Deresi çoktan teslim olmuştu. O yasak aşkın hikâyesinde, Adnan Bey ile Bihter'in tekne gezisine çıktıkları o günün izlerini de orada boş yere aradın. Mehmet Rauf'un bıraktıklarıysa bir efsanenin içinde kaybolmuş gibi uzaktı...

Göksu'nun adını aldığı rengi bulamamak ve artık bulamayacağını bilmek sana o yabancılık duygusunu hep yaşatacaktı. Anadolu Hisarı'nın en vazgeçilemez çehrelerinden, semtin muhtarlığını yıllarca yapmış doksanlık Nazmiye Nine sana kendisini ziyaret ettiğinde bir ara "Çocuklar önce burada yüzmeyi öğrenirler, sonra denize girmeye başlarlardı" demişti. Kaybı nasıl da tüm çıplaklığıyla anlatıyordu bu sözler. İstanbul bu duyguyu taşımak zorundaydı, evet... Bugünün çocuklarının elli yıl sonra neleri anlatmak zorunda kalacaklarını aklına getirmek bile içini ürpertti o anda. Boğaz'a, hiç bitmeyecek bir Boğaz'a bir daha inanmak istedin. Tüm hatırladıklarına, kendine yeniden duyurmak zorunda kaldıklarına rağmen, o hayali yolda yürümeye devam ediyordun çün-

kü. Şimdi de Kanlıca, çekmecendeki fotoğrafları ve bu suyun hafızasına yazılmış hikâyeleriyle seni bekliyordu...

Oraya ilk kez ne zaman, kimle, nasıl gitmiştin? Burası iyiden iyiye silinmiş, yine tarihin derinliklerine gömülmüş. Belki lise yıllarındadır, hatta belki üniversite yıllarında. O kadar geç. Neden? Sana çocukluğunda verilen İstanbul, çok küçük, çok içine kapanmış bir İstanbul'du da ondan mı? Boğaz'ın Asya Yakası o yıllarına nerdeyse hiç girmemiş, senin kendini daha iyi tanıma umuduyla atmayı göze alacağın adımları beklemiş. Oralarda eski ailenden nerdeyse hiç kimse yok. Sadece Beylerbeyi'nden şimdi aniden hatırladığın bir fotoğraf var. Ama o da bu adımları atmaya çoktan başladığın zamanlardan. Fotoğrafın siyah beyaz olmaması gerçeği yeterince anlatıyor. Deden ve anneannenle beraber kıyıdaki o çay bahçesine gitmişsiniz. Hem de bu kez senin arabanla. Yıllar rolleri iyiden iyiye tersine çevirmiş. Enikonu yaşlanmışlar. Sen büyümüşsün. Gerçekten öyle mi? Bilmiyorsun. Hayat tutunmaya çalıştığın yeni bir aileyle devam ediyor. Şehrinin insanlarından inşa etmek istediğin geniş ailenin seni ne kadar kabul edip etmeyeceğiniyse henüz bilmiyorsun. "Yazı"nın yolunda umut dolu, ama bir o kadar da ürkek, ikircimli adımlarla ilerliyordun. O hüznün olmasaydı, hüznünün doğurduğu hikâyen, öfken, yıllar boyunca kanamış, göstermemek için elinden geleni yaptığın, çoğu kez de en yakınlarının bile gözünden kaçırmayı başardığın yaraların olmasaydı, belki de sessiz sedasız geri dönecektin. Aynı hal, hatta sanki daha fazlası, sana dedenle anneannenin bulunduğu fotoğrafı birdenbire hatırlatan bu biraz silik Kanlıca'daki ilk adımlarını da anlamlandırıyor. O günlerde su yüzüne çıkmayı bekleyen, çok derinlerde kıpırdayan bir hayal vardı. Sadece bir hayal... Sen bir hikâyeye yazılmıştın, biliyordun. Ama hayatının bu hikâyelerle yazılıp yazılamayacağını bilemiyordun ki... Kalmak mı, gitmek mi? Yaşamak mı, ölmek mi? Ne can acıtıcı sorulardı... Kolay

değildi. "Dışarı" çıkmaya iyiden iyiye yeltenmiştin artık. Ülkenin acısı seni giderek daha çok içine gireceğin bir isyanın eşiğine getirmişti. Üniversite yıllarındı, evet. Üniversite yılların, şimdi biraz daha iyi hatırladın. Belki de tüm hazırlıksızlığınla yakalandığın için seni çok derinden sarsacak, etkilerini yıllar boyunca taşıyacağın bir zamandaydın da aynı zamanda. Büyüyordun ve büyümek hiç kolay değildi anlıyordun. Bir akşamüstü müydü? İlkbahar olabilir miydi? Şu anda, o belirsizliklerle gittiğin, ya da gittiğini sandığın fotoğrafı bu mevsimin renklerine oturtman mümkün. Yahya Kemal'e ve bir sonbahar günü, kısalan gecelerinde, eski sonbaharlarını hüzünle hatırlayan o ihtiyarlara inat... İlk gittiğinde bu şiiri de hatırlamış mıydın? Hatırlamıştın, mutlaka hatırlamıştın. Orayı da bir şiirmişçesine yaşamak istemiştin zaten. Şehrinin sana hem uzak, hem de çok yakın başka kıyılarını yaşamak istediğin gibi... Belki de... Belki de hiç gereği yokken, ama seni çağıran o heyecanın izinden giderek, kadehini bir küfür gibi elinde tutan Ahmet Abi'yi de hatırlamıştın. Edip Cansever'i Bebek'te, Şadırvan'a koysaydın daha iyi olmaz mıydı? Olurdu, mutlaka olurdu. Ama o şiiri yeni okumuştun. O günlerde, tam da o günlerde. Ya da artık öyle hatırlamak istiyorsun. Ahmet abi, güzelim, bir mendil niye kanar... Diş değil, tırnak değil, bir mendil niye kanar... Mendilimde kan sesleri... Duygular o güne denk düşüyordu, yakışıyordu. Boğaz'ın her geçen gün biraz daha çok yiten morunun farkında mıydın peki? Hatırlayamıyorsun, yine hatırlayamıyorsun. Aradan çok zaman geçmiş, ne yapılır. Gençlik şarkılarındaki gibi yaşayamadığını hatırlıyorsun ama. Çünkü senin gençliğinde de kurtulamadığın, ardından gelen bir sonbahar vardı. Masanıza gelen pudra şekerli yoğurdu da iyi hatırlıyorsun. Kanlıca'nın en vazgeçilemeyecek fotoğrafı bu değil miydi zaten, herkes oraya bu tat için gitmez miydi? Yoğurdun şehrinde yiyebileceğin en iyi yoğurt olmadığını daha o akşam anlamış ol-

malıydın. Üstelik plastik kaplarında karşına çıkmaları sana bir saflığın daha yitirildiğini söyletmişti. Gelgelelim efsane şehrinin hafızasında yürümüştü, iyiden iyiye yol almıştı bir kere. Bir Kanlıca yoğurdu vardı... Yılların akışında bu efsanenin haklı, çok anlamlı bir tarafı olduğunu da öğrendin ama. Kanlıca'nın bir yoğurdu vardı gerçekten. Hem de senin yetiştiğinden çok farklı, şöhretini hak edecek bir yoğurdu... Çocukluğu bu kıyıda geçmiş, çok yaşlı bir kadın, o eski İstanbul şivesi ve zarafetiyle, sana bir zamanlar bu yoğurdun pembemsi bir rengi olduğunu söylemişti. Renk tepelerdeki otlardan geliyordu. Orada otlatılan inekler bu yüzden pembe bir süt veriyor, yoğurt bu sütten yapılıyordu. Kanlıca adı da bu sütten ve yoğurttan geliyordu zaten. Edip'in mendilinde aradığı sesleri duymanda, bu anlatılanların gizli bir etkisi var mıydı? Hikâye sendeki Kanlıca'yı başka bir yere taşımıştı. Şehrinin tarihine ait, seni yine bir fotoğrafta durduran bir yere... Bu kadarı bu kıyıya dönmene, defalarca dönmene yetecekti. Başka fotoğraflar için. Hikâye kendisini yazabildiğince yazsın diye...

Sonraki de yine silik, iyiden iyiye silik ama kendini ilkinden çok daha fazla veriyor. Nerde durduğunu ya da kaldığını görebiliyorsun en azından. Bir pazar günü. Bu kez de o kıyıdan denize giriyorsunuz. Kandilli'den de denize girdiğiniz, girebildiğiniz günler. Zaman o zaman. Duygu aynı duygu: uzatmaları oynuyorsunuz... Her yer bu yüzden mi tıklım tıklım dolu? Yok yok, bu soru da senin sorun, sorulmamış sayılmalı. Çünkü aslında yaşananlarda hiçbir karşılığı yok. Ancak hangi duyguyla yaşarsan yaşa, böyle sorularla hangi hikâye kırıntılarını içine bırakmaya çalışırsan çalış, neticede pazar gününün bu fotoğrafından kaçamayacağını biliyorsun. Bir an önce odana dönmek istiyorsun. Yapamıyorsun. Kendine bu şehirde denize girmenin bir bedeli var artık diyorsun. Bulunduğunuz yer bir plaj değil, bir kahve. Masaları, iskemleleri, çayı ve içilecek artık başka nesi varsa, onunla... Kala-

balık, kalabalık, kalabalık... Üstadın dizelerindekinden çok farklı bir Kanlıca bu. Çok farklı ama sana yine de bir şeyleri, nasıl adlandırırsan adlandır, bir şeyleri söyleyebilecek bir Kanlıca... Körfez aynı, tekneler yine demirlemiş, çok büyük bir olasılıkla ay da aynı, şarkı da. Belki akisler değişmiş. Akisler... Tanpınar buraları nasıl görmüştü? Satırlar yine matemleri anlatıyor... Fotoğraftan burada, tam da burada çıktın. Hatırlayabileceklerini hatırlamış, duyabileceklerini duymuştun.

"Sadece kıyısına ait toprakla imal edilebilen, bir başka zamanın keyif düşkünlerine tütün içme zevkini kim bilir nasıl tattıran o çubukları da bu coğrafyadaki yerini almış Çubuklu ile camın ruhunun ustadan ustaya sabırla aktarılmış mirasını yıllar boyunca yaşatan Paşabahçe'yi geçip, hayatında birçok benzerin gibi, en çok paça çorbasıyla yaşamış Beykoz'a uğramanın zamanıdır artık" dedin bunun üzerine kendine. Boğaz'ın şehrin birçok insanı için burada bitip bitmediğini de sormak geldi içinden. Onlar için burası çok, çok uzak bir yer olmalıydı. Ya burada yaşayanlar, başka yerlere gitmeye ihtiyaç duymayanlar? Onlar şehri nasıl görmüşlerdi? Aralarında buraya bir başka ruh vermiş, elbette o talandan payını alarak kaybedilenler arasına karışmış ceviz ağaçlarını hatırlayanlar var mıydı? Bunu, orayı ve o insanları tanımadıkça, hiçbir zaman bilemeyecektin. Senin hatırlayabildiğin, hem de çok iyi hatırlayabildiğin ceviz ağaçlarınsa şimdi yeniden gözlerinin önüne geliyor. Yazın bitmeye yüz tuttuğu günlerde, bulduğunuz bir taşla kırdığınız, ağaçtan yeni düşmüş cevizleri nasıl unutabilirdin? Elinizin yeşile bulanmasını, kırılan cevizin kokusu, tazeliğinin verdiği tadı... Şimdi onlar da asfalta karışmış, şehrinin çok uzaklarında kalmıştı... Beykoz işte belki bu uzaklığından, belki de adından, sana hep bu ağaçları hatırlattı. Asfaltın oraya daha az geldiği yalanıylaysa idare edebildiğince idare ettin. İstanbul'un pek az semtin-

de gereğince, hakkı verilerek yapılan paça çorbasıysa yıllar boyunca oraya gitmek isteyişinin en vazgeçemediğin nedenleri arasında yer aldı. Kuzu paçası hafiften kahverengi, çorbanın terbiyesindeki sarmısak kararında olmalıydı. Birçok semtin hâlâ bazı tatlarla anılabilmesi güzeldi. Böyle değerler, en azından böyle değerler, aynılaşmalara ve sıradanlaşmalara direnebiliyordu... Nereye kadar? Onu da sormamak gerekiyor artık. Tabii o eski çeşmibülbüllerin hangi odalarında ve hikâyelerinde kaldığını da...

Anadolu Kavağı'nın adını kavaklarından aldığını tahmin edebilmek içinse çok büyük bir hayal gücüne gerek yoktu. Orayı hep her zaman gidilemeyecek küçük bir balıkçı kasabası olarak görmüş, hayatının bir yerlerine koymuştun. Mevsimiyse senin için hep güz aylarında başlamıştı. Avlanma yasağının bittiği günlerde... Boğaz'a ilk giren balıklar... Biraz ötesi Karadeniz'di ya artık. O küçük, aslında mezelerine pek de o kadar özen göstermeyen, dahası göstermeye ihtiyaç duymayan, üstüne üstlük böyle bir çabayı gerektirecek tarihin de hep çok uzağında kalmış, asıl çekiciliklerini balığının, tazeliğinden, biraz da galiba biraz daha hesaplıca bir fiyata yenebilme imkânından alan o lokantaların önünde yaz boyunca onarılan ağların denize indirilmesindeki duygu da seni bir keresinde çok eski bir yere çekti. Sözler bu görüntünün sözleriydi ve çok derinlerine kök salmış bir tarihten geliyordu... Boğaz'a ilk giren balıklar... Şehrinin en vazgeçemeyeceğin kokularından birini yeniden duymana yetiyordu bu sözlerin hatırlattıkları. Balık kokusu... Bu kokuyu duymadan, gerçekten duymadan, İstanbul duyulabilir miydi? Dahası bu koku bilinmeden, hikâyeleriyle, şiiriyle yaşanamadan İstanbullu olunabilir miydi?

Lüfer hep hatırlatır

Boğaz'a ilk giren balıklar... Cümleyi bir daha tekrarladın içinden. İçinde hiçbir zaman silinemeyecek izler bırakmış, birçok fotoğrafı yeniden hatırlamanı sağlayacak o geçmişin derinliklerine tam da buradan inebileceğini çok iyi biliyordun çünkü. Bu uzun hikâyene de hem yaşadıkların, unutamadıkların, hem de birilerinin hayatına bıraktıkları nefes veriyordu. Meraklı balıkçıların, Boğaz'a ilk girişi yapan, deyiş yerindeyse turfanda lüferleri Karadeniz'in ağzında ne büyük bir heyecanla beklediğini, kolladığını, adını artık hatırlayamadığın bir kitapta ilk okuduğunda nasıl da duygulanmıştın. Duygulanmanın birçok nedeni vardı tabii. Kimilerinin şehirle ne kadar da içiçe yaşadığını görebiliyordun. Lüferi başkalarının da, hem de açıkçası senden çok daha fazla önemsediklerini de görebiliyordun. Bu zamanın, böyle bir heyecanın çok gerilerde kaldığını, bir şiirin daha bir yerlerde kaybedildiğini de görüyordun ama. Bu şiire inanmak istedin. Böyle balıkçıların bu şehirde hâlâ kaldığına inanmak... Balık avının artık çok gelişmiş imkânlarla yapıldığını biliyordun ama ne yazık ki. Tekneler balık sürülerini çok uzaklardan görebilecek cihazlarıyla denize açılıyordu, Karadeniz'e gidip dönmek çok büyük bir maharet gerektirmiyordu, zaman tez zamanda çok iş yapmanın zamanıydı. Yavaşlığın öldürüldüğü ya da kendini ister istemez unutturduğu bir başka yerdeydin artık. Şehir kalabalıklaşmıştı, çok kalabalıklaşmıştı. Bir-

kaç balık kimi tatmin edebilirdi ki... Hem biz mevsimlerin birbirine giderek daha çok karıştığı bir zamana bile geliyorduk. O turfanda lüferi, koruk lüferini kim, ne yapacaktı ki...

Neyse ki lüfer, balığı bilenlerin büyük çoğunluğunun gözünde bu suların en lezzetli balığı kimliğini hâlâ koruyabiliyordu. Bu miras da vazgeçemeyeceğin miraslardan biriydi. Çinakopu ve sarıkanadı yine birilerinden duymuş, hayatının bir yerlerine koymuştun. Onların lüferin farklı boylarının ve yaşlarının adları olduğunuysa yıllar sonra öğrendin. Defneyaprağı, çinakop, sarıkanat, lüfer, kofana... Bu sıralamayı bilmek neden bu kadar çok hoşuna gitmişti? Şehrinin sularına dair bu ince ayrıntının, sana günü geldiğinde, hiç beklemediğin biriyle küçük, ama anlamlı bir sohbet yapma imkânı tanıyabileceğine inandığından mı? Neden olmasın? Hayat farklılıklarını bazen böyle ince ayrıntılarla da kazanmıyor muydu, her ayrıntı bir hikâye olasılığı değil miydi? Lüfer avına ancak güneş battıktan sonra, hatta gece karanlığında çıkılabileceğini, bu avın bir zamanlar nerdeyse bir sanat eseri kadar kıymetli görülen gümüş zokalarla yapıldığını, üstelik tehlikeler taşıdığını da yıllar geçtikçe öğrendin. Kadıköy Çarşısı'nda yaşlı bir balıkçı, bu balığın ne kadar yırtıcı olduğunu anlatabilmek için sana başparmağını göstermişti bir keresinde. Kapanmış, ama izini bırakmış o derin kesiği görmemen mümkün değildi. Söyledikleriyse kulaklarından hiç gitmedi. Canavar gibidir namussuz! Ağzından zokayı çıkarmak sanat ister... Lüferin yırtıcılığına yabancı değildin. Bilgiyi ilk kez, yine çocuk yaşında, babandan almıştın. Eylülün son günleriydi. Büyük bir akın olmuş, balıkçı tezgâhları lüferle dolmuştu. Baban, gördükleriniz karşısında biraz da üzüntüyle "Bu sene palamut yiyemeyebiliriz. Lüfer önündeki her balığı kaçırır, yakaladıklarını da acımadan parçalar" demişti. Her balığın bir zamanı vardı. Mevsim başladığında öncelik, haftalar geçtikçe büyüyen, farklı boylarıyla tezgâhlarda görüle-

bilecek ve yine büyüdükçe değişik adlar alacak palamuda verilmeliydi. Karadeniz'den çok büyük bir olasılıkla asırlar önce başlayıp her yıl tekrarlanan, mutlaka Boğaz'dan geçilerek devam eden, Marmara ve Çanakkale üzerinden de Ege'ye çıkılarak son bulan göç bunu gerektiriyordu. Lüferin erken gelişi bu sıranın şaşmasına yol açabilirdi. Izgarasına doyum olmazdı elbet. Hele hele bir de yanında bol limonlu, tuzu kararında, gerçek zeytinyağı esirgenmemiş bir roka salatası varsa, tuza banılarak yenebilecek taze veya kırmızı soğanı varsa, onu eskilerin, sofra erbaplarının deyişiyle, yokluğuyla ağlatmayacak o mucizevi, anason kokulu içki varsa... Bu telkinler de hayatın içinden geliyordu. Evde, limonlu, zeytinyağlı, içine ince ince maydanoz kıyılmış suda haşlanarak pişirilen çinakop da kendine göre lezzetiyle hafızanda yer etmişti. Annenin balığı ayıklayışı, kılçığından sıyrılmış küçük parçaları o suya banılmış küçük bir ekmek parçasının üstüne koyup harika lokma halinde ağzına verişi bugün hayal meyal hatırında. Üç ya da dört yaşında olabilirsin. Daha fazlasını hatırlaman imkânsız. Ama gördüğün gibi fotoğraf hâlâ duruyor. Çizgilerin, gölgelerin çoğu silinmişse de duruyor. Duygusu ve tadıyla duruyor. Aynı balık ilerleyen yıllarda pazar günlerinin öğle sofralarına da gelir miydi? Cevabı bulamıyorsun. Ama soruyu sorma ihtiyacını duyduğuna göre böyle bir görüntü de sana kendini duyurmaya çalışıyor olmalı. Eğer istersen kendini böyle bir sofrada görebilir, hayal edebilirsin. Hiç zorlanmazsın, inan. Balık her zaman evinizin vazgeçilmezleri arasındaydı çünkü. Bak şimdi deden de o çinakopu özenle ayıklıyor. Üstelik senin için. Nasıl ayıklanması gerektiğini elbette göstererek. Ancak bu kez ayıklanmış balığı hiç kimsenin yardımını almadan yiyeceksin. Çatalı ve bıçağı kullanarak üstelik. Artık büyüdün çünkü. Sofrada daha rahat yiyebilmen için altına bir yastık konuyor ama, tek başına yemeğini yiyecek yaşa da geldin artık. Oluyor değil mi? Görün-

tü sana başka bir yerden kaldı, çinakop burada hiçbir zaman yer almadı belki. Ama yine de oluyor değil mi? İnsan hayal edebildikçe... Ama hayaller de bir yaşanmışlıktan güç alıyor değil mi? Yani balığın sana neler anlattığını, duyurduğunu bilmesen, bu fotoğrafı nasıl görecek, uyduracak, bir hikâye için çekilmiş gibi göstereceksin? Neyse boş ver. Bu sorular hikâyemizde yol almamızı pek kolaylaştırmaz. Hazır lüfere bu sefer bir hikâye için çıkmışken, sizde fazla yağlı bulunduğu için pek sevilmeyen, hemen hemen hiç alınmayan kofanayı da tarihimize küçük bir renk katmak için, hakkındaki bir rivayetle yeniden hatırlamaya ne dersin? Bir keresinde yine bir kitapta, Abdülhamit'in sofrasından bu balığın sadece haşlanmış yanaklarından hazırlanmış bir salatanın eksik edilmediğini okumak seni nasıl da gülümsetmişti. "Saltanatsa saltanat işte" demiştin kendine. Selanik'te mecburi ikamete tabi tutulduğu evde bu saltanat devam etmiş miydi? Orası biraz şüpheli. Ama ne kaybedilirse kaybedilsin, İstanbul'dan koparılmak, yeterince bir kayıp değil miydi?

Lakerdanın kılçığı

Dedenin anlattığı lüfer ve kofana bolluğu sana hep bir masal gibi geldi. Tabii palamut akını da. Bir keresinde çok sert bir kış yapmış, Boğaz'ın yer yer buz tutmuş sularında palamutlar kıyıya vurmuş, elle bile yakalanabilir olmuşlardı. İnanmak nasıl da zor gelmişti. Dedenin söylediklerine inanıp inanmamakta değildi mesele, inandıktan sonra hissettiklerini taşımaktaydı. Ağırına giden böyle bir görüntünün hayatından hiçbir zaman geçmeyeceğini bilmendi. Şehrinin masallarına bir daha tutunabilirdin yine de, duydukların seni sen yapan renklere daha sıkı bağlanmanı sağlayabilirdi. O büyük akının yaşandığı gün birçok İstanbulluya o dondurucu soğukta bile bir başka sıcaklık yaşatmıştı mutlaka. Palamut, hele hele bir de çeşitleri, yapılış şekilleri akla getirildiğinde, buraların tarihiyle büyümüşlerin, daha doğru bir deyişle de yoğrulmuşların, lüfer kadar itibar etmese de, en çok sevdiği balıklar arasındaki yerini çoktan almıştı sonuçta. Hafıza dediğin, insanları bazen nerelere götürmezdi ki... Bu hikâyedeki hafıza çok derinlere kök salmış görünüyordu üstelik. Şehrin sana bir yüzünü daha gösteriyor, o kadar sevdiğin bu balık, yine o satırlarda kalanlara bakacak olursan, sadece anılarından, ya da karşılaşabildiklerinin anlattıklarından değil, sularının çok uzak bir tarihinden, çağlarından da geçiyor, sana eski Bizans sikkelerinden bile gülümsüyordu. Byzas'ın buraya yerleşmesinde etkili olduğu da rivayet ediliyordu, Boğaz'ın ve

Haliç'in balıkla kaynadığı da. O günler bir başka akının yaşandığı günler miydi, bilinmez. Ancak böyle bir fotoğraf karşısında, tarihin bıraktığı duyguya daha çok inanmak, ya da daha çok inanılmaya değer bir tarih için, bu akının o savaşçıların akınlarından çok daha anlamlı olduğunu söylemek de istemez mi insan? Anlatılanlar doğruysa şehrinin varlığını hâlâ sürdürebilen, birçok dilin, kültürün ve inancın kıyılarını ve odalarını tanımış en eski balığıyla karşı karşıya olduğunu da söyleyebiliyordun bu durumda, az şey mi? En eski balık, hakkını daha çok verebilmek içinse en eski sakin... Ya da uzun yıllar anlam verdiği, rengini kattığı sularda kendi doğasında yaşayan, zamanlara göre değişen hemşehrilerinde farklı lezzetleri doğuran bir yerli... Bu akışta, tavada, ızgarada, fırında yapılanlarından, pilakisine, köftesine kadar ne çok farklı seçenekle tanıştık, bu şehri büyüttük, derinleştirdik. Onların da tıpkı lüfer gibi, yaşlarına ve boylarına göre farklı adlar aldığını duyduğundaysa, şehrini daha iyi inşa edebileceğine inanmanı sağlayacak başka taşlar, birçok olası çağrışımıyla yerine oturdu. Bu sıralamayı da unutmamaya çalıştın... Vonoz, çingene palamudu, palamut, zindandelen, torik, sivri, altıparmak, peçuta... Adların kendileri bile yeterince ilginç değil miydi? Kimler, neden, zamanın akışında onlara bu adları yakıştırmıştı? Mesela zindandelen... Pencerelerini, hücrelerini deldikleri, suyun altında kalmış zindanlar mı vardı? İhtimal seni bilmediğin bir hikâyeye çekebilirdi. Gelgelelim bu hikâyenin soruları da sende hep cevapsızlıklarıyla kaldı. Çingene palamudunun küçük ve mevsim başladığında bu kıyılara ilk gelen palamutlar arasında yer aldığı gerçeğiyse hayatından hiç çıkmadı. Eti yeterince yağlanmadığından tavası tercih edilmeliydi, unutmadın. Şehrinin geçmişine birileri tarafından gömülmüş, etkileri sana ve birçok yaşıtına kadar gelen telkinlerinden biriydi, sakladın, korumaya çalıştın. Çingene palamudu sonbahardı. Haberciydi. Balık mevsiminin iyiden

iyiye açıldığının habercisi... Tavasının yanına ince ince dilinmiş, tuzda yoğrularak öldürülmüş, daha açık bir deyişle acı suyu iyice akıtılmış, sonra yıkanmış, doğranmış, maydanozu, limonu, tuzu ve zeytinyağı eksik bırakılmamış beyaz soğan yakışırdı. Soğanın böyle hazırlandığını daha çocukken babandan görmüştün. Sonra nasıl yapıldığına baka baka sen de gereken incelikleri öğrendin. Aslında tavası yapılan tüm balıklara iyi eşlik edebilirdi bu şekilde tatlandırılmış soğan. Hem bir balığı soğansız düşünmek de pek kolay değildi. Ama sen bu hazırlığı nedense hep palamuda yakıştırmak istedin. Tavadan gelen o eşsiz kokusunun hakkını daha çok verebilmek için... Yaşadıklarının izleri seni yine teslim alıyordu. Aldırış etmedin. Asıl önemlisi duyguları kaybetmemekti ya... Biraz daha yağlandığındaysa, daha çok ızgarasını tercih ettin. Yanına bu sefer kırmızı soğanın daha çok yakışacağını söylemeyi ihmal etmeksizin. Hiçbir işleme gerek yoktu artık. Bu soğan beyaz soğan gibi acı değildi çünkü. Üstelik tarifi pek kolay görünmeyen, kendine has bir tadı, rayihası da vardı... Burada durdun. Biraz daha durmak istedin. Biraz daha... Başka türlüsünü yapamazdın. Kırmızı soğan seni bir tadın çok ötesine götürüyordu. Bu fotoğrafı, hazır palamut ailesini de hatırlamışken, atlayamazdın. Bir kelime, tek bir kelime yetiyordu o hikâyenin içlerine yeniden dönmek istemene. Tek kelime: lakerda... Baban lakerdanın bir mezecide kendine göre iyisini gösterirken, "Altıparmak bu..." derdi sık sık. Sen de onun bir parçanın parmak hesabıyla kalınlığından söz ettiğini sanırdın. Parçaların iriliği bu hesabı tutturmanı zorlaştırırdı ama, içinden bir bilinen vardır herhalde deyip, daha fazlasını kurcalamaz, söylenenleri bu adı veren balıkçının parmaklarının kalınlığına yorardın. Bu olasılığa yıllar boyunca kapıldın, daha da önemlisi inandın. Sormadan, sormaya gerek bile duymadan... Hayallerin izinden gitmeyi, gerçeklerin görülmeye değmeyecek, sıradan çıplaklıklarıyla karşılaşmayı

daha o günlerden mi gizliden gizliye tercih eder hale gelmiştin? Vapurların suda bıraktıkları köpükleri hayatın bir yerlerine koymaya çalışırken de aynı tercihi yapmamış mıydın? "Altıparmak"m balığın boyuna göre aldığı bir ad olduğunu yıllar sonra, o da tesadüfen, hiç beklemediğin bir anda öğrendin. Duyduklarının elbette bir kıymeti vardı. Lakerda, yılların akışında, sende çok uzun bir yol almıştı zaten, makbullüğünün yapıldığı balığın iriliğine göre ölçüldüğünü sana söyletebiliyordu. En yaygını torikten yapılanıydı, toriğin bulunamadığı hallerde de palamudun irisine razı olunabilirdi. "Altıparmak"sa torikten daha büyüktü. Hepsi bu kadardı. Parmak hesabının gövdesinin kalınlığıyla hâlâ bir ilgisi olabilirdi belki. Gerçek seni bir başka görüntüyle karşı karşıya bırakmıştı ama bir kere. Hazırlanışında dikkat edilmesi gereken incelikler vardı kuşkusuz. Ayıklanmış balık boyuna göre iki veya üç eşit parçaya kesilir, salamuraya on, on beş gün kadar yatırılır. Tabii öncesinde kanı, tercihen bir süpürge sapıyla iyice akıtıldıktan sonra... Bu kadarı o incelikleri açıklamaya yetmiyordu tabii. Dışarıdan bakanlar, yöntemin çok alışılageldik bir balık tuzlama yöntemi olduğunu söyleyebilirdi. Farklı coğrafyalarda yaşayanlar da tuttukları balıkların etlerinin daha uzun süre korunması, yenebilmesi bu çareyi bulmuşlar, kendilerine göre geliştirmişlerdi. Tuzun soğutarak koruma imkânlarının henüz bilinemediği günlerde büyük bir değer görmesini de açıklıyordu buralarda yaşananlar. Kim bilir lakerda da nerelerden, kimlerden gelmişti. İspanya'dan gelen Yahudilerin yolculuğunda dikkate alınmaya değer bir hikâye vardı... Endülüs Emevi günleri zamanında ailesinin geçimini balıkçılıkla sağlayan bir adam varmış. Bu balıkçı kızına çok düşkünmüş. Her balık tutuşunda onu düşünürmüş. Bir keresinde kızın canı çok balık çekmiş. Ne var ki o gün "Şabat"mış, balıkçının denize çıkması mümkün değilmiş. Bu yüzden de bu isteği yerine getirmediğine çok üzülmüş. Sonraki günlerde

balığa çıktığındaysa bu üzüntüyü bir daha yaşamamak ve yaşatmamak için kendine bir çare aramış. Balığı ayıklayıp tuzlama fikri de o zaman aklına düşmüş işte. Tuzlayarak, ava çıkamadığı zamanlar için saklamayı başardığı bu balığa da, yine çok sevdiği kızını düşünerek "La querida" demiş. "La querida", ya da şimdiki dilimizdeki karşılığıyla "sevgili"... Sonra da kelime değişmiş, tarihin akışında, daha birçok kelime gibi, daha kolay söylenir ve coğrafyasına uygun halini almış, "lakerda" olmuş... Yahudilerin o büyük göçle beraber bu şehre getirdikleri arasında lakerda da var mıydı? Soruya içimize sinebilecek bir cevap vermemiz mümkün görünmüyor, sen de farkındasın. Hikâye, biraz tarihin renklerini, biraz da dillerin yolculuğunu sana yeniden hatırlattığından, her zaman hoşuna gitti. Lakerdayı gözünde sıradan bir tuzlanmış balık olmaktan kurtaran hikâyelerden biriydi bu ama sadece. Aslında çok daha fazlası, bu coğrafyaya ait yaşanmış hikâyelerinle bu hikâyelerinin çağrıştırdıkları vardı. Bu çağrışımlara kapılmaya hiçbir zaman itiraz etmedin. Gördüklerin, görebileceklerin şehre ait olma duygunu hep tazeleyecekti sonuçta, biliyordun. Şimdi yine bu yolun başındasın. Hafızanın karanlıklarında kalmış eski bir fotoğrafı yeniden görmeye başladın bile. Fotoğrafta ampullerin aydınlattığı küçük bir camekânın içinde, akşam ışıklarının hafiften pembemsi bir renk verdiği lakerda parçaları duruyor. Camekânın ardında duran lakerdacılarla yapılan, yaşayanların zihninde farklı sözler, anlar ve karşılaşmalarla kalmış ayaküstü sohbetlerin, o ışıkların aydınlattığı tarih sahnesinde başka bir anlam kazandığını hatırlamanın da söylemenin de tam zamanı. Yutkundun. Bu yutkunmayı da çok iyi biliyordun. Senin lakerdacıların, Şişli'nin, Kurtuluş'un, Feriköy'ün sokaklarında kayboldu. Onları bir daha göremeyeceksin. Çünkü... Çünkü aslında o sokaklar da kayboldu. O lakerdacılar da bu bitmeyecek saklambaç oyununda, zamanın talihsiz karşılaşmalarına, dayattığı ka-

dere ayak uyduramayanlardan, kaleyi sadece bıraktıkları anıların yankılarıyla, çok uzaklardan duyurabilecekleri sesleriyle sobeleyebilecek oyuncular arasında artık. Sobe, sobe, sobe... Sobeleyen kim? Sobelenen kim? Bu sorunun cevabını da veremezsin, çok istesen de veremezsin. Çömlek çoktan patladı çünkü. Fotoğrafın derinliklerine bakmayı deneyebilirsin ama. Ne görüyorsun? Evet evet, biraz daha yakına gel. Osmanbey'de, karakolun yakınlarında bu küçük camekâna tezgâhını kurmuş, sana şimdi çok uzaktan, tıpkı bıraktığın gibi, belki de adını ancak zamanla koymaya yeltenebileceğin bir şeyleri öğretme maksadıyla hafiften azarlayıcı bir edayla gülümseyen, adını artık hatırlayamadığın, çocuk gözlerine çok yaşlı görünen o Rum lakerdacıyı değil mi? Orada hikâyenin izini sürmeni kolaylaştıracak çok önemli bir ayrıntı saklanıyor. Yaklaştın. Biraz daha yaklaştın. Etrafındakilerin seni görmeyeceğini, duymayacağını biliyorsun nasılsa. Belki de ergenlik çağındasın. Hayatı sen de çevrendeki insanların sana duyurduklarıyla tanımaya, anlamaya çalışıyorsun. Tamam, dönmen gereken yere bir daha döndün. Şimdi sıra yeniden hatırlayabileceklerinde... Lakerdanın tadı kadar, tezgâhın üzerinde, belki de birçok bileyi taşından geçmiş, çok keskin bir bıçakla kesilişini görmek de ayrı bir seyirlik şölendi. Parçanın önce kenarları, inceden inceye kesilirdi. Biraz daha yağlıca, dolayısıyla da en lezzetli taraflarından biri de buradan çıkardı, bilirdin. Sonra o parçanın, kılçığının yanından ikiye ayrılmasına, sonra da derisinin sıyrılmasına gelirdi sıra. Ayrıntılardan birini tam da o anlarda kaçırmamak gerekirdi. Sıyrılan deri parçaya hafiften sürtülürdü. Son yağlılığını bırakması için... Ardından, ikiye ayrılan parçanın bir tarafında kalan kılçık da sıyrılırdı. Ayıklanmış parçalar, nerdeyse birer santim kalınlığında dilimler halinde kesilir, özenle yağlı kâğıda konurdu. Ya kılçıkta kalan etli kısım? O da sıyrılır, dilimlerin yanına konurdu tabii. Ancak kılçıkta yine de biraz et ka-

lırdı. Bir keresinde, yaptığı işi hayranlıkla seyrettiğin o adamın "Kilçiğini da pakete koyayim mi?" sorusuyla karşı karşıya kalmıştın. Şaşırmıştın. Biraz tereddüt ettikten sonra da "Koyun..." demiştin çekinerek. "Tabii ki koyadzağim! Boyle guzel guzel yalanir..." demişti bunun üzerine o kendine has şivesiyle, tercihini onaylar, hatta takdir edercesine... Bir ders daha almıştın. İçindeki lakerdanın tarihini derinleştiren, hiçbir zaman unutamadığın bir dersti bu. Birçok insan için hiçbir anlam taşımayabilecek, seninse hep hatırlamaya çalıştığın bir ders... Hayatı, şehrini, sık sık tek başına tanımaya çıkmış, kendini kimi zaman şaşırarak, kimi zaman, değerini yıllar geçtikçe daha iyi verebildiği beklemediği küçük sevinçlerin ortasında bularak, kimi zaman kırılarak, kimi zaman da öfkeyle öğrenmiş o çocuk için elbette biraz. O gün bugündür artık sadece bazı mezecilerde ve balıkçılarda bulabildiğin, iyisinin poyraz yemiş, özellikle de lodos yememiş balıktan yapıldığını bildiğin lakerdayı satın alırken, tezgâhın ardında bulunan adamın, sana bazen aldırışsız, hatta küçümseyici gelen bakışlarını görmemeye çalışarak, kılçığı da pakete koymasını hep bu yüzden istedin. Üstelik sadece o çocuk için de değil, o fotoğraftaki yaşlı lakerdacı için de... Bu dersin hatırlattığı, sana küçük, dokunamadığın için anlatamadığın, ama buna karşın çok derinlerine dokunan o emaneti bırakan, artık karşılaşmayacağını bildiğin zorunlu göç yolcuların için de... Lakerdanın kılçığı, Boğaz'ın yüzyıllar öncesinden gelen kokusuyla, şehrinin kaybolan, tam kaybolmasa da kılık değiştiren sokaklarında, insanın boğazında bir yerlere saplanıyor değil mi? Kılçık öyle yumuşak da değil üstelik. Ne yapılır... Yaşanabilen yaşanıyor yine. Şehirde, giderek azalmaya yüz tutsa, birçok balık restoranında hak ettiği özenle sofraya getirilmese de, iyi lakerda bulmak hâlâ mümkün. İyi kırmızı soğan bulmak da... Bu lezzetin duygusunu bilenlerin bir yerlerde durduklarını bilmek de... Çok pahalandığından çok fazlasını ala-

mıyoruz belki. Örneğin torikten ya altıparmaktan bütün bir parçayı kestirip evde doyasıya yemek herkesin harcı değil. Bugüne uzaklarda bıraktığın duygusuyla getirdiğin o zamanlarda da değildi aslında. Ailenin o günlerdeki imkânlarını hatırladığında resmi daha iyi görebilirsin. Ama onu kıymetli kılan, hep istenilesi kılan da bu az bulunabilirliği değil miydi zaten? O tezgâhın karşısına o küçük oyunu seyretmek için geçtiğinde, parçanın sadece bir kısmını alabileceğini bilmek, sende hep bir eksiklik duygusu uyandırmıştı. Yapabileceğin buydu. Tek avuntun, bu tarihin içinden gelenlerin onu tadımlık olarak yaşatmakta gösterdikleri ısrardı. Bu geleneğin seni çağırdığı yere gitmeye itiraz edemezdin. Etmenin de... O kılçığın duyurduklarına kendini uzak tutman mümkün değildi ama. Çünkü o kılçık... O kılçık... Sanki... Sanki en çok kaleyi istediklerince sobeleyemeyenlere kalmıştı...

Lakerdanın palamuttan, en azından yaşadığın evlerde, sadece palamuttan yapılabildiği günlerin fotoğraflarındaysa biraz sabırsız bir bekleyişin izleri var. Parçalar lakerda yapılmaya uygun bir şekilde balıkçıya kestirilir, evde iyice temizlenir, kanının akıtılması sağlanır, sonra da tuza yatırılırdı. Dedenin evinde hazırlanan lakerdayla annenle babanınkinde hazırlananın gösterdiği farklarsa seni şimdi yine buruk bir sevinçle gülümsetiyor. Lakerdanın tuzla pişmesi ve tadını gereğince alması için, şimdi hatırlayabildiğin kadarıyla, en az on güne ihtiyaç vardı. Bu on günü sabırsızlıkla, o lezzeti doyasıya yaşayacağın akşamların hayaliyle geçirirdin. Lezzeti doyasıya yaşamak... Kelimenin tam anlamıyla öyleydi. Çünkü bu kez lakerda, evde hazırlandığından, çok daha bol olurdu. Palamut lakerdası elbette torik lakerdası kadar lezzetli değildi. Sonuçta lakerdaydı ama. Üstelik evde hazırlanmış bulunmasının da başka bir tadı vardı. Evler arasındaki farklara gelince... Anneannenle deden yüksek tansiyon hastasıydı, tuzlu yemeleri yasaklanmıştı. Lakerdayı tuzunu faz-

la almadan yemeyi tercih ederlerdi onlar da. Buna özellikle sağlığına çok dikkat eden deden özen gösterirdi. İnsan vazgeçemeyince katlanırdı ya... Bu nedenle senin o evdeki bekleyişin çok daha kısa, üç dört gün sürerdi. Bekleyiş kısa ama tat beklendiği gibi değildi. Tuzda yeterince pişmemiş, eti biraz kırmızı kalmış bir balıktan ne bekleyebilirdin ki... Dedenin, kokunun eline bulaşmaması için, lakerdayı keser ve ayıklarken çatal bıçak kullanmasıysa ayrı bir komediydi. O sofranın lakerdasını hiç sevememiştin bu yüzden. Babanın hakkı verilerek hazırlanmış lakerdayı kesişindeyse geleneklere ters düşülmediğini görebilirdin. Dilimler sofraya gelir ve herkes aynı tabaktan, yiyebileceği kadarını yerdi. Babaannen de en çok payı senin alman için, otoritesini kullanmak ve kendi payından feragat etmek de dahil, gereken tüm maharetini gösterirdi. Sen hep iştahsız bir çocuktun ve böyle bir balıkla bol ekmek yenebilirdi çünkü. Şimdi o akşamlar da yalnızca o fotoğraflarda yaşıyor. Evler değişti, insanları, oyunun kurallarının bir şekilde değişti, karanlığına ve sessizliğine gömüldü.

Sadece mezeciden alınabilen, yine hâlâ bir yerlerde bulunabilen palamut füme de o günlerin fotoğrafları arasında. Onun da kendine has bir lezzeti vardı. Ancak o zamanlarda da, yapılması kuşkusuz daha büyük bir maharet ve zahmet istediği halde, lakerdanın yerini tutamadığını şimdi daha kolay söyleyebiliyorsun. Sendeki hikâyesi o kadar da renkli, sarsıcı değildi de ondan mı? Kim bilir... Yemekler, akıp giden hayatlarımızda, tatları kadar, insanlarıyla da kalmıyor, değer kazanmıyor muydu? Bu oyun da çok iyi bilinen, kimi sahnelerini unutamayanların, hatırlamakta ısrarla direndikleri oyunlardan değil miydi? Kimi anlar, kabul et veya etme, ancak uzağına düşüldüklerinde kıymete biniyordu. Aldanma bu zaman yolculuğunun nedesindeydi, yalan, hatta sanrı neresinde? Boş ver, cevap veremezsin, yine veremezsin. Böyle bir yerde durmak, senin yaşadığın günlere daha sıkı tutunmanı,

bir nebze kolaylaştırıyor çünkü. Bir başka yanlışlık daha mı var bu işin içinde? Belki. Ama yanlışlıktan bol ne vardı ki geçmişte bıraktığımız izlerde, bir gerçeğin bir hayalle örtülmesinden, görülmezlikten gelinmesinden, gelinmeye çalışılmasından bol ne vardı ki...

Palamudun sendeki hikâyeleri de böyle hikâyelerdi işte. Ancak hazır böyle bir yola çıkmışken, seni bugüne dek birçok fotoğrafa elbette bir kayıp duygusuyla götürmüş, yine çok buralı bulduğun bir balığın hikâyesine de dönmen gerekiyor. Bu hikâyede de şehrinin hikâyelerinden biriydi sonuçta. Kimi lezzetler kaybedilmişti belki. Ama hikâyeler, hikâyeler kaybedilemezdi işte, kaybedilmemeliydi. Unutmak bir tarihe ihanet etmek anlamına gelebilirdi çünkü. Bunu kaldıramazdın işte, bu duyguyla yaşayamaz, seni o aynada yargılayabilecek insanların karşısına çıkamazdın...

Çirozun dönüşü

Çirozu en çok bir dönüş balığı olduğu için mi sevmiştin? O soluk fotoğraflardaki çocuğu gözlerinin önüne bir daha getirdiğinde, evet demen zor. O çocuk bu dönüşün hikâyesini henüz bilmiyordu çünkü. İyi çirozun, etrafında sık sık söylenenlerden sonra, uskumrudan yapıldığını öğrenmişti ama bir kere. Günler geçtikçeyse, sadece uskumru demenin yetmeyeceğini de anlamak zorunda kalacaktı. Hikâyenin içine gerçek uskumru ifadesi, sözleri de girmek zorundaydı artık. Gerçek uskumru... Bildiğin, şehrinin sularını nerdeyse bütünüyle terk etmiş, ya senin duygu ikliminde ölmüş, ya da kendini başka iklimlere sürmüş uskumru... Hatırlamayı göze alabilecek misin? Şimdi nereye gitti diye sorma. Cevabını bilemediğin bu soruyu gerektiren ölümden sorumlu değilsin. Tek bildiğin, duyduğun arada sırada tutulabildiği. Balık halinde, önünde iki uskumru sandığıyla, müşterisini, meraklısını bekleyen balıkçıyı hatırladın mı? Seninle hemen hemen aynı yaştaymış gibi görüyordu. Konuşulabilenler konuşuldu, yapılabilenler yapıldı. Yanından ayrılırken, kendine, kaçmaya çalıştığın gerçeklerinden, şehrinin gerçeklerinden birini yeniden hatırlatmak zorunda kalmıştın. Gerçek uskumru avcılarının vandallığına dayanamamıştı... Kendisine çok benzeyen kolyostan nasıl ayrılabileceğini bile öğrenmiştin oysa. Fark bakmayı bildikten sonra hemen görülebiliyordu. Kolyosun gözleri daha iriydi. Ama en önemlisi uskumrunun sırtındaki çizgi-

ler daha keskindi, daha çok belli oluyordu. Giden ve dönmeyen, ya da küçük bir şaka yaparcasına arada sırada kendisini gösteren uskumru bu uskumruydu işte. Balıkla yaşamayı bilenler için tercih açıktı oysa. Çiroz kolyostan da yapılabilirdi, istavritten de. Ama iyi çiroz, daha doğru bir ifadeyle de çirozun makbulü, sadece uskumrudan yapılırdı... O günlerde İstanbullunun seçme imkânı vardı. Balıkçı tezgâhlarında bu balığın başka, uzak sulardan getirtilenini bulundurmayıysa hiç kimse aklından geçiremezdi. Buna gerek yoktu çünkü. Böyle bir dönüşsüz yolculuğu kim düşünebilirdi ki...

Hikâyeyi öğrendiğinde çok geçti, yıllar, kim bilir belki de yüzyıllar süren, bir başka beraberliği dile getiren o yolculuk kimilerinin hatırlayamayacağı kadar uzağında kalmıştı. Yola çıkış Marmara'dan başlıyordu. Uskumrunun kış aylarını geçirdiği nispeten daha sıcak sularda yumurtalarını bırakmasıyla birlikte... Artık Mart ayıydı. Doğanın içinde yaşayan her canlı gibi onların da baharın geldiğini anlamak için takvime ihtiyaçları yoktu. Eylül ayında, iyiden iyiye serinleşeceğini bildikleri için ayrıldıkları Karadeniz'in yaz aylarındaki serinliğini aramaktaydılar artık. Yağlarını kaybetmişlerdi. Boğaz'dan geçerken çiroz adını almaları için... Onlara bu adı kim, ne zaman vermişti? Bilmek zor. Ancak ince, kara kuru insanlara böyle bir yakıştırmanın bu gerçekten yola çıkılarak yapıldığını anlamak kolay. Bu yakıştırmayı yapabilecekler de yavaş yavaş azalıyor elbet. Ne yapılır. Yaşananlar değişince diller de değişiyor. Bu değişimin doğurduğu yalnızlıktan da kaçamayız. Uskumru daha tuzlanmadan, kurutulmadan bu adı almıştı... Hikâyeyi öğrendiğindeyse bu büyük yolculuk eskisi gibi yapılamıyordu artık, evet. Gidenler gitmişti, nereye gittikleriyse meçhuldü. Daha doğrusu sen artık bu yolculuğun izini süremiyordun. Çok sürmek istediğin halde süremiyordun. Bazı fotoğraflar tüm canlılıklarıyla hafızana kazınmıştı çünkü. Birkaç eski balıkçıda hâlâ görebildiğin kurutulmaya

bırakılmış çirozlar seni şimdi bu yüzden kısa bir süreliğine başka bir zamanın insanı yapıyor. Bu görüntüler önemli. O uzak günlerde de önemliydi. O nefis mezenin hazırlanmasına, sofraya gelmesine kadar katedilen yolsa çok daha önemli ve anlamlı. Yine hatırlamaya başladın, değil mi? Balıkçıdan ipe dizilmiş halleriyle, fiyatlarına ve o günkü bütçenin imkânlarına göre alınan, bazen on, bazen yirmi, hatta bazen otuz çirozdan birkaçının evde ocağın üzerinde önce közlenmesi gerekiyordu. Sonra da sıcak sıcak yağlı kâğıda sarılıp havan tokmağı, yoksa da bir bıçağın sapıyla dövülmesi... Etlerin kılçıklarından kolaylıkla ayrılabilmesi için... Ayrılan etler ince parçalar halinde kıyılıp üç dört saat kadar sirkede dinlendirilecek, sonra alınıp bir kayık tabağa konacak, üzerine yine biraz sirke konacak, ama mutlaka zeytinyağı gezdirilecek, biraz da ince kıyılmış dereotu konacaktır... Aslında hiç de kolay değildi bunları yapmak. Ancak hangi iyi yemek bir çabayı, emeği gerektirmiyordu ki... Şimdi en büyük çabayı, emeğiyse o mutfakta bu salatanın böyle hazırlanırken yaşattıklarını, bilmeyenlere anlatmak için göze almak gerekiyor. Salata sözü üzerinde şöyle bir durup geçelim bu arada. Ailenin insanlarında akşamcılık geleneği yoktu. O sofralarda da bu nedenle bir mezeden çok bir salataydı bu aslında. Hem de bahar aylarının, hatta yaz ve sonbahar aylarının en vazgeçilemeyecek salatalarından biri. Sık sık yapılmasa da. Şimdilerde yaşananlara gelince... Meze ehlikeyifler için hâlâ rakı sofralarının en çok aranan mezeleri arasında. Hazırını iyi mezecilerde bulmak mümkün. Asla satın alınamayacaksa o hazırlıkta eve yayılan koku. Bunu anlatmak, bilmeyenlere aktarmak, hissettirmek zor, en çok kaybettiğimiz de bu koku işte. O kokunun hatırlattıklarına şimdi ne çok kaybı ve sürgünü taşımak, sığdırmak zorunda kalıyor insan. Çirozun dönüş balığı kimliği de bu duyguda asıl yankısını buluyor, anlamını, derinliğini kazanıyor. Göçlerin tarihini, içinden kopardıklarını, bu hikâyeyi de

hatırladığında, içinde bir daha hissediyorsun. Bu hikâye de çok iyi bildiğin, istesen de istemesen de döndüğün, dönmek zorunda kaldığın o ruh göçlerini sana bir daha hatırlatıyor değil mi? O ruh göçlerinin hikâyesi, şehrine tarihin kimi sayfalarında umutlarıyla gelenlerin, kimi sayfalarında da uzaklardan, çok uzaklardan bakmak zorunda kalanların hikâyesiydi, nasıl unutabilirdin, bu dönüşü sürekli yapmaktan nasıl kurtulabilirdin... Dönmeyenlerin, çıkmaya zorlandıkları yolculuklarda, gittikleri umutlarda kaybolanların içinde bıraktıkları yankılar seni şehrinin derinliklerine bu yüzden çağırmamış mıydı?

Öteki kaybedilenler

Balıklarını iç yolculuklarınla beraber yaşatman elbette anlamlı. Bu yaşama tercihine hiç kimse karışamaz. Aslına bakarsan bu şehir için ne yazık ki kaçılamayacak bir yazgı bu. Kaybedilenler bu kadar çok olunca, insanın içine bu kadar çok dokununca... Mesele uskumruyla bitebilseydi... Birkaç yıl önce, yine Kadıköy Çarşısı'nda bir yaşlı balıkçı, çocukluğunun "likorino"sunu kendisine hatırlatmaya çalıştığında, "Senin anlattığın o balık Atina ile Tel-Aviv arasında gidip geliyor" demişti birden. Kim bilir o da neleri hatırlamış, sana anlatmaya çalışmıştı. O kadar duygulanmıştın ki, birkaç anlığına konuşamamıştın. Birliktelikleri hâlâ hatırlayabilenler vardı, tarih henüz bütünüyle suların altında kalmamıştı. Ama onlar da gidecekti günün birinde, kalanlar da gidecekti. Kendilerine kalanları da beraberlerinde götürerek... Aradan bir iki yıl geçtikten sonra, lafı geldi, bu karşılaşmayı, doğduğu, seninle birlikte aynı sokaklarda büyüyen şehrine ve uzun bir ayrılığın ardından dönen Tel-Aviv'li bir arkadaşına da anlattın. Tarabya kıyısına eski günlerinizi yad etmek için gitmiştiniz. Denize bakıyordu. Gülümsedi. "Geçenlerde bizim pazardaki balıkçıların birinde gördüm, heyecanla alıp eve getirdim. Ayıklarından sonra ne göreyim. Tadı berbattı. Tuhaf bir acılığı vardı. Yiyemedim, attım" dedi. Anlamıştın. Bir balık daha Boğaz'ın suyundan ve yerlilerinin dokunuşlarından geçmeden gerçek lezzetini bulamamıştı. Ama o "likorino"yu

bu şehirde de çok az insan biliyordu artık, kabul etmek zorundaydın. Sana hayatının akışında gösterilerek öğretilen, kefal balığından yapılmış, yine tuzlanmış, kurutulmuş, ancak bu kez bir de tütsülenmiş bir balıktı. Karın kısmındaki yağlı tarafı nasıl da severdin. O yaşlı balıkçının "likorino" için söyledikleri çiroz için de söylenebilirdi elbet. Şehrin tarihine yazılanların birilerinin hafızasına da yazılmış bulunması hangi yalnızlık köşelerini gösteriyordu? Cevap vermeye çalışmadın. Sorunun kendisi sana yetiyordu zaten...

O günlerin mezecilerinde bıraktığın mersin füme de o sedefimsi beyaz etiyle sana yazılmıştı. Tıpkı şehrinin her geçen gün biraz daha çok azalan gerçek yerlilerine yazıldığı gibi... Lakerda, çiroz, likorino, mersin füme... Onlar ailenin sana verdiği günlerde, daha çok pazar akşamı sofralarında kendilerini göstermişlerdi. Önünüze her zaman gelmezlerdi tabii, dahası kimileri gelince ötekiler gelmezdi. Her yeneni tadında yemek gerekiyordu sonuçta. Ama hayatlarınızda bugünkünden çok daha fazla yer tutarlardı bu kesin.

Balığın yenebildiği cuma, evindeki daha yaygın adıyla Şabat akşamlarının en vazgeçilemez balıklarından biriyse, erikli sosta hazırlanmış beyaz etli gelincik, yine evindeki, senden giderek uzaklaşmış dilin içinde hayat bulduğu adıyla "gaya" balığıydı. Kelimenin o dilin coğrafyasıyla, balıklarından biriyle ilişkisi var mıydı? Sorunun cevabını getirebilecek gerçeğe hiçbir zaman ulaşamadın. Bir ara bu ses benzerliğinden, adı kaya balığına da çıkmıştı. Bilinenler ya da bilindiği sanılanlar sana öyle aktarılmıştı en azından. Ama galiba bunun asıl gerçeğe pek bir yakınlığı yoktu. Nedense en çok Yahudiler itibar ettiği için, Yahudi balığı adını da almıştı. Açık konuşalım. Bu balığı pek sevmezdin değil mi? İçine kuşkusuz piştiği balığın tadı da sinmiş o tatlı ekşi erikli sosu severdin ama. Tadı hâlâ damağında. Sarı eriğin haşlanması, derisinin ve çekirdeğinin çıkarılmasıyla elde edilmiş bir çeşit püreden

yapılıyordu. Bu sosa bulanmış, o sofralarda sadece çocuklara verilen balığın küçük ciğerlerini de severdin. Ayrıcalık senindi. Ailenin tek çocuğuydun çünkü. Çocuk, üstelik tek çocuk olduğuna sevindiğin ender anlardandı bunlar. Balığın ciğerleri... Sevinçler bazen ne kadar da basit, ya da basit görünen nedenlerden kaynaklanabiliyordu.

Kimi pazar günleriyse başkaydı, pek sık yaşanmasalar da başka ayrıcalıklarındı. İki balığın anlattıkları, uzak bir zamanda kalmış başka fotoğrafları sana bir daha gösteriyor şimdi. Birinde mayonezli levrek var, ötekinde kalkan tava. Mayonezin evde, elbette beceriyi gerektirerek yapılması koşuluyla tabii. O günlerde artık ulaşılması çok kolay olan hazır mayonez yoktu ki... Deden o mayonezi kazaya uğramadan tutturabildiğinde, kendisiyle nasıl da küçük bir gurur duyardı. Yaşamayanlar için belki hiçbir şey söylemeyecek, ancak o evlere konduğunda, bir başka anlam taşıyan küçük bir gururdu bu. Orada da şehrinin lezzet tarihi gizleniyordu. Kayıpların uyandırdığı, artık çok iyi bildiğin o buruk sevinçle birlikte... Varsın tüm zorluklarına rağmen, üç buçuk dört kiloluk erkek kalkanı bulmak da gerçek deniz levreğini bulmak da hâlâ mümkün olsun. Varsın iyi likorinoyu ve lakerdayı bulmak hâlâ mümkün olsun. Bunun için Galatasaray'daki Balık Pazarı'na gitmek yeterli. Cümle aynı cümle. Cümlenin uyandırdığı duygu aynı duygu. O insanların sofradan çoktan kalktıkları ve artık dönmeyecekleri bilinince, hatırlanınca... Yemeklerin, tatların tarihi, insanların bıraktığı tatların da tarihi değil miydi? Sudak, bulunamadığı ya alınamadığı günlerde levreğin yerini bir yere kadar tutabilir, haşlandıktan sonra, o mayonezin içinde o beklenen tadı verebilirdi. Kalkan her zaman mısır unuyla kızartılmayabilirdi. Ama giden insanların yerine, o fotoğrafların duyurdukları karşısında başkalarını koymak hiç kolay değildi. Tek çare zamanın akışında başka fotoğrafların içine girmeyi denemekti, göze almaktı. Bunu yaptın, elinden geldiğince yaptın. Yeni fotoğrafla-

rın bu tadın duygusunu derinleştirdi, kuşkusuz derinleştirdi. Karadeniz kıyısında küçük bir kasabada, sende silinemeyecek bir iz bırakan o sevgilinle beraber yediğin kalkan tavayı hiçbir zaman unutamadın, unutamayacaksın örneğin. Ancak zamanla sevebildiğin, ama sevdiğinde de çok sevdiğin amcana, sana öğrettiklerinin hatırına, düşkünlük ve hastalık günlerinde bir kalkan götürmeyi ertelemenin, sonunda da götürememenin doğurduğu pişmanlığı da unutamayacaksın. Birkaç arkadaşının seni özel bir kutlama için götürdükleri o meyhanede meze olarak önünüze gelen mayonezli levreği de unutamayacaksın. Tıpkı Rumelihisarı'ndaki o meyhanede, uzun, çok uzun yıllar önce, yazın hafiften sonbahara dönmeye başladığı bir akşam, Selim İleri, Zeki ve Meral Ökten'le beraber yediğin ızgara sardalyanın tadını unutamadığın gibi... Yolun nasıl da başlarındaydın. Geçmiş zaman... *Bir Demet Menekşe*'yi uzun uzun konuşmuştunuz... Sofrada birkaç meze ve büyükçe bir kayık tabakta sıcacık sardalyalar... "Ateşbalıkları..." demiştin içinden. Kim sana hangi satırlardan sesleniyordu? Çıkaramamıştın. Iğrıpların o gece avlarında, o sessizlikte çıkardıkları sesin şiirini çok derinlerinde duymuştun ama. Konuşamamanın nedeni bu muydu? O akşam birçok istediğini konuşamamıştın zaten. Filmdeki o genç kıza benzeyen bir sevgilinin sürgününü yaşadığını nasıl anlatabilirdin? Bir balığın tadı daha, hem de hiç silinemeyecek izleriyle kazınıyordu ama hafızana, farkındaydın. Aradan geçen yıllar, sezgilerinin sana doğru bir yeri gösterdiğini bir daha söyletiyor şimdi. Babanın eve Eminönü Çarşısı'ndan bazı perşembe akşamları getirdiği sardalyayı, şehrin suyunu yıllar boyunca içmiş bir kadın kimliğiyle küçümseyen babaanneni de hatırlatıyor sana bu resim. "Babaanne, balıklar da o yemekler gibi, en çok insanlarıyla değer kazanıyordu. Bu duygu senin anlattığın hikâyelerde de yok muydu? Ben sardalyayı çok sevdim" demek geliyor içinden. Sesini artık duyuramayacağını bildiğin halde. Olsun. Yine de söylemeyi dene sen.

Belki o değilse de birileri seni duyabilir. Bu sessizlik ve derinlik anı, onun çaresizlik zamanlarını dile getirirken söylediği, sana hiç kuşku yok ki farkına varamadan bıraktığı, hayatında hep yer etmiş o sözleri de hatırlattı. Söylesem faydası yok, sussam gönlüm razı değil... Gerisi getirilebilirdi. Hatırlamak bazen başka bir yangınken... Babaannen sardalyanın asma yaprağına sarılanını da bilmiyordu. Sen de bu tadı onu kaybettikten çok uzun yıllar sonra kazanmıştın zaten. Geç kaldığın tatlardan biriydi. Ama artık onu hayatından silmeyeceksin, silmemek için elinden geleni yapacaksın, biliyorsun.

Ya kılıç balığı? Şişteki o özel, hiçbir balıkta bulunamayacak tadı? Bu fotoğrafta da Arnavutköy'deki Kaptan Restoran'dasınız. Hayatının en kıymetli insanlarından, "yazı"nın yolunda varlığını her zaman hissettiğin, dahası senin bu yola çıkmanı sağlayan Emre ve sana hep müthiş bir roman kahramanı gibi gelen babası Haydar Bey'le beraber. Öğreniyorsun, öğrenebileceklerini öğreniyorsun. Masanız denizin hemen kenarında. Kazıklı yol henüz o kıyıdan geçmemiş. Bu seferki bir bahar akşamı. Tabaklarınızdaki balıkları göstererek "Bunlar son demler" diyor Haydar Bey. Ne demek istediğini zamanla daha iyi anlayacaksın. Kılıç balığının sularına artık pek az uğramaya başlayacağı günlerde... Bir cinayetin daha tanığı oluyordun. Sonrası biraz lagosun, bazen de mersinin sırasını beklemesindeydi. Çevirmen Armağan İlkin de bu fotoğrafın içinde miydi? Onu karenin içinde göremiyorsun şimdi. Zaman yine birilerini enikonu kaybettiğin bir yerlere savurmuş.

Zamanın akışında başka fotoğraflar da hayatına girebilir, biliyorsun. Hikâye bitmez. Bu şehri yaşama kararlılığını gösterdiğin sürece... Ama ne yaparsan yap, kimle ne yaşarsan yaşa, bu fotoğraflar hep ardından gelecek. Yeni fotoğraflarında bu fotoğrafların kendilerini devamlı hatırlatmalarını başka türlü nasıl açıklayabilirsin? Kaybedilenlerinin hikâyesinde balıklarının izleri de vardı...

Kuşların ardından gitmek

Denizlerin ve kıyıların... Sadece bu iki kelime bile, taşıdıkları yük şöyle bir hatırladığında, ne çok hikâyeye açılıyordu... Yüzyıllar geçmişti üzerlerinden, farklı insanlar, dokunuşlar geçmişti. Farklı dil dünyaları... Öyle çok değişik dilde söylenmiş olmalarının şehrine kattığı derinliğe bu yüzden tüm benliğinle bağlanmak istedin. Kıyılar bu derinliği biliyordu, erguvanlar, manolyalar, balıklar biliyordu. Bir de kuşlar. Şehrinin kuşları... Onlar da biliyordu. Yerlileri de, zamanı geldiğinde uğramayı eksik etmeyen göçmenleri de... Bu bağlılık da başka bir bağlılıktı işte. Şehrinin insanları onlarla yaşamayı da öğrenmişti. Onlardan hikâyeler, masallar, çıkarmayı. Hayatlar çıkarmayı... Tıpkı başka şehirlerdeki gibi... Herkesin kendine göre bir masalı vardı sonuçta. Herkes coğrafyasını yaşayabildiğince yaşıyordu. Hemşehrilerin tarihin akışında o kuş evlerini boşuna inşa etmemişlerdi. Sen Beyazıt Meydanı'nda kuş yemi satan, daha da doğrusu satmak için elinden geleni yapan, üstü başı dökülen, kim bilir hangi yoksulluğa yazgılı o küçük kızdan boşuna etkilenmemiştin. Yeni Cami'nin önündeki yaşlı adam seni yok yere bir hikâyeye çağırmamıştı. Evlerindeki ekmek artıklarını ıslatarak mahallesinin kuşlarını beslemeyi gününün en önemli vazifesi olarak gören o zor yürüyen, hayatın enikonu kamburlaştırdığı kadını da çok sevmiştin. Şehrinin güvercinleri aç kalmazdı. Onlara yardım elini uzatacak birileri mutlaka bulu-

nurdu. Bu yoksulluk devam ettikçe de hep bulunacaktı. İnsan kaybettikçe daha iyi anlıyordu, çevresini, yoksunlukları daha iyi görebiliyordu ya... Yerlilik böyle de yaşanıyordu, paylaşılıyordu, yarınlara ya da birilerine taşınıyordu sonuçta. Ancak sen buralara ait olmayı her aklına getirişinde, ilkin martıları hatırlamadan edemedin yine de. Varsın başka coğrafyaların da denizlerine, adalarına, kıyılarına ait olsunlar. Bir vapurun kıç güvertesinin ardından gittikleri, Haydarpaşa Garı'nın çevresinde birbirleriyle oyunlar oynarcasına uçtukları, ya da biraz ilerideki mendireğin üstüne kondukları bir resmin içine girdikleri an, şehrinin seslerine katılırlardı hep, biliyorsun. Daha da doğrusu sesleri şehrin seslerinden, hem de en vazgeçilemez seslerinden olurdu. Hele hele bir de bu sesler vapur düdüklerine karıştığında. Verdikleri bu şiir vahşiliklerini göz ardı etmeni hiçbir zaman gerektirmemişti elbet. Çatılarda, kendilerinin belledikleri köşelere es kaza yolu düşen yabancılara zaman zaman nasıl saldırdıklarını görmüştün. Denizdeki balıklara, hatta bazen balkonlardaki masaların üzerinde bulunan yemeklere, birkaç anlık insansızlığı fırsat bilip nasıl pike yaptıklarını da. Okuduğun kimi satırlarsa başka kuşların yumurtalarını, hatta yeni doğmuş yavrularını yediklerini söylemişti. Birbirlerini gerektiğinde nasıl kollayabileceklerini yaşayarak öğrenmiştin. Bir keresinde Ada'nın açıklarında bir sandaldaydınız. Arkadan balık tutmak için sepet sallamıştınız. Biri de gelip o sepete yakalanan balıkları görüp pike yapmış, ancak nasıl bir hareket yapmışsa artık, takılıvermişti. Kurtarmak için elinizden geleni yapmış, ancak bir türlü başarılı olamamıştınız. Can havliyle kanat çırpması ürkücüydü. Yanına yaklaşamıyordunuz bile. Sonrasıysa daha da ürkütücü. Durumu gören başka martılar onu kurtarmak için size pike yapmaya başlamışlardı. Arkadaşlarını yakaladığınızı sanmışlardı herhalde. Mücadele etmeniz imkânsızdı. Kendinizi o kadar sa-

vunmasız hissetmiştiniz. Çareyi sepeti salmakta ve oradan uzaklaşmakta bulmuştunuz. O gün bugündür martılardan korkarsın. Özellikle gecelerin derinliklerindeki, ya da sabahın ilk saatlerindeki ötüşlerini, birçok insanın aksine bir şiir gibi duyduğun, duymak istediğin halde... Sen de Sait Faik'in mirasçılarından biriydin sonuçta. Nasıl güzel uçtuklarını görüyordun. Bu uçuşun çizgilerini hangi ressam gereğince anlatabilirdi? Seslerindeki derinliği hangi bestekâr? Erkeklerinin tıpkı dişileri gibi kuluçkaya yattığını hatta yavrularının bakımını özenle üstlendiklerini hangi yazar?

Senin martıların İstanbul'du, İstanbul'un da martılar. Bu hikâye de bitmezdi. Ancak bu resmi daha da anlamlı kılacak başka kuşların da vardı. Kimileri işi, onları bilmeyenin İstanbul'u bilemeyeceğini diyecek kadar ileri götürmüştü. Onlara hak vermeden edemezdin. Şehrini sen de yelkovan kuşların olmadan düşünemezdin ki... Hele hele bir de martılara ve karabataklara oynadıklarını bildiğin oyundan sonra. Denizin yüzeyine, nerdeyse üzerinde yürürcesine uçmayı onlardan başka kim becerebilirdi ki... Orhan Veli'yi de bu uçuşları mı etkilemişti yoksa. Belki. Ama daha fazlası vardı. Bize kalan şiir bir tanık, dahası bir masal anlatıcısıydı sanki. Uzaklara, çok uzaklara uçabilmeleri, ama aynı zamanda iyi birer yüzücü, hatta dalgıç olabilmeleri, çok uzak denizlere de gidebilmeleri, sınır tanımamaları, kimilerince bu yüzden fazlasıyla avare, serseri ruhlu, daha çok tuhaf davranışlarıyla bilinmeleri, ancak tüm hallerine, tercihlerine rağmen bu sulardan bir türlü vazgeçememeleri. Hep uçmaları, denizi yaşamaları, sadece üremek için karaya çıkmaları... Bu kadarıyla bitseydi. Okuduğun bir kitapta dolunayın onları da etkilediğini öğrenecektin. Ancak mehtaba saygılıydılar. Böyle gecelerde üreme dönemleri dışında seslerini çıkarmıyorlardı. Sesleriyse ağlayan bir insan sesine benziyordu. Bu sesi biliyordun, hem de çok iyi biliyordun. Bu ses de şehrine aitti, sana,

tarihine, bildiğin tüm denizlerine... Denizin dalgalarıyla oynamak sadece onların harcıydı. Martılar onları kıskanır mı? Bu soru yıllardır aklından çıkmadı. Ama sen arasıra kıskandın, hem de çok sık kıskandın itiraf et. Onlar sularını bile denizden alıyorlardı. Denizin suyuyla susuzluğunu gidermek. Yıllar tuzu nasıl atacaklarını da öğretmişti. Doğa bazen ne tuhaflıklar yapıyordu. Yelkovan kuşlarının peşine takılmak... Bu duyguyu ancak bir İstanbullu yakalayabilirdi. Ancak bir İstanbullu onlara aynı zamanda yel yutan ya da fırtına kuşu adlarını takabilirdi. Boğaz'ın ya da adaların sesleri onlar yüzünden daha İstanbullu olabilirdi.

Kuş sesleri... O şarkıya boş verebilirdin. Ama bu seslere asla. Yine bir sabah vaktindeki serçelerin, ya da muhabbet kuşunun seslerine boş veremeyeceğin gibi... Şehri bir de böyle görmek varmış. Onlar gibi uçamadığına en çok hayıflandığın anlardı bunlar. Elde bu yüzden yazılmayı bekleyen şiirler ve hikâyeler kalmıyor muydu?

Aslına bakılırsa tüm yaşananlar ne zaman biteceğini bilemediğimiz bir oyunun içinde kalmış gibiydi. Sahneler değişiyor, yeni oyuncular, yeni replikleriyle hikâyeye katılıyordu. Bazen sahicilikleri, bazen de oyunculuk hünerleriyle... Bazen çıplaklıkları, bazen maskeleriyle... Tarihten geçen, bize öğretilen o oyunlardaki gibi... Gerçeğin uzun süre önce farkına vardım. Fark ettiklerime rağmen de oyundan çıkmak, kopmak istemedim. Sahnede kalabildiğimce kalacaktım. Vakti geldiğinde geri çekilerek, kendimi fazla fark ettirmemeye çalışarak, vakti geldiğinde de sesimi yükseltebildiğim kadar yükselterek, duyurmak için elimden geleni yaparak. Sonuçta... Sonuçta benim de bir oyuncu tarafım vardı. Sonuçta herkes sınırını hükmedebildikleriyle çiziyordu. Oyunun daha çok hangi türe girebileceğini sormayaysa ancak farklı birçok oyuncuyla karşı karşıya kaldıktan sonra cesaret edebildim. Anlayabildiklerim de vardı, anlayamadıklarım da. Görebildiklerim de göremediklerim de. Duyduklarım da, duyuramadıklarım da... Bir trajedinin içinde miydik, anlamlı bir komedinin içinde mi? Cevap bulunmayı tercih ettiğimiz yere göre değişebilirdi. Yaşamak zorunda kaldıklarımıza, yaşattıklarımıza, hatırlamadan edemediklerimize, unutmayı tercih ettiklerimize göre de... Birilerinin kendilerini daha egemen hissetmesini, bu egemenlik duygusuyla var etmeye çalışmasını, sadece ve sadece sahip olduklarını kaybetmemek için çoğunluğun güvenlik alanında kalmayı tercih etmesini nereye koyabilirdik örneğin? Ya farklılıkları bir tehdit gibi yaşa-

masını, tehditleri yok etmek için de, cinayetler ve birörnekleştirme suçları karşısında sessiz kalmasını? Tarihin miraslarını reddederek yeni bir dünya kurulabileceğine inanmasını, gerçekten inanmasını, ihanetlerini görmezlikten gelip, inanmayanları birer hain gibi görmesini, aslında bu dünyaya uymayan herkese hain damgasını yapıştırarak hayatını, tercihlerini meşrulaştırmaya çalışmasını? Komedi mi, trajedi mi? Ne dersiniz? Belki de ikisi birden. Ama resme tüm bu soruların hatırlattıklarıyla, şimdi biraz daha uzaktan bakabildiğimde, ne yalan söyleyeyim, burada daha çok absürd bir oyunun, üstelik fark edilmeden yazıldığını ve oynandığını söylemek geliyor içimden. Görünenler bizi hâlâ farklı yerlere çekme gücüne sahipse de... Nelerle uğraşmak zorunda kaldığımızı hatırlayınca, dahası bu yaşananları asıl gerçeklerimizin içine koyunca buralara varmamız o kadar da zor değil sanki. Bu dünyaya gelirken hiçbir seçim yapamaksızın içine düştüğümüz kimliklerimizi coğrafyalarımız ve tarihteki uzantıları yüzünden bazen hangi hikâyelerle yaşamak zorunda kaldığımızı düşünün. Hayatlarımızı aslında başka yalnızlıklar kemirirken, başka ölümler bekler, başka duyarsızlıklar tehdit eder, dahası yavaş yavaş yok ederken... Birileri bu saçmalıklarla savaşmayı göze alamadığı için mi daha kolay suçların dünyasına sığınmıştı? Geçmişte kalan sahneler bizi bize gösteriyor. Tabii görmek isteyenler için. Ya günü geldiğinde bize başka bir gelecekten bakacaklar? Tabii eğer gerçekten bir gelecek varsa? Onlar da bize şimdi yüzyıllar öncesindekilerin kimi kaygılarına baktığımız gibi, gülümseyerek bakmayacaklar mı? Söyleyemediklerimiz, yaşatmadıklarımız ve yaşayamadıklarımız bir çıbanbaşı gibi sırtımızda dururken... Oyun devam ediyor biliyorum. Bu oyunu oynayabildiğimizce oynayacağız. Sahnede kalabildiğimizce kalacağız. Repliklerimiz yine bazen bizimkiler, hayattan kazandıklarımız, bazen de başkalarının dayattıkları olacak. Sonrası mı? Bilmem. Ben biz de bu oyunu ancak böyle oynayabildik demeyi düşünüyorum. Siz?

Hisseli gösteriler müzesi

Televizyon... Eve hangi film geldi?

Bak Anadolu Kavağı, Boğaz'ın başladığı yer derken, nerden nereye geldin. Şehrinin hafızasında yol almaya çalışırken, balıkların ve kuşların çekmecende sakladığın fotoğraflarına yeniden dokunmadan edemezdin zaten. Onlar, her gerçek İstanbullu gibi, senin de hep yaşatmak isteyeceğin değerlerin arasındaydı. Karşı kıyıdaki Kavak da sana uzaklardan gülümseyebilirdi. O yakayı da, yine çok uzaklardan gözlerinin önüne getirmeye çalışmamış mıydın? Boğaz havası almak... Cümleyi bir daha geçirdin içinden. Çocukluğunun mahallelerinde yaşayanların geçmişine kazınmış, ne kadar da anlamlı sözlerdi bunlar... Hatırladın, o anları da bir daha hatırladın. Yaşadığın sürece de bir daha unutamayacaksın, kabul et artık. Ya o mahallelerle o sokaklar? O sokaklarda bıraktıkların? Şimdi nereden, nasıl gireceğini bilemiyorsun, değil mi? Oraları da aradığın sözlerinle, dilinle, hayatına sonradan girenlere tekrar tekrar anlatmaya çalışmıştın oysa. Hatırladıkça daha derinlere inebileceğinden, gördüklerinin sana yine bazı kayıpları duyuracağından mı korkuyorsun? Belki... Tüm anlattıklarına rağmen hâlâ eksik bıraktıkların var oysa, biliyorsun. Tüm anlattıklarına rağmen, anlatmayı erteledikleri, başka hikâyelere bıraktıkların... Tarihini yazmak, hayatını yeniden inşa etmeyi göze almak o kadar da kolay değil. Sinemalarından başlayabiliriz örneğin. Bırak o sinemalar da seni götürebilecekleri yere kadar götürsün. O sinemalar yazlık sinemaların-

dan çok farklı hikâyeleri gizliyor. Onlarla bu şehirden seninle birlikte geçmiş birçok insan için çok büyük bir değer taşıdığına inanmak istediğin bir tarihin yoluna yeniden çıkabilirsin. Onlara da, tıpkı yazlık sinemalarınızın bahçelerine gittiğiniz gibi, sadece film seyretmek için gitmemiştiniz sonuçta. Şehrinin tarihinin oralarda da nefes alıp verdiğini senin de söylemen, söylemeye ihtiyaç duyman bundan. Yaşadıklarım başka hikâyelerle besleme ve neleri kaçırdığını daha iyi görebilme umuduyla okuduğun, yine hatıralardan geçmiş sinema kitapları da çok benzer bir duyguyu dile getiriyordu. O salonlarda uzun, unutulamayacak bir tarih yazılmıştı. Filmlerin kurdurduğu hayaller, örneğin İstanbul'da hiç gidilmemiş bir Amerika'yı yaşamak kadar, dile getirilebilen ya da getirilemeyen aşklara, taşınmaya çalışılan yalnızlıklara, cinselliklerin yakıcılığına, arkadaşlıkların yaşattığı zaman zaman aldatıcı özgüvene, kaçışlara, her anlamdaki kaçışa dair her duyguyla birlikte... Sen o sinemalardın biraz... O sinemalar... İçinde yıllardır yaşayan, sık sık geri dönme ihtiyacı duyduğun Kervan Sineması'na ait o hikâye neden seni bu kadar çok çekmişti? Televizyonun hayatlarınıza henüz girmediği o günleri yeniden hatırlayarak bu yola çıkabilirsin. Yoldaki çocuğun yalnızlığıyla da büyüyen, kendisini tanımaya mecbur kalan o çocuk olduğunu unutmaksızın... Sıracevizler Sokağı... Şişli Ondokuz Mayıs İlkokulu... Okuldan nefret etmeye başladığın, sana birçok farklılığını göstermeye başlayan sabahlar, akşamlar... Siyah önlüğün, beyaz, kolalı yakan... Herkes aynılaşmalıydı. Öyle miydi ama? Herkes aynı mıydı gerçekten? Değildi, elbette değildi. Dahası aynı olmaması daha bile iyiydi. Ama neden kimi farklılıklar daha ağır taşınıyordu? Neden evin içindekiler her zaman sokağa taşınamıyordu? Nedendi o tekinlilik? O günlerde bu soruların bile yoktu. Sadece sorulara içten içe zemin hazırlayan küçük bir dünyan vardı. Duvarlarını göremediğin ama hissettiğin, yalnızca hissettiğin küçük bir dünyan...

Zaman bu soruları da sordurmakla kalmayacak, soruların iyi kötü cevaplarını vermeni sağlayacak gerçekleri de öğretecekti. Bu akışta söyleyebileceklerini söyleyecektin sen de. Söyleyemediklerinin uyandırdığı duyguysa sende o uzun hikâyeyi inşa etme ihtiyacını doğuracaktı. Temkinliliğin sırtına bıraktığı, hiçbir zaman gereğince atamadığın o yükle... Tarih böyle yazılmıştı, böyle yazılacaktı. Sen de yazacaktın. Yazman gereken tarih gizliliklerin tarihiydi de biraz. O tarihte yine birçok yalnızlığı ve söylenemeyeni örten televizyon yoktu henüz, evet. Yıldızların, dizilerin yoktu. Uzun, çok uzun yıllar süresince de tek kanallı, siyah beyaz bir televizyonla görselliklerin dünyasını yaşayacaktınız. Çok kanallı, renkli televizyona geçtiğinizdeyse o çocuğu çok uzaklarda bırakmış bulunuyordun artık. Şehrinin, ülkenin büyük kayıplarının yıllar, yıllar, yıllarca sürecek acılarını taşıdığı, değişimlerin sarsıcılığıyla kendini yeniden görmeye, bulmaya çalıştığı günlerdeydin. İçerinin sana anlattığı çok anlamlı bir başka hikâye daha vardı artık. İçerin büyümüştü bir başka deyişle. Hapsin büyümüştü, tutsaklıklara yüklediğin anlam büyümüştü. Kimileri sana ölümü, ölümlerin birçok türlüsünü, kimileri sınırların ötesinde, dışında kalmanın acısını anlatmıştı. Nasıl, ne zaman döneceklerini bilmeksizin. Yeni umutlara sarılabilenlerin birçoğuysa hangi yenilginin tarihine tutunduğunun henüz farkında değildi. Sen de değildin. Zamanla kendini başka fotoğrafların içinde de bulacaktın. Görselliğin ve uyandırdığı tüm yanılsamaların, çok kanallı renkli televizyonlarla sinemayı eve getiren ilkel video kasetlerinin her geçen gün biraz daha çok hayatına girdiği zaman, o çocuğun televizyonla tanıştığı günlerden nasıl da farklıydı. Herkesi, radyonun verdiği, imkân tanıdığı hayal dünyasından çok farklı bir dünyayla tanıştıran, karşı karşıya bırakan günlerin, eğlendirici, heyecan verici tarafları da yok değildi elbet. O günleri senin gibi hatırlayabilenler ne çok anlattı. Televizyonlarını daha önce

alabilenlerin çevrelerinde nasıl daha itibarlı bir yere gelebildiklerini, ancak bu itibarın o çok yeni camın ardındakileri görmeye, seyretmeye sürekli gelen misafirler, daha doğru bir deyişle de "telesafirler" yüzünden, günler geçtikçe nasıl bir cefaya dönüştüğünü... Biraz gecikerek de olsa televizyon alabildiğinizde kendini sınıf atlamış bir ailenin mensubu gibi görmüştün, hatırlıyor musun? O güne kadar, belki iki, belki de üç dört yıl süresince sen de komşu evlerine böyle bir misafirlik için gitmiştin çünkü. Bazen heyecanla, bazen de çekine çekine... Seni gittiğin evlerde her zaman heyecanla karşılamadıklarını da hissederdin sonuçta. Misafirlik günlerinden unutamadığın birkaç sahne gelebilir şimdi aklına. Yine Şişli'de, en yakın arkadaşının evine gittiğin cuma öğle sonralarını hatırlayabilirsin örneğin. O saatlerde İstanbul Teknik Üniversitesi'nin yaptığı "deneme" yayınlarını seyretmek mümkündü. Haftanın, o da sadece birkaç saatliğine, seyredilebilecek tek yayınıydı bu. Televizyonun zenginliğin gösterilebileceği bir eşya kimliğiyle evlerdeki yerini aldığı zamanlardaydınız. Yayın canlıydı, yine o küçük çevrenin diline biraz yaklaşmak için söyleyelim, "naklen" yapılırdı. Tabii tüm olası aksamalarıyla beraber. Dönemin yıldızlarından, yıllar sonra ancak yaşlılık günlerinde karşılaşabileceğin Fecri Ebcioğlu bir müzik ve eğlence programı sunuyordu. Sahnenin kapalı perdelerinin ardından başını uzatan, gülümseyen, yabancı dildeki birçok şarkıya Türkçe sözler yazarak, birçok ünlü şarkıcıya söyleten, popüler müzik tarihimizin bugünlere gelmesindeki büyük payını asla gözardı edemeyeceğimiz bu ufak tefek, top sakallı adamın görüntüleri zihninden hâlâ silinmemiş. Alkışlar. Fonda programı da sunacak bu adamın bestelediği, sözlerini yazdığı şarkı, hepimize yeniden buluşmanın müjdesini veriyor. Program akşam vakitlerinde, "Bu haftalık bu kadar... Bitti vaktimiz..." şarkısıyla son buluyor. Biraz şarkılar, biraz mizah ve elbette gülüşler. Yine alkışlar, hepsi bu kadar. Ama bu

kadarı bile nasıl heyecan vericiydi. Şimdi bu heyecanın yaşattığı sevinç sana çok kederli geliyor. Programın her anı öyle büyük bir dikkatle seyredilmişti ki... Seyredenler o kadar saf ve henüz dokunulmamış, böyle acımasızca kandırılmamış, aldatılmamıştı ki...

Öteki anı yaz akşamlarının sıcaklığını taşıyor. Televizyon hâlâ evinize girmemiş. Kışın, Şişli'ye döndüğünüzde girecek ama, biliyorsun. İmkânlar bulunmuş, para denkleştirilmiş, sözler verilmiş. Erenköy'de o aylar için tuttuğunuz müştemilatın sahibi, ön taraftaki evde ailesiyle beraber yaz kış oturan emekli albay Kâmil Bey'in evinde televizyon var ama. Yine çekine çekine o eve gitmeyi göze alabildiğin bir akşam var. O akşam kaçıramayacağını hissettiğin *Kaçak* dizisinin yayımlandığı akşam. İşlemediği bir cinayetle, karısını öldürmekle suçlanan Doktor Kimble, her bölümde bir başka macera yaşıyor. Kimi zaman ona aşık olan bir kadın, kimi zaman dostluğunu esirgemeyen yaşlı bir adamla. Kendisini yakalamaya ant içmiş Komiser Gerard'ın takibinden kurtulmaya çalışarak, bazen de nefesini çok yakınında hissederek... Ne hikâyeydi ama... Bir de bir akşam, dizi bittikten sonra, hazır gelmişken biraz daha kalayım, haberleri de izleyeyim derken oturduğun koltukta uyuyakalman var. Program bütünüyle bitmiş, sıra bayrak törenine gelmişti. Asker komutuyla uyanman seni uyandırmama nezaketini gösteren ev sahiplerini hafiften güldürmüştü. Belki de uyanman için o anda bilerek, biraz da muzipçe televizyonun sesini yükseltmişlerdi. Komut, daha önce de defalarca seyrettiğin bu törendeki bir komuttu: Tüfek omza! Hazrol! Anıtkabir'in önünde, gereklere uyarak göndere bayrak çeken askerler bölümü de geçilmişti demek ki... Sonra İstiklal Marşı. Ne olduysa o zaman olmuştu işte. Kâmil Bey, evin öteki iki çocuğuyla beraber seni de ayağa kaldırmış "Marşı siz de hazırolda söyleyin" demişti. Söylemekten başka çareniz var mıydı? Yoktu. Komuta uy-

muş, söylemiştiniz tabii. Albay bu görüntü karşısında büyük keyif duymuş, size gülümseyerek bakmıştı. Sense sana daha büyük bir dikkatle baktığı hissine kapılmıştın birden. Marşı söyleyip söylemediğini, hatta ne kadar duyarak söylediğini anlamaya, görmeye çalışıyordu sanki. Bu bakışları biliyordun, daha önce de görmüştün. İçlerindeki şüpheyi, belli belirsiz meydan okumayı da... Duygun buydu en azından. Kim kimin avcısıydı bilemezdin, bilsen de dile getiremezdin elbet. Ama duygun buydu. Kaçamazdın, kendini bu gözlerden de kaçıramazdın. O anlardaki duyguya bir ölçüde hazırlıklıydın bir başka deyişle. Ne yapabilirdin? Hissettiklerin bir yana, düştüğün durumun mizah oyunlarında yer alabilecek kadar gülünç bir sahne olduğunun farkındaydın. Gelgelim gülmen halinde çok yanlış anlaşılabileceğinden de korkuyordun... Alışkanlık bu korku yüzünden hep devam etti. Daha sonraki *Kaçak* akşamlarında sen de kendi kaçağını oynamak zorunda kaldın. Oradan bir türlü erken, sana göre vaktinde ayrılamadın. İstiklâl Marşı'nı söylememek için erken gitti dedirtemezdin... Televizyonda seyredeceklerini için bu kaygıyı taşımaya değer miydi? Değmezdi elbet. O akşamlarda dizinin dışında neler seyrettiğini çoktan unuttun. Dizinin ayrıntılarını, nasıl bittiğini bile çoktan unuttun. Geriye sadece birkaç sahnenin duygusu kalmış. O günlerde televizyonun, verdiklerinin yanı sıra bizden alıp götürdüklerini görebilecek seyircilik tarihine sahip değildik ki... Bir büyülenmedir gidiyordu. Kimi kaygılara bile bu nedenle katlanılmıştı, katlanılacaktı. Bilmek için yaşamak gerekiyordu. Yaşarken de görebilmek. Sonra da görülenlerin içinde kendini görebilmek, büyütebilmek, tanıyabilmek... O günleri yaşayanların zihnine kazınmış en unutulmaz görüntülerden biri çatılara dikilmiş, sayıları hızla artan antenlerdir herhalde. Dünyanın birçok şehrindeki görüntü senin şehrine de yayılıyordu artık. Antenlerin aslında çağdaş, çok büyük, içine itiraz edilmeden girilmiş

büyük bir hapishanenin, hayatlarınızı giderek saracak bir hapishanenin ilk parmaklıkları anlamına geldiğini de bilemezdin o ekranın size bir yenilik getirdiği duygusuna iyiden iyiye kapılmışken. Zaman kimin antenini daha yüksek sorusunun sorulduğu zamandı. Çevredeki elbette yine gereğince fark edilemeyen yalancı itibarın bir tarafı da bu sorunun cevabına bağlıydı. Bir gün geldi, çatınıza sadece yüksek bir anten koydurmakla kalmadınız, paraya ihtiyaç duyan yaşlı bir komşunuzdan, evinize bir küçük heyecan daha getiren bir rotor da satın aldınız. Rotor... Yeni günlerinizin sihirli cihazlarından ve sözlerinden biriydi bu. Televizyonun altına konan bu cihaz sayesinde, bir düğmeye basarak, çatıdaki anteni kendi ekseni etrafında döndürebiliyordunuz. Yayın bazen, havanın özellikle kış aylarında gösterebileceği değişimler yüzünden, bozuk gelebilirdi çünkü. Görüntünün karlı gelmesi gibi bir kavram da girmişti hayatınıza. Antenin rotorla çevrilmesi bu görüntünün düzeltilmesini sağlayabilirdi. Dahası havanın açık olması halinde, Bulgaristan'daki yayınlar bile yakalanabilirdi! Ne teknoloji, ne büyük başarı... Görülenler anlaşılırdı sanki. Ama herkesin bizim ilerimizde bulunduğu yalanına kendimizi kaptırmıştık bir kere. Belki de öyleydi. Yanılsamayı besleyecek kanıtlarla da karşı karşıya gelmemiş değildiniz. Brezilya'nın İtalya'yı 4-1 yenerek Dünya Kupası'nı kazandığı, Pele'nin son demlerine gelmesine rağmen iki gol attığı unutulmaz maçı, o hafiften karlı görüntünün ardından seyretmenin keyfini rotorunuzun sizi bağlayabildiği Bulgaristan televizyonuna borçlu değil miydiniz? Teknolojinizin sağladığı imkânlarla elbette övünebilirdiniz. Hele hele bir de bu finali yakalayabilen şehrindeki pek az insan arasında yer aldığınızı da aklına getirdiğinde... Ancak bu ileri teknolojinin gereğince yaşanması aynı zamanda öyle bir şarta bağlıydı ki, ortaya çıkan fotoğraf, şimdi buralardan bakıldığında, sizi başka bir komedinin içine çekiyordu. Yaşanan çe-

lişki buralara nasıl da uygun düşüyordu aslında. Evinizde rotorun yanında duran cihaza nerdeyse tüm evlerde rastlamak mümkündü. Hayatınıza bir söz daha girmişti böylelikle: regülatör... Adı üstünde, daha uygun bir hale getiren. Neyi uygun hale getiren? Şehir cereyanını... Voltajın sık sık düşmesi son derece olağandı çünkü ve bu ani, istenmeyen, buna karşın pek alışıldık düşüşler, televizyonu çalışamaz hale getirebilirdi. Teknolojiye böyle hazırlıksız yakalanmak yaşadığın toprakların kaderi miydi? Soru aklından hiç çıkmadı. Ancak o günleri de bu günleri görebilmek için, böyle yaşamak gerekiyordu galiba. Televizyon elbette sinemanın yerini tutamazdı. Hayal perdesine gönül verenler için hiçbir zaman tutmamıştı, tutmayacaktı da üstelik. Ne var ki herkes bu gönül bağını sürdürebilecek bir tarihin içinden gelmiyordu. Meselenin içine yoksullukların dayattıkları da girince... Evler yeni, çok uzun, senaryosu başka yerlerde yazılmış bir filmin içine giriyordu artık. Zaman içinde birçok hayatın seyredileceği, ama sadece seyredileceği bir filmin içine... Herkes birbirini, daha da önemlisi kendisini daha az görebilsin diye... Yaşananan çok büyük bir yanılsamaydı. Filmin içine sen de dahil, herkes girmişti. Gün gelecek hepimiz az ya da çok, iyi ya da kötü, bu sahnedeki yerimizi almak isteyecektik. En tehlikelisi insanın kendisini seyrederek yaşaması demekti elbet. Bir aynaya göre yaşaması. Aynanın doğurduğu, asıl gerçeğin, sahihliğin kaybedildiği fotoğraflara göre... Parmaklıkla parmaklık birbirine göründüğünden de yakındı. Bir cümlemiz daha vardı artık. Şov devam ediyor. Dahası şov devam etmeli... Şovun içine ne kadar çok ölüm, ihanet ve yanlışlık konduğunu düşünmekse elbette kendilerini seyredenlerin harcı değildi...

Bir sinema perdesinden geçerseniz

O ekranın hayatlarımıza girmeye başladığı günler karanlık salonların büyüsünün de bozulmaya, cazibesini yitirmeye başladığı günlerdi ne yazık ki aynı zamanda. Kervan Sineması'nın hikâyesi giderek eskimeye, dahası başka bir dünyada kalmaya mahkûmdu. Fotoğraf işte tam da bu terk ediş yolculuğunda senin için daha derin bir anlam kazanıyor. Beyaz camın hayatımıza henüz girmediği zamana şimdi yeniden dönebilirsin. Bu sahneye ilerleyen yıllarda sık sık dönmek istedin, hatırlıyor musun? Annen, baban ve babaannenle oturduğun Sıracevizler Sokağı'ndaki o sinemada sadece, her hafta, şimdi eğer yanlış hatırlamıyorsan pazartesileri değişen yerli filmler oynatılırdı. Oturduğunuz apartmanın, o mahalledeki birçok apartman gibi, dairelerin mutfaklarına baktığından, yemek kokularına karışmış bir aydınlığı vardı. Hangi evlerde hangi yemek pişiyor anlamak mümkündü nerdeyse. Haberler gidip geliyordu zaten. Kadınlar orayı bir çeşit sosyalleşme alanı olarak yaşıyordu. Dertleşerek, dedikodu yaparak, yemek tarifleri paylaşarak, ya da o gün yapılacak yemekler hakkında birbirlerine fikirler vererek, bazen de kavga ederek... Öyle fazla eğitimli değillerdi. Hayat kendilerine ne öğretmişse onunla idare ediyorlardı işte. Yıllar geçtikten sonra, anlatılanları hatırlayabildiğin kadarıyla hatırladığında, seni büyüten duygu ikliminde yaşayan bu kadınların nasıl bir hikâye etme geleneğinden geldiklerini de anla-

yacaktın. Gördüklerin hikâye dünyanı yavaş yavaş inşa ediyordu. En çok duyduğun dil, o apartmanda da kendiliğinden küçük bir gettoya girildiğinden, elbette Yahudi İspanyolcasıydı. Sadece arada sırada Türkçenin duyulması mümkündü. Özellikle iki altınızdaki karşı dairede oturan, geceleri bazen evinde çırılçıplak dolaştığı için adı deliye çıkan yaşlı Madam Eleni'nin şişko ama cinsel cazibesi seni daha o çocuk günlerinde çeken kızı Maria ile İstanbul'a Sivas'tan birkaç yıl önce geldiği için önceleri yadırganan, ancak zamanla, hem Ramazan'ın dışında oruç tuttuğu, hem herkese zamanı geldiğinde büyük bir cömertlikle dağıttığı, tadını hiç unutamadığın aşuresi, ama en önemlisi, kaybettiği eczacı kocasından öğrendikleriyle hastalanan herkese çoğu kez faydalı gelen ilaçlar da tavsiye ettiği için çok sevilen Necmiye Hanım da sohbete katıldığında... O kadınların Kervan Sineması'nda gördükleri filmleri yorumlayışları, birbirlerine anlatışları da bu hikâye geleneğine o kadar yakışıyordu ki... Filmlerin kahramanları dostlarından, ailelerinden, hatta hayatlarından biriydi sanki. Ekrem Bora yine kötü adamdı ve zavallı Hülya Koçyiğit'e neler yapıyordu, neler. Belgin Doruk biraz kilo mu almıştı? Ediz Hun beyefendiydi tabii, bu tartışılmaz, ama bu sefer çok ağlatmıştı. Türkân Şoray'a yaşlı kadın olmak hiç yakışmamıştı. Gözleri, o gözleri yine de çok güzeldi. Göz deyince hiçbiri mi Fatma Girik'e rakip değildi? Yakışıklı erkekse tabii ki Ayhan Işık'tı. Fes İzzet Günay'a yakışmış mıydı? Ya altın çocuk Göksel Arsoy? Hanımefendilik Filiz Akın'dan, serserilik, aynı zamanda da iyilik, insanlık Sadri Alışık'tan sorulurdu... Hikâyeler bu kadar hayatın içindeydi işte. Kervan Sineması'nda o hafta oynanan filmi görmemek insana bir çeşit dışlanmışlık duygusu yaşatması işten bile değildi bu yüzden. Filmi erken görenler kendini herkesten bir adım önde hisseder, geç görenlerse, onca konuşulandan sonra, nerdeyse görmüş gibi olurdu. Sonra başka zaman rüzgârları es-

ti ve bu sinema da, mahalle aralarına sıkışıp kalmış birçok benzeri gibi, değişimlere ayak uyduramayarak, kapılarını bir daha açılmamak üzere sonsuza dek kapattı, geriye adını ve anılarını bırakarak, kaybolanlar kervanına katıldı. Bir eksilmenin daha bizi biz yapması ve kendine göre çoğaltması için... Bir yazlık bahçesi bile vardı oysa. Yazlığa gitmeyen dedenle anneannenin evinde, şimdi hatırlayamadığın bir neden yüzünden kısa bir süreliğine kaldığın o çok uzaklarda kalmış yılların birinde oraya gittiğini de hatırlıyorsun. Hayal meyal. Hüzünlü, başka yerlerin özlendiği bir akşam olmalı. En azından sana şimdi öyle geliyor. Geriye kalan duygu bu. O aylarda şehirde kalmak sana hep hüzünlü gelirdi sonuçta. Herkes karşı yakada ya da başka yerlerdeydi ya... Ne var ki bu fotoğraf da çok silik. Belki de o akşamdan kopmayı çok istediğindendir. Çocukluğunun Şişli'sinin başka sinemalarında, kopamadığın, unutmak istemediğin, bu nedenle canlılığını hâlâ koruyan başka fotoğraflar da bıraktın ama. Şimdilerde sinemalar çok daha küçük, hiç kuşku yok ki birçok açıdan çok daha üstün. Perdelerindeki renk ve ses kaliteleriyle... Tüm bunlar bir yana, birçok filmi Avrupa ve Amerika sinemalarıyla hemen hemen aynı zamanlarda seyretmek de mümkün. Bu sözler şehrinin o günleri yaşamamış insanlarına anlamsız, dahası gereksiz bile gelebilir. En çarpıcı, biraz da galiba iç acıtan farklardan biri tam da burada kendisini gösteriyor oysa. Şimdi bir daha hatırlayınca... Çocukluk günlerinde kalan sinemalarda filmler bu ülkelerden en iyi ihtimalle üç, bazen de dört, beş yıl sonra gösterime girebilirdi. Geri kalmışlık kompleksimiz bu gecikmeler yüzünden de depreşirdi zaman zaman. Arada sırada yurtdışına gitme imkânını bulanlar da o filmleri gittikleri şehirlerde seyrederler, geriye de bu kazancın verdiği tuhaf bir üstünlük duygusuyla dönerlerdi. Artık o fasıl da bitti. Çağı yakalamak bu mu? Sorunun kendisi bile cevabını içinde taşıyor. Hangisini tercih edeceğine,

böyle soruların hissettirdikleri karşısında bir türlü karar veremiyorsun. Kaybedildiği için daha değerliymiş gibi görünen, başka bir deyişle kıymete binmiş bir geçmişe, yine şehrinin hafızasına sahip çıkma adına dönmek istiyor olabilir misin? Kendimizi bu oyuna, yaptığımızın farkına vararak, sık sık kaptırmıyor muyuz? Neden bu hikâyeyi şimdi yeniden hatırlamaya başladığında bu duyguya tekrar kapılıyorsun, dahası kapılmak sana gizli bir haz veriyor öyleyse? Cevap hatırlanabilecekler hatırlandıkça yavaş yavaş ortaya çıkıyor. Kendine söylemek istediğin şu: o günlerde asıl önemlisi sinemaya gitmekti. Bir filmi seyretmekten çok, ya da en az bir filmi seyretme heyecanı kadar, sinemaya gitmek... Sinemalar alışveriş merkezlerinin içine bu kadar sıkışmamış, hapsolmamıştı, giderek çılgınlaşan bir tüketimin parçası olmamıştı... Durdun, burada durdun. Daha ileri gitmek istemedin yine. Dahası annenle babanın, arkadaşlarıyla beraber sezonluk kombine bilet aldıkları günleri de hatırladın. Sezon öncesinde, yıl boyunca gösterilecek filmler belirtilmez, ilan edilmez değildi. Adları o sinemaların girişlerinde büyükçe bir afişin üzerinde boy gösterenler, eğer aralarında bir de yurtdışında çok ünlenenleri varsa, meraklılarını elbette heyecanlandırırdı. Tabii bu arada "Yok canım, bu film gelmez" demek de âdettendi. Ancak tüm şüphelere ve güvensizliklere rağmen yine de o kombineler alınır, haftada bir kez değişen her film, belirli bir akşamda, kadere boyun eğilmiş bir ruh haliyle, ancak hiç şikâyet edilmeksizin, büyük bir heyecanla seyredilirdi. Ne çıkarsa bahtımıza misali. Doğululuğumuzun vazgeçilemeyecek tarafı burada da karşımıza çıkıyordu. Sinemaya gitmek bir batılılık gibi algılansa da... Yanılsamalarla inşa edilen dünyalar o günlerde başka yüzler, renkler ve seslerle yaşanıyordu. Sinema için kombine... Ne tuhaf alışkanlık... Şöyle de bakmak mümkün: heyecanın şimdilerde tuttukları, gönülden bağlandıkları futbol takımlarının maçları için kom-

bine alan taraftarların heyecanından hiçbir farkı yoktu. Nasıl ki bu takımların taraftarlarını her zaman mutlu etmeme olasılıkları varsa, bu filmlerin de seyircilerini bazen hayal kırıklığına uğratmaları mümkündü, beklenesiydi. Sonuçta, çok bildik bir deyişle, "tapon" filmlere katlanmak da âdettendi. Sinemayı sinema haliyle, dahası sinemanın tüm halleriyle yaşamak, yaşayabildiğince yaşamak yeterliydi. Annenin sezon açılışlarında babanı kombine bilet alması için nasıl sıkıştırdığını hatırlasana. Ekonomik durumunuzun bir türlü düzelemediği, oturduğunuz dairenin kirasının bile zor ödendiği günlerdi. Ancak yine de kombine almak bir gereklilik gibi hissedilirdi. O buruk sevinç, bu sahneyi, geçmişin enikonu silikleştirdiği çizgilere rağmen bir daha görmeyi başarabildiğinde, içine yavaş yavaş yayıldı. Sinemanın bu şehirde böyle de yaşandığını düşünmek insanın içini nasıl da acıtıyor. Durduğun yerde bir sahne daha çıkıyor karşına. Annen sinemaya filmin başlamasından en az yarım saat önce gitmek istiyor. Kıyafetine elbette büyük özen göstererek... Kuaförlü saçlarıyla... Arkadaşlarıyla konuşmak, ya da öteki kombine biletli tanıdıklarla, yüz aşinalığı duyduklarıyla karşılaşmak, selamlaşmak için... O havayı doyasıya solumak için... Filmlerden pek anlamasa da... Kendisini haritada bir yerde görmek istemenin, hissetmenin bir başka türlüsü müydü bu? Belki... Ancak baban buna pek yanaşmıyor. O da film başladığında, ışıklar söndüğünde içeri girmeyi tercih ediyor. Bu yüzden de sık sık gecikiyorlar. Geciktiklerini annenin annesine yakınmalarından öğreniyorsun. Annenin bu durumu bu kadar dert etmesinin daha derinlerde gizli bir sebebi var mıydı? Baban başka meselelerine kendini kaptırdığından mı böyle ayak sürümeyi tercih ederdi? Hatırlamak, şimdi bu soruları sorma ihtiyacını duymak bile boğazında adını yine koymak istemediğin bir şeyin düğümlenmesine yol açıyor. İkisinin de kendilerine göre haklı nedenleri vardı mutlaka.

Sinemanın böyle yaşanmak istenmesindeki ısrarın saflığı, masumiyetiyse unutulabilir, göz ardı edilebilir gibi değil. Hangi sinemalara kombine alındığınıysa ancak hayal meyal hatırlayabiliyorsun. Belki de o yılların akışında birçok sinemaya alınmıştı da ondan. Konak ya da Site olabilir diyorsun ama Beyoğlu sinemalarından biri de gelmek istiyor aklına. Ne fark eder? Beyoğlu sinemalarıyla, Şişli, Osmanbey, Harbiye sinemaları bu hikâyede, farklılıklarıyla bir dünyayı, o sinema dünyasını kendiliğinden inşa etmiyor muydu? Soru onlardan sana uzun bir tarih kaldığını hatırlatıyor.

İlk gençlik yıllarının İstanbul'unda yaşanan sıkıntılar sinema perdelerine de ister istemez yansımıştı. İyi, dışarıda ses getirmiş filmlerin şehre gelmesi, bir yandan dışa açılmaktaki sorunlar, bir başka yandan da sansürün dışarıyı iyiden iyiye kapatması nedeniyle, bugünkünden çok daha zordu. Eldekiler karşısında, yalnızca çok büyük bir seçim imkânı bulunmadığını söylemek mümkündü. Buna rağmen birçok film için sinemaların önünde uzun kuyruklar birikebiliyordu. Bilet karaborsacıları bile türemişti. Onları sıfır numaraya kazıtılmış saçlarından tanıyabilirdiniz. Hepsi tanıdıktı zaten. Saç modeli kendi seçimleri değildi. İşledikleri suçtan yakalanıp içeri alınırlar, orada da gereken işlemlerden geçirirlerdi. İnsana sevinç verecek işlemler değildi bunlar hiç kuşku yok ki. Ancak onlar, cezalarını çektikten, ya da bir yolunu bulup dışarı çıktıktan sonra, yine mesleklerini icra etmeye devam ederlerdi. Ortada herkesin suç ortaklığıyla ayakta tutabildiği bir iş kolu vardı. Satan memnundu, alan memnundu bazen, ne yapılabilirdi ki... Bu görüntüler sana hep bir sinema aşkını hatırlatır. Çok ilgi çeken, bu oyunun tüm aktörlerini sahneye çağıran herkesin görmek istediği bir filmin diyelim Londra'da üç yıl önce seyredilmiş bulunmasıyla ilgili rivayetler, hatta efsaneler, uyandırdığı tüm burukluğa rağmen bu aşkın yaşanmasını engelleyemezdi. Sinemalar bugünkü gibi küçük de değil-

di üstelik. Salonlar bazen bin, bazen de bin beş yüz kişilikti. Böyle kalabalık bir salonda film seyretmenin, bulunmayı yaşamanın verdiği heyecanın da bu aşka dair, yine oyunlarla alakalı bir tarafı olmalıydı. Hele hele film herkesin görmek ve birilerine gördüğünü söylemek istediği filmlerdense... Bu duygu da sana şimdi bir başka kaybı hatırlatıyor. Ya o koltukların, sıraların yaşattıkları? Gel gel, sonuçta yine bir daha görmek ve hatırlamakla kalacağız, tedirginlik duymana gerek yok. Duyurmak istediklerimizi duyurabildiğimizce duyuracağız, duyduklarımız bizi yeniden üzecek belki ama, denemiş bulunacağız en azından, kimi fotoğrafları içimizde daha çok taşımanın, günün birinde de öldürme ihtimalinin verdiği yükten kurtulacağız. Sadece bugünlerin sinemalarını bilenlere yine birkaç küçük tuhaflıktan daha söz etme imkânını da bulacağız üstelik, daha ne olsun.

Ön sıralar "birinci" adını alırdı örneğin ve daha ucuzdu. Gözlerinin önüne geldi mi? O bölüm ilk dokuz sırayı içine alırdı. Dokuzuncu sırada yer bulabilmek de önemliydi, bir talih işiydi, insana bir ayrıcalık duygusu verebilirdi. Bu ayrıcalığı da talebin yüksek olduğu seanslarda gişedeki kadınla tanışlık sağlayabilirdi. Tanışlık büyüklerin, babaların işiydi daha çok, çocukların ya da yeniyetmelerin değil. Büyükler bazen bahşiş de verebilirlerdi çünkü. Diyelim bilet dört liraysa, beş lira verip "Üstü kalsın" diyebilirlerdi. Çocuklar da öyle durumlarda gişenin önünde, babalarının yanındayken kendilerini gösterebilirler, sonra da başka günlerde sinemaya yalnız ya da arkadaşlarıyla gittiklerinde, kendilerini hatırlatmaya çalışıp bu ayrıcalığı bazen kazanabilirlerdi ama doğrusunu söylemek gerekirse, pek de sık rastlanabilecek bir durum değildi bu. Gişedeki o kadınlar da ayrı bir hikâyenin kahramanıydı zaten. Çoğu öncelikle terslikleri, aksilikleri, dahası kabalıklarıyla ünlüydü. Sen onları hep öyle hatırladın en azından. Yine hatırladıklarının ışığında birçoğunun sana çirkin, yaşlı ve haya-

tından bezmiş gibi göründüğünü de söyleyebiliyorsun şimdi. Aralarında güzel, bakımlı, saçları hep yapılı, tırnakları uzun, ojeli olanları da vardı ama onlar da sana nedense hep küstah, bu nedenle de biraz çekinilesi gelirdi. İşlerini bu tavırlarıyla, özellikleriyle daha hızlı bir şekilde yürütebileceklerine inanıldığından mı, birilerinin arasından seçilirlerdi, sürekli farklı taleplerde bulunan insanlarla karşı karşıya gelmek, dahası hayat mı onları bu hale, sınıra getirmişti? Sorunun cevabı yine yok. Bakış onlu yaşlarını süren bir çocuğun bakışlarıydı. Kendini elbette birilerine ve bir yerlere yavaş yavaş hazırlıyordun ama, neye hazırladığını bilemiyordun, söyleyemiyordun henüz. Keşke onlara daha çok dikkat etseydin. Gelgelelim o günlerin ruh haliyle, değil dikkat etmek, onlardan, biletini fazla azar işitmeden alıp bir önce uzaklaşmayı tercih ederdin daha çok. Biraz güzel olup, ya da sana çekici görünüp güler yüz gösterenleriyse, sinemanın büyüsünün kamçılamasıyla da seni gizli hayallere, hatta günahlara çağırırdı ama, bu karşılaşmalar da çok ender yaşanan karşılaşmalar arasındaydı. Eski sinemaların bazılarında, şiveleriyle başka bir kültürden geldiklerini belli edenlere ya da gizleyemeyenlere de rastlayabilirdin. Onlar daha da yaşlıydı. Kim bilir hangi hikâyelerden geliyorlardı, dahası nelerin son demlerini taşımaya çalışıyorlardı. Hangi insanları, hangi sinemalarda, hangi yaşanamayan, ya da yaşandığı, ancak artık çok uzaklarda kaldığı için hatırlanması daha acıtıcı gelen filmlerin bıraktıklarından sonra... Tarihe böyle bir yerden baktığında, o gişelerdeki kadınların hikâyeleri adına olası bir derinliği kaybettiğin, ıskaladığın duygusuna kapılıyorsun bazen. Ne var ki insan görebildiğince yaşıyor biliyorsun, yaşayabildiğince yaşıyor, duyabildiğince duyuyor. Gişede birçok hikâyeden dönmüş, yorgun bir kadın... Karşısından ne çok insan geçiyor... Hepsi de sadece birkaç saniyeliğine... Yaşananları böyle bir yerden görmek de varmış... Geçti gitti işte...

Sinemaya bilet almakla başlayan sıkıntı salona girerken de devam ederdi. Çünkü o zaman da çok daha küstah başka görevlilerle, yer göstericilerle karşı karşıya gelme faslı başlardı. En çok sinirlendikleri hareketlerden biri, yanlarından adeta kaçarcasına, yüzlerine bile bakmadan geçip, sesinin titremesini gizlemeye çalışarak, "Ben yerimi biliyorum" demendi. Yalan da söylemezdin. Bazı sinemalara o kadar çok gitmiştin ki, nerdeyse ilk bakışta, sıraları saymadan yerini bulabilirdin. Yine de sayardın. Yapacağın bir hatanın, yanlış yere oturmanın, yanından kendisini fazla önemsemezmişçesine her geçtiğinde söylenmeyi ihmal etmeyen yer gösterici tarafından pahalıya ödetilebileceğini bilirdin çünkü. Başına pek gelmemişti ama en kibarcası azarlanmayla yaşanan cezalandırılmalara bayağı tanıklık etmiştin. Bu atlatmayı bahşiş ödememek için yapardın tabii, sadece sinemayı çok iyi bildiğini göstermek için değil. Bahşiş... O da başka sıkıntıydı. Çünkü yer göstericilerin iktidarlarını hissettirmek için, söylenmenin, tehditkâr bakışlarla hafiften korkutmanın dışında geliştirdikleri acımasız bir yöntem daha vardı. Yöntemin etkisini en çok gösterdiği anlarsa ışıkların söndüğü ama filmin henüz başlamadığı anlardı. O sıralarda perdeden ya reklamlar ya da gelecek haftalarda vizyona girecek filmlerin fragmanları geçerdi. "Gelecek Program" yazısı bir sonraki hafta, "Pek Yakında" yazısıysa daha sonraki hafta ya da haftalarda seyredilecek filmlerin haberini verirdi, öğrenmiştik. Tabii bu arada "Pek Yakında" bölümünde gösterilen bazı filmlerin gelmeyebileceğini de... Yer göstericilerin gösterilerini yaptıkları dakikalar o dakikalardı işte. Birileri az mı bahşiş verdi, yanlış yere mi oturdu? Karanlık salonda projektör, sadece oturulabilecek koltukları değil, hoşnutsuzluğa yol açanları bir çırpıda göstermek için de kullanılırdı artık. Aydınlık içinde kalmanın akla ilk geleninden çok farklı bir duyguyu yaşatabileceği anlar o anlardı işte. Av yakalanmıştır. O karanlık

salondaki herkesin üzerine ışık tutulan bu "münasebetsiz"i görmesi gerekmektedir.

Yer göstericilerle kaçma kovalama oyunu burada bitmezdi üstelik. Bu oyunu oynamak için de çocuk olmak gerekirdi gerçekten. Ancak önce, oyunu daha iyi hatırlamamız için, o sinemaların içine daha iyi girmemiz gerekmiyor mu sence? Hazır buralara kadar gelmişken küçük bir başka zaman gezintisine ne dersin? Bir soru daha: neresinden bakarsan bak, "birinci"de oturmak çoğu insan tarafından hoş görülmezdi değil mi? Orası ya iyi bir sırada bilet bulamayan, geç kalmış talihsizlerin, ya harçlığı kısıtlı öğrencilerin, ya da ucuzcuların, hatta pintilerin yeriydi. Sinema salonlarında da bir sınıf farkı vardı. "Birinci", çağrıştırdığının tam aksine, o film yolculuğunun ikinci mevkisiydi...

Arkadaki sıraların bulunduğu, salonun büyük bölümüne yayılan kısma neden "koltuk" dendiğini sormayıysa yıllarca aklına getirmedin. "Koltuk" "koltuk"tu, daha fazlasını görmeye, kurcalamaya gerek yoktu. Şimdi bu kısmın hatırlattıklarında anlatılmaya değecek pek az özel ayrıntı bulabilmen bu sorusuzluktan mı kaynaklanıyor? Bir keresinde sinemanın ancak en arka sırasında yer bulabilmiştin de kendini çok çok kötü hissetmiştin nedense. Salonun dışında kaldığın duygusuna mı kapılmıştın? Belki. O günü hayal meyal hatırlıyorsun. En öndeki sıranın sinemanın en itibarlı sırası olduğunu iyi hatırlıyorsun ama. Nedenini o günlerde de biliyordun. "Birinci" ile bu kısım arasında büyük bir boşluk vardı. Buraya oturmak hem sinemaya gelenleri daha iyi görebilme, hem de kendini birilerine gösterme imkânı tanırdı insana. Salonun tam içinde, ortasında bulunduğunu daha iyi hissedebilirdin böylelikle. Bacaklarım film seyrederken daha rahat uzatabilme imkânı da cabası...

Ya üst katın "balkon" adını almasına ne demeli? Oraya oturmak da filmi üstten seyretme keyfini yaşatırdı. Bir ara

arkadaşlarınla birlikte gittiğinizde, bu kısmı daha çok tercih eder olmuştunuz. En çok da ikinci ve üçüncü sıralarını. İlk sıranın önündeki parmaklıklar alt yazıların okunmasını biraz engelleyebilirdi çünkü.

Yer göstericilerle yaşanabilecek kovalamacaya tam da burada dönebiliriz. Hatırlamaya çalış yine. O sahneyi yeniden görmeye, elinden gelirse de yaşamaya... Kalabalık olmayan seanslarda yapılabilecek küçük bir kurnazlık bu oyuna her an davetiye çıkarabilirdi. "Birinci"den bilet alınır, fragmanlar bittikten, hatta film başladıktan kısa bir süre geçtikten sonra da, ses çıkarmamaya çalışarak "koltuk"a geçilirdi. Filmin karanlıkça bir sahnesi en uygun zamandı. İşte o projektörlü adamlara bu geçiş zamanında da çok dikkat etmek gerekirdi. Herkes yerine oturduktan sonra salonda kalmazlardı ama dikkati elden bırakmamakta yine de fayda vardı. Aradaki fiyat farkı neydi ki? Lira veya kuruş hesabıyla hatırlaman mümkün değil artık. Tek hatırlayabildiğin, bu küçük kurnazlığın "ara"da yenebilecek alaskayı bedavaya getirdiğiydi. Alaska, frigo, koko, meşrubat... Onları satanlar da o "ara"larda sahneye çıkan, filmin öteki kahramanlarıydı. "Ara"nın başlayacağını perdeye "on dakika ara" yazısının yansımasından biraz önce, boyunlarına asılı tahta kutuya, gazoz açacağıyla hafiften vurmaya başlamalarından anlardınız zaten. Sonra da "Alaska! Frigo!" sesleri... Neyse ki bu sesleri hâlâ duymak mümkün. Sinemalar çok küçülseler de bazı değerlerinden vazgeçemişler demek ki... Patlamış mısır o salonlara büyük bir lüks olarak, sonradan gelecekti... Meşrubat sözünü bugün kaç kişi biliyor, kaç kişi bilmiyor? En önemli ve vazgeçilemez meşrubatın gazoz olduğunu. Yaşıtın birçok çocuğun, belki de her çocuğun şişeden içmeyi gazozla öğrendiğini. Bu arada anneannenin yine kelimenin Fransızca aslına takıldığından içeceğe her zaman gazöz dediğini... Coca-Cola'nın bile şehre çok küçük bir çocuk olduğun günler-

de henüz gelmediğini, daha doğrusu önceleri taklidinin Cola-Coka adıyla geldiğini, aslı geldikten sonra da birçok insanın bu içeceği de okunduğu gibi telaffuz ettiğini... Bir de unutamadığın bir meyva suyu vardı. Küçük şirin bir şişesi. Adının Bosstay olduğunu bile hatırlıyorsun. Öteki meşrubatlara göre çok daha pahalı olduğunu da. Pepsi-Cola, Fruko, Elvan da sonradan gelecekler arasındaydı...

Film başladıktan sonra arada sırada tuhaf sesler çıkararak şamata koparmak da sinema keyfinin şanındandı. Yer göstericiler orada da sahneye çıkabilirdi. Bir keresinde göstericiyi abartmış, sadece tuhaf sesler çıkarmakla kalmamış, hemen önünüzdeki kadının burnuna hapşırtma tozu sıkmıştınız. Kadın önce şaşırmış, irkilmiş, size dönerek, sesini de yükselterek "Ne yaptınız siz burnuma öyle? Bak yanıyor! Şimdi sizi şikâyete gideceğim!" demiş, bir hışımla yerinden kalkmıştı da salondaki az sayıda seyirci kahkahadan kırılmıştı. Kadın ciddi görünüyordu, başınız belaya girmeden sıvışmıştınız. Film sıkıcı bir filmdi, sıkıcı olduğu için de bu küçük hainliği yapmak istemiştiniz zaten. Eğlence tam kıvamını bulmuştu. Üstelik başınıza bir kaza bela da gelmeden. Bir başka seferinde şansınız bu kadar yaver gitmemişti ama. Oyun aleti osuruk sesi çıkaran bir balondu. Filmin daha sessiz sahnelerinde üstüne oturuyor, gereken sesleri çıkartıyordunuz. Gülenler de vardı, ses tekrar edildikçe mırıltılarıyla hoşnutsuzluğunu ifade edenler de... Sonunda yakalanmış, enseyi ele vermiştiniz. Üstünüze bir ışık tutuluyor, ışığın geldiği projektörü hafiften sallayarak tutan da sert bir ifadeyle "Gelin bakalım siz buraya!" diyordu. Kaçış yoktu. Film yine sıkıcıydı, umurunuzda değildi. Ama yakalanmak kötüydü. Çünkü işin içinde sadece eğlencenin kesilmesi değil, rezil olmak da vardı. Görüntüler perdede akmaya devam ediyor, siz yer göstericinin arkasında dışarı çıkarılıyordunuz. O anda orada bir tanıdığının olmaması için nasıl da dua etmiştin.

Sonrası daha da kötüydü. Fuayeye çıkar çıkmaz ensenize şaplağı yemiş ve dilinin en ünlü bileşik kelimelerinden birine hedef olarak dışarı atılmıştınız. Bu seferki çıkış iyi bir çıkış değildi işte. İstiklâl Caddesi başınıza yıkılmış gibiydi. Mesele kovulmak da değildi sadece. O sinemaya belki yıllarca gidemeyeceğinizi biliyordunuz artık. Gidemediniz de zaten. Tekrar gittiğinde koşullar değişmişti. Biraz daha büyümüştün. Bambaşka insanlarınla bambaşka bir heyecanın ardındaydın. Sinema Fitaş Sineması'ydı. Yeni zamanındaki perdede Sinematek'in filmleri gösteriliyordu artık. Oradaki insanlara bu yaşadığını anlatabilseydin gülerdiniz, doyasıya gülerdiniz herhalde. Dernek için canla başla çalışan, şehrinin günün birinde acımasızca yutacağı Onat Kutlar da gülebilirdi. Ama zaman başka bir zamandı. Böyle küçük eğlenceleri kaldıramayacak bir zaman... Eski zamanınsa örselenmiş ama henüz bu kadar yara almamış bir çocukluk zamanıydı. Ya da yaraların daha az hissedildiği ve çok daha kolay örtülebildiği, eğlencelerin daha olası göründüğü bir çocukluk zamanı... Eğlencenizi kesen yer göstericiyi sadece hayallerinizde kalacak hain tuzaklar bekleyecekti. Aşağılanmanın doğurduğu duyguyu ancak böyle taşıyabilirdiniz. İlerleyen yıllarda hangi aşağılanmaları taşımak zorunda kalacağınızı bir bilseydiniz... Tüm bu şamataları o günlerdeki en yakın arkadaşınla paylaştın. Sonra yollarınız ayrıldı. Ayrılma nedenleriniz içini acıtmıştı ama zamanla bu kırgınlığı da taşıyabildin. Aradan ancak çok uzun yıllar geçtikten sonra yeniden bir araya gelebildiniz. Ortak dostlarınız aracılığıyla birbirinize ısrarla selamlar gönderdikten sonra. Farklıymış gibi görünen, ancak aslında birbirine çok benzeyen hikâyelerden geçtikten sonra... Anlatabildikleriniz ve dinleyebildikleriniz size böyle bir çıplaklıkla da karşı karşıya bırakıyordu. Ne var ki bu gerçeği birbirinize itiraf edemeyecek kadar uzaklaşmıştınız da artık birbirinizden. Çocukluk günlerinizde tüm çıplak-

lıklarınızı paylaşmıştınız oysa, akla gelebilecek tüm çıplaklıklarınızı... Yılların ördüğü duvar çok acımasızdı ama. Bu duvarı aşamayacağınızı senin gibi o da hissetmiş olmalıydı...

İnsan hatırladıkça hatırlıyor. Bir şehir yaşananlarla böyle yazılıyor işte, bir yerlerde fotoğrafları ve sesleriyle böyle saklanıyor. Hayatı kendince daha yaşanmış kılma umuduyla... Bu da bir kazanç tabii, bu da kendince bir zenginlik. Hem hangi tarih, bireysel, yaşanmış bir tarihten daha sahicidir ki... Geçmişin giderek silikleşen, karanlığa gömülen sinema salonlarının yolunda birkaç adım daha atma imkânın var mı öyleyse? Hayal perdesi tam da burada bir başka sinema için açılıyor. Sinema, Nişantaşı Valikonağı Caddesi'ndeki Konak Sineması... Gel, biraz daha yaklaşalım. Neden onca zaman sonra bu sinema geldi şimdi aklına? O yıllarda ilk tercih ettiğin sinema bu değildi oysa. Hayat... İnsan yılların akışında, içinde neyin, nasıl kalacağını bilemiyor, kestiremiyor. Belki de sendeki zaman köprüsünü hâlâ üzerinde yürünebilir yapan orada bıraktığın, kaybetmeyi göze alamadığın resimler ve ayrıntılar. Sadece o sinemaya ait ayrıntılar... Bir de galiba ayrıntıların tarihin bir yerlerine artık tümden gömülmüş olması... İnsan bir daha göremeyeceklerini böyle hep iyi hatırlamak istiyor ve daha çok özlüyor ya... Mekânlarla ilişkilerimiz insanlarla ilişkilerimizden hiç de farklı değil aslında. Bir beraberliği paylaştıklarınızın kıymetini, beraberlikler iyi kötü devam edebildiği sürece, her zaman bilemeyebiliyorsunuz. Ama ölüm geldikten sonra... Ayrılık kapıyı çalınca... Yaşanan hasret bir yanılsamadan ibarettir belki. Nasılsa bir daha karşılaşılmayacaktır, bir daha hiç kimse birbirine dokunamayacak, hiçbir anlamda dokunamayacak ve zarar veremeyecektir... Yokluğun duyurduğu eksikliğe yine de sarılmak istersiniz ama. O eksiklik sizin için oradadır. Yalnızca sizin için... Tüm hakikiliği ve kanırtıcılığıyla... Konak, Beyoğlu sinemalarına bir seçenek niyetine, ancak başkaların-

dan duyduklarınla tanıyabildiğin, hissetmeye çalıştığın ellili yıllarda, günün beklentilerine, ihtimallerine ve umutlarına uygun bir tarzda, burada da bir sinema tutar mı sorusu ve bu sorunun uyandırdığı kaygıyla açılmış, şehrin tarihine girmişti. Zamanın bu tarafına ancak yıllar sonra, sinemanın geçmişinde küçük bir yolculuk yapmaya karar verdiğinde geçmiştin. Kaygı senin döneminin kaygısı değildi artık. Çocukluk ve ilk gençlik yıllarında sorunun cevabı verilmişti. Sinema, Nişantaşı Parkı'nın karşısında, tüm ihtişamıyla, birçok insanın hayatına çoktan girmiş bulunuyordu artık. Bir başka deyişle iyiden iyiye tutmuştu. Çevredeki birçok sinema gibi... Ne vardı bu cazibenin arkasında? Şimdi ilk aklına gelen, yerin altına inşa edilmiş salona inen geniş merdivenlerle yanındaki beyaz duvara yapılmış röliyefler. Merdivenlerden önce balkon, sonra koltuk kısmına inildiğini de hatırlıyorsun, fuayedeki bar ve koltukları da. Tabii o perdeyi de... Çan sesi ve ışıkların yavaş yavaş sönmesiyle birlikte, ağır kadife perdenin karanlık salonda, alttan, şimdi eğer yanlış hatırlamıyorsan turuncu bir ışıkla aydınlatılarak yavaş yavaş yükselmesi... Ne tören... Perde nerdeyse her zaman bir tarafından takılır, düşecek gibi olurdu. O kadar ki arkadaşlarınla nerde takılacağı konusunda önceden bahse bile girerdiniz bazen. Törenin unutulmazlığında bu ince ayrıntı da gizleniyordu. Neyse ki farklı şekillerde de olsa, bu perde geleneği birkaç sinemada hâlâ sürüyor. Çok az da olsa... Ama Konak Sineması yok artık. Şehrin tarihine başka gözlerle bakan vandallar tarafından çoktan yıkıldı. Bugün oradan geçerken yerini bulmakta bile zorlanıyorsun. Belki de bulmak istemediğindendir. Görünce kazanmaktan çok kaybedeceğini artık çok iyi bildiğinden...

O günlerde edindiğiniz sinema terbiyesi, tabii öğrenci halinizle cebinizde yeterince para varsa, ailede birilerinden ekstra bir harçlık koparabilmişseniz, sinemadan çıkışta ye-

mek yemeyi gerektirirdi. Buraları unutman da mümkün değil. Cebinizdeki paranın miktarı gidebileceğiniz yeri de tayin ederdi. En büyük lüks, o da çok ender yaşanırdı, sinemanın biraz ilerisindeki Yekta Restoran'dı. Şimdi önünden geçerken orada bıraktıklarını ister istemez hatırlıyorsun. İçeri giremiyorsun. Belki bir gün, geçmişin hayaletleriyle baş edebileceğine inandığında, bir daha girmeyi başarabilirsin. Yekta Bey hayatta mı, bilmiyorsun. Büyük bir ihtimalle değildir. Sana o zamanlar çok özel görünen ne çok yemeği vardı. En unutamadığınsa "Portofolio Alla Romana"ydı. İçinde jambon parçaları bulunan rulo halinde soslu bir bonfileydi hatırlayabildiğin kadarıyla. Restoranın en pahalı yemeğiydi... Biraz daha az paranız olduğundaysa ya bu restoranın çaprazındaki İlyas Et Lokantası'na, ya da size yine o günlerde belki az bulunurluğu belki de yeniliği yüzünden çok itibarlı görünen pizzacılardan birine giderdiniz. Pizza Prima ile Pizza Pino şimdi en çok hatırladıkların. İtalyanlıkları sadece adlarında kalıyordu elbet. İtalyan esintisi taşıyan, daha çok Türk damak zevkine uygun pizzalardı oralarda yiyebileceğiniz. Şikâyetiniz yoktu ama. Başka bir arayışınız da yoktu, mukayese imkânlarınız da... Sizi daha has tatlarla tanıştıracak yabancılar memlekete gelmemişti henüz... O pizzaların asıllarına, Rumelihisarı'ndaki çocukluk pizzacındakinden çok daha yakın bir tat taşıdığına, sana bir yemek süresince, yalanlarınla da büyüttüğün bir coğrafyayı yaşatacağına iyiden iyiye inanmıştın ama bir kere... Pizzacı için de yeterli paranız olmayınca, sizi yakınlardaki büfelerde yiyebileceğiniz bol hardallı, domates salçalı, turşulu sosisli sandviç, sucuklu ya da kaşarlı tost ve limonata beklerdi. Bu tatların da ortamlarını bulduklarında insana büyük bir sevinç yaşatmaları kesindi. Şimdi küçük değişikliklerle şehirdeki hayatlarını sürdürebilmeleri umut verici elbet. Buralara gelen yeni tatlara rağmen... Kimi eski tatlarsa direniyor. Hâlâ seçim yapabilmek

mümkün en azından. O akşamlar çevredeki kitapçılardan, özellikle de Valikonağı Caddesi'ndeki International Bookstore ile Osmanbey'deki Sander Kitabevi'nden yabancı dilde kitaplar veya dergiler alabileceğiniz akşamlar da olabilirdi. Necdet Sander kitabevine büyük bir yatırım yapmıştı. Osmanbey'in göbeğinde çok büyük bir kitapçı açmak, Beyoğlu'nun özellikle Hachette Kitabevi'nde hayat bulan geleneğini sürdürmeyi göze almak, o günlerde bile bir kahramanlık gerektiriyordu herhalde. Kahramanlık kahramanlıktı da ne ölçüde akıl kârıydı tartışılırdı elbet. Bildiğin kitabevinin, Necdet Bey'in sağlığında, yaşanırlığını tüm ihtişamıyla sürdürdüğü. Ardından küçüldü, her anlamda küçüldü ve günü geldiğinde yerini bir giyim mağazasına bıraktı. Bir dönem de böyle nihayet buldu. Teşvikiye'ye inen yoldaki Akademi Kitabevi'yse, özellikle imza günleriyle, çok daha sonra, üniversite yıllarında girecekti hayatına. Orası da senin için çok önemliydi. Gelecekte bu çevrede, sana bir kitapçı açma hayallerini yıllar boyunca kurdurtacak kadar. Ama her hayal gerçekleşmiyordu. Bu hayal de senin, tıpkı küçük bir restoran açma hayalin gibi, zamanı geldiğinde rafa kaldırılacak hayallerin arasındaki yerini alacaktı. Bu kitabevinin karşısında, köşebaşı yapan, sadece kitabın değil, nerdeyse her şeyin satıldığı izlenimini bırakan dükkânın sahibiyse çok kabaydı. Bir iki girdikten sonra oraya adımını bir daha atmadın ve o adamı kabalığıyla baş başa bıraktın.

Konak'ın ilerisinde, Taksim'e doğru gidilirken, Harbiye'de As, Elmadağ'daysa Şan sinemaları vardı. Oralarda da o günlerini anlamlı kılan birçok film seyretmiştin. *Kelebek* As'ın perdesinden mi geçmişti? Hatırlamakta zorlanıyorsun. Şehrine ancak sansürün büyük hışmına uğradıktan sonra gelebilen, kelimenin tam anlamıyla kuşa çevrilen *Paris'te Son Tango*'yu ilk kez o sinemada büyük bir hayal kırıklığıyla seyrettiğini hiç unutmadın. O gün o sinemaya başka beklentiler-

le, sizin için, duyduklarınızla bir efsaneye dönüşen o tahrik edici sahneleri seyretme umuduyla gitmiştiniz. Filmin derinliğinin farkında bile değildiniz. Şehrin o açıklığa henüz hazır değildi ama. Beklediğiniz sahneleri sadece sansür kurulunda yer alanlar seyredebilmişti. Derinliği ancak yıllar sonra görebildin. Üstelik bu kez hiçbir kesinti yokken. Sahneler eski yakıcılıklarını ve cazibelerini çoktan yitirmişti. Marlon Brando'nun finalde, sevgilisi tarafından vurulduktan sonra, balkonun parmaklıklarına ağzındaki sakızı çıkararak yapıştırması nasıl da etkileyiciydi...

Şan Sineması'nın müzikhole dönüştüğü günler de sonradan geldi. Seksenli yıllara gelmiştiniz. Şehrin bir başka değişimin rüzgârına kapıldığı günlerdi. Görmek istemediğin, adını bile koymak istemediğin bir şeyler çok derinden sarsılıyordu. O günleri hiç sevmedin. O ölümler ve yenilgi duygusuyla nasıl sevebilirdin ki...

Bu günleri unutmaya çalışıp eski sinemalarına geri dönmeyi bir daha başarabilmen halindeyse birçok sinemanın seni yeniden hikâyeleriyle karşılaması mümkün. Gereken adımları atmayı göze al, yeter. Birkaç isim yolunu geçmişin sesleriyle beraber çizebilir. Fotoğrafa yeniden, daha iyi bak. Pangaltı'daki Tan, karşısındaki İnci, Osmanbey'deki Site, biraz ilerisindeki, Şişli'deki Kent... Bu adayı, farkına varmaksızın, tüm doğallığı içinde yaşadığın bu sinema adasını yeniden görmeye, hatırlamaya çalış. Ne görüyorsun? Sadece sesleri içinde yankılanan, artık çoğu kaybolmuş, birçok anlamıyla birçok insanın gözünde deyiş yerindeyse hurdaya çıktıktan sonra yine geçmişin karanlıklarına gömülen o koltukları mı? Boş salonları mı? Ya o insanlar? Onlar nereye gitti sence?

İnci, hatırlayabildiğin döneminde hep yerli filmler gösterirdi. Ülkenin sinemasından enikonu uzaklaşmıştın. O sinema belki de bu yüzden sende fazla yer edemedi. Sinemayı yine de, belki de çok uzak bir geçmişte, annenle beraber çocuk-

ken görmeye gittiğin birkaç filmden sende kalanların ışığında güzel bir sinema olarak hatırlayabiliyorsun ama. Salonun ortasında bir set mi vardı? Hatırlaman mümkün görünmüyor. Ama nedense bu soruyu sorma ihtiyacını duydun şimdi. Belki de bu görüntü başka bir sinemanındı. Ya da hiçbir sinemanın değildi. Yaşananlar o kadar uzak, o kadar karanlıkta. Ama soru yine de İnci Sineması'nın. Salonun ortasında bir set mi vardı? Günü geldiğinde birileri sana bu sorunun cevabını da getirebilir belki.

Tan Sineması'nın fotoğrafıysa biraz daha canlı, hâlâ silik ama yine de biraz daha canlı. Hatırlanabilen ya da hatırlanmak istenen ne? Eski günlerinde nasıldı pek bilemiyorsun ama, geri getirebildiğin günlerinde, doğrusunu söylemek gerekirse, çöküş dönemini yaşıyor gibiydi artık. Şimdi en çok perdesine yansıyan tarihi filmleri geliyor hatırına. Romalılar, Kartacalılar, Haçlılar, gladyatörler... Bunların yanı sıra kovboy filmleri de gösterirdi galiba. Şehrindeki birçok köhne sinema eski, yıpranmış, çok seyredilmiş kovboy filmleri gösterirdi zaten. Sonraları birbirinden bayağı, aradıklarını bulamadığından, seni yine hayal kırıklığına uğratan seks filmleri göstermeye başladı. Sonun ilanıydı bu. Çehreler değişmişti. Hele hele hafta içi günlerde. Oraya ya işsizler güçsüzler, belki de hep kaybedenler, ya da okulu kıran öğrenciler giderdi. Sinema hafta sonları gidilen o "meşru" sinemalardan biri değildi artık. İçine girişler de dışına çıkışlar da dikkat gerektiriyordu. Çevredeki herkes salonun hangi görüntülere açık olduğunu iyi kötü biliyordu artık ve o çevre bazen çok küçük bir çevreydi. Gerçeğin farkındaydın. Yüzüne yansıyan ya da yansıdığını çok iyi bildiğin tedirginliğe rağmen, oradaki yasak seni yine de çekmişti. Bu adımlar da büyümenin adımları arasında yer alıyordu. O günlerde yeterince göremediğin, salonun arkasında bulunan, insanda sadece birkaç kişinin kendi özel alanlarında filmi seyretmelerine imkân verdiği iz-

lenimini bırakan localardı. Oraların gizli, yine "meşru" olmayan kaçak aşk yuvaları olarak kullanıldığını öğrendiğindeyse çok geç kalmıştın. Sinema çoktan kapanmış, hatta yıkılmıştı çünkü artık. Hangi insanlar, hangi kaçaklıkları yaşamak için gelmişti oraya, hiç bilemedin. Ama o küçük odalar, o karanlıkta perdedeki filmden çok farklı, bambaşka filmlere kapı açmıştı, bu kesin. Sonradan duydukların, başkalarının anılarını döktükleri kitaplardan okudukların sende yine bir türlü yazılamayan hikâye olasılıkları doğurdu. Yeni heyecanlara muhtaç, evliliklerinde bile içinden çıkamadıkları yalnızlıkları yaşayan adamlardan, başka odalarda aşklarını dilediklerince yaşayamayan genç çiftlere, ya da hiçbir ilişkiye hayal ettiklerince tutunamayanlara kadar herkes o odalara girmeyi göze almış olabilirdi. Kim bilir neler, hangi duygularla bırakılmıştı o karanlıklarda. Sonrası senin için başka bir karanlıktı. Perde kapanmış, şehrinin tarihine bir efsane daha yazılmıştı. Şimdi sadece o sinemadaki değil, geçmişinin karanlıklarında bıraktığın başka sinemaların locaları da sana bir yerlerden göz kırpıyor. Birkaç iskemle tıkırtısı, duyurulmamaya çalışılan iniltiler... Kapının ardında kimler vardı? Soru sana, o günlerini hatırladığında, ısrarla dönüyor... Geriye yalnızca hayallerinin kaldığını biliyorsun. Cevapların yine senin, sadece senin cevapların olacağını da. Gülümsüyorsun. Kendine böyle tarihten de bakabileceğini bilmek sana yetebiliyor. Kaderde bu sinemaları, hafızana bu sesleri ve yankılarıyla kazımak da varmış...

Kimi sinemalarınsa, özellikle kimi günleri ve seanslarıyla değer kazanmış, hayatında yer etmişti. Yeni birliktelikleri-nin başka bir heyecanı doğurduğu, hayallerle yüklü renklere büründüğü zamanlardı. Seni filmlerden çok, yine sinemaların çağırdığı zamanlar... Bu sözlerle de seni bir yerlere gidebilirsin. Şişli'deki Kent Sineması'nı ve cumartesi günlerinin akşam beş seansını hatırlamadan edemezsin artık. Yeniyet-

meliğinin iyiden iyiye uyanmış cinsel yakıcılığı o koltuklarda ve fuayede de hayat buluyordu. Çevrenin sinemalarına sonradan katılmış sinemalardandı Kent. Yerin bir hayli altında olmasıyla kendini fark ettirmişti önceleri. Salona ulaşabilmek için ne çok merdiven inmek gerekiyordu. Temkinliliğin tarihinden gelen deden oraya gitmekten hiç hoşlanmamış, bir yangın çıkması halinde, herkesin panikte orada boğulacağından çok büyük bir endişe duymuştu. Senin içinse bu korku görmezlikten gelinebilecek bir korkuydu. Söylenenlerden etkilenmemiş değildin. Ancak başka çağrılar o kadar güçlüydü ki... Oraya daha çok, hemen hemen her zaman arkadaşlarınla gitmiştin. Özellikle de o cumartesi akşamlarında. Çünkü o seans aynı zamanda okuldan ya da çevreden kızların da tercih ettiği seanstı. Onlarla buluşmak, aynı filmi seyretmek... Bir aldanmanın sularındaydınız elbet. Karşılaşmalarınızın size birbirinizi görmenin ötesinde bir faydası yoktu çünkü. Belki bir gülümseme, birkaç göz süzme, ayak üstü birkaç laf. Bir arkadaşınızı kızlardan biriyle beraber sinemaya gelmişken görmenizse sizde hayranlığın da ötesinde dile getirmeye cesaret edemediğiniz bir haset duygusu uyandırırdı. Bir kızla, hem de baş başa, sinemaya gelme başarısını göstermek büyük bir itibar kazanma anlamına da gelebilirdi sonuçta. O arkadaşınızın o kızla sinemadan çıktıktan sonra neler yaşayabileceği sorusu çıkmazdı bir türlü aklınızdan. Belki elele tutuşmanın ya da yanaktan kaçamak bir öpüşmenin ötesine gidilmezdi. Gelgelelim görüntü, efsanenin yürümesi için yeterli zemini fazlasıyla hazırlıyordu. Oyunun kahramanının bazen söyledikleri, bazen de suskun gülümsemesiyle ifade ettikleri de gereken katkıyı sağlıyordu. Kaldı ki, bu duyguları haklı çıkartacak kadar ileri gidenler de vardı. Hiç kuşku yok ki bakmak, ama sadece bakmak zorunda kalanlar için, ancak ertelemelerin doğurduğu umutlarla taşınabilecek hüzünlü bir fotoğraftı bu. O günleri çok kötü yaşadın.

Kent Sineması'nın verdiği hayallere bu nedenle çok ihtiyaç duydun. Aldanmalarınla yüzleşmeksizin. Eksikliklerin duyurduklarını taşıyabilme gücünü bulman için... Sinema adı konamamış, hep kaçılmak istenmiş bir başka yalnızlıktı da bu yüzden aynı zamanda. Gerçek böyle bir gerçekti. İlerleyen yıllarda yaşadığın kırıklıklar bu yalnızlıkların yaşattıklarını sana bazen çok masum gösterecekti. Yaşadıklarında bu duyduklarının çok büyük bir etkisi olduğunu en azından kendine itiraf edebildiğin halde... Zaman zaman buruk bir sevinçle gülümsemeden edemiyorsun elbet. Herkesin kendi hikâyesinden, geçmişinin içinde bıraktığı izlerden geçtiğini hatırladıkça... O kızların da senin gibi büyüdüğünü, hatta belki anneanneliği bile tattığını aklına getirdikçe... Hikâyelerin hep tekrarlanacağını ve aslında hiç kimsenin hiç kimseden çok daha başka olmadığını aklına getirdikçe... Kimi insanlar kendilerini kendilerine açmaya daha açıktı, bu yüzden de daha fazlasını görmek zorunda kalıyor, daha kolay kabul edilebilir, onaylanabilir bir insanın kalıbına giremiyor, sığamıyordu sadece. Fark ne kadar önemli? Kim bilir... Ama günü geldiğinde ben oyunu sizin oynadığınız gibi oynayamadım demek de güzel galiba. Tüm acıtıcılığına rağmen güzel...

Bak şimdi bu sinemanın cumartesi beş seansı sana durduk yerde neler hatırlattı. Yine başlangıçta hiç aklında yokken nerelere gittin. O koltuklardaki hikâyen sadece bu duygulara ait değildi üstelik. Zamanı geldiğinde İstanbul Film Günleri de başladı çünkü. İstanbul Film Festivali'nin kapısı aralanıyordu. Daha ciddi ya da ciddi olduğuna inandığın filmleri arayacak, bekleyecek bir yaşa gelmiştin. Aynı zamanda büyüdüğüne, en nihayet büyüdüğüne de inanarak... Beklentilerinin, umutlarının değiştiğine... Yine yalnızdın. Yine ertelemelerinle baş başa... Yaşanmamış bir aşkın uyandırdığı yenilgi duygusuyla... O "Günler"in filmleri Kent Sineması'nda da gösterildi. Sinemaya sinema için değil, filmleri seçerek gi-

diyordun, gidecektin artık. Bu oyun da bitmişti, ya da da başka bir oyuna dönmüştü. Frederic Rossif'in hazırladığı Jacques Brel belgeseli perdeye yansıyordu. Hayatında, bu filmin etkisiyle yeni bir yolun açılabileceğini birileri kulağına fısıldamamıştı henüz...

Sinema Günleri seni Osmanbey'deki Gazi Sineması'nda da yakalamıştı. John Cassavetes'in içine çok giremediğin halde sevdiğin ve kimi görüntüleriyle hafızanda hiç silinmeden kalan filmi, seni unutamadığın, belki de hiç unutamayacağın bir birlikteliğe, sadece iki saat süren bir birlikteliğe çağıracaktı. Yaşadıklarını her hatırlayışında küçük bir acaba içini çok derinlerinden yoklar. Hafta arası bir akşamdı. Sinemaya gitmeye son anda karar vermiş, gitmiştin. Gişenin önünde genç bir kız duruyordu. Satılık fazla bir bileti olduğunu söylemişti. Teklif hoşuna gitmişti. Gülümsemesi daha da hoşuna gitmişti. En çok hoşuna giden de bu karşılaşmanın kendisiydi tabii. "Ha gişeden, ha sizden, ne fark eder" demiştin, hatırlıyorsun. Gülümsemesi artmıştı. Seni heyecanlandıran bir gülümsemeydi, bunu da çok iyi hatırlıyorsun. Parayı alırken parmağında gördüğün alyanssa içini burkmuştu biraz. Genç bir kızla değil, evli bir genç kadınla karşı karşıyaydın artık, kabul etmek zorundaydın. Yaşananın asıl ilginç tarafıysa sonradan kendisini gösterecekti. İnanılır gibi değildi ama, sinemada sizden başka hiç kimse yoktu. Yine de gelmiş, gerçek yerine, senin yanına oturmuştu. Filmi iki kişi baş başa, üstelik yan yana seyretmiştiniz. İnsan böyle bir tecrübeyi hayatında kaç kez yaşayabilir? Bir adım atabilir miydin? Ona ilerlemek için... Belki önce bir konuşma... Belki bir teklif... Belki cesaret edip eline dokunma... Hazır böyle olağanüstü, kader buluşmalarını hatırlatabilecek bir karşılaşma yaşanıyorken... Belki filmden sonra bir yerlerde bir içki içmeye davet etme... Belki... Ama yapamadın işte. Geçmişin yükü o kadar ağırdı, adımlarını o kadar yavaşlaştırmıştı ki... Kos-

koca sinemada yanına oturması bile seni yeterince yüreklendirmeye yetmemişti. Atabileceğin adım sonuçsuz kalabilirdi. Parmağındaki alyansın anlattıkları seni yerinde çakılı tutmuştu. Ondan ne bekleyebilirdin ki... İnsan ilişkilerinin beklenmedik anlara, kaçışlara, daha da önemlisi kolay kolay anlatılamayan yalnızlıklara da açık olduğu ihtimaline yeterince açık değildin henüz. Kayıpları göze alabilmek için başka kayıplardan geçmen gerekecekti. Sonuçta durmuştun, o adımı atamamıştın. Filmi onunla seyretmiş, nezaket, incelik zırhına sığınmış bir insan olarak teşekkür edip, yanından ayrılmıştın. Bir daha karşılaşmayacağınızı biliyordun. Karşılaşmadınız da... Ancak atamadığın o adım, eve döndüğün o gecede de, sonraki birçok gece de içinde birçok soru doğurdu. O fazla bilet kimindi? Neden kendisiyle başlangıçta gelmeye karar veren gelemediği halde filmi görmekten vazgeçmemişti? Neden evli bir kadın olarak tek başına, üstelik bir suarede, hafta arası bir akşam, üstelik bir Cassavetes filmine gelmişti? En önemlisi neden sinema boş olduğu halde asıl yerine, yanına oturmayı tercih etmişti? Yaşanmışlıkların dışında kalınca bazı ihtimaller nasıl da yakıcı olabiliyordu... Hikâyeler daha çok böyle eksikliklerden doğmuyor muydu ama? Bu soru da tüm bu sorular gibi aklından çıkmadı. Sonra hayat aktı gitti. Sorular yavaş yavaş ilk yakıcılıklarını yitirdi. Belki bir gün diyorsun sadece bazen kendine, belki bir gün hem ona hem de kendime borcumu ödemeyi göze alabilir, hikâyemizi yazabilirim. Bu umut kırıntısı güzel, kimilerine bir başka hayatı ıskalama şekli gibi görünse de güzel. Onun seni artık hiç hatırlamadığı ihtimaline kendini çok yakın hissetsen de güzel. Belki de en önemlisi o adımdan sonra yaşanabileceklerden çok daha güzel. Hayallerin kimi hikâyeleri kolaylaştırdığını, hatırlanmaya değer kıldığını daha önce de söylemeye çalışmamış mıydın? Bir pasajın, uzunca bir süre bugünkü alışveriş merkezlerinin yerini tutmuş gibi görünen o

pasajlardan birinin içinde kalan Gazi Sineması da sende böyle bir hikâye bıraktı işte...

Bu küçük coğrafyadaki hayal perdesi yolculuğunda, yine bir pasajın içinden geçilerek girilen bir sineman daha vardı. Hayatında uzun, hiç unutulamayacakmış gibi görünen bir hikâye inşa etmiş bir sinema... Mustafa Kemal'in hayatının en fırtınalı dönemlerinden birini yaşadığı evin çaprazında kalan Site Sineması... Derinler ve bir türlü atılamayan, atılmak istense de unutulamayan fotoğraflar... Çünkü orası da sadece bir sinema değildi. Bir ülke sınırlarının içinde kendini bir daha yavaş yavaş inşa etmişti. Yaşananları ve yaşanmayanlarıyla... Pasajdan şimdi, daha çok giyim eşyalarının satıldığı dükkânları hatırlıyorsun. Biraz daha eskiye gidebildiğindeyse özellikle abilerinizin ve ablalarınızın gittiği büyükçe bir "cafeteria"yı... Sinemaya küçük bir çocukken gitmeye başlamıştın. Bazen annen baban, bazen de deden ve anneannenle... Ancak, kim bilir artık neden, hiçbiri o "cafe"ye girmek istemez, dolayısıyla da seni götürmezdi. Orası gözünde bu nedenle uzunca bir süre imrenilerek bakılan, yasaklı bir mekâna dönüşmüştü. Hissettiğin buydu, gördüğün, yaşadığın buydu en azından. Aradan birkaç yıl geçtikten sonra, sinemaya gündüz seanslarında, arkadaşlarınla gitmeye başladığındaysa yasak deyiş yerindeyse kendiliğinden delindi. Hem de kolay kolay kurtulamayacağın bir heyecanın uyandırdıklarıyla... Girişteki "sigara kapma makinesi" küçük bir günaha davetiye çıkarır gibiydi. Bu adı siz mi bulmuştunuz? Belki. Karşı karşıya kaldığınızın sizi fazlasıyla eğlendirdiği kesindi ama. Şimdi sen de görebiliyor musun? Büyük bir camekân ve bu camekânın içinden size gülümseyen, göz kırpan kaçak, yabancı sigara paketleri... Küçük bir hazneden yirmi beş kuruş atılmasıyla bir kol hareket etmeye başlar, daha doğrusu hareket ettirilir, kolun ucunda bulunan çelikten bir eli andıran bir aparatla paketlerden biri tutul-

maya ve camekânın kenarındaki delikten düşürülmeye çalışılırdı. Kolu istediğiniz gibi hareket ettirme, tercih ettiğiniz sigarayı da alma, yakalama imkânına sahiptiniz. Ne var ki kapılabilen sigara genelde, daha o deliğe getirilemeden camekânın içine düşerdi. Gitti yirmi beş kuruş... Paketi kazanmak mucizelere bağlıydı ve yolda düşmeye bir şekilde ayarlanmıştı sanki. Zafere ulaşılabilen denemeler yok değildi ama hüsran çok daha beklenesiydi. Bu süre içinde yaşanan heyecan da heyecandı ama. Heyecanı arttıran bir küçük korku da o anlarda aranızda kol gezerdi çünkü. Bir tanıdığınız veya babalarınızın arkadaşlarından biri sizi tabiri caizse tam iş üstündeyken görebilir ve gereken yerlere gereken ihbarı yapabilirdi. Çevrenize, belli etmemeye çalıştığınız tedirgin gözlerle de bakmanız kaçınılmazdı bu nedenle. Bir keresinde de korkulan başınıza gelmişti. Varujan'ı hatırlıyorsun değil mi? Tam da korktuğunuz gibi enselenmiş, bir ay süresince sinemaya gitmeme cezasına çarptırılmıştı. Haftada ortalama iki kez sinemaya gittiğiniz dikkate alındığında çok ağır bir cezaydı bu. Kapabileceğiniz paketi taşıyacak haliniz de yoktu üstelik. Belki oyunun ve elde edilen zaferin şanına uygun düşsün diye, bir iki sigara, o da bir köşede gizliden gizliye içilebilirdi. Ama paket taşımak... Bu kadarına cesaret edebilmeniz mümkün değildi işte. Gerçek tüm yapılanları anlamsız kılmıyor muydu? Soru o anların sorusu değildi. Asıl önemlisi o paketi kapabilme başarısıydı çünkü, o oyunu oynamak ve kazanmaktı. Büyüyen, büyümenin sancılarını taşıyan, daha doğru bir söyleyişle de yeterince büyümek için daha çok yol almak zorunda olan çocuklardınız. Bu çok bildik, sıradan kaygıları, endişeleri ve heyecanları siz de yaşamak zorundaydınız. Sinema törenini bir başka küçük oyunla daha da renklendirme imkânını bulmuştunuz ve bu oyunu sonuna kadar, yaşayabildiğinizce yaşamak istemiştiniz. Yanlış, oyunun bir büyük oyunu olduğuna inanmanızda, inan-

mak istemenizdeydi belki. Ama her yaşın insana doğru gibi görünen yanlışları yok muydu, dahası her yanlış, değişen zamanların fırtınaları, savrulmaları da akla getirildiğinde, kendi içinde doğru değil miydi? Sinemaya arkadaş arkadaşa, birlikte, kendi doğrularını bazen fazlasıyla dayatarak, bir başka yanlışın tuzağına farkına varmaksızın düşen büyüklerinizin üzerinizde kurduğu, her zaman tartışamadığınız, daha doğrusu henüz karşı çıkamadığınız baskıdan bir nebze kurtulabilme umuduyla da gitmeye başlamış mıydınız? Herkes kendine göre, savaşları, rüyaları ve yanılsamalarıyla büyümeye çalışıyordu... Hepsi buydu. Hikâyeler sıradandı belki ama, yine de farklıydı. Herkes farklı bir kişisel tarihten geliyordu çünkü sonuçta, farklı bir savaşa çıkacaktı zamanla. Kendini bulma ya da sınırlarını, gidebileceği yeri daha iyi görme savaşı o kadar da kolay bir savaş değildi. Ellerini bazen yakmayı da gerektirmişti, biliyorsun. Neyse, kendini arayan, gerçekten aramayı göze almış herkesin zaten bildiği duyguları bırakabileceğimiz yere bırakalım şimdi. Bir yeşil Salem paketini birçok denemeden sonra kazandığınız günü de hatırlıyor musun? Sevinç büyüktü. Ama elinizdeki paketi, işte o ceplerinizin, o zamanınızdaki ceplerinizin hiçbirine koyamadığınızdan, sinema çıkışında bir çöp kutusunun içine bırakmak başka bir çıkar yol da bulamamıştınız. O makinelere ne oldu? Arada sırada, farklı yerlerde, aynı mantıkla çalışan başka makineler de gördün. Çoğunda küçük çocukları gerçekten cezbedebilecek oyuncaklar vardı. Oyun bir oyundu artık, üstelik babaların çocuklarıyla beraber oynayabilecekleri bir oyun... O zaman... Günah makinelerin sigara taşımalarındaydı elbet. İşte onları hiçbir yerde göremiyorsun artık. Kim bilir nerede hayatlarını tamamladılar. Arada sırada ücra kasabalara gitmiş olabileceklerini hayal ediyorsun. Belki de yine karşılaşırsınız. Belki yeniden karşına çıkarlarsa, seni heyecanlandıran sadece hatıralarının dokunuşu olur. Ya-

kınında durmadıklarını söylemekle yetinebilirsin şimdilik, bir kayboluşun yanına bir başka kayboluşu koyabilirsin. Bir ukdenin yanına bir ukde daha...

O pasajda yine yirmi beş kuruşla çalışan bir makine daha vardı: ayak masajı makinesi... Sigara kapma makinesinin biraz ilerisinde dururdu. Bir komedi filmi gibi değil mi? Hatırladıkça, kapıldığın kaçınılmaz burukluk bir yana, senin de içinden gülmek geliyor, değil mi? Şimdinin çocuklarına ne kadar da ilkel görünebilecek oyunlar oynamışsınız. Bu makine de hizmetinize "teknolojinin son harikası" yakıştırılmasıyla "sunulmuş"tu oysa. Şeklini gözlerinin önüne getirebiliyor musun? Bir tartı gibiydi. Üstüne çıkar, delikten parayı atardınız. Çalışma başlar, üzerine bastığınız zemin gürültüyle, bir iki dakikalığına titrerdi. Hepsi buydu. Titreme yorgunluğu alır denirdi. Bu da bir palavraydı elbet. İnanmak isteyen inanır, böyle bir duyguya kapılabilir, gereken rahatlamayı hissedebilirdi ama palavraydı aslında. Denemiş görmüştünüz. Zamanla aklınızı çelecek, çalıştırma işlemini başka yollardan gerçekleştirme ihtimaliyse eğlenceye başka bir renk katacaktı. Bir arkadaş makinenin yirmi beş kuruş yerine ataşla da çalışabileceğini iddia ediyordu. Bildiğiniz, kâğıtları birbirine tutturmaya yarayan ataşla... Denemiş, görmüştü. Efsane yayılmıştı artık. Eğlenceyi nerdeyse bedavaya getirmeniz mümkündü. Bir gün cesaretinizi toplayıp, denemeyi gerçekleştirdiniz. Yaptığınızın fark edilmemesine, göze batmamasına dikkat ederek tabii. Hem de defalarca. Sonuç hüsrandı. O gün o deliğe birçok ataş atılmıştı. Size bir hayal kırıklığı yaşatacak ne çok nedeniniz ve sorunuz vardı. Arkadaşınız başarmıştı da siz mi başaramamıştınız? Bir oyuna mı getirilmiştiniz yoksa? Ataşlar gitmişti sonuçta. Neyse ki pek pahalı sayılmazlardı. Artık tek avuntunuz görevlinin paraları açmak için makineyi açtığı zaman görecekleri karşısında, yüzünün alacağı şekil ve söyleyecekleri hakkında senaryolar

uydurmaktı. Oyunlara hâlâ tüm benliğinizle inandığınız bir zamandaydınız, ne yapılabilirdi?

Site Sineması sadece bu eğlenceleriyle değil, filmleriyle de hayatına kazındı. Karıştırman elbette mümkün. Ancak şimdi hatırladıkların sana, ilk James Bond filmleriyle annenle babanın seni pek götürmek istemedikleri "Angélique" serisinin bir veya iki filmini orada nerdeyse büyülenerek seyrettiğini de söyletiyor. Angélique'in neden yasaklılar listende yer aldığı açıktı. Henüz hazır olmadığına inanılan "açık" sahneler. İfadenin kendisi bile gülünç geliyor insana. Çocukların çıplaklıklar hakkında birçok efsanenin içinde kaybolmalarına yol açan yasaklarsa isyan edilesi. Çıplaklıkları bir utanç gibi taşıyanlardan, çocuklara zararlıymış gibi gösterenlerden alacağınız hayat bilgisi hep eksik kalmaya yazgılı değil miydi? Zamanı geldiğinde bu soruyu da soracaktın. Herkesin ancak kendi yanıtını verebileceğini bildiğin halde... Aktarılanların senin de üzerinde kolay kolay silinemeyecek izler bıraktığını, çıplaklıkların o kadar da kolay yaşanamayacağını çok iyi öğrendiğin halde... Bedenlerin yakıcılığında çok eski, karanlıklarına her zaman giremeyeceğin uzun bir hikâye de gizleniyordu. Michèle Mercier'nin sahnelerin birinde arkadan çırılçıplak göründüğü sahneyi hâlâ unutmamış olmanı, dahası tahrik edici bulmanı nasıl göz ardı edebilirsin? Ya da yatağa yine çırılçıplak uzanmışken göründüğü sahneyi... Robert Hossein'in korsan Rescator rolündeki façalı yüzü de gözlerinin önünde, filmin romanını tefrika edildiği gazeteden heyecanla okuyan çocuk da... Burada da başka bir hikâyenin hazırlığı vardı galiba. Kaç yaşındaydın? Belki on bir, belki on iki, belki de on üç... Daha fazla değil. Sadece içinden okumakla kalmıyor, bazı bölümleri yüksek sesle annene de okuyorsun. Anlatılanların pek azını hatırlıyorsun artık. Ama duyduğun o heyecan sana yine de geri dönüyor. Bu heyecanı hiç unutamadın. Nerelere doğru yürüdüğünü nasıl bilebilirdin ki...

O salonun sende bıraktığı başka filmler de vardı tabii. *On Emir*'i içinde doğurduğu karmaşık duygularla, estirdiği ve duyuramadığın, dahası pek fazla duymak istemediğin o fırtınanın etkisiyle seyrettiğin akşam da unutulmazların arasında artık. Yönetmenini hatırlamıyorsun. O günlerde, ailenden yansıyanların etkisiyle, filmlerin daha çok oyuncularını ve hikâyelerini tutabiliyordun aklında. Dönem öyle bir dönemdi. Charlton Heston Musa rolünde oynuyordu. Daha önce, özellikle babaannenden duyduğun hikâyelerin perdeye yansıması elbette heyecanlandırıcıydı. Nil nehrine bir sepetin içinde bırakılan bebek, firavunun kızı tarafından bulunup büyütülen bebeğin Mısır Sarayı'nda yükselişi, Yahudi halkının esaretten kurtulması için, mucizelerden, Tanrı'nın ülkeye gönderdiği felaketlerden güç alınarak verilen mücadele, adanan topraklara doğru yola çıkış, Kızıldeniz'in açılarak geçişe izin vermesi, kırk yıl sürecek yolculukta yaşananlar, altın buzağı, Sina Dağı'nda alınan On Emir... Hikâyelerin hepsini biliyordun, evet. Ancak heyecanın sadece onları perdede görmenden kaynaklanmıyordu. Aileni ve yakın çevreni saran duygu sana da geçmişti. Filmin şehrinde bir sinemada gösterilmesiyle ilgiliydi bu duygu... Fırtınanın kendisini hissettirmeye başladığı yerdeydiniz. "İçeri"nin tarihini "dışarı"ya açan, en azından açıyormuş gibi görünen görüntülerle karşı karşıyaydınız. Hikâyenin etkileyiciliği, çok ses getiren bir filme konu olması size gurur verebilirdi. Aslında vermişti de. Ancak aynı zamanda, kendini içten içe hissettiren, sana farklı bir şekilde dönen çıplaklıkların yaşanmasının uyandırdığı tedirginlik bir daha kapınızı çalmıştı. Seyretmeli, ancak sevincinizi fazla göstermemeliydiniz. Nasıl bir tepki alacağınızı, birilerinin anlatılanlardan rahatsızlık duyup, sizi de rahatsız edip etmeyeceğini bilemezdiniz ki... Tedirginlik nasıl da sarsıcıydı. Evlerde böyle filmlerin gösterilmemesi gerektiğini savunanlarla gösterilmesinde hiçbir mahzur görmeyen-

ler arasında çıkan bir iki tartışmanın tanıklığını bile yapmıştın. Hissedilenlerin gerçekte bir karşılığı var mıydı? Buna cevap verebilmek kolay değildi işte. Tarih bir içe kapanmanın, temkinliliğin yolunu açmıştı bir kere. Gerçek, asıl gerçek bu duygunun taşınmasındaydı. Hissedilen rahatsızlığı başka türlü açıklamak mümkün değildi. Zamanın bu filmleri de sıradanlaştıracağını nerden bilecektiniz... Site Sineması tarihine böyle bir duyguyla da geçecekti işte. Tabii yılların akışında bu duyguyu depreştiren başka filmlerle de...

Bu kadarıyla kalmamıştı ama. Salon, yıllar geçtikçe, konserleriyle de hayatında yer edecekti. Annenle babanın anlattığı, bazı filmlerden önce sahne alıp, antisemitizmiyle birçok insanı rahatsız eden, piyano çalarak söylediği şarkılarla bir çeşit şantör geleneğinin izini sürmeye çalışan İlham Gencer'in verdiği konserlerden çok sonrasıydı. 70'li yıllar Türk Rock'ının da en güçlü esintilerini hissettirdiği yıllardı. O günlerden de en çok Cem Karaca ile Erkin Koray'ın konserlerini hafızanda tuttun, korunmaya değer buldun. O gümbür gümbür parçalar, insanı zaman zaman kışkırtan şarkılar salonu nasıl da titretmişti. Alkışları ve bağırtıları şimdi bir daha duyabiliyor musun? Yeni bir heyecanın eşiğindeydiniz. Kendini giderek daha çok ait hissettiğin, hissetmek istediğin bir heyecanın... Şehrin değişirken sen de değişiyordun. Seninle aynı coşkuyu paylaştığını gördüğün insanlarla yeni bir beraberliğe doğru yürüyebileceğini görmen o kadar anlamlıydı ki...

Konserler başka sinemalarına, sinemanın doğduğu Beyoğlu'na da yayılıyordu. Fitaş, Dünya, Emek... Başkaları da var mıydı? Site gibi, o sinemaların akustiği de bir konsere uygun değildi. Ne gam... Heyecan herkesi bir yerlere götürüyor, insanı umuda, yarınlara daha çok inanmaya çağırıyordu ya... Beyoğlu sinemalarına dönmek için önemli, daha doğrusu çok önemsenmeye değer bulduğun bir nedenin vardı artık. Yeniyetmelik döneminde o sinemalar, içinde tutulmak istediğin

çevrenin beklentileri, değerleri akla getirildiğinde, deyiş yerindeyse tüm meşruluklarını yitirmişti. Alkazar Sineması'nın adının anılması bile önlenemeyecek bir yürek çarpıntısının yaşanmasına sebep olabilirdi. Oraları yasaklı topraklardı. Alkazar'a gitmek gizli bir parolaydı nerdeyse. Çünkü o günlerde orada dedenin arada sırada özlemle sözünü ettiği filmlerin yerine, en bayağı, ama yine de hepinizi o perdeye, karanlık, pis kokan salona, yasakların içine girmenin heyecanıyla çeken seks filmleri oynatılıyordu. Behçet bir efsaneydi. Arzu Okay, Melek Görgün, Mine Mutlu, Feri Cansel birer efsaneydi. Rüzgâr başka sinemalarda da esecekti. Rüya, Ses... Müdavimlerin kendi dilleri, sözleri bile vardı artık. Rüya'nın girişindeki adamın sizinki gibi yakıcı bir uyanışa kapılanlarla, işsiz güçsüz takımının, serserilerin, yalnızların, bir yerlere dikiş tutturamamışların, acılarını kaba sabalıklarının içine hapsetmeye çalışanların aklını "Parça var parça..." diyerek çelişini hâlâ, hem de çok iyi hatırlıyorsun. Dışarıda kalanların bu parolayı anlamaları mümkün değildi. Ama bilen biliyordu. Dahası sinemaya ne zaman gireceğini bile biliyordu. "Parça" filmlerin içine konmuş birkaç dakikalık gerçek porno sahneleri demekti. Şehrinin sinemacıları sansürle baş etmenin çaresini bulmuştu. O sahneler gösterildiğinde duyulan iskemle gıcırtılarının da ne anlama geldiğini biliyordunuz. Yer göstericinin projektörüne hedef olmayı göze alıp almamak kalıyordu geriye...

Beyoğlu sinemalarının büyük bir yıkımın altında kaldığı günlerdi...

Çocukluğunun kendini tanımaya çalıştığın günlerinde hiç de öyle değildi oysa. Şehrinin insanlarını yeni hayatlarla buluşturmuş eski sinemaların kitaplarda, dergi sayfalarında kalmış, seni zamanla birçok filme, şiire, şarkıya ve yere götürmüş parlak, ışıltılı dönemine yetişmemiştin gerçi. Sahneye yakın bir köşede, filmin akışına göre, piyanolarıyla bazen

romantik, bazen de hareketli parçalar çalarak salona kendi renklerini, içlerindeki farklı dillerin renkleriyle veren o kadınlar da geçmedi hayatından, girişleri, kapı önlerini süsleyen, nedense fener adını verdikleri büyük afişler de, görkemli günlerinde birçok insanın hafızasına sadece perdeye yansıyan o unutulmaz görüntüleriyle değil, Eduardo Bianco, Charles Trenet, Josephine Baker, Maurice Chevalier, Louis Armstrong, Dizzie Gillespie konserleriyle de kazınmış Saray Sineması da, bu küçük coğrafyanın sokaklarını senden çok önce tanıyanlarda o karelerin yanı sıra kuşkusuz unutamayacakları hatıralar da bırakmış Sümer, Majik, Elhamra sinemaları da... Birilerine ve bir yerlere yine gecikmiştin belki. Ama zamanı geldiğinde bir de gördün ki, hayatından senin de anlatmaya değer bulacağın, o yasakların çok dışında kalmış Beyoğlu sinemaları geçmiş. Emek'i, Yeni Ar'ı, Yeni Melek'i, Fitaş'ı ve Dünya'yı şimdi yeniden hatırlamaman mümkün mü? Oralarda bıraktığın fotoğrafların ne kadar da derinlerine iniyor. Pazar sabahlarının 11.00 matinelerine babanla beraber görmeye gittiğin filmleri ve duygusunu bugünlere bir daha getirmeye ne dersin? En çok Emek Sineması'na mı giderdiniz? Sorunun cevabını veremiyorsun. Sizi daha çok çekmiş sinema, aynı sokaktaki, sonraları, bir süre kapalı kaldıktan sonra, çok modern bir sinema iddiasıyla şehir hayatına Sine Pop adıyla tekrar katılan Yeni Ar da olabilir, yılların akışında başka bir zamanın çocuklarında çok derin izler bırakacak bir pasajın içinde kalan Atlas Sineması da, yakınındaki, yaşanamamış hayalleriyle hayata tutunmaya çalışan, tüm kırıklıklarına rağmen erteleme güçlerini yitirmeyen yaşlı figüranların, hep yan ve küçük rollerde kalmış, yoksulluklarıyla hatıralarının zenginliğiyle de mücadele etmeye çalışan talihsiz, yeterince başarılı bulunmamış, görülmemiş oyuncuların ısrarla, her an bir teklif alma umuduyla gittikleri, seni birçok olası hikâye için çekmiş, çocukluk gözlerinle

henüz göremediğin kahvelerinin sokağında bulunan Yeni Melek de... Bu ayrıntılar elbette çok önemli, çok esinleyici. Onlarsız böyle bir coğrafyada yol alamayacağını elbette biliyorsun. Filmlerin, hayal meyal hatırladığın, ama duygusunu bir türlü unutamadığın filmlerin olmasaydı, o sokaklarda bıraktıklarının seslerini yıllar boyunca duyar mıydın ama, bu bıraktıklarına "yazı"nın yolunda yürüyebilmek için sürekli dönmek ister miydin? Biraz zor, hatta çok zor galiba. Neleri tercih ederdiniz? Hafızanı şöyle bir zorladığında en çok tarihi filmlerle, Herkül, Masist, gladyatör filmleriyle kovboy filmlerini hatırlıyorsun. Bunlar babanın tercihleriydi. O da duygu dünyasını sana aktarmaya, filmlerini seninle, belki de farkına varmaksızın paylaşmaya çalışıyordu herhalde. O da belki o filmlere giderken senin gibi çocuktu. Şikâyet etmezdin. Başka seçeneklerin varlığından elbette henüz haberdar olmadığından, sinema senin için biraz da buydu, böyle filmlerdi üstelik. Hem erkek çocuklar olarak, aşk filmlerine gidecek haliniz yoktu ya... Aşk filmleriyle bu filmlerde anlatılan kırgınlıkları, dökülen göz yaşlarını severdin oysa. Annenle gittiğin, sana zamanla çocukluk coğrafyandaki resmin çizilmesinde büyük bir rol aldığı için de kıymetli görünmeye başlayan Yeşilçam filmleri içini az mı doldurmuştu? O çocuğun bunu itiraf edebilmesi mümkün değildi yine de. Güçlüyü oynama yalanı çok yaralayıcı bir yalandı aslında. İnsanın güce ve güçlüye, zaaflarını gizlemek, görmemek ve yaşamamak için sığındığını nerden bilecektin... Bu öldürücü oyunun her yerde, ne çok farklı yalanla oynandığını... Sadece yaşanan, çok derinlerde taşınan, ama dışlanma korkusu yüzünden bir türlü dile getirilemeyen o duyguya bir daha hapsolmuştun. Kovboy filmlerinde Kızılderilileri tuttuğunu hiçbir zaman söyleyememiştin örneğin. O günlerde daha doğru siyasi duruşlar için gereken siyasi bilince de sahip değildin elbette, tarih bilgisine de. Sana gösterilen resimde iyilerle kötülerin

rolleri dağıtılmış, dahası dayatılmış da bulunuyordu üstüne üstlük. Onları neden tutardın öyleyse? Bir cevap vermen zor. Belki kıyafetleri daha çok hoşuna giderdi. Tüyleri, baltaları, özellikle de okları... Kendine, o dönemin birçok çocuğu gibi, yumuşak bir ağaç dalından bir yayla, çalı çırpıdan oklar bile yapmıştın. Ancak sana en çok dokunan bu kıyafetleri taşıyanların sürekli yenilmeleriydi galiba. Onlara gizli bir yakınlık hissettiğini babana söyleyemezdin yine de. Dahası bu tavrınla gizli bir suç işlediğin duygusuna bile kapılırdın. Tanrım, derdin içinden, ne olur bu sefer kazansınlar. Bir askerin yediği ok seni nasıl da mutlu ederdi. Ne var ki sonuçta... Sonuçta sana acını içine gömmek kalırdı. Hissettiklerin yüzüne istesen de istemesen de yansırdı tabii. Baban bir keresinde bu üzüntüne bir anlam verememiş, filmi sevip sevmediğini anlamaya çalışmıştı. Sevdiğini söylemekle yetinmiştin. Susmayı, kimi duygularını, fırtınaların içinde yaşatmayı çoktan öğrenmiştin ya... Bazen de filmi yorumlamanı isterdi. Sınava çekilmiş gibi hissederdin kendini, cevap vermekten hoşlanmazdın. Hissettiklerini dile getirmeyi göze alman halinde gelebilecek tepkiden çekiniyordun, beklenenleri söylemeyeyse hiç razı değildin. Ayrı yerlerde durduğunuzu o günlerde de hisseder miydin? Bir süre sonra üstelememeye başladı. Cevap vermekteki direnişini filmi anlamak için yeterli çabayı göstermemene yormaktan vazgeçmişti anlaşılan. Kendi ölçülerine göre vermeye çalıştığı sinema eğitimin seni üzdüğünü de fark etmiş olabilirdi. O sabahlarda, kendi doğallıkları içinde atılan her adım sinema eğitiminin içindeydi oysa. Seansların kalabalıklığıysa böyle bir terbiyeye şehrinin birçok insanının zaten sahip olduğunu tüm açıklığıyla gösteriyordu.

Bu sabah matinelerinin öncesi de vardı bazen hatırlıyor musun? Yol almak için nerelerde bulunduğunuzu daha iyi görmen yeterli. İnci, elbette İnci nasıl unutulabilir? Pastane'nin yıllar geçtikçe efsaneleşen profiterolünü elbette sever-

din. Sonrasında o küçük makineden o küçük bardaklara su alıp içmeyi de. Ancak senin gönlün hep tezgâhta duran içi kestaneli küçük fare şeklindeki çikolatalı pastadan yanaydı. Kim bilir o da ne zaman, hangi eller, parmaklar tarih sahnesinden çekildiğinden, kayıplar ve yok olanlar arasına katıldı. Baban Markiz'i bilmezdi, Baylan'ı, Lebon'u, Tokatlıyan'ı da bilmezdi. En azından sana gösterecek, sevdirmeyi isteyecek kadar içselleştirmemişti. O günlerde hangileri hayattaydı hatırlayamıyorsun bu yüzden. Kitaplar elbette sana yine rehberlik edebilir. Ama sen oraları yaşamayınca... Markiz'i yıllar sonra kendi adımlarınla keşfedecektin. O günlerde Baylan Karaköy'e taşınmıştı. Orayı biliyorsun. Sonraları Kadıköy'de kalacaktı sadece. Orayı çok daha iyi biliyorsun. Tokatlıyan, caddeyi yine kendi adımlarınla arşınlamaya başladığın günlerde küçük tüccarların dükkân açtığı bir işhanına dönüşmüştü. Amcanın söylediklerine bakılırsa elini uzattığında kolunu kaptırabileceğin tüccarların dükkân açtığı bir işhanına. Yolun oraya düşmüştü bir keresinde. Kelimenin tam anlamıyla bir kokuşmuşluk, çöküş dönemi yaşanıyordu gerçekten. Seksenli yıllardı. Büyümek zorunda kaldığın, hiçbir zaman sevemediğin yıllar... Lebon'sa senin için sadece bir isim olarak kaldı. Babanla Balık Pazarı'na gidemezdiniz elbet. Henüz çok küçüktün. İlerleyen yıllarda oralarıyla ilgili anılarını da dinleyecektin. Tabii gençlik günlerinde arkadaşlarıyla beraber gittiği, sandviçlerini öve öve bitiremediği Atlantik'le ilgili olanlarını da... Ama siz oraya da gidemezdiniz artık. Doğumundan iki yıl önceki o utanç Eylül'ü bu büfenin sahibini de vurmuştu. Sonrası bir başka karanlıktı. Ama baban burada hep durdu. Hatırlamak istemiyordu sanki...

Pazar gününe ait törenin ilk safhasıydı bu. Sonrasıysa başka fotoğraflarındı. Sana hafif bir burukluk hissettirerek dönen başka fotoğrafların...

Şimdi tam da burada, bizi yine nereye götürebileceğini bi-

lemediğimiz bir yolculuk adına, sinemalarımızı yerlerinde bırakıp bir parantezin içine girmeyi deneyebiliriz. Fotoğrafların hatırlattıklarına aksi halde başka bir zamanımızda dönemeyebiliriz çünkü. Şimdi tam zamanı, evet. Çağrışımlarımız bizi yine bir yerden bir başka yere savurabilir. Önemli değil. Varsın savursun, boş ver. Olası kopukluklar içimizde zaten birleşecektir. Eve dönüş yolunda seni bazen çok lezzetli yemeklerin beklediğini bilirdin örneğin. Bu yemekler de sesleri ve kokularıyla sende başka bir tarihi inşa edecekti. Tarihin sana nasıl yazılacağını bilemezdin elbet. Tıpkı bu uzun geriye dönüşün sana zamanın akışında neler bırakacağını bilemediğin gibi... Yemekleri bazen Sıracevizler Sokağı'ndaki evinizde, bazen de anneannenle dedenin evinde yerdiniz. Evinizde yediğiniz yemekler anneni sevindirmezdi pek. Üzüntüsünün nedeni sadece annesi ve babasıyla yemek yiyememesi değildi, duvarların kirlenme, kararma ihtimaliydi. Baban babaannenle birlikte, kış aylarında salonu hamam gibi ısıtan sobada ızgara et yapmaktan çok hoşlanırdı. Kömür sobasının demirden üst kapağı bile sıcaktan kıpkırmızı olurdu. İçindeki kömürlerin koru gözlerinden silinmedi. Kapak açılır, köfteler, özellikle de antrikot parçaları tel bir ızgaranın üzerine konarak pişirilirdi. Etrafa müthiş bir koku yayılırdı. Tabii aynı zamanda da etin, korların üzerine düşen yağının sebep olduğu önlenemeyen bir duman. Anneni rahatsız eden anlar bu anlardı işte. Duman, hatta yağlı bir duman ister istemez duvarlara yapışıyordu. Badanalar boşuna mı yapılmıştı? Haksız sayılmazdı tabii. Misafirler gelip gidiyordu bazen. Bu durum nasıl açıklanacaktı? Ama ne gam... O koku o kadar dayanılmaz, o sobada pişen et öyle lezzetliydi ki... Şimdi aradan kaç yıl geçti? Düşünmek, sorunun cevabını bilmek bile istemiyorsun. Ama belki bu sahnelerin sende bıraktıkları yüzünden, belki de yaşananlar çok uzaklara gömüldüğü için, nerdeyse her antrikot yiyişinde, hep o pazarları ha-

tırladın. Etki bu kadar güçlüymüş demek ki.

Sonrasıysa başka bir heyecana açılan saatlerindi. Radyodan haftanın lig maçlarını naklen dinlemenin vakti de gelirdi çünkü. Kışın soğuk günlerinde, maçların daha erken başladığı pazarlardaysa kulağın bazen yemek yerken o heyecanlı sunucunun söylediklerinde, sana çok uzak gelen o statlardan aktardıklarında olurdu. Gülümsüyorsun. Şimdi yeniden hatırladıklarının seni çok uzun bir hikâyeye götürebileceğini biliyorsun çünkü. Yolculuğu daha önce de, başka bir hikâyenin yolunda yürümeye çalışırken yaptın. Bir görüntü bir başka görüntüyü uyandırmıştı. Sonu gelmeyecek gibiydi. Hâlâ yaşayabildiğin futbol heyecanı çok derinlerine işlemişti çünkü. Başlangıçtaysa sadece hayaller vardı, daha doğru bir deyişle de hayal kurma olanağı... Radyonun büyüsüydü bu ama aynı zamanda. Her fırsatta anlatmak, birileriyle paylaşmak istediğin büyüsü... Orhan Boran'ın sunduğu "Tek mi, Çift mi?" yarışma programında da, Zeki Müren'in belki biraz ağdalı, ama çok etkileyici Türkçesiyle yaptığı sohbetlerde de, şarkıların dinleyenleri farklı yerlere çağırdığı "Plaklar Arasında", babaannenin çok sevdiği "Beraber ve Solo Şarkılar" programlarında da, dedenin kaçırmamaya özen gösterdiği "Ajanslar"da da, radyo tiyatrolarında da, "Arkası Yarın"larda da o kadar farklı, duygusal coğrafyanın yollarını çizmiş an yaşanmıştı ki... Radyo bir dönemin çocuklarını hep hayal kurmaya çağırmıştı, evet. Çağrının sende bıraktıklarından kurtulamazdın, kurtulamadın da. Geriye kalanlar o kadar önemliydi ki... Hele hele hayallerin her geçen gün elimizden biraz daha çok alındığını görüyorken, görebiliyorken... Ne çok yalanın bize hayal gibi dayatılmaya, yutturulmaya çalışıldığını her geçen gün biraz daha çok fark edebiliyorken... Maçlar da bu hayallerin içinde yaşanırlık kazanıyordu. Orhan Ayhan'ın heyecanlı sesi, Halit Kıvanç'ın insana zaman zaman futbolun da felsefesinin yapılabileceğini söyleten, söy-

letmek isteyen yorumları, İzmir Alsancak Stadı'ndaki maçları anlatan, adını ne yazık ki artık hatırlayamadığın sunucunun şaşırtıcı sakinliği, golü bile sıradan bir hareketmiş gibi aktarışı. Ve tabii ana stüdyodaki sunucun dinleyenleri bir heyecanın içine çeken sözleri... Önce iki kısa, sonra da bir uzun sinyal sesinin ardından... İyi günler sayın dinleyenler. Burası TRT Türkiye radyoları. Şimdi bugün oynanacak Türkiye Ligi futbol karşılaşmalarının naklen yayınına geçiyoruz. Mikrofonlarımız önce İstanbul Mithatpaşa Stadı'nda... Şehrinin tartışmasız en güzel manzaralı stadının o günlerdeki adıydı bu. Sonraları değişti, İnönü oldu. Ne var ki sen bu adı, elbette siyasi tercihlerin nedeniyle, hiçbir zaman kullanmadın. Mithatpaşa, unutamayacağın sesleri, görüntüleri ve heyecanlarıyla hep Mithatpaşa, haydi bilemedin Dolmabahçe adlarıyla kalmalıydı senin için. Bu tarih kendini daha çok ait hissettiğin, kopmak istemediğin tarihti. Aynı tavrı sık sık gittiğin stadın Şükrü Saraçoğlu stadının adı için göstermekten de kaçamazdın. Gönülden bağlı olduğun takımın stadının bu adı taşıması sana hep utanç vermişti. Hep düşünmüştün bu futbol mabedine başka hangi adın gerçekten yakışabileceğini. Lefter Küçükandonyadis Stadı... Neden olmasın demiştin? Efsane hâlâ yaşıyordu, hayattaydı üstelik... Türkiye buna hazır değil diyenlerle yeniden karşı karşıya gelebilir miydin? Gelebilirdin, elbette gelebilirdin. Şimdi zamanı değil sözleriyle başlayan o kadar cümlen vardı ki... Ama Fenerbahçeliler demezdi, bundan emindin. Çünkü onlar için efsanenin Rum olması değil, sarı lacivert dünyada hayat bulmasıydı asıl önem taşıyan. Bu duyguların, bir yandan Lefter'in varlığıyla sürdürdüğü ve bıraktığı mirasın, bir başka yandan Şükrü Saraçoğlu'nun yaptıklarından sonra yol açtığı tahribatın uyandırdıkları seni hep çok derin meselelere, anlatılmayı bekleyen, ısrarla bekleyen kırgınlıklara çağırdı. Bu meselelerle zamanın akışında cesaretinin elverdiğince yüzleşmeye

çalıştın. Bazı sınırları aşmak, yıllar boyunca örülmüş duvarların ötesine geçmek o kadar da kolay değildi. Yazılabilecekler yazılıyordu sadece. Yazılamayanlarsa başka hikâyelerin doğurduğu ıssızlıklara, yalnızlıklara, sarsıntılara açılıyordu... Oncasına çok sevdiğin stadın adının günün birinde değişmesini hayal etmekten başka bir çıkar yolun kalmıyordu geriye. Temenni etmekten daha fazlasını yapamayacağını biliyordun. Stada adını Zeki Rıza Sporel de verebilirdi. Tarihe Galatasaray'a en çok gol atmış futbolcu olarak geçen Zeki Rıza Sporel... Bu hayal de kurulmaya değmez miydi gerçekten?

Maçları radyodan dinlediğin o saatlerin yaşattığı heyecana, kurdurduğu hayallere o çok iyi tanıdığın hüzün de karışırdı elbet. Rumelihisarı'nda kapıldığın hüznün aynısıydı bu. Sadece fotoğraflar değişikti. O sıralar kimleri ne kadar örselemiş, kendilerinden uzaklaştırmış meğer...

Bu tıkılmışlığı küçük sevinçlere açabilen anların da vardı ama bu arada. Şimdi onları, kendine bazı görüntülere fazlasıyla takıldığını söylemeyi de ihmal etmeyerek, yeniden hatırlayabilirsin. Akşam sofralarınızla o sofralara renk veren yemekleri ve duygusunu bu kadar çok özlemenin, özlemekten kurtulamamanın nedeni sadece şimdi artık bulamadığın lezzetler, tatlar mıydı? Değildi tabii. Bu kaybı başka birçok kaybın gibi, tarihine bir şekilde gömebilirdin. Yaşananların o sofralarda hayat bulan mirasının izlerinden kurtulman o kadar kolay değildi ama, o çehrelerin sana hayatın akışında bıraktıkları hikâyelerin etkilerinden, izlerini sürme ihtiyacından kurtulman kolay değildi, insanlarından ayrılmanın ve bu ayrılığın hissettirdiği ölümün sarsıntılarından kurtulman kolay değildi. "Yazı"nın yolunda, ürkek ve tedirgin adımlarınla yürümeye başladığın günlerde, bu ayrılığı daha çok hissedeceğin bir yerdeydin. Giden gitmişti. Hayat yeniden bir araya gelmenize izin vermeyecekti. Duygu seni aslında nereye, kime, hangi ülkeye bağlıyordu? Dedenlerin evinde pazar

öğlelerinde ya da bazı bayram akşamlarında, örneğin Pesah bayramlarında hep beraber yediğiniz yemekler de bu uzun hikâyenin içindeydi. Aileleri hiçbir zaman sevmedin. Ailede ölmek üzerine çok hikâye biriktirmiştin. Elindekiler sana birçok kötülüğün ailelerde, aileler için inşa edildiğini söyletiyordu. Birlikte yenen o yemekleri şimdi neden özlüyorsun öyleyse? Duyguyu artık yaşayamayacağını bilmek içini neden bu kadar çok acıtıyor? Hazır bu cehennemden enikonu uzaklaşabilmişken... Cevap çocukluk ikliminin sana duyurduklarında saklı, biliyorsun. Ne var ki bilmek, kendini o çok iyi bildiğin yalnızlığın içinde bir daha aramanı, aramaya ihtiyaç duymanı engellemiyor. Sürgünlerin hikâyesi eski, çok eski bir hikâyeydi... Bizde bazen bir şehrin belleği olarak yaşayan sofralarda da yerini bulabilecek bir hikâye... Bu hikâye kaybettirilen, kaybedilmek zorunda kalınan diller ve duygularıyla da yazılıyordu çünkü. Giden gitmesine gidiyordu da, kalan kimlerle, nasıl kalıyordu? En yakıcı sorulardan biri de buydu işte. Kalan kimlerle, nasıl, hangi eşikte, hangi kapının önünde buluşuyordu?

Parantezden çıkalım artık istersen. Bak o pazar matinelerinden çıkıp eve dönüş zamanını tekrar hatırlayalım derken, nerden nereye geldik. Sinemalarımızın hikâyesinde atılacak bir adımımız daha kalmıştı oysa. Yolumuza kendi şiirini taşıyacak küçük bir adımımız... Çocukluğunun Beyoğlu sinemalarıyla Şişli, Nişantaşı, Osmanbey sinemaları arasındaki o motosikletli gidiş gelişler, sana şimdi eski bir İtalyan filminde yerini bulabilecekmiş gibi görünüyor örneğin. Bazı ilkellikler bile ne kadar renkliymiş, anlamlıymış. Motosikletleriyle film makaraları taşıyan o adamlar gözlerinin önüne yeniden gelebiliyor mu? Ne zor işleri vardı. Bazı filmler hem Beyoğlu hem de Osmanbey sinemalarında aynı zamanda oynayınca... Yeteri kadar kopya bulunamayınca... Hatırladın değil mi? Filmlerin seansları bu zorunluluğa göre ayarlan-

mıştı. Başlama saatleri arasında yaklaşık bir yarılık fark vardı. Beyoğlu sinemalarının birindeki ilk yarı bittiğinde makara hızla Osmanbey'dekine yetiştirilmeye çalışılırdı. Osmanbey'dekinin ikinci yarısı da Beyoğlu'ndakine. Gidiş geliş böyle gün boyunca yaşanır giderdi. Ne trafik, ne telaş... Bazen istenmedik gelişmeler yaşanır, seyirciler de durumu bildiklerinden, gecikmeler, aksamalar karşısında, hoşnutsuzluklarını farklı şekillerde gösterirlerdi. Kimileri homurdanarak, kimileri alkışlayarak, kimileri de parmaklarından güç alıp ıslık çalarak. Aranızda kuvvetli ıslık çalmayı sinemalarda öğrenenler bile vardı... Sinemayı doyasıya yaşamak biraz da böyle bir şeydi ama galiba. Bu şehirden böyle bir yaşantının da geçtiğini hatırlamak insana nasıl da tuhaf bir duygu veriyor.

Seyyar satıcılar sokak tiyatroların

Filmin makaralarını bir sinemadan bir başkasına yetiştirme telaşına girmiş insanlar... Bu mesleğe ne ad verilebilirdi? Kuryelik mi? Belki. Gelgelelim yapılan işin şiirselliği, daha doğru bir deyişle görmek istediğin şiirselliği, sana bu kelimenin ne kadar yetersiz kaldığını da gösteriyor. Çocukluk yollarında kaybolmuş başka insanların mesleklerine ve görüntülerine, içine sinecek özel bir ad vermeye kalkışırsan, hele hele bir de kendi şiirinin izinden gitmek istersen bu yetersizliği yine yaşayabilir misin? Kim bilir... Sonuçta onlar da o yollara seslerini, gülüşlerini, bakışlarını bırakarak çok uzaklara gittiler. "Şipşakçı"lardan başlamaya ne dersin? Değil şehrinin, dünyanın bile "polaroid"le henüz tanışmadığı günlerde, kısa sürede çıkarabildikleri vesikalık fotoğraflarla ne çok insanın derdine derman bulmuşlar, ne çok çocuğun gözünde ne unutulmaz bir oyunun kahramanı olmuşlardı. Yaptıkları sana da bir sihirbazlık gibi gelir miydi? Tanıdıklarının, karşılaşabildiklerinin tamamı yaşını başını çoktan almıştı. Sen onların ancak son demlerine yetiştin. Gelişmeler artlarından başka bir kuşağın yetişmesine, bu mesleğe heves etmesine imkân tanımadı. Perde, o çocukluk halinle farkında değildin ama, yavaş yavaş iniyordu. Oyun ne kadar sürmüştü, söyleyemiyorsun. Ama çok uzun sürmemişti galiba. Şehrinin yavaş yavaş kaybolan mesleklerini hatırladığında, bu fikrinin arkasında kalabilirdin. Gerçeği onlar da görüyor muydu? Gö-

rüyordu, mutlaka görüyordu. Ama ne yapılabilirdi ki... Bazen şartlar daha çabuk değişebiliyor, kimi insanlara lüzumsuzluklarını tüm acımasızlığıyla yaşatabiliyordu. Böyle bir gitme yaralayıcıydı elbet. Daha doğrusu böyle bir gitmeyi bir sonu görmeye zorunlu kalmak. Ustalık için verilen emeğin, gösterilen çabanın artık bir işe yaramadığını görmek... Daha da kötüsü bu ustalığın artık para etmediğini, hiçbir değeri kalmadığını ve eğer hayat, hayatını başarma duygusu bu ustalık üzerine kurulmuşsa, hayatının da değerini yitirdiğini görmeye mecbur kalmak... Veda hikâyesi bu dönemeçte çok derin bir anlam kazanıyordu...

Fotoğrafı görebiliyor musun hâlâ? Üç ayak üzerine kurulmuş, önünde körüğü, körüğünün ucunda da objektifi bulunan bir tahta kutu. Muhtemelen Şişli Meydanı'ndaki Ziraat Bankası'nın önündesin. Objektifin bir kapağı var. Bir de arka tarafta kutudan sarkan siyah, kalınca kumaştan bir torba. "Fotoğrafçı amca" tabureye oturmanı söylüyor, oturuyorsun. Körükle netlik ayarı yapılıyor. Sonra da gülümsemen isteniyor. Çünkü fotoğraflarda mutlaka gülümsemek gerekiyor. Daha o yaşında bu zorunluluğa çok sinirleniyorsun. İçinden gülümsemek gelmiyor çünkü. Neden gülümsemek gerektiğini soruyorsun ama karşılığını yine bir gülümsemeyle alıyorsun. İnsanın sadece gülümsemek istediğinde gülümsemesinin daha anlamlı olup olmayacağını sormak istiyorsun sonra, vazgeçiyorsun. Sorgulamanın, karşı çıkmanın, küstahlık, terbiyesizlik gibi değerlendirmelerin hedefinde kalacağını birkaç denemeden sonra öğrendin sonuçta. Fotoğraf o anki hali dondurmak, geleceğe taşımak için çekilmiyor muydu? Soruyu bu şekilde soramıyorsun belki o zamanında. Ama anlatmak istediğin bu. Gülümsemeye zorlanmak sende ağlama isteği bile uyandırıyor... Tabureye oturmuş çocuk objektife bu duyguyla bakıyor işte. Ama yine de gülümsüyor. Fotoğrafıyla ilgili bazı yorumları bir daha göğüslemeye mecbur kal-

maktansa... Bir keresinde istediğin gibi çektirdiğin bir fotoğrafa bakanlar arasında seni idam mahkûmuna benzetenler çıkmıştı. Ağırına gitmişti, bu kadar kötü görünüyor olamazdın. Asıl kötülüğün idam mahkûmluğunu gerektirecek şartlardan kaynaklandığını nerden bilecektin... Gülümsüyorsun bu nedenle, çok zorlanarak, içinden bu cefanın bir an önce bitmesi için dua ederek, gülümsüyorsun. Komuta uyduğunu gördüğünde de objektifin kapağını çıkarıyor yaşlı fotoğrafçı. Üçe kadar sayıyor, kapağı yerine koyuyor. Fotoğraf çekilmiş, görüntün makinenin içine girmiştir. Gösterinin en çarpıcı ve unutulmaz kısmı tam da bu anda başlıyor. Sen yapılanlara büyülenmiş gibi bakarken fotoğrafçı aniden, önce ellerini ve kollarını, sonra da başını torbanın içine sokuyor. Sihirbazlık devam ediyor. Fotoğrafının birkaç dakikada hazırlanacağını biliyorsun. Yapılana banyo dendiğini bile biliyorsun. Önce fotoğrafın negatifi, daha yaygın adıyla arabı çıkacak, sonra çıkan bir daha çekilecek, bildiğin şeklini alacak, en nihayetinde de ıslak haliyle eline verilecek. Fotoğrafın siyah beyaz olduğunu söylemeye gerek var mı? Ne kadar adi bir kâğıda basıldığını, insanda saklama isteğini hiç uyandırmadığını... Önemli değildi ama, hiç önemli değildi. Onlar işlerini çabuk halletmek isteyenler içindi daha çok. Alan da memnundu, satan da, o alışılagelmiş söyleyişle. Üstelik daha ucuzdular. Adı üstünde, şipşak...

Bununla bitiyor muydu peki? Yalnızca vesikalık fasıldı bu. İşin sanat kaygısı taşıyan tarafı da vardı. Bu fotoğrafı da yeniden görmeye çalış. Mutluluklarını artık ilan etmek ya da bir şekilde durdurmak isteyen iki sevgili aynı yaşlı amcanın karşısına geçip gülümsüyor. Bu sefer gülümseme sahici, çok içten geliyor, inanabilirsin. Ya da taşradan gelen aileler... Onların da bu objektifin gördüğü bir karenin içine girmesi mümkün. İstanbul'un henüz Anadolulaşmadığı günler. Tabii bu arada arka fonda bir dekor. Belki bir manzara resmi. Ve

manzara ne olursa olsun üstünde mutlaka bir yazı: İSTANBUL HATIRASI... Üstelik "R" harfi ters yöne dönmüş. Şimdi geriye tek bir soru kalıyor. O fotoğrafları çektirenlerin nereye gittiklerini bilmek mümkün değil ama, o fotoğrafçıların şimdi nerede kaldıkları malum. İyi de o makineler nereye gitti? Hâlâ kullanılabilir durumda olanları var mı? Dahası bilmediğin bazı yerlerde böyle fotoğraflar çekilebilir mi?

Oyunun artık bir mizah oyununa dönüşmesi hüzünlü elbet. Bu oyun bir başka oyunun, o film kareleriyle ölümsüzleşmiş bir oyunun zeminini de hazırlamıştı oysa. Film şehrinin bir dönemini dile getiren yüzünü hatırlatmak için birilerinin çekmecesindeki yerini aldı. Unutman mümkün değildi, unutamadın. Adı *Ah Güzel İstanbul*'du bir kere, nasıl unutabilirdin? Aslında... Aslında aynı adı taşıyan iki film vardı. İlkini Atıf Yılmaz, ikincisini Ömer Kavur çekmişti. Hatırında, hiç unutamadığın filmlerdeki gibi, yine sadece bazı kareler kalmış. Bir de tabii hikâyeler. Ama daha çok belli belirsizlikleriyle... Atıf Yılmaz'ın filmindeki kahraman böyle bir şipşakçı fotoğrafçıydı işte... Adı da Haşmet'ti galiba. Kuşaklar boyunca İstanbul'da yaşamış bir ailenin çocuğuydu. Hikâyesi, kelimenin tam anlamıyla bir "tutunamayan"ın hikâyesiydi. Aileden kalan mirası yılların akışında kaybetmiş, deyiş yerindeyse beş parasız kalmıştı. Geçmişte yaşadığı yalının önüne yaptırdığı derme çatma, hani nerdeyse gecekonduyu andıran bir kulübede yaşıyordu artık. Taşlar böyle de yerine oturmuş gibiydi. Ta ki "artist" olma hayalleriyle köyünden kaçan o genç kızla günün birinde karşı karşıya gelene kadar... Bu karşılaşma hayatını altüst edecekti işte. Kız gelmiş ve hayallerini gerçekleştirmek için gerektiğine inandığı fotoğrafı çektirmek istediğini söylemişti. Onun o fotoğrafi çektirirkenki masumiyeti, ünlü bildiği kadınların şuh pozlarını taklit etmeye çalışırken düştüğü gülünç durum sadece İstanbul'u artık orta yaşlarına geldiği için çok iyi bilen Haşmet'in değil, hayatın acımasızlıklarından geçmiş fotoğrafları

bilen herkesin içine dokunacak cinstendi. Ama bilmek her zaman yapabilmek değildir ki... Küçük şehirden büyük şehre yeni bir hayat kurma umuduyla gelenlerin hikâyeleri, yanlışlarıyla değişen birçok dünya şehrine birçok farklı dilde yazılmıştır kuşkusuz. Ancak dünyada acaba kaç şehir bu hikâyeyi İstanbul gibi büyük bir sarsıntıya uğrayarak yaşamıştır? Farklı iklimlerden sana başka sarsıntıları duyurabilecek sesler gelebilir, biliyorsun. Soru birçok şehrin sorusu sonuçta. Dahası bazılarının sokaklarından, tarihinden bile geçtin, hatırlasana. Ama ne hatırlarsan hatırla, görülebileceklerin hiçbiri, İstanbul'un kayıpları adına gördüklerinin acıttığı kadar içini acıtamaz, değil mi? Bu duygu da şehrine çok ait, tamam. Senden öncekilerin metinleri Boğaziçi'nin ve birçok sokağın nasıl tahrip edildiğiyle ilgili. Bu derdi yaşamak İstanbullunun kaderi sanki. Çünkü bu şehirde, bu şehre ait pek az değer, uzun, çok uzun yıllar boyunca ayakta kalabiliyor, bu topraklara kök salabiliyor. Tahribatların ardından, geriye silinemeyecek, şehrin ruhuna sinmiş izler kalıyor belki. Ama bu izlerin de bir ömrü var kuşkusuz. Sen şimdi şehrini, birçok izi derinlerde taşıyarak yaşamaya, elinden geldiğince hissetmeye çalışıyorsun. Artık anlatabileceğin, yaşadığın, tanıklığını yapmak zorunda kaldığın, içselleştirdiğin bir değişim tarihin de var çünkü. Bu tarihi farklı gözlerle görenlerin hikâyelerini, sana bazen bir masal gibi gelen hikâyelerini de dinledin, okudun üstelik. Duyduklarının duygusal coğrafyanın sınırlarını nasıl çizdiğini de anlayacaktın zamanla. Öğrenmek, gerçekten öğrenmek yaşamayı gerektiriyordu çünkü, senden daha çok görmeyi, anlamayı bekliyordu. Yapabileceğini yaptın, yazılanlar tarihine yazılabildiğince yazıldı. Füruzan'ın yine aynı adı taşıyan hikâyesinden Ömer Kavur'un çektiği filmle karşı karşıya geldiğinde, bazı gerçeklerle bağ kurmaya daha da hazırdın. Hikâye daha acımasızdı artık. Masumiyet daha çok kaybedilmiş gibiydi. Uzun yol şoförlüğü yaparak hayatını kazanmaya çalışan Kâ-

mil, bir arkadaşıyla birlikte gittiği genelevde tanıştığı Cevahir'in aşkına düşmüştü. Bu aşk kısa bir sürede iki başına yeni bir hayat kurma özleminin filizlenmesine yol açacak, gelgelelim, ekonomik sorunlarla, toplumsal hafızanın öğrettikleri, daha da önemlisi dayattıkları, atılabilen tüm iyi niyetli adımları, yine kısa bir sürede durdurmaya başlayacaktı. Kâmil'in elinde Mardin'den getirdiği gelinlikle tek başına kaldığı sahneyi nasıl unutabilirsin? Cevahir'in terk ettiği ev, taşınmak zorunda kalınan kırıklıkların ardından nasıl yaşanacaktı? Ya Ayşe'nin, o kötülüklerin henüz dokunmadığı masum genç kızın, hayallerini gerçekleştirip ünlü bir şarkıcı olmayı başardıktan sonra Haşmet'e bakışı? Hayatlarını iki farklı kadın için değiştirmeye kalkan iki farklı erkek, iki farklı zaman, iki farklı hüsran... Buna karşın aynı şehir, aynı deniz, belki de aynı sokaklar... Hikâyeleri doğuran bu yalancı, ama bir o kadar da hakiki, yanlış, ama aynı zamanda da doğru umudun tarihinde sen de yavaş yavaş yürüdün, evet. Sadece şehrini daha iyi görmek için değil, şehrinde kendini daha iyi görebilmek için de...

İstanbul'un artık çoktan bir yerlerde kaybolmuş şipşakçı fotoğrafçılarının seni böyle bir tarihin karanlıkta kalmış gibi görünen görüntülerine yeniden çekeceğini başlangıçta bilemezdin elbet. Her sahici, hakkı verilmiş, bedelleri ödenerek hayatın bir yerlerine konabilmiş hikâye için de böyle değil miydi ama? Bir yola çıkılır ve unutulduğu sanılan çehreler, gün gelir, insana farkına varılmadan saklanmış birkaç fotoğrafın hikâyesini ve duygusunu hatırlatır. Başka yerlere gidilse de aslında bir türlü terk edilememiş sokakların, fısıltılarını, seslerini, hatta kahkahalarını gizlediğinin fark edildiği zaman bu zamandır işte. O sokaklar "yazı"ndır artık. Seni tüm gitmelerine rağmen beklemişlerdir, anlarsın. Kahkahalar, kahkahalar, kahkahalar... Kim kime gülmektedir? Ya da hâlâ hangi kayıp gülüşler aranmaktadır? Sesleri duyuyor musun şimdi, bir daha duyabiliyor musun? Yoğurtçu İsmail

dedenlerin evinin önünden geçiyor. Önce ikindi, sonra da akşam vakitlerinde... Günün nasıl değiştiğini, başka birçok satıcıdan olduğu gibi, ondan da öğrenmen mümkün. Bir çanı var çünkü. O çanı sık sık çalıyor. Arada sırada bağırarak da kendisini duyurmayı, hatırlatmayı ihmal etmiyor tabii. "Yoğurtçuuu! Yoğurtçuuu!" Ancak yaptığı işi ifade eden bu kelimeyi ağzından öyle bir çıkarıyor ki, bilmeyenin anlaması nerdeyse imkânsız. Mahalleli biliyor nasılsa, gerisi daha ne kadar önem taşıyabilir? Sen de biliyorsun ve onu incecik, cılız sesinle avazın çıktığı kadar bağırarak çağırıyorsun. "İsmail! İsmail!" Heyecanlısın yine. Bu heyecan, tekrar tekrar seyretmekten vazgeçemediğin o küçük gösterinin hissettirdiklerinden kaynaklanıyor daha çok, yiyeceğin yoğurdun tadından değil. Nelerle karşı karşıya kalacağını iyi biliyorsun artık bir başka deyişle. Gülümseyerek yanınıza geliyor. Yoğurt sinilerini, omzuna geçirdiği kalınca bir sopaya zincirlerle tutturmuş. Anneannen pencereden beyaz emaye bir kap uzatıyor, yarım kilo yoğurt istiyor. O kadarı o akşam için fazlasıyla yeterli. Ertesi akşam, yine yoğurt alınacaksa, tazesinin bulunması mümkün nasılsa. İsmail kabı doğruluğu tartışılır terazisine koyuyor, darasını aldıktan sonra da kaşığıyla siniden istenilen miktarda yoğurt alıyor. Kaymağını sıyırarak... Yanılma yok. Ölçü tek seferde tutturuluyor. Daha doğrusu tutturulmuş gibi yapılıyor. Yanılmaya o kadar da önem verilmiyor demek daha doğru belki de. İsmail kimi akşamlarda biraz daha az, kimi zamanlarda biraz daha fazla yoğurt veriyor çünkü. Bunu, hep aynı kap kullanıldığından, kolaylıkla anlamak mümkün. Farklar dedenin gözünden kaçmıyor. Yoğurt gerekenden az geldiğinde biraz kızıyor ama yine de tek bir laf bile etmemeyi tercih ediyor. Bir çeşit komşuluk bu, beraber yaşanıyor, herkes birbirinin yüzüne bakıyor, böyle basit bir ayrıntı için tartışmanın, kalp kırmanın yeri yok. Nasılsa başka akşamlarda telafisi mümkün. Bunu İsmail de

biliyor galiba. Hayat böyle akıp gidiyor işte.

Önce çan, sonra da "Yoğurtçuuu! Yoğurtçuuu!" sesleri... Günü geldi, o mahalleyi başka hayatlara gidebilme umuduyla terk ettin. Hepten terk edebileceğini sanarak elbette. İsmail o günlerde o sokaktan geçmeye devam ediyordu. Hiç kuşku yok ki başka mahallelerden başka yoğurtçular da... Sonra birbirinizin izini kaybettiniz. Yaşıyorsa seni tanımaz artık. O küçük çocuk da bir daha dönmemek üzere uzaklara, çok uzaklara gitti zaten...

Şimdi yaşadığın mahalleden, şehrinin eski mahallerinden biri olduğu halde, yoğurtçular geçmiyor artık. Ama başkalarından geçiyor, mutlaka geçiyor, biliyorsun. Sadece temenniyle açıklanamayacak bir inanç bu. Sendeki inancı güçlendiren de geçenlerde hiç beklemediğin bir yerde, Teşvikiye'de birine rastlamış olman. Omzuna asılı sinileri, hatta çanı bile vardı. Hayatının telaşlı akışında, oradan yine hızla geçmek zorundaydın. Anlık bir karşılaşmaydı. Onunla ayaküstü, kısa bir süreliğine konuşabilmeyi ne kadar isterdin oysa. Geçip gitmiştin, yine geçip gitmiştin... Tüm yanılsamalarınla, varlığını hissettiğin ama yeterince yüzleşmeye kendini henüz hazır hissetmediğin yeni yalanlarınla... "Yavaşlığın keşfi" demiştin bir daha kendine... "Yavaşlığın keşfi"... Sana ait olmayan bu sözleri ne kadar da içselleştirmiştin... Ne kadar... Hayat akıp gidiyordu... Biz gidiyorduk...

O mahalleden, sokaklarından kendi sesiyle geçen sadece İsmail değildi elbet. Hatırlamaktan kaçamadığın hikâyelerinde bir iki kez yeniden karşılaştığın, müşterileri arasında öncelikle kavgacılığı ve sözünü sakınmasızlığıyla bilinen Balıkçı Leon da zamanın akışında bu kervana katıldı. Kavgacılık bayağılık, kendini bilmezlik şeklinde de yorumlanabilirdi. Babaannen ondan söz ederken yaka silker, İspanyolcasının arasına sık sık karıştırdığı Türkçe sözlerden birini kullanarak "Posa! Posa!" derdi bazen. Diller onca yılın akışında değişiyor, herkes kendi-

ne bir yer biçmeye çalışıyordu. Leon böyle de bilindiğinden haberdar mıydı? Kim bilir. Biliyorsa da pek umurunda değildi galiba. Çünkü hakkında kim ne düşünürse düşünsün, balık tüm hoşnutsuzluklara rağmen yine de ondan alınırdı. Müşteriler belliydi sonuçta, balık belliydi. Balıkçının sokaktan hangi günler geçeceği bile belliydi. Hatırlı, pazarlığa pek itibar etmeyecek müşterilerin günü perşembe günüydü. İlk parti balıkların sepette kendini gösterdiği, elbette albenileriyle meraklılarını cezbettiği perşembe günü. Balık o gün biraz pahalıya giderdi. Ama alanlar da daha irilerini seçme hakkına sahip olurlardı. O gün alışveriş yapanlar daha temkinli ve düzenli olanlardı da aynı zamanda. Cuma sabahlarına hazırlığın iyi yapılması gerekiyordu sonuçta. Çünkü o sabahlar yemeklerin mutlaka öğle vakitlerine kadar pişmesi gereken sabahlardı. O cuma sabahlarının eve yaydığı hava da sana yılların akışında bir masal gibi döndü. Uzaklarda kalanlarını yeni sınırlarının içinde yaşatmaya çalışmanın bedeliydi bu. Mutfaktaki hakimiyetini hiç kimseye bırakmaya yanaşmayan babaannen, kurallara uygun bir şekilde pişmesi, haftasonlarına hazır edilmesi gereken yemekler için nasıl da erkenden kalkar, işe koyulurdu. O masal seni yıllar boyunca, kola kolay tüketemeyeceğin bir hikâyeye de çağırdı. Mutfaktan gelen kokularla uyanmanın duygusundan, hele hele bir de bu duygunun artık tarihin karanlıklarında kalmaya yazgılı olduğunu bilince, kurtulman mümkün değildi sonuçta. Leon'un balıklarının pahalılığı her zaman tartışma konusuydu. Bu durum kadınlar tarafından sık sık azarlanmasına bile yol açardı. O da alttan almaz, onlar için iyi balık bulmanın zorluklarından, artık bıktığından, işi bırakacağından söz ederdi. Pazarlığı iyi bir fiyattan açmanın yoluydu bu tabii. Oyunu herkes bilir ve bildiği gibi oynar, yaşardı. Pazarlıklar bazen çok hararetlenir, Leon da malına az değer biçilmesine dayanamaz, zehirli diliyle karşılık vermekten çekinmezdi. Cuma kadınları daha çetindi. Balığın biraz

daha küçüğüne başka imkânları kalmadığından rıza gösterirlerdi ama, bunun karşılığında da pazarlık imkânlarının daha büyük olduğunun verdiği özgüvenle fiyat biçerlerdi. Leon'un o gün satamaması halinde, balıklarının elinde kalacağını bilirlerdi çünkü. Balık belli, müşteri belliydi ya. Böyle beklemek küçük bir tehlikeyi göze alma anlamına da gelebilirdi tabii. Balıkçının talihi yaver gidebilir, balıkların tümü satılabilir, o hafta sonu balıksız kalınabilirdi. Leon işini iyi yapardı ama, hangi müşterisini kollaması, hatırını kırmaması, balıksız bırakmaması gerektiğini bilirdi. Sepetinde malının değerini arttırabilmek için sarı erik bile bulundururdu bazen. Bu uzun, her hafta aynı günlerde yıllarca oynanan oyunun başkahramanı balık eriksiz pişmezdi çünkü. O çok lezzetli erikli sosu olmadan da yenmezdi. Senin yaşadığın buydu. Ailenin ve benzeri birçok ailenin bu balığa neden bu kadar itibar ettiğini bir türlü anlayamamıştın. Gelenek buydu, hikmetinden sual olunmazdı, sonuçta ne yapabilirdin. Yahudilerin dünyanın birçok farklı coğrafyasında tuhaf balık alışkanlıkları vardı zaten. Bu gerçeği de duya duya, zamanla öğrenecektin. Asıl önemlisi yine hikâyelerdi ama, biliyorsun. Tıpkı sende bu hikâyeyi ve hayatının balıklarını her hatırlayışında aklına getirdiğin, hikâyenin çocukluk dünyana ait öteki, biraz daha karanlıkta kalmış tarafını inşa etmiş bu balık gibi... Yahudi İspanyolcasının bağrındaki "gaya", Türkçenin bağrındaki "gelincik"ti. Birçok evde hâlâ devam eden yolculuğu senin için nerdeyse bütünüyle bitti. Arada sırada uzak günlerinin hatırına onu özlemiyor değilsin. Ama bu özlem o kadar da acıtıcı bir özlem değil. Tadına hiçbir zaman pek fazla ısınamamıştın ya... Sonuçta her yolculuğun kendine göre bir sonu vardı. Yankıları, izleri aslında hiç silinmese de... Balıkçı Leon'un da hayatındaki yolculuğu son buldu elbet. Günü geldi, o da sokaklarından geçmez oldu. Kimileri çok para kazanıp işi en nihayetinde bıraktığını söyledi, kimileri öldüğünü, kimileriyse son günlerini çocukla-

rının yanında geçirmek için İsrail'e göç ettiğini... Ancak bunların hepsi sende bir rivayet olarak kaldı. Gördüğün görebildiğin, onunla birlikte Yahudilerin yaptığı bir seyyar satıcılığın daha bittiğiydi. Tıpkı tanıklığını yapmaya yetişemediğin, başkalarından duyduklarınla yetinip hikâyelerini coğrafyanın bir yerlerine koymaya çalıştığın yağcılık, tenekecilik ve kebapçılık meslekleri gibi... Bu kebapçılığın şimdi bildiğin kebapçı'lıkla hiçbir alakası olmadığını da çok sonradan öğrendin. Birileri küçük bir camekânın içinde "mersa" adını verdiği pişmiş dalak satmıştı. Sadece şehrine ait bir tat, bir kebap mıydı bu? Sorunun cevabını da zaman verecek belki. Bildiğin, babanın ve babanın kuşağından gelenlerin bu tadı çok özledikleri. Hepsi bu kadar. Zaman yine değişmiş, bir lezzet daha kayıpları karışmış. İnsanları, sesleri ve görüntüleriyle beraber... Lezzete yabancı kalsan da, duyguya yabancı kalamıyorsun, değil mi? İstanbul'dan geçtin, İstanbul'u geçiyorsun, ne yapabilirsin...

Buralara gelinciğin tadından geldin. Şimdilerde pek aramadığın gelinciğin tadından. Buna karşın, sana mahallenden geçmiş bir başka satıcıyı da arada sırada geri getiren, yine çocukluk ülkende kalmış öyle bir tat ve koku var ki, her hatırlayışında içini sızlatır, sana çok derin bir eksiklik yaşatır. Şehrinin birçok insanının hiç görmediği, adını bile bilmediği bir çiçeğin kokusuyla başlıyor buradaki hikâyen de. Bilinmezlik seni eski bir aileye çekiyor. Her geçen gün biraz daha çok küçüldüğünü, eksildiğini kabul etmek zorunda kaldığın bir aileye.... Bireylerinin bir yerlerde hâlâ yaşadığını duyuyorsun, kendini avutmaya çalışıyorsun. Sözler bile eski ve belki bu yüzden sihirli. Okka gülü... Koku senin vazgeçemeyeceğin bir duygu ikliminin kokusu. Kokunun yolunu açan, sana o benzersiz tadı bırakansa, evde, mutlaka evde pişmesi gereken gül reçeli... Gül reçeli, evet... Tekrar söylüyorsun... Ama mutlaka evde pişmesi gereken gül reçeli... Hazırlıklar hayatından bir daha geçebilir mi? Görüntüler gözlerinin önü-

ne bir daha geliyor, bak... Pembe güller alınıyor, makasla büyük bir özen gösterilerek ayıklanıyor, saplarından ayrılıyor, kısık ateşte yavaş yavaş pişiriliyor. Bir başka koku masalının başladığı yer burası, tam da burası... Eve yayılan kokuyu, eğer yaşamamışlarsa, birilerine anlatman zor. Yeni, ama aslında çok yakından tanıdığın çaresizliğin sınırındasın. Çiroz salatasının hazırlanışını hatırlarken de bu duyguyu yaşamıştın. Kokular farklı, duygu aynı. Ne var bu duyguda? Yalnızlık? Terk edilmişlik? Boş veriyorsun. Yaşanan yaşandı, diyorsun yine kendine. Ya da... Eğer varsa, gerçekten varsa, yaşayabilen yaşıyor belki. İyi de... İyi de sen niye yaşayamıyorsun? Yeniden boş veriyorsun, daha doğrusu boş vermeye çalışıyorsun. Dedenin sabah kahvaltılarında, üzerine bu reçeli sürdüğü kızarmış ekmeği, titreyen elleriyle ıhlamura bandıktan sonra yiyişinin fotoğrafını da gördün şimdi. O gülleri bir sepette özenle, her baharda eve getiren o Yahudi satıcının yüzünüyse ne yazık ki hiç hatırlayamıyorsun. Fotoğraf neden silinmiş, anlaman mümkün değil. Arada sırada karşı karşıya kaldığın o belirsizlik perdesinin ardında kalmış esmer, yaşlıca, ufak tefek bir adam görüyorsun. Onu, İspanyolca konuşmasa mahalleden çok geçen Çingene satıcılardan biri sanabilirsin. Ama adam bu karenin içinde mi kalmalı, başka bir karenin içinde mi, karar veremiyorsun. Belki de başka bir satıcıyı geriye, şimdiki zamanına çağırıyorsun. Çağırman gerekenden farklı bir satıcıyı... Anneannenle giriştiği hararetli pazarlıkları iyi hatırlıyorsun ama. Birkaç lira için birbirlerine nasıl girdiklerini, sonuçta yine de anlaştıklarını... Başka çıkar yolları yoktu ki. Biri yaşamak, ekmek parasını kazanmak için satmak zorundaydı, öteki şehrinin geleneğinin dışında kaldığı duygusunu tatmamak için o gülleri almak. Senin bildiğin evlerde, mevsimi geldiğinde gül reçelinin pişmemesi bir şeyin, hangi adı taşıyacaksa artık, bir şeyin eksik kalması anlamına gelebilirdi çünkü. Nisan ya da

mayıs aylarından biri olmalıydı. Güllerin görünmesiyle kaybolmaları arasında birkaç gün vardı sanki... Geleceğe ne kalacak? Onları Kadıköy Çarşısı'nda sıkı bir takip sonucunda hâlâ bulmak mümkün. Geçen bahar, bu matemin yaklaştığını hissettiğin günlerde, onlarla adeta bir hayaletle karşılaşırmışçasına karşılaştın. Tezgâhların birinde sana tüm davetkârlıklarıyla bakıyor gibiydiler. Bir kısmını alıp hem kendine, hem de dedene o eski zamanı yaşatmak istedin. Ama reçeli nasıl yapacağını bilmiyordun ki... Onun da bu heyecanı yeniden yaşayacak gücü kalmamıştı zaten. Bir küçük töreni daha geçmişinin bir yerlerinde bırakıyordun. Veda zamanı mıydı? Soruyu cevaplamak istemedin. Belki dedin bu yüzden kendine, belki hikâye günün birinde başkalarıyla yeniden başlar, farklı bir yerde devam ettirilir... Bu dilek senin şehrin için de dileğindi. O insanlar ve o tarih için... Reçelin, daha da önemlisi gülünün meraklılarının şehrin bir taraflarında hâlâ yaşadığını, işi bahçelerinde gül yetiştirmeye kadar vardırdıklarını duyuyorsun ya, yeter. Bu hikâye bitmemeli diyorsun o zaman da kendine. Bu hikâye asla bitmemeli. Bu aile de ayakta tutulmalı, mutlaka tutulmalı...

Şişli, Kurtuluş, Feriköy... O yollar, zaman zaman çok ihtiyaç duyulduklarında, alışıldık, bilindik seyyar tamircilerin küçük krallıklarını yaşadıkları yollar da değil miydi? Yine adını ve yüzünü hatırlayamadığın, hafızanda sadece kalın, siyah çerçeveli dürbün gibi gözlüğüyle kalmış o tesisatçının, sokağınızdan, çok tuhaf bir sesle, sözleri kendine has bir vurguyla yuvarlayıp, "Termosifon musluk tamirciyim!" diye bağırarak geçtiği günlerde kaç yaşındaydın? Sekiz? Dokuz? Cevabı yine bulamıyorsun. Sesini ve söylediklerini hiç unutamadın ama. Termosifon, musluk, tamirciyim! Adamın ne dediğini uzun süre anlayamadın aslında, sesindeki tını o kadar tuhaftı. Ama, ne gizlemeli, bir o kadar da eğlendirici. O satıcıların, tamircilerin ne dedikleri pek anlaşılmazdı zaten.

Herkes kendini fark ettirecek yolu bir şekilde bulmuştu. Üstelik pazarlama tahsili yapmaksızın...

Anneannenin hep kazıkçı dediği, buna karşın başı sıkıştığında tereddüt etmeksizin çağırdığı tesisatçıysa Levanten Gaetano'ydu. Onu da uzun, iri, deliklerinden kıllar fışkıran burnuyla aklında tutmuşsun. Dedenin ona Pinokyo adını takmasının tek nedeniyse bu çok göze çarpan özelliği değildi. Çünkü o, benzetildiği kahramanın yüzünü kara çıkartmamak ve burnunun hakkını vermek istercesine, ayak üstü yalan söylemekte de, en az mesleğindeki kadar ustalaşmıştı. Sokaklarda meslekdaşları gibi bağırmaz, kendisini göstermeye, duyurmaya çalışmazdı. Sadece dolaşırdı. Oralarda gezmeye çıkmışçasına... Nasılsa birileri çağırır düşüncesiyle... Biraz kaygısız, biraz heyecansız, ama galiba biraz da hayata küskündü. Hatırlayabildiğin hali, aklına bu ihtimali de getiriyor. Onu şimdi, fotoğrafının yolunda yürürken, böyle görmek istiyorsun en azından. Dudaklarında hep sigara vardı. Öyle dolaşırken de, çalışırken de... Adının ustaya çıkması boşuna değildi. Çözümler üretmede çok yaratıcı bir tarafı vardı gerçekten. Ne var ki kendisine iş verilirken de bir ayrıntıya çok dikkat etmek gerekirdi. Başladığını bitirmesine... Çünkü bazen sıkılabilirdi. İş bitmeden para yok tehdidi onu pek etkilemezdi. Paraya ihtiyacı mı yoktu? Burası biraz şüpheli. Durduk yerde gitmek istemesinin, sıkılmasının, çok daha derinlerde gizli başka nedenleri de vardı mutlaka. Bir keresinde sıcak su musluğunu tamir etmesi için eve çağrılmış, biraz çalıştıktan sonra, "Parça eksik, alayım geleyim" diyerek gitmiş, dönüşü bir haftayı bulmuştu. Onun yalancılığı da böyle bir yalancılıktı işte. Ama Fransızca bilirdi, anneannenle böylelikle birçok tamirciden çok daha kolay anlaşabilirdi. Yalancılık suçsa, bu özellik çok önemli bir hafifletici sebepti haliyle. İstanbul'un yollarında Fransızca konuşabilen bir tesisatçı... Ne denebilirdi?

Bakır tencerelerin kalaycıdan gelmişkenki parlaklıklarını da gözlerinde yeniden canlandırabiliyor musun? Kışa hazırlanan evlerde bu zorunlu temizliğin de yapılması gerekiyordu. Tabii aynı zamanda onca hikâyenin içinde aslında birçok derdi, sorunu barındırmış, insana ancak şimdi uzaktan bakınca güzel görünen sobaların bacalarının temizliğinin de... Baca temizliği ayrı bir telaş, özen ve maharet isterdi. İyi temizlenmeyen baca yangına davetiye çıkarmak demekti çünkü. Şehrin bu yangınlardan çok çekmişti, kelimenin tam anlamıyla, akla gelebilecek tüm anıları ve çağrışımlarıyla çok eksilmişti sonuçta. Toplumsal hafızanın izleri böyle zamanlarda da o evlerde kol geziyordu bir başka deyişle. Kargalarla ilgili efsane sana o günlerden kaldı. Bu efsaneye göre, aslında pek sevemediğin, bir türlü ısınamadığın, birkaç insan ömrünün, kuşağın tanıklığını yapabilecek kadar uzun yaşayabilen bu kuşlar, çok büyük hırsızdı da aynı zamanda. Balkonlarda gördükleri parlak nesneleri çalmakla ünlüydüler. Çaldıklarını da çatılarda gizli yerlerine taşımak, bırakmakla... Baca temizleyicileri ya da çatı aktarıcıları o gizli yerlerden ne kayıp yüzükler, küpeler çıkarmışlardı... Öyle miydi gerçekten? Nerden bilecektin? Efsaneydi bu. Nasıl, kimlerden kimlere, neden yürüdüğü sorulmazdı. Dinlemek isteyen de vardı, anlatmak isteyen de. Gerisi önemli değildi. Hikâye dünyan şekilleniyordu. Çevrende, hayatın akışında yerini bulmuş öyle çok anlatıcı vardı ki...

"Bu kış kaç ton kömür, kaç çeki odun alınabilecek?" sorusu da o mevsimlerin soruları arasındaydı. Oduncu Bohor'un hatırlanması kaçınılmazdı artık. Tabii o günlerde kendilerini göstermeye başlayan hallaçların da... Görüntülerinin ilgini çekmemesi mümkün değildi. Eve geldiklerinde seni bir gösterinin daha beklediğini bilirdin ya... Yorganlar sökülmüş, içindeki pamuklar çıkarılmış ve elbette elde yıkanmıştır. Gösterinin zemini için bu hazırlığın da yapılması gerek-

mektedir. Hallaç yere serili pamukların üstüne tuttuğu elindeki kirişe gerili ipe tokmağıyla vurarak işini yapacaktır. Pamuklar böylelikle kabaracak, içlerine sokuldukları yorganlar, yeni soğuklara yenilenmiş halleriyle hazırlanacaktır... Burada bitmiyordu. Görüntü yeterince etkileyiciydi de, asıl tokmağın ipe darbeleri esnasında çıkan ses unutulabilecek gibi değildi. Bir müzikti, şehrinin sende kalmış ezgilerinden biriydi bu sanki. Müzik bu gösterinin yapıldığı başka şehirlerindi, o zamanlarda başka evler de başka kışlara adım atıyordu kuşkusuz. Sana bu müziği, ardında bıraktığın evlerde duymuş bulunmak yetiyor ama. Bir yanda hikâyeciler, bir başka yanda da müzisyenler vardı diyebiliyorsun artık.

Sokak gösterilerin... Yaşadıklarını böyle de görebiliyorsun artık. Unutmanın karanlığından kurtarabildiğin fotoğraflar bu yüzden anlamlı. Fotoğrafın içine hiç tanımadıklarının, hayatın süresince karşılaşmayabileceklerinin de bu karelerden birinin içine girmeyi hayal edebileceğine inanmak istiyorsun çünkü. Erenköy'ün, Göztepe'nin, Fenerbahçe'nin yaz sokaklarını, özellikle de ikindi vakitlerini yeniden hatırlamaya çalış. Aklına ilkin beyaz giysisi ve beyaza boyanmış arabasıyla evin önünden birkaç kez geçen o yaşlı dondurmacı gelmiyor mu? Dondurmalar bugünküler gibi çeşitli ve lezzetli değildi, gerçeği kabullenmekte pek zorlanmıyorsundur herhalde. Kornet adı verilen külahlar bile sonradan geldi. İlk külahlar bildiğiniz kâğıt helva hamurundan yapılırdı ve daha az dayanıklıydı. Dondurmanın daha çabuk bitirilmesi gerekiyordu bu durumda. Bu ince ayrıntı seni bu hikâyede asla göz ardı edemeyeceğin bir duyguya taşıyor... Yaşadıklarına yeniden dönebilirsin. Görebileceklerini gördün çünkü artık, anlayabileceklerini anladın, yüzleşmen gerekenlerle yüzleştin. Bedelini ödeyerek varmayı başardığın yerden o çocuğa yine gülümseyerek bakabilirsin. Ama dur, birkaç anlığına burada dur. Nasılsa hatırlayacak ve bir daha anlatmak isteyeceksin.

Gözlerimizin önüne gelen külahın kendisi için, sadece kendisi için gösterdiklerini daha yakından görmeye çalışalım şimdilik. Tek tip, tek çeşit. İlk söylenebilecek bu galiba. Üstelik aralarında bazıları hafiften hasarlı bile olabilirdi. Başka bir arayış da yoktu ama. İnsan sadece bu kadarını bilince... Aynı yoksulluk dondurmaların çeşitleri için de söz konusu değil miydi? Kaymak, çikolata, vişne, çilek, kayısı, limon... Üstelik bunların tümünü bir arada her gün bulmayı da beklememek gerekiyordu. Kaymak ile çikolatayı bulmak daha mümkündü belki ama, meyveli dondurmalarda, dondurmacı ne yapmışsa ona razı olmak gerekiyordu artık. Başka çeşitler de var mıydı? Vardı belki. Ancak öyle çok büyük imkânlar yoktu, bu kesin. O günlerin efsanesi, ya da sana, size efsane gibi gelen hikâyesiyse o dondurmaların, Uludağ'dan getirtilen karın şerbetle karıştırılmasından elde edildiğiydi. Ne kadarı doğru, ne kadarı uydurmaydı? Sorunun asıl cevabını bulmak istemiyorsun şimdi. Buluş güzel, fikir güzel. Burada böyle, hikâyenin çağrıştırdıklarıyla kalmak güzel. O dondurmacının evinde dondurmayı nasıl yaptığını hayal etmek de güzel. İyi hikâye, gizemlerini taşıyan, cevapsız sorularını koruyan hikâye değil miydi zaten?

O yaz aylarında, o dondurmacınınkinden daha iyi, lezzetli dondurmalar yiyebildiğiniz günler, geceler ne zaman başlamıştı? Soru seni yeni bir karanlıkla karşı karşıya getiriyor. Ama Cadde'de, Erenköy'de ya da Kantarcı'da içi iri çikolata taneleriyle dolu o dondurmayı iyi hatırlıyorsun. Gerçek çikolatalı dondurma yediğiniz duygusuna nasıl da kapılmıştınız. Dondurmayı satan pastanenin adı Kıyık mıydı? Öyleydi galiba. Kıyık... Bu adı unutman mümkün değil. Eve gelen buzdolabıyla sınıf atladığınızı sandığınız günlerde, dedenin buzluğun sağlayacağı imkânları düşünerek çikolatalı dondurma yapmaya kalkışmasını unutman da mümkün değil. Alüminyum buz kaplarında yapılmaya çalışılan dondurma nasıl da

sert ve yenilemez olmuştu. Deneme o denemeydi. Dondurmayı evde yaparak daha ucuza çıkarma hayali artık kurulamayacaktı... Senin için pek fark etmiyordu. Dondurmayı hiçbir zaman vazgeçilemez görecek kadar sevmedin çünkü. Bunda astım hastalığının getirdiği üşütme korkusuyla, daha açık bir söyleyişle, bu korku yüzünden sana gösterilen sınırın da bir etkisi var mıydı? İçine hiç istemediğin halde düştüğün bu duygu, böyle bir ince reddedişi, ya da gönülsüzlüğü de doğurmuş olabilir miydi? Dondurmayı, ağzına yayılan soğukluğa pek dayanamadığından, birçok arkadaşından daha geç bitirirdin. Dayanıksız, kâğıt helvadan yapılmış külahın sendeki hikâyesine ve yaşattıklarına şimdi, tam da burada dönmen gerekiyor işte. Bu yavaşlığın yüzünden dondurma külahın yumuşayan ucundan akmaya başlar, ellerine, kollarına bulaşır, hatta bazen giysilerine damlardı. Görüntünün keyfini sürmek mümkündü. Ne var ki bu olasılığı ancak şimdi, o çocuğun çok uzağında kaldığın bir zamanda görebiliyor ve rahatlıkla dile getirebiliyorsun. Bu hal birçok çocuğun başına gelebilirdi, mutlaka gelmişti de üstelik, biliyorsun. Kimileri bu yaşananları güzel bir anıymış gibi saklıyordur, bu kesin. Herkes aynı inceliklerden geçemiyor sonuçta. Şimdi sen de bu kervanın içine katılmak istiyorsun. Kervanla yürüyüşün, hazır bu geriye dönüşü de yapabilmişken, sana o tuhaf, geçmişinle gizliden gizliye övünme imkânını bile verebilir. Biz şunları da, bunları da böyle yaşamıştık gibisinden sözlerle ne çok etkileyiciymiş gibi görünen cümle kuruldu, hâlâ da kurulabilir, değil mi? Şimdi sen de kendini bu tuzağa mı düşüreceksin? Hani böyle sözlerin duygusuna tutunmak isteyenlerde birçok kez asıl yaşananlarla bir türlü yüzleşememe sahteliğini de görmüştün? Temel meselelerimizden birine hiç beklemediğimiz bir anda yeniden döndük görüyor musun? Sen de yapma öyleyse, bu kervanın biraz uzağında dur. Varsın bu tavrına da birileri kendini fazla önemsemek gibi baksın. Sen

asıl o çocuğa yaklaşmaya çalış. Bu uzun, nicedir ertelenmiş geriye dönüşünü ancak böyle anlamlı ve kendin için inandırıcı kılabilirsin. Dondurmayı her tarafına bulaştıran çocuk o anlarında dile getiremediği, yüzleşemediği, dahası tam anlayamadığı bir kırgınlığın içindeydi aslında... Asıl farklılıkların hissedildiği anlar da bu anlar değil miydi? Dondurmayı arkadaşları kadar çabuk yiyemeyen bir çocuğun hissettikleri... Çok mu basit, önemsenmeye değmeyecek bir ayrıntıydı bu? Birçok insana öyle gelebilir, biliyorsun. Acının, hayatlarını, zaferlerini böyle incelikleri görmemek üzerine kuranlar yüzünden derinleştiğini de biliyorsun ama aynı zamanda. Onlara yıllar boyunca boş veremedin. Şimdi, onca kaybedişin ardından, başka bir yerde durmayı başarabilir, dahası affetmeyi bile deneyebilirsin. Kayıplar aslında özgürleşmek, ölümler bazen yeniden doğmak anlamına gelebilirdi ya... Varsın karanlıkların ve sessizliklerin fotoğrafları çok daha zor dokunulabilir ve taşınabilir olsun... Boş ver, gerçekten boş ver artık. Hem bu hikâyenin yoluna başka türlü çıkamazdın, çıkmayı isteyemezdin. O zaman...

Bak, dondurma, dondurmacı derken, nerden nereye geldik. İyi de, madem böyle bir duyguya kapılıyordun, dondurmacının yolunu neden heyecan ve ısrarla gözlüyordun? Bu sorunun bir cevabı var. Nerede yürüdüğünü, orada kimi bıraktığını şimdi biraz daha iyi görebiliyorsun sonuçta, biliyorsun. Senin asıl sevdiğin dondurmanın kendisinden çok, dondurmacıdan dondurma almaktı. Çünkü o anlarda başkalarıyla beraberliği yaşaman mümkündü. Kendini unutman ya da kaybettirmen... Bu kaçışta tarihin öğrettiklerinin ve duyurduklarının da bir etkisi var mıydı? Belki. Ama neden çok güçlü bir nedenmiş gibi görünüyor. Tabii o günler için, daha çok o günler için... Çünkü zamanla o birliktelik duygusunun da bir başka hapishanenin kapısını aralayabileceğini gördün. Tatlar değişti, çeşitlendi, zenginleşti, sen değiştin, daha ça-

buk yemeyi, yakınlığını yitirmeksizin o çocuğa başka bir yerden bakmayı da öğrendin ama, dondurmayı sevmemeye yine de devam ettin. Bu sefer de başka fotoğraflar seni bu dünyadan uzaklaştırdı. Dondurmacıya ailece gidip, külahlarını yalayarak akşam gezmelerine çıkanlar kaçmak, kaçmak, hep kaçmak istediğin fotoğrafların başında geliyordu. Ailelerden hep nefret etmiştin ya. Onlar hep can sıkıntısından böyle anlamsız bir zamana kendilerini isteyerek, yine hiçbir gerçeklerini gerektiğince sorgulamadan teslim edenlerdi senin gözünde. Dışarıdan bakıldığında o kadar korunmalı, dolayısıyla da çirkin, sıkıcı ve bunaltıcı görünüyorlardı ki... Dondurmayı böyle bir fotoğrafın içinde de görmen bir talihsizlikti belki. Kaldı ki, başka anlar, eğer istersen, sana daha renkli ve eğlenceli fotoğrafları bile gösterebilir. Bu birlikteliklerin yaşattıkları ve hatırlattıkları sana yetiyor ama, daha fazlasını aramak, bulmak da gelmiyor içinden.

Yine o sokaklardan o saatlerde geçen mısırcıdan mısır almayı gerçekten severdin ama. Burada hiçbir kendini aldatma yoktu, yaşananların her anını keyifle sürmek vardı. Deden o mısırların kim bilir hangi kötü, sağlıksız koşullarda pişirildiğini söyler, senin için en kibarca söyleyişle tavsiye edici bulmazdı. Haklıydı da çok büyük bir olasılıkla. Ama çocukluk işte. Bazı sevgiler yasak dinlemez ki, hele hele o yaşlarda öyle cazip hale gelebilir ki... Sıcacık, tuzlu tuzlu haşlanmış mısırı sokakta yemenin keyfi de başkaydı ama gerçekten. Bugün bu keyfi hâlâ sürdürmek mümkün. Mısırlar çok büyük bir olasılıkla hâlâ elverişsiz koşullarda haşlanıyor. Çok büyük bir olasılıkla hâlâ o mısırcıların yolunu gözleyen çocuklarla çocukluklarını öldürmek istemeyen büyükler var seni gibi. Ne yapılır. Bugünün yollarında sadece bugünü değil, tarihi yaşatmayı istemek de böyle bir şey galiba. Duygunun gerektiği gibi yaşatılabilmesi koşuluyla tabii. Mısırcının yanına yaklaşılır, tencereye bakılır, "Ver bakalım sütlüsün-

den bir tane" denir. Sütlüsü, yani biraz daha beyazca olanı... Çünkü onlar biraz daha yumuşaktı, sarılarsa biraz daha sert. Şimdi bu seçimde ısrar etmen, mısırcının tencerenin içinden maşasıyla alıp gösterdiği mısırlar arasından istediğin çıkana kadar ısrar etmen çok daha kolay. Büyükler arasındasın çünkü artık, ne kadar, nasıl büyüdüysen büyüdün ama, büyüdün. Görüntün bunu söylüyor, genç mısırcılar sana dayı bile diyor. Geleneklerimiz bunu gerektiriyor, artık sen de kabul ediyorsun, etmek zorundasın. Ama çocuklar öyle miydi? Maşaya ikinci veya üçüncü denemede istediğin gibi bir mısır gelmişse ne âlâ. Aksi halde mısırcı homurdanmaya başlar, alacaksan al dercesine sana ters ters bakmaya başlar, sen de kısmetine çıkanı yemek zorunda kalırdın. Bu durumlarda anneler imdada yetişebilirdi. Ancak onları bu işe karıştırmak, şerefe leke sürmek, sütlü mısır yiyeceğim derken, süt çocuğu damgası yemek anlamına da gelebilirdi ki, doğrusunu söylemek gerekirse böylesini hiç kimse istemezdi. Mücadele verilebildiği kadar verilirdi o zaman da...

O saatlerde yine oralardan geçen, arabası daha büyük, içindekilerse çok daha çekici görünen, sokakta tabii ki bu yüzden daha uzun süre kalan satıcı kimdi peki? Oyuncakçı tabii... Oyuncakçı, nasıl unutulabilir? O arabada neler yoktu ki... Bugünün çocuklarına çok ilkel gelebilecek oyuncaklardı şüphesiz. Ne bilgisayar oyunları, ne telsizler, telsizle çalışan arabalar, uçaklar, tekneler... Çünkü bilgisayarın bilgisi bile yok. Çünkü telsiz kullanmak yasak, kullanılması halinde casus muamelesi görmen bile mümkün. Zaman zaman sen de, birçok yaşıtın gibi, bu günleri gördükten sonra, çocukluğunu ne kadar tuhaf bir ülkede yaşadığını söylemeden edemiyorsun değil mi? Oyuncak bir telsizle, üstelik bir arkadaşınla, sadece oynamak için yapabileceğin ipe sapmaz bir konuşma yüzünden bile, devletin güvenliğini tehlikeye düşürdüğün iddiasıyla polis tarafından yakalanmak, hatta yargılanmak,

hapse atılmak... Ne denebilir? Bir yazarın bu ülkede asla konu sıkıntısı çekemeyeceğini, mizah malzemesininse hiç tükenmeyeceğini boşuna söylemiyorsun. Hiç kuşku yok ki bu duyguya kapılmak bile başlı başına bir mizah unsuru. Yaşananlar, biraz daha yakından bakıldığında, insana biraz acıklı da gelebilir. Aksi halde bu mizah seyircilerine veya oyuncularına bu denli güçlü gelmezdi. Gülümsemeyi doğuran resimlerde, görünen ve gösterilmek istenen kimi eğlencelerin ardında, kimi hayatların kederli tarafıyla ilgili öyle çok ipucu saklanıyordu ki... Bu tuhaf yasanın kaldırılmasının ardından, çok kısa bir süre içinde, bu ülkede nasıl bir telsiz rüzgârı estiğini hatırlasana. Nasıl tasarlandığını ancak uzun yıllar sonra anladığımız o karanlık darbenin ardından, üstelik çok daha çağdaş bir yol çizdiği yanılsamasıyla, hayatın saflığına, o namluların ucundakinden çok daha derin darbelerin vurulduğu günler... Nescafe, yabancı sigara ve içki bile kaçak değil, daha ne olsun... Telsizle arkadaş arıyorum parolası altında bir cinsel açlık giderilmeye çalışılıyor, dahası fuhuş bile yapılabiliyor, en önemlisi ne yalnızlıklar dile getiriliyor... Anlamsız yasaklar elbette anlamsız özgürlük oyunlarını doğuracaktı. Bu oyunlar başka bir zamanındı ama. Çocukluk günlerinde hayalini bile kuramayacağın bir zamanın. Bir çocuğun hayatını, masum hayalleriyle inşa edebileceği bir dünya fazlasıyla etkileyebilirdi zaten. Tabii bu hayallerin gerçekleştirilememesinden kaynaklanan sıkıntılar, üzüntüler de... Önce mısır, sonra dondurma derken, harçlıklar, oyuncakçıdan her istenileni her zaman almaya yetmeyebilirdi çünkü. O kocaman arabada neler vardı? Şimdi hatırlamakta biraz zorlanıyorsun. Küçük, insanda koleksiyon merakı uyandıran asıllarının maketi, tıpatıp aynısı demir arabalar, kamyonlar orada mıydı? Ya küvette içine mum yakılarak yüzdürülebilen teneke tekneler, yere hızla çarpılarak patlatılan çatapatlar, ancak daha fazla para verilerek alınabilen, fitili ateşlene-

rek, gürültüyle uçurulabilen füzeler, siyah, yine asıllarına benzetilmeye çalışılmış, yine tenekeden, patlatmaktan elbette dile getiremediğin bir korku duyduğun mantar tabancalar, çok daha fazla sevdiğin, hep saklamaya çalıştığın muzip tarafını açığa vurduğunu ancak yıllar sonra anlayabildiğin, plastik su tabancaları, köklerinin şehrinin eski bir geleneğine, semtine uzandığını çok geç öğrendiğin, o günlerde sadece arada sırada itibar edilebilecek oyuncakların arasında gördüğün, içine su doldurulup ağzına üflenerek fokurtulu, garip bir ses, bir ıslık çıkarılan testiler, hacıyatmazlar, kaynana zırıltıları, dümbelekler, kızma birader gibisinden garip adlı, doğrusunu söylemek gerekirse çok kızdığın, saçma sapan bulduğun, ama yalnız kalmamak için kimi arkadaşlarınla oynadığın oyunlar, kolay kolay şişiremediğin, binbir çabadan sonra şişirebilsen de ağzını bir türlü bağlayamadığın balonlar, buna karşın günü geldiğinde oynamakta çok ustalaştığın, bu nedenle de hep sevdiğin, anısını çok iyi sakladığın misketler? Onlar da orada mıydı? Hatırlaman kolay değil. Resimlerin birçoğu bu uzun hikâyede de birbirinin içine girmiş. Ama top vardı, her erkek çocuğun hayalini kurduğu, sahip olduğunda mahalledeki itibarını bir çırpıda arttıran futbol topu vardı, aksi tüm ihtimallerin dışında, emin olabilirsin. Futbol topu... Başarılı bir karne armağanı olarak bile vaat edilen, bir çocuğa, sokak aralarında, iki taştan yapılan kalelerle saatlerce oynanan, üç kornerin bir penaltı sayıldığı maçlarda takım kaptanlığı yapma hakkını bile verebilecek futbol topu... Daha iddialıların alındığı, henüz apartmanların inşa edilmediği boş arsalarda yapılan maçlarda, bir takıma girme imkânını bile sağlayabilecek futbol topu... Oyun çok uzun, yankıları ve hayallerde uyandırdıklarıyla, hiç bitirilemeyecek, bitirilmek istenmeyecek bir oyundu. İlerleyen yıllarda o hayallerle tribünlere de taşınacak bir oyun... Kendini futbola tüm kalbiyle vermiş hangi seyirci o sahalarda oy-

nama hayaline kapılmamıştı ki... Seyyar satıcılarının sana armağan ettiği sokak tiyatrolarından, gösterilerinden ve sendeki etkilerinden bir nebze uzaklaşabilirdin. Ama o topun verebileceklerinden kopman mümkün değildi, belki de hiçbir zaman olmayacaktı. Futboldu bu. Görmek isteyene, görebilene, yaşamasını bilene hayatın birçok yüzünü farklı bir dille gösterebilecek futbol... Sonuna kadar mücadele azmi de oradaydı, karşılıksız sevgi, heyecan, kolay küsmek, kolay barışmak, birliktelik, sonuna kadar sevinmek, sonuna kadar üzülmek de... En önemlisi sürpriz de, sürprizlere her an açık olmayı bilmek de... Topun ardından koşanlar senin kahramanların arasındaydı. Sen o kahramanların arasındaydın. Bazen unutmak, bazen de hayatına küçük bir renk katmak için...

Futbolcu resimlerin o odalarda kayboldu

Eğitim o günlerde de efsaneleşen futbolcuların gazetelerden yansıyan, hayallerle beslenen görüntüleriyle başlamıştı. Bu hayaller hatırlandığında, ağızda hemen eriyen, şekerden farksız sakızlardan çıkan futbolcu resimlerinin yaşattıklarını da unutmamak gerekiyor ama. Sakız hiç çiğnenmese, dahası atılsaydı bile olurdu. İçinden hangi futbolcu çıkacak? Soru buydu. Haliyle asıl önemsenen de... Hele hele bir de tuttuğun takımmkiler çıkarsa, ya da mahalledekilere denk gelmemiş, şanı, gerçek şanının yanı sıra, o sakızlara nedense daha az konmasıyla da yürümüşlerden birini yakalayabilmişsen... Ne heyecandı. Fazlalıklar bazen o küçük çevrenin büyük koleksiyoncuları arasında çetin pazarlıklar sonucunda değiştirilebilirdi. Kendiliğinden bir borsa oluşmuştu. Geniş bir koleksiyona sahip olmak da bir itibar meselesiydi elbet. Ancak asıl heyecanlar bu değiş tokuşlar, koleksiyonlara bakmalar ya da baktırmalar esnasında değil de büyük kumar partileri çevrilirken yaşanırdı hatırlarsan. Kumarlar çeşitliydi elbet. Onları da hatırlamaya çalış. Fotoğraflar yine biraz silinmiş ama şimdi biraz gayret edersen bazı görüntülere bir şekilde dönebilirsin. "Alt mı, üst mü?" oyununu unutmamışsındır. O kartların bir tarafında futbolcunun resminin, öteki tarafında da oynadığı takım, yaşı, mevkisiyle ilgili bilgilerin yazılı bulunduğunu aklına bir daha getirmen yeterli. Kart avuç içine saklanır. Bu kartı elinde tutan karşısındakine "Alt mı üst

mü?" diye sorar. Karşıdaki bir seçim yapar, avuç açılır. Tahminde bulunan "üst" demişse ve fotoğraf kısmı üst taraftaysa kartı kazanır, alttaysa kaybeder ve sorana bir kartını verir. Oyun istendiği kadar sürdürülür. Tabii çok kazananın partiyi terk etmesi o kadar hoş karşılanmaz, kolay hazmedilmez. Kumardı bu. Kurallar ortada, racon belliydi. Bazen üç, bazen dört, hatta beş kişiyle oynanan kumardaysa daha büyük kazançların ya da kayıpların yaşanması söz konusuydu. Ancak onun için de büyüklerin gözlerinden kaçırılabilecek sakin bir köşeyle, bir duvar gerekirdi. Kart duvara tutulur, sonra da bırakılır. Herkes sırayla aynı hareketi yapar. Attığın kart yere düşmüş kartlardan birinin üzerine düşerse kazandın demektir. O kartı alırsın. Bazen kart yan yana gelmiş iki kartın da üstüne düşebilir. O zaman ikisini de alırsın. Kartlar böyle yerde birikebilir. Eğer oyunun başında attığın kart bir kartın üzerine düştüğünde yerdekilerin tümünü alırsın anlaşması yapılmışsa oyun uzadıkça daha büyük heyecanlar, gerginlikler yaşanırdı. Tabii kavgalar da çıkardı. Oyunu iyi oynardın. Kartları yere bırakmaktaki bazı püf noktalarını sen de keşfetmiştin. Birçok kez haksızlıklara da uğrardın ama. Kart bir kartın üstüne az mı gelmiş, çok mu gelmiş, ucundan mı gelmiş, yarısı mı gelmiş, tamamı mı gelmiş tartışması sürer giderdi. Yine de sessizce, kavga çıkarmamaya özen göstererek, kazanmaya çalışırdın. Orada da kimi haksızlıklarla savaşmayı, sabırla baş etmeyi öğreniyordun. Her zaman yan çizmeye hazır insanlarla karşılaşabileceğini de... Birilerinin birilerine hep daha güçlü görüneceğini de... Hırsızlıklarla, her anlamdaki hırsızlıklarla savaşmanın her zaman kolay olmayacağını da... Saflıkların neler kaybettirebileceğini de... Bir keresinde çok kazanmıştın. Elindeki kartların çokluğuyla övünüyordun. Başka mahalleden pek tanımadığın sadece yüzünü aşina bulduğun bir çocuk resimlere, başarın karşısında duyduğu hayranlığı da ifade etmeyi

ihmal etmeyerek, şöyle bir bakmak istediğini söylemişti. Sen de güvenip hepsini gülümseyerek, övülmenin de verdiği o hafif sarhoşlukla vermiştin. Çocuğun kartları eline almasıyla hızla, koşarak kaçması bir olmuş, bu görüntü karşısında ne yapacağını bilememiş, büyük bir şaşkınlıkla yerinde adeta çakılı kalmıştın. Peşinden koşamamıştın bile. Neden? Kavgayı gereksiz bulduğundan mı?. Kartları ondan geri almaya gücünün yetmeyeceğini düşündüğünden mi? Yoksa... Yoksa korktuğundan mı? Korktu idiysen, neden korkmuştun? Cevapları vermek hâlâ mı çok zor geliyor? Soruları sorabiliyorsun ama artık en azından, yaşadıklarını hatırlayabiliyorsun, dahası itiraf edebiliyorsun. O gün öyle değildi. O gün... O gün sadece kartlarını kaybetmemiştin çünkü. Aralarında kumarda kazandıklarının yanı sıra sabırla biriktirdiklerin, mahalle bakkalından küçük harçlıklarının büyük bir bölümüyle aldıkların da vardı ama, kaybettiğin sadece onlar değildi. Kaybetmenin depreştirdikleriyle yüzleşmen yıllarını alacaktı yine de. Uzun, çok çok uzun yıllarını... Hangi tarihin uzantılarındaydın? Hikâye seni büyüten başka hikâyelere ne kadar benziyordu? Yılların akışında, vakti geldiğinde bu soruları sormak da geldi içinden. Baktın, anlamaya çalıştın. Tıpkı o çocuk gibi, yerinde çakılı duruyordun yine. Cevaplardan birini bulmuştun galiba. Durduğun yer anlatıyordu. Bu kadarı yetecek miydi? Yetmeyecekti, yetemezdi farkındaydın. Daha ileri gidebilecek güce sahip olmadığının da farkındaydın ama. Durmaktan ve ertelemekten başka çaren yoktu. Sonraları o çocuğu çok aradığın halde bir türlü bulamadın. Giden gitmişti. Sen de yeni kartlarla yeni bir koleksiyon yapmaktan başka çare bulamadın. Herkes yolunu bir şekilde çiziyordu sonuçta, kendini atabildiği adımlarla inşa ediyordu. Sonra da sıra başka bir kayba gelecekti. Bu sefer de bir cumartesi akşamı, havranın bahçesindeydin. Dedenin iyi bir Yahudi eğitimi alman için seni yazdırdığı o haftasonu okulunu,

birçok kader arkadaşın gibi, ancak aynı zamanda bir oyuna da dönüştürerek taşıyabileceğini çoktan keşfetmiştin. Cumartesileri öğleden sonraları başlayan o din kitabı okumalarının en güzel tarafı, akşam saatlerinde, Şabatın bitmesi ve yeni bir haftanın başlaması şerefine verilen toplu yemekti örneğin. Arada sırada, bir hayırseverin katkılarıyla, çok iyi yemekler çıktığı bile görülürdü. Yemeklerin bazen uzamasının en kötü tarafı, akşamki yedi buçuk seansını kaçırma ihtimaliydi. Sırası geldiğinde bu sorun kendiliğinden çözüldü. Sinemanın çağrısının önce yemeklere, sonra da derslere galebe çaldığı günler de geldi. Başlangıçta, o derslerden kaçmanın doğurduğu vicdan azabıyla mücadele etmen gerekti. Oradaki hocalara başka yerlerde karşılaşmanız halinde ne diyecektin? Dedene bu durumu nasıl açıklayacaktın? Zamanla taşlar yerine oturdu ama. Ortada sadece küçük bir yaramazlık vardı. Deden de bu konularda çok sert bir adam değildi zaten. Bar-Mitzva'nı yapmanın üzerinden bir ya da iki yıl geçmişti. Kızların çağrısının ne kadar yakıcı olabileceğini anlayacak bir duyarlıkta ve incelikteydi. Sana o okula gittiğin süre içinde, mirası şöyle ya da böyle aktarabildiğini görmek ona yetiyordu, farkındaydın. Voltaire, o hınzır dili ve gülümsemesiyle, başka hayatların da yaşanabileceğini kulağına fısıldamamıştı. İki üç yılın daha geçmesi gerekiyordu. Asıl çatışma ve kopuş o zaman yaşanacaktı. Şişli'deki havra okulunda öğrenebileceklerini öğrenmiştin, evet. Bazı cumartesiler oraya gitmek istemezdin. Mahalledeki Yahudi olmayan arkadaşlarına da, yolda karşılaşmanız halinde, nereye gitiğini söylemeye çekinirdin. Kendine göre, şimdi artık hatırlayamadığın küçük yalanlar uydururdun. Gizli bir suç işlediğin duygusuna kapılırdın çünkü. Nerden kaynaklanırdı bu duygu? Evde her yaşananı "dışarı"ya göstermeme, duyurmama konusunda sana zaman zaman yapılmış telkinlerden mi? Bu farklılığı taşımak sana ağır geldiğinden mi? Yanıtlanması zor soru-

lardı bunlar. Dahası şimdi bile zor. Ne var ki gerçek de buydu, içinde kaldığın doğru buydu. Sen şehrini böyle de yaşamıştın, yaşamaya yazgılıydın. İçeri girdiğindeyse, seninle aynı kaderi paylaşanlarla zamanın bir bölümünü geçireceğini bildiğinden, biraz rahatlardın. O kapıdan geçmekse bugünkü gibi zor değildi. Şimdiki güvenlik önlemlerine gerek duyulmayan günlerdi. Havralardaki katliamlar henüz gerçekleşmemişti. O korku birçok insanın içine henüz salınmamıştı... Tabii bazı derin kırılmalar da yaşanmamıştı. Son katliamın ardından havralara, hangi inancı taşırsa taşısın, çiçek bırakanları elbette unutmadın. Ama onca yıl beraber yaşadıktan sonra, bu olaylara sahne olduğu için, etrafına verdiği zararı bahane ederek, Neve Şalom'un başka bir yere taşınmasını ya da hepten kapatılmasını talep eden çevre esnafının yüzündeki öfkeyi, sana düşmanca gelen bakışlarını da unutmadın. Bu bakışların tehditkârlığını, sana nasıl bir arkadan vurulmak gibi geldiğini... Beraber yaşamak bir efsane miydi? O gün televizyon ekranlarında o yüzleri gördüğünde bu soruyu da kendine sormadan edemedin. sormaktan, yanıtını bırak, sadece sormaktan üzüntü duyduğun sorularından biriydi bu. Şehrin bu hale mi gelmişti? Cahil insanlar deyip geçtin, o günleri bilselerdi, gerçekten yaşamış olsalardı böyle konuşmazlardı... Bu duruş seni rahatlatabilirdi. Bilmemek ve bilmemekte direnmek her yerde kol geziyordu sonuçta. İyi de, onlara karşı çıkacaklar, bu bir kaderse sonuna kadar taşıyacağız diyebilecekler nereye gitmişti? Bu sorular o günlerin soruları değildi. O günlerde bu mekânlar için bir başka söyleyebileceğinse "dışarı"nın bazı alışkanlıklarının "içeri"de de sürdürülebildiğiydi. Çocuk her yerde çocuktu sonuçta, her yerde her yaşananı bir oyuna çevirmeye hazırdı. Bir büyük kaybı daha yaşadığın günü, o oyunlardan birine kendini kaptırdığın anlarda kendini kaybetmişken yaşamıştın işte. Arkadaşlarınla havranın bahçesindeydiniz. Derse girmenize en

az yarım saat vardı. Ceplerinizden çıkardığınız futbolcu resimleriyle, kendinizi artık çok iyi bildiğiniz o kumarı oynamaya koyulmuştunuz. Vakit nakit, oyun duygusu kaçırılamayacak bir duyguydu ya... O kadar dalmıştınız ki, yanınıza yavaş yavaş yaklaşan, hocalarınızdan o genç hahamın sizi gördüğünü fark edememiştiniz. Fark ettiğinizdeyse çok geçti artık. Elinizde kartlar suçüstü yakalanmıştınız. Bir açıklama yapamazdınız, yapmaya çalışsanız da bir faydası olmazdı. Uzatılan ele, sizden kızgın bakışlarla istenen suç unsurlarını vermekten başka çareniz yoktu. Özür dilemenin de faydası yoktu tabii. Bir anda herkes kumarı kaybetmişti. Hem de sonuna kadar. İşin utandıran, ağır suçluluk hissettiren azar tarafı da cabasıydı. "Havranın bahçesinde kumar oynuyorsunuz ha! Hem de Şabat bitmeden!"... Doğru söze ne denebilirdi. Suç büyüktü, günah büyük... Koşulları yine de zorlamayı göze almış, dersi can kulağıyla dinlediğiniz, sonra da duaya kendinizi tüm benliğinizle verdiğiniz izlenimi uyandırmak için elinizden gelen tüm çabayı gösterdikten sonra, çıkışta, özürler dileyerek, yalvar yakar adamdan kartlarınızı iade etmesini istemiştiniz. Affedilmeniz karşılığında gelecek haftanın Peraşa'sını okumayı öğrenmeyi bile taahhüt ediyordunuz! Ne büyük vaat... Tevrat'tan koskoca bir bölümü okumayı öğrenmek... Kayıp duygusu size bu kadar dokunmuştu demek ki. Genç hahamın yüzüne yayılan hınzır gülümseme sizi umutlandırmıştı önce. Başka anlaşmalara da hazırdınız sonuçta. Yeter ki o zemin oluşsun. Ama nafile. Bu gülümsemenin sizi biraz daha pişman etmeyi amaçladığını görmekte gecikmeyecektiniz. Israr etmenin hiçbir anlamı yoktu. O okulun en sert hocasına çatmıştınız. Daha çok ısrar etmeniz halinde velilerinize şikâyet edilebilirdiniz. Yaptıklarınızın sonuçlarına katlanmalıydınız. Yapabileceği en büyük iyilik bu meselenin aranızda kalmasını sağlamaktı. Söz bitmişti, boş ceplerinizle, daha doğru bir deyişle ceplerinizdeki boşlu-

ğun ağırlığını hissederek evlerinize dönmekten başka çareniz kalmamıştı. O günden sonra arkadaşların o resimleri yeniden toplama sevdasından vazgeçti. Cezanın eğitime dair bir tarafı mı vardı? Aşağılanma tutkuyu bu kadar kolay mı köreltmişti? Bilemezdin. Çünkü o günlerde bu soruları sormak da gelmemişti aklına. Tek bildiğin, oradaki arkadaşlarının aksine, direnme gücünü yitirmek istemediğindi. Sıfırdan başlamayı bir daha göze aldın. Ama senin içinde de adını koymak istemediğin bir şeyler kırılmıştı artık. Eski heyecanın sönmüştü. Kumar oynayanlar azalmıştı, Fenerbahçe kötü bir sezon yaşıyordu üstelik. Bir süre sonra sen de bu oyundan, bir daha dönemek üzere çıkmayı tercih ettin. Bir dönem daha bitmişti. Duygusunu ve hafızandaki resimlerini bir yerlerinde bırakarak, senden çekmecenin bir yerlerinde saklamanı isteyerek... Bu yolda da bu adımlarla farkına varmadan ilerledin. Saklamayı başardıklarının sana birçok gizlediğini hatırlatabileceğini, kendini daha iyi görmeni sağlayacağını nerden bilecektin. O günlerde hâlâ hayatı gelenleri ve gidenleriyle de öğrenmeye çalışan bir çocuk vardı yalnızca. Genç haham bu yaptığı yüzünden düşman saflardaki yerini almıştı artık. Ayin yapılırken, duanın içten okunması gereken bölümlerini, kendini tüm benliğiyle vererek, anıa çok büyük bir hızla, bunu da sanki göstermek için dudaklarını çok fark edilecek, göze çarpacak şekilde oynatarak okurdu. O bölümü herkesten önce bitirebilmek, bitirdikten sonra da kitabı kapatarak çevresine küçük bir zafer edasıyla bakmak onun için büyük bir keyifti. Tabii sizin için de aranızda "Bak, diline yine motor takmış!" diye fısıldaşıp kıkır kıkır gülerek onunla dalga geçmek... Bir keresinde abartmış, ciddiyeti bozduğunuz için duadan sonra bir başka hocanız tarafından çok nazik bir şekilde uyarılmıştınız da, utançtan ne diyeceğinizi bilememiştiniz. İyi bir insandı, bu işi gönüllü yapıyordu, tıp fakültesinde öğrenciydi, dini kuralları, yasakları bilimsel yol-

lardan açıklama sevdasına düşmüştü. Günü geldiğinde İsrail'e gidip yerleşeceğini söylüyordu. Solcu olduğu ve düşünceleriyle bu ülkede yaşamaktan korktuğu için. Dua esnasında kime ve neye güldüğünüzü bilseydi o da gülerdi herhalde. Sonra birbirinizin izini kaybettiniz. Yıllar çok uzun yıllar sonraysa o günlerdeki bir arkadaşın ona tesadüfen Tel Aviv'de rastladığını söyledi. Çoktandır oradaydı, çocuk doktorluğu yapıyordu, Venezuela'lı bir kadınla evlenmişti, biraz Türkçe de bilen iki çocuğu vardı, bunlar iyiydi, ama çok özlediği halde İstanbul'a yıllardır gidemiyordu. "Dati" olmuştu çünkü. Dinin kurallarını sonuna kadar uygulamak zorundaydı. Çocukluğunu, gençliğini geçirdiği şehrin sokaklarında bırak "kaşer" yemek bulmanın zorluklarını, "kipa"sıyla dolaşıp dolaşamayacağını bile bilmiyordu. Bu son duydukların içini acıtmıştı biraz. Nerden nereye demiştin kendine. Alaylarınıza hedef olan hahamın nasıl bir hayatın içinde kaldığınıysa hiçbir zaman öğrenemediniz. Onun da başka bir coğrafyada kendine başka bir hayat kurmuş olması çok muhtemel. Aksi halde, onca yılda yollarınız bir şekilde mutlaka kesişirdi. O kadar azaldıktan sonra... Şimdi karşı karşıya gelseniz yaşadıklarınızı elbette gülümseyerek birbirinize hatırlatmak istersiniz. Ama o günlerde öyle miydi... Hıncınızı sadece onun kitabı okurkenki haliyle dalga geçerek alamayacağınızı çok iyi biliyordunuz. Hakkında birtakım rivayetler çıkarmak için de elinizden geleni yapmıştınız bu nedenle. Sizden aldığı, daha açıkçası gaspettiği bu resimleri kardeşine ya da yeğenine vermişti mutlaka. Dahası biriniz onu bir yerde kumar oynarken bile görmüştü. O kadar karta bir anda sahip olunca herkesin aklı çelinebilirdi doğrusu. Yer göstericinin size yaptığı haksızlığı hazmetmek için yaptıklarınızın bir benzerini yapıyordunuz. Gelgelelim zamanla bu kaygı da yerini başka kaygılara bıraktı. Bu kırgınlık başka kırgınlıklara... Kimi kırgınlıklar başka kırgınlıklarda ölebiliyordu. Ve hayat sizi de yeni

resimler ve aynalarla karşı karşıya bırakıyordu.

Yeni resimler, yeni aynalar... Yeni rüzgârlar, yeni kıyılar... Bu sözlerin çağrıştırdıkları sana sokakların başka sokaklara ve eviçlerine açıldığını, sırlarını, çıkmazlarını, kendilerine ait havalarını sadece sakinlerine yaşattığını, birilerinin dönüşünü hep beklediğini sana yeniden hatırlatabilir. Şişli'nin, Feriköy'ün, Kurtuluş'un, birkaç adım attığında da Nişantaşı, Teşvikiye ve Maçka'nın sendeki gizli köşelerinden gelen birkaç uzak esintinin daha şimdi yürüdüğünün yolda, hele hele böyle bir matem akşamında kendini bu resimleri ve oyunlarıyla hissettirmesi elbette tesadüfi değil. Kabul etmen gerekiyor artık. Hiçbir ilişki bitmiyor aslında, hiçbir ayrılık dinmiyor, hiçbir gerçek kırıklığın etkisi tam silinmiyor. Seni sen yapanlar gün geliyor başka resimlerin içine giriyor, hepsi bu. Günün birinde, tam da o bekleyişlerinden birinin kıyısında kaldığın bir zamanda, odaların odaları çağırdığını çağırdığını söylemeye gerek duyar mıydın aksi halde? Odalar odaları, resimler resimleri çağırıyordu, evet. Zaman sana bir küçük oyun daha oynamıştı...

Resimlerinizi kaybettiğiniz o akşam eve elbette çok üzgün dönmüştünüz. Belki bir ilkyaz akşamıydı, iğde çıkmıştı, can eriğin eli kulağındaydı, daha hafif giysiler, üzerlerine sinmiş naftalin kokusu çıksın diye, balkonlara asılmaya başlanmıştı. Belki de öyle değildi, belki bu gördüklerin de başka fotoğraflarındı. Ama sen kendini böyle inceden inceye, çok uzaktan hissettiren bu duyguya böyle bir akşamı yakıştırmak istedin birden. Neden mi? Anlamaya çalışma, bir yere varamazsın. Daha doğrusu her istediğinde varamazsın. Bazı parçalar beklemediğin bir anda farklı yerlerden gelerek birleşir seni yine unuttuğun bir resmin içine çeker, bazı parçalarsa içindekileri hep ayrı yerlerde tutar. Kimilerini bir daha dönmeyecek insanlar alıp götürmüştür çünkü. Aralarında o eski fotoğraflardaki hallerin de vardır.

Eve döndüğünde üzüntünü gizlemeyi başarabilmiş miydin? Bir yolunu bulmuştun, mutlaka bulmuştun. Üzüntünü, kederini aşmak için yaşanmamış gibi yapmanın, yok saymanın büyüsünü keşfetmiştin. Sığınaklarını ertelemelerinden güç alarak hep inşa edebileceğini öğrenmiştin. Yollar vardı anlayacağın, o evin içinde de yalnızlığını taşımanı kolaylaştıracak, yalnız senin bildiğin izler, duraklar vardı. Dedenle anneanneni, o eve bir daha girebilmek için, kendilerine ve birbirlerine çekilmiş halleriyle şimdi tekrar hatırlayabilirsin. İyi görebiliyor musun? Bu fotoğraf da sana o ikibaşınalıkta konuşulmadan paylaşılan bir başka sessiz sürgün hikâyesini hatırlatabilir, hatırlattığı için de içini acıtabilir ama sen yine de bak. Salonun ışıkları söndürülmüş. Elektrik sarfiyatını mümkün olabildiğince düşürmek için... Evi o saatlerde sadece ay ışığı aydınlatıyor. Henüz o kadar yaşlanmamışlar, sana anneannenle deden oldukları için yaşlı görünüyorlar ama aslında değiller. Yaptığın küçük hesap seni biraz gülümsetmeye yetiyor üstelik. Şimdi sen de aşağı yukarı onların o gecelerdeki yaşındasın. Aralarında uzun uzun konuşuyorlar. Bu karanlığa alışmış gibiler. Etkilerini hiç kuşku yok ki bir türlü silemedikleri o karartma gecelerinden neler kalmıştı geriye? Yoksulluklardan, korkulardan ve ayrılıklardan neler kalmıştı? Bu soruların cevabını verebilmen çok zor görünüyor. Anneannenin o geceleri hatırlarken yüzüne yayılan, gizlemeye çalıştığı, hâlâ gerçek yerine koyamadığını hissettiğin bir duygu vardı. Fransızcasına karıştırdığı "blackout" sözüyle derinleşen, içine galiba biraz da korku girmiş bir duygu. Çocukluğunun o gecelerini de unutmadın. Pencerelere, içerideki lambalar yakılacaksa, ışığı dışarı sızdırmaması için, mavi kâğıtlar konmalıydı. Sokaklar, caddeler bile karanlıkta kalmıştı. Yolunuzu görebilmek için el fenerlerine ihtiyaç duyuyordunuz. Ama onların lambalarına da o mavi kâğıttan konmalıydı. Senin için bir oyun gibiydi, biraz da bir rüyada yü-

rümekti sanki bu yaşananlar. Kıbrıs'ta savaş çıkacağı rivayetlerinden etkilenmiştin kuşkusuz. Şehrin bir korkuya daha gömülmüştü, iyi kötü farkındaydın. Çocuk gözlerin oyunu daha çok görmek istemişti yine de. Şehrinin başka yerlileri için çok acılı bir oyunun yazıldığını, hazırlandığını nerden bilecektin. Onlar için, Büyük Harbi yaşamış anneannenle deden için izleri onca yıla rağmen hâlâ silinememiş korkuların içlerinde kol gezdiğini de bilmen mümkün değildi. O cumartesi gecesinin karanlığı nispeten seçilmiş bir karanlıktı ama. Her kuruşun hesabının yapılmasını gerektirecek bir dönemden geçiyordunuz. Bazen radyodan, eğer yakalanabilmişse, Monte Carlo istasyonu da dinlenirdi. Fransa günlerine duyulan özlem mi giderilmeye çalışılırdı o zaman da? Bazen Doğu Almanya'dan yayın yapan Bizim Radyo çıkardı karşınıza ibre o istasyonlar arasında gezinirken. Deden gülümser, hızla orada söylenenlerden uzaklaşmaya çalışırdı. Buna karşın Kudüs'ten yayın yapan "Aki Yeruşalayim (Burası Kudüs")" radyosunu dinlerdi. Çünkü bu yayın onun tüm Fransızca eğitimine ve geçmişine rağmen kopamadığı o İspanyolcada yapılıyordu. Göç etmiş, başka bir hayata gitmiş akrabalar, dostlar da mı aranmıştı yoksa orada? O zaman da... O zaman da o salonu o karanlıkta ayışığının yanı sıra radyonun ışığı da aydınlatırdı. Cumartesi gecelerinin küçük, kendine göre anlamlı oyunlarıydı bunlar. Sadece karartma gecelerinden değil, elektriksiz evlerden de geçmiş insanların arasındaydın. Bu karanlık, onları çağırabilecek tüm bu hatıralar düşünüldüğünde, acıklı ama yine de tercih edilen, dahası bu acının içinden küçük bir sevincin de çıkarılabileceği bir oyun bile olabildi aynı zamanda onlar için... O sahneyi yıllar sonra yeniden biraz da böyle görmek istiyorsun şimdi. Evde, odana çekilmek için bu sahneden de geçmek zorundaydın. Ne yapardın orada? Hatırlayamıyorsun, tüm çabalarına rağmen orayı iyi hatırlayamıyorsun işte. Duvarlarına bir rutubet ko-

kusunun sindiği, hatta rutubetin boyaların bir kısmını kaldırdığı, kış aylarında, özellikle de astım krizlerini geçirdiğin gecelerin sabahlarında o Aladdin gaz sobasıyla ısıtılmaya çalışıldığı hatırında. Orada bazı sabahlar erkenden kalkıp okula gitmeden önce derslerini gözden geçirdiğin de hatırında. Ama hepsi bu kadar. Sadece, hayal meyal, o günler için çok yeni olan bir transistörlü küçük radyoyla epeyce vakit geçirdiğini, kendi istasyonlarından, seslerinden kendine bir dünya kurmaya çalıştığın geliyor aklına. Özgürlüğünü bu hayal yolunda mı aramıştın? Ya kitapların? Onlar sonra mı gelmeye başlamıştı yoksa? Küçük bir kütüphanen vardı önce. Fransızca kitapların kendilerini daha çok gösterdiği küçük bir kütüphane... Ama onların o odaya ait olup olmadıklarından emin olamıyorsun şimdi. Bu belirsizlik seni kaçınılmaz bir şekilde başka bir odanın fotoğrafına bağlıyor. O odaya geçmek için de anneannenle dedenin oynadığı bir başka sahnenin içinden geçmek zorundasın. Ancak bu kez aradan uzun yıllar geçmiş. Üniversitedesin. Bambaşka bir arayışın ve çatışmanın tam ortasında. Bir cumartesi gecesi daha dışarıya çıkmamışlar, kendilerini bu kez o tek kanallı, siyah beyaz ekrandaki müzikli bir eğlence programlarından birine kaptırmışlar. Zaman değişmiş, onlar için bile değişmiş. Değişimlere ayak uydurmaya çalışmışlar. Anneannen, hem kulakları ağır işittiği, hem de söylenenleri yeterince anlayamadığı için, dedenden İspanyolcaya tercüme görevini yerine getirmesini bekliyor. Görev biraz aksayınca da kızgınlığını ifade etmekten çekinmiyor. Bir çocuk gibi meraklı nerdeyse. Ama aslında söylenenlerden çok, kadınların kıyafetleri, makyajları ve saç şekilleriyle ilgili. Tabii pek azını beğeniyor. Deden de, onun bu ilgisini bildiğinden, biraz da dinlenmek için, anneannene çok önemli konuşmaların yapılmadığını söylüyor. Farkında değiller belki ama, onların cilveleşmeleri bu aynı zamanda. Farkına varamadıkları, ya da artık taşımak iste-

medikleri bir gerçek daha var. O ekranda gördüklerine, seyretmek zorunda kaldıklarına aslında o kadar uzak ve yabancı kalmışlar ki... Hayatlarını er ya da geç bitirecekleri coğrafyayı o kadar uzaktan seyrediyorlar ki artık. Meseleleri sadece dille de değil üstelik, zamanla, zamanın getirdiği değişimlerle. Şehir değişmiş, çok değişmiş. Ama onlar da değişmiş. Bir zamanlar paylaştıkları hayatlardan bile enikonu uzaklaşmışlar. Heyecanlarını yitirdiklerinden mi? O radyoyu dinlemek de gelmiyor artık içlerinden, radyoya bağlı pikaptan o Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, Rumca şarkılarla bir yerlere gitmek de. Radyo da pikap da evin bir köşesinde hâlâ duruyor oysa. Ama yıllardır, çok uzun yıllardır açılmamış... Belki evlerinin bir zamanlarki bu en vazgeçilemez eşyasını görmüyorlar bile artık. Başka birçok eşyayı, evi, sokağı göremedikleri gibi... Etraflarını sarmış birçok gerçeği de artık yeterince göremedikleri gibi... Onca kopuşun ardından başka nasıl yaşanabilirdi ki... Bu kopuşun fotoğraflarını görebiliyordun. Görmesine bir şekilde görebiliyordun da, gereğince yaklaşma isteğini, heyecanını duymuyordun galiba içinde. Çünkü... Çünkü sen de bir başka kopuşun eşiğine gelmiştin. Duygu çok güçlü bir duyguydu. Bu duygunun içinde başka bir eve ve insana hazırlanmanın uyandırdıkları da vardı. Ne evi biliyordun ne de o insanı. Daha uzun yıllar da bilemeyecektin belki. Göç hazırlıkları başlamıştı ama bir kere. Şehrinin kim bilir neresine gidecektin sen de. Kim bilir hangi hayatlarda kimlerle kendini bulacaktın. Hayaller yaşadıkça, yaşatılabildikçe, olasılıkların bir yere kadar önemi vardı. Tabii yaşanacakların da... O odayı, yeniyetmelik ve gençlik yıllarını geçirdiğin odayı, çocukluğunun karanlığında kalmış odadan çok daha iyi hatırlıyorsun. Başka bir evdeydiniz artık. Kaloriferle ısınan bir apartman dairesine geçtiğinizde, tıpkı buzdolabınıza, telefonunuza, televizyonunuza sahip olmayı başardığınız günlerdeki gibi, yine sınıf atladığınızı sanmıştınız. Bu

duyguyu başka hikâyelerde de hatırladın, hatırlamaya devam edecektin. Her oda aynı şekilde ısınabiliyordu artık. Ne büyük bir ayrıcalıktı yaşadığınız. Sabahları buz gibi bir odaya uyanmak yoktu, sobayı yakma derdi kalmamıştı. O odada, tabii ki hemen hemen her yaşıtın gibi kendi dünyanı, o günlerin çok yaygın ve sevilen deyişiyle kurtarılmış bölgeni inşa etmeye çalışmıştın sen de. Artık kendi şarkılarınla yaşıyordun. Kendi müziklerinle, şiirinle, hikâyenle... Bir ara lambanın ampullerine mavi bir jelatin kâğıt sarmıştın. Odanın bu loş mavi ışığında kaçmak istediğin evinin, seni senden koparıldığına inandığın hayatların uzağında bir başka küçük ülkeyi mi yaşamak istiyordun? Büyümenin sancıları seni de yokluyordu, istesen de istemesen de büyütüyordu. Büyük bir terslik yoktu, bir olağanüstülük de yoktu aslında yaşadıklarında. Ama o mavi ışık önemliydi, yine de önemliydi galiba. Çoktan unuttuğunu sandığın oyun devam mı ediyordu yoksa? O akşamlarında, karartma gecelerindeki büyüyü, rüya oyununu hatırlaman mümkün değildi. Yola çıkmaların doğurduğu o buruk sevinç de yolunu çiziyordu ya... Ama o çocuk, o uzak akşamların birinden sana, gör veya görme, farkına var ya da varma, sana lambası mavi jelatin kâğıdına sarılmış el feneriyle çok uzaklardan gülümsüyor, hatta el sallıyor olamaz mıydı? Soruyu ancak şimdi sorabiliyorsun. Geç kalmış sayılmazsın, boş ver. Hikâye zamanı için geç kalmışlık yoktur. Çünkü her hikâye en doğru zamanını bekler. Mavi ışığın sana o akşamlarda duyurduğu gizli, su yüzüne pek çıkarmak istemediğin kederin kaynağına böyle bir yoldan inilebileceğini hayal etmek bile yeterince anlamlı. Varsın bu olasılık da birçok insanın hissedemeyeceği bir oyunun parçası olsun. Varsın bu oyun da tek seyircili kalsın. Sen görüyorsun, artık daha iyi görebiliyor, gördüğüne de inanabiliyorsun ya... Stereo pikabın o mavi ışığın altında sana ne çok hayal kurma imkânı veriyordu... Dönemin belki de en çok bilindiği için en

çok tutulan pikaplarından biriydi. Müziğin bir kısmı hoparlörlerin birinden bir başka kısmı ötekinden geliyordu. Ne büyüydü... Dual marka bir pikap... Arşivini biriktirmeye başlamıştın. Kitaplarını da... Büyükçe bir kütüphanenin sahibiydin artık. Kitaplarının çoğu Türkçeydi. Seni uzun hikâyene götürecek dilin yolundaydın artık. Başka bir "yazı"n yoktu. Gidebileceğin yere gidecektin. O odadaki dünya senin dünyandı ve sen bu dünyayı sadece sözlerinle değil, çalışma masanın çekmecelerinde sakladığın, enikonu uzaklaştığın o rutubetli odadan taşıdığın oyuncaklarınla da değil, gizli köşelerdeki sırların, hatta küçük suçlarınla da inşa ediyordun.

Hikâyemin son demlerine, bana bu şehrin başka derinliklerini veren kokuları bıraktım. Hatırlayabildiklerimi hatırladım, duyabileceklerimi duydum. Fark etmeden yanından geçtiklerim de vardı elbet. Mutlaka vardı. Ama ne gizleyeyim, bu yol da tahmin ettiğimden uzun sürdü. Başlangıçtaki duyguya geri dönüyoruz. İnsan kendini çağrışımlarının akışına bırakınca...

Yolun bitmediğini biliyorum. Ama nerede bulunduğumu söyleyebilmem, çıkarabilmem kolay değil. İtirazım yok. Birileri bana iki yüz yıl yaşayacağımı söyleseydi bu yaptıklarımı yapmazdım herhalde. "Yazı"mın beni götürdüğü ve götürebileceği bu ne zaman son bulacağını bilemediğim yürüyüşte, bana devredilen mirası taşıyabildiğimce taşımaktan, hak etmek için de elimden geleni yapmaktan kaçamayacağımı daha önce söylemiştim. Henüz karşılaşamadıklarımla başka yürüyüşleri göze alabileceğime inanmamsa bana cevabı verilememiş soruların gücünü bir daha hatırlatıyor.

Yolun bazı yerleri karanlık. Düşünebileceğimden de karanlık. Işıklarıysa titrek, hem de çok titrek. Ama karanlıklarda da oynanan oyunlar bizim oyunlarımız değil miydi? Zemin kaygandı üstelik. Dahası, hâlâ kaygan, farkındayım. Hafızamın öğrettiklerine bir daha inanmak isteyeceğim o zaman da. Yeni karşılaşmaların ve ihtimallerin bizi bazen tüm öğrendiklerimize rağmen hazırlıksız yakalayabileceğini de unutmaksızın, göz ardı etmeksizin... Bir savaşın ortasındayım. Hâlâ karanlıkta gizlenen birileri var mı gerçekten?

Kokular eski hikâyeleri izler

Ne tarihmiş

Bu dünya üniversite yıllarını da içine alarak hayatını saracaktı. Mutfakta, anneannenin artık beğenmediğin yemeklerinin yerine, kendi yemeklerini yapmaya kalkıştığın akşamlara da yavaş yavaş gelmiştin. Burada da başka hayallerin ve hazırlıkların içindeydin. Yalnızlığını daha iyi taşıyabilmek için çıktığın savaş nasıl da zorlu bir savaşmış. Resmi şimdi daha iyi görüyorsun. Umutların olmasaydı o kırıklıklarla nasıl yaşayabilirdin? Hayat küçük oyunlarını yazdırıyordu. Bir daha, değişen sözleri ve görüntüleriyle... Oyuncuları ve seyircileriyle... Biraz aşçıydın bu küçük oyunda, biraz hikâyelerinin anlatıcısı, biraz da duyduğun, sana aktarılmış, topraklarında uzun yılların akışında yazılmış, tümüne ulaşamayacağını bildiğin başka hikâyelerin kahramanları... Şehrinden alabileceklerini alıyordun. Neyi günün birinde nerede bırakacağını henüz kestiremeksizin... Elindekilerle neler yapacağını bile henüz bilmeksizin... O akşamüstlerinin birinde, o mutfakta çıktığın sahnelerden birini yeniden hatırlamanın da tam zamanı şimdi. Aradan yıllar geçtikten sonra bazı oyunlar daha rahat seyredilebilir, bazı duygulara yeniden dönülebilir, kaygılanma. Ne görüyorsun? Küçük mutfağı geç, yaşadığın coğrafyanın duygu tarihinde silinemeyecek izler bıraktıktan, birçok sokağın aydınlatılmasında yıllar boyunca kullanıldıktan, birçok evde, birçok ocakta birçok yemeğin pişmesini sağladıktan sonra, şehrinin büyümesi karşısında

yetersiz kalmaya başlayan, artık son demlerini yaşayan havagazının verdiği cılız alevi de geç, nerdeyse her gün belirli saatlerde kesilen suları, elektriği de, banyoya yaptırdığınız depodan gelen suyu yemek yapmakta kullanamayacağından, tezgâhın üzerinde hazır bulundurduğunuz büyük sürahiyi, dedenin başka evlerinden getirdiği için çok önemsediğini bildiğinden, ne kadar özenle kullandığını da, elektrik kesintilerinin hayatı bütünüyle kesintiye uğratmaması için, yine tezgâhın üzerinde bulundurduğunuz tüp gazlı, fitilli lambayı, hemen yanına mutlaka koyduğunuz kibrit kutusunu da... O anları hatırlamak, içinde o çok iyi bildiğin buruk sevinci yeniden uyandırabilir. Duyduklarından, oralara artık çok uzak da kaldığından, gizli bir haz bile duyabilirsin. Bulunduğun yer, sana bu yoksulluk görüntülerinde şimdi büyük ölçüde kaybedilmiş bir başka samimiyetin yaşandığını bir daha söyletebilir. Ama başka yerler için arada sırada duyduğun özlemi oraları için duymazsın yine de değil mi? Bir yerden o kadar çabuk geçemezsin ama. Fotoğrafın başka, sadece senin için değil, şehrin için de çok anlamlı bir tarafı var çünkü. Ocağın hemen yanında, solunda kalan kapıyı biraz aralaman yeterli. O apartmanın da bir aydınlığı var. Görüntüleri Sıracevizler Sokağı'nda bıraktığın apartmanınki gibi güçlü değil belki ama, var. Oradan en çok bir Yahudiyle evlenerek sana sadece rivayetleriyle gelen bir skandalın kahramanı olan kalın sesli, artık enikonu yaşlanmış Madam Nıvart'ı hatırlıyorsun. Bir Ermeni'yle bir Yahudi'nin birlikte kurdukları, kurmaya çalıştıkları hayat... Anneannen anlatmıştı. Vakti zamanında ne gürültü kopmuştu. Söylenenlere bakılırsa Madam Nıvart Yahudi olmuş, Sonya adını almış, İspanyolca bile öğrenmişti. Onu tanıdığında çok yaşlıydı artık. Anneannenle mutfaktan mutfağa konuştuğunu çok görmüştün. İspanyolcasında ağır bir aksan vardı. Tabii Türkçesinde de... Buna karşın her iki dili de argosunu çok iyi kullanabilecek

kadar iyi konuşurdu. Ermenicesini nerede bırakmıştı? Ailesini, çocukluğunu, genç kızlığını... Bu sorunun cevabını da hiçbir zaman veremeyeceksin büyük bir ihtimalle. Senden birkaç yaş büyük oğlu hayatta mı, hayattaysa nerde, hiç bilmiyorsun. Günün birinde karşılaşabileceğiniz, ona annesini sorabileceğin ihtimaline inanmak istiyorsun sadece. Adı Kemal'di. Bir Yahudi ile bir Ermeni'nin oğlu ve adı Kemal... Pek manidar değil mi? İstanbul bu, tarihin rüzgârları neler dayatır, yaşatır, sevdirir insana... Hangi kırıklıklar, hangi umutları bekler, bu umutların kaynağında kimler, nasıl vardır, iyi görmek gerekir. Kim nereden, nasıl, hangi geçmişlerden gelmiş, hangi hikâyelerde kaybolmak istemiş, hangi farklılıkları artık yaşamak istememiş... Zamanın akışında, tüm bunları düşündüğünde, bu hikâye sana, şehrinin tarihine dair çok önemli ipuçları verdiği için de çok anlamlı geldi. Madam Nıvart'ın günün birinde Ermeni Mezarlığı'na çok az insanın katıldığı bir cenazeden sonra gömülmesi de... Dedenin onunla evlenen, rakısını her akşam sofrasından eksik etmeyen, uzun boylu, yakışıklı, yaşlılık günlerinde seyrekleşmiş saçlarını sarıya boyatan, hafiften külhan Mösyö Moris'in geçmişiyle ilgili anlattıkları da... "Onun külhanlığı aileden geliyor... Babası bizim Hasköy'de kabadayıydı, bildiğin kabadayı... Günün birinde kavgalısının gözünü çıkarmıştı bir çay bardağıyla. Mahalle çalkalanmıştı..." demişti bir keresinde... Ne hikâye... Bu hikâyenin şehrini çok iyi anlatabilecek bir hikâye olarak sana geldiğini de ancak yıllar sonra anladın. Öğrendiklerinden sonra ondan çekinmeye başlamıştın biraz. Ancak doğrusunu söylemek gerekirse Madam Nıvart'tan ve o kalın sesiyle seni azarlamasından daha çok korkardın. O ihtimal de eti ocakta mutlaka yakarak pişirmek istediğin akşamlarda karşına çıkabilirdi. Yakılan etten kesif bir duman çıkardı elbet. O günlerde şimdiki gibi güçlü davlumbazlar ne gezer? Pencerenin üstünde küçük bir pervane vardı ama, doğrusu-

nu söylemek gerekirse, sadece dönmesi ve gürültü çıkarmasıyla kalırdı. Mutfağın kapısını açmaktan başka çare yoktu. Duman da aydınlığa yayılırdı haliyle. Mutfaktaysa eğer, hemen üst çaprazınızda oturan Madam Nıvart dışarı çıkmakta gecikmez, "Dumana boğdunuz yine burayı!" diye söylenir durdu. Onunla böyle karşı karşıya gelmek istemezdin. Sesi sana çok ürkütücü gelirdi çünkü gerçekten. Seni çok sevdiğini, her gördüğünde şefkatle konuştuğu, halini hatırını sorduğu halde... O eti bu nedenle mutfağının ışıklarının yanmadığı akşamlarda pişirmeyi tercih etmeye başlamıştın bir süre sonra. Hikâye böyleydi işte. Giden gitti, izlerini ve soluğunu bıraktı yine. Mutfağın kapısını yıllar sonra aralamayı göze alınca, ilkin böyle bir fotoğrafla karşı karşıya kalmamız gerekiyormuş demek. Biz orada duyabileceğimiz bir kokunun ardındaydık oysa... Şehrine çok yakışabilecek bir kokunun. Orada bir daha durmaya çalış. Durabildiğince elbette. Ne duyuyorsun? Sadece akşama hazırlanan başka evlerin seslerini mi?. Bu kadarıyla yetinemezsin. Burnuna bir koku gelmiyor mu? Eğer güz ise mevsim, hatta kışın soğuklarına enikonu girilmişse, muhtelemelen Kurtuluş'un, akşam vakitlerinde ampullerle aydınlatılmış tezgâhlarının birinden alınmış palamut, tekir ya da sardalya tavada kızarıyorsa... Koku nasıl da davetkâr bir kokuydu. Belki ağırdı kimileri için, eve sinince gitmesi zordu, vakit alabilirdi ama çekiciliği, hele hele bir de dışında kalınmışsa, tartışılamazdı bile. Gerisi görüntüyü bilenlerin hayal gücüne kalırdı artık. Hafiften una bulanmış balığın kızgın yağda renk değiştirip tabağa gelmesinden sonrasını gözlerinin önüne getirmeye çalışmak da hayal gücünün oyunları arasındaydı. Komşuda pişince balık başka bir kıymet mi kazanıyordu? Belki. Ama o koku böyle zamanlarda lezzetten çok daha önemliydi, bu kesin. Aslına bakılırsa tüm kızartma kokularının bir çekiciliği vardı. Patlıcan tavanın saldığı koku da o kokulardan biri değil miydi? Hele hele

bir de yanında sivri biber varsa, insanın burnuna uzaktan uzağa sarmısağın da kokusu geliyorsa... Bu kokular da şehrinin vazgeçemeyeceğin kokuları arasındaydı. Kimi akşamlar evlerin bunaltıcılığını hatırlattıkları için kaçmak istediğin, kimi yalnızlık akşamlarında da eski, kaybedilmiş bir sıcaklığı çağrıştırdığından, sende derin bir keder uyandıran kokular arasında... Savaş bir daha içinde yaşattığın bir savaştı. Duyduklarını aileler için duyduklarına nasıl da benziyordu. Neyi hatırladın şimdi? O güneşli pazar gününü değil mi? Bir öğle vaktiydi... Hayatının çok zor bir dönemecini almak zorunda kaldığın, yaslarını taşımakta enikonu zorlandığın bir zamandaydın. Bulunduğun evin yanı başındaki bahçeli evden mangal kokusu geliyordu, daha doğru bir deyişle de mangalda pişen et kokusu. Bu kokuyu biliyordun, hem de çok iyi biliyordun. Bahçeyi ve içindekileri göremiyordun. Sadece çocuk bağırtılarını duyabiliyordun. Bir de o kokuyu... Şehrinin uzak bir yakasındaydın. Tüm hayatını altüst eden bir aşkın hem içinde hem de dışında. Tüm doğrularını sarsan, sınırlarını, zaaflarını, yan çizmelerinin, ıskalamalarının tarihini daha iyi görmene yol açan bir fırtınanın tam ortasında... Rüzgârın seni sürüklemesine, savurmasına bir izin verebilseydin. Ama yapamıyordun işte, tüm isteklerine, hayallerine, öğrendiklerine ve öğrendiğine inanmak istediklerine rağmen yapamıyordun, kendini bir suç işlediğin ithamından kurtaramıyordun, vicdan azabından, yasaklı sularda yüzdüğün duygusundan da kurtaramıyordun. Ne savaştı, ne bitmeyecekmiş gibi görünen savaş... Şimdi hatırladıkça, yaşananları hem kendin, hem de bu aşk için yok yere zorlaştırıp zorlaştırmadığını da sormak geliyor içinden. Kime sorabileceksin artık. Hem kendine hem de bu savaşa hiç istemediğin halde bulaştırdığın herkese haksızlık edip etmediğini. Bu haksızlık ithamından kurtulman, bütünüyle kurtulman kolay değil. Tek avuntun ilişkilerde haklıyla haksızın asla

aranmaması gerektiği gerçeğini bir daha hatırlamak. Bu gerçeğe çok inanıyorsun. Ya da bu ihtimale. Ama vicdan her zaman rahat durmuyor ki... Kokunun anlattıklarına, hissettirdiklerine gelince... Ağlamak istemiştin. Neden? Artık çok yıprandığından mı? Savaştan birçok insanın adeta bir harabe gibi çıkacağına artık daha çok inandığından mı? Belki. Ama galiba daha da önemlisi vardı. Sen o anda orada, o bahçeyi yaşamak istemiştin... Kim olarak yaşamak istemiştin peki? Bir çocuk olarak mı, çocuklarına et pişiren bir baba olarak mı? O bahçe, orası neresiydi? Nerden bilecektin... Bırak cevapları, soruları bile ancak şimdi sorabiliyorsun. Duyduğun, kendini kurtaramadığın bir dışlanmışlık duygusuydu. Neden? Ailelerden nefret eden, hayatın birçok kötülüğünün ailelerde inşa edildiğini söyleyen sen değil miydin? Öyleyse? Nedendi bu dışlanmışlık duygusunun doğurduğu keder? Kendini hep bir yalana mı kaptırmıştın yoksa? Bir yanılsamaya hatta bir sanrıya... Şimdi bütün bunlardan ne sonuç çıkıyor? Herkes istediğini çıkarabilir elbet. İsteyen kişisel bir tarihin kendindeki izdüşümlerini, belki de öyle çok fazla önemsenmeye değmezliğini, isteyen şehrinin hafızasına ait bir hikâyenin resimlerini ve bu resimlerde gizlenmeye çalışılmış, her zaman dile getirilememiş bir tarih duygusunu... Şartları çok mu zorluyoruz? Belki. Ancak neresinden bakılırsa bakılsın ortada bir bahçe ve mangaldan gelen bir et kokusu var. Koku dünyanın birçok şehrinin birçok bahçesinden gelebilir. Ayrıntılara girmeye çalışalım öyleyse. Biraz kuzu pirzolası, biraz da kekik kokusu desek? Buna soğan, ekmek içi, karabiber, köfte baharıyla da yoğrulmuş köfteleri, tereyağlı pilavı, çoban salatasının kokusunu da eklesek, tarihimizin bir yerlerinden biraz çam ağacının kokusunu koysak, sonra da o ızgaraya birkaç parça sucuk koysak, en nihayetinde de sönmeye yüz tutmuş kömürlerin korunda yavaş yavaş, mutlaka bakır cezvede köpüklü bir kahve pişirsek? Koku o

zaman İstanbul olur mu? Tüm kokular iç içe girmiş, birbirini tamamlamışsa, ayrılmaya artık gönül indiremiyorsa...

Tarih duygusu biraz da bu galiba. Birçok anlatılamamış ve anlatılmayı bekleyen hikâyeye böyle bir beraberlikten yola çıkarak gidebilmek... İhtimali kaybetmeyelim. Şarkılardan, şiirlerden, hikâyelerden de geçerek, tüm hakikilikleriyle, büyük bir geleneği yaşatmak için birbirine karışıp yine tek koku haline gelmiş, şehrinin sayısız insanının hayatına girmiş bir kokuyu artık her an duyabiliriz çünkü. Bu sefer kokuya biraz anason kokusu karışıyor, biraz alkol ve öyle hemen ayırt edilemeyecek birkaç mezenin kokusu da... Biraz soğan, biraz kızartma yağı kokusu da... Bu eşsiz koku, bilenin hemen duyabileceği meyhane kokusu... İçeri girildiğinde, gününe, akşamına göre artık, içine bazen sevinç, bazen keder, bazen ikibaşınalık, bazen yalnızlık, bazen de cinsellik koyabileceğin bir koku... Bu nedenle de, eğer böyle bir gelenekten geliyorsan, her seferinde farklı şekillerde duyabileceğin bir koku... Geriye neyi eklemek kalıyor? Deniz kenarındaysan eğer, iyot kokusunu elbet. Bu kadarı yeterli mi? Elbette değil. Ayrıntıların getirdikleri gününe akşamına göre değişiyor ya... Vakit öğle vaktiyse eğer, yaşanabileceklere günden, şehrin telaşından kaçma duygusunu, dahası kaçaklıkların, belki de gizlenmelerin, hatta reddetmelerin farklı yüzlerini yaşama umudunun doğurduklarını da hissedilenlerin bir yerine eklemen gerekmeyecek midir? Seni böyle anlarda bir akşam yorgunluğu bile çarpabilir. Birileri o mirası unutmaman için sana kendinden birkaç iz bırakmıştır. Oturduğun iskemlede bir akşam önce kimin ne yaşadığını bilmezsin, neler yediğini, neden, ne kadar içtiğini de. Ama o insanın varlığını yine de duymak istersin. İçine düştüğün zamanın, şehrinin o zamanının hakkını daha çok verebilmek için... O zamanlarda oralara daha az insan gelir, gelenler de daha çok küçük, sessiz sedasız sürgünlerinin tadına varmak isteyenlerdir. Kapıdan

çıktıktan sonra dönecekleri yer gerçekten dönmek istedikleri yer midir? Yaşanması gerekenler yaşanıyordur, yaşanacaktır işte. Gecenin ilerleyen vakitlerine kadar sürebilecek akşamlarsa böyle bir geleneğin insanları için daha meşrudur, kabul edelim. O zamanlarda her duygunun insanı çağırabileceğini de... Hele hele bir de ortaya, ağır, suskunlukların da renk verebileceği sohbetleri nerdeyse imkânsız hale getiren, yüksek sesli, her geçen gün biraz daha bayağılaşan fasıl musikisinin yerine, bir köşeden inceden inceye bir ud, yaylı tambur, ney, ya da kanun sesi geliyorsa... Bir eski zaman sesi bize biraz da cızırtılı bir şarkıyı okuyorsa... Böyle meyhaneler sadece bir zamanlar reddettiğimiz o filmlerde mi kaldı yoksa? Neyse... Bu meseleye girmeyelim istersen şimdilik. Aksi halde bambaşka bir hikâyeye gitmek zorunda kalabilir, üstelik gittiğimiz yerden dönmemeyi tercih edebiliriz. Duralım, bir daha duralım, evet. Bilen biliyor nasılsa, hissedebilen hissediyor. Hissedemeyeceğe anlatabilmekse zaten çok zor. Bu yalnızlığı da görebiliyor musun? İnceliklerin gösterebileceğinden, hatırlatabileceğinden ve duyurabileceklerinden dem vurmaya çalışmıştık... Dem vurmak... Şu dem sözü de hikâyemizin burasına durduk yerde gelmedi ya... Sözler farklı dillerde, hayal edebileceğin her coğrafyadaki ve zamandaki dillerde uzun yolculuklara çıkar, sonra da gün gelir, er ya da geç, seni bulur. Bu gerçekle defalarca karşı karşıya kaldın. Çünkü sen de bu denizde nereye kadar gidebileceğini bilmeyen, sadece gitmek ve yol almak isteyen bir yolcuydun. Dem... Nasıl bir tarihten geldiğinin farkında mısın? Coğrafyanın insanlarının bu uzun zamanın akışında sözün içine, içkinin yanı sıra, nefes, koku, zaman manalarını da, çayın içilebilecek, yemeğin yenebilecek kıvamını da koymak istediklerini... Her yaşanan her zaman deminde midir o sofralarda? Belki de değildir. Ama zamanla tüm yaşananlar demini bulur, tüm yaşananlar, biliyorsun değil mi? Şimdi, tüm bu hatırladıkları-

mızın ardından, o kokuyu yeterince duymuş sayılabilir miyiz? İnceliklere bir daha dönmeye çalışalım, aklımıza geldiği kadarıyla artık, bizi başka hikâyelerin de içine çekmiş beyaz peynirin, kavunun, lakerdanın, çirozun, pilakinin, haydarinin, ahtapot salatasının, kalamar tavanın, rokanın, sarmısaklı, hafif acılı tereyağında pişmiş karidesin, ızgara balığın, sıcak helvanın, köpüklü kahvenin ve nane likörünün kokusuna, gecenin bir vaktinde dışarı çıktığımızda yüzümüze çarpabilecek rüzgârın duygusunu da ekleyelim, içeride bıraktığımız, bizi hiç kuşku yok ki başka akşamlara da bir şekilde çağırabilecek bir muhabbetin izlerini de... Meyhane kokunu ancak böyle yaşayabileceğine ve yaşatabileceğine inanabilirsin. Bu kokunun içine, şehrinin aynı havayı soluduğun öteki insanları kendi kokularını koymak isteyebilir elbet. Kokular da bir tarihi anlatmıyor muydu?

Bak, şimdi yine aynı hikâyede yürüyorsun. Kimi kokular kaldı, kimileri çoktan kayboldu. Kimi kokularıysa çok kıymet verdiğin o çekmecelerinde tutuyorsun, saklamaya çalışıyorsun. Hepten kaybolmalarından, unutulmalarından çok korktuğun için... Bu fasıl da başka fasıl... Sadece hikâyesini hep anlatmak istediğin o gülün ve reçelinin değil, çam ağaçlarının, kozalaklarının, içindeki fıstığın, parmaklarını yeşile boyayan taze cevizin, iğdenin, ıhlamurun, yaseminin, manolyanın, akşamsefasının kokusu aksi halde neden sürekli sana geri dönsün? Kimileriyle arada sırada, beklemediğin yerlerde karşılaştığında neden içinde bir yerler, hem de çok derinlerinde sarsılsın? O anlarda yine hafızanın seni çağırabildiği yerlere gidiyorsun. Bu kokuların gizlediği hikâyelerin kahramanları peşini hiç bırakmamış, aslında hiç kimseden kopamamışsın, anlıyorsun. Hiç kimseden ve hiçbir yerden... Neden kopmak isteyesin ki zaten? Sana yazılanlar seni yaşatacaklar değil miydi? Varsın kimi hatırladıkların yine o sürgün duygusunu yaşatsın. Şehrinin kaderiydi bu, sen bu şehirde

böyle kalacaksın üstelik, biliyorsun. Bazı semtlerde karşına hâlâ çıkabilen, ama ne yazık ki o yokoluş kuyusunda her geçen gün biraz daha çok kaybolan, içine peynir, tuzlanmış balık, zeytin, beyaz sabun, bakliyat kokularını da koyabileceğin çocukluğunun unutamayacağın bakkalları da bu hikâyenin bir yerlerinde sana nefes vermeye devam etmiyor mu? Mısır Çarşısı'ndaki veya şehrinin bir başka tepesinin birçok gözden ırak bir köşesinde, tarihin tüm yıkımlarına direnmeyi başarmış aktarlardaki adını bile bilmediğin baharatların uyandırdıklarıyla sana bırakılmış mirasın izini sürmeye çalışmıyor musun? Sırf bu kokuları yeniden duymak için oralara devamlı gitmiyor musun? Tüm baharatları hiçbir zaman öğrenemeyeceğini, kimilerineyse hayatında hiç yer veremeyeceğini bildiğin halde üstelik. Şifa tarihindeki yerleri adına anlatılanlar seni hep çekmişti. O dünya da hikâyeler ve hikâyecileriyle doluydu. Büyük büyükannenin, hastalandığın gecelerin sabahında, sana nazar değdiği inancıyla, karanfil tanelerini avucunun içine alıp başının üzerinde gezdirerek, ışığa yıllardır kapanmış gözleriyle İspanyolca dualar okuduğu o anları aradan geçen onca yıla rağmen bir türlü unutamadın. Ne güçlü görüntüymüş. Sonra o taneler, kem gözlerden uzak kalman için, sobaya atılmalı ve yakılmalıydı. Biraz korktuğunun bu dua zamanının en güzel tarafıydı bu... Taneler sobada çıtırdayarak yanardı. Hatırladın, elbette hatırladın. Yine hastalandığında, soğuk algınlığına iyi geleceği umuduyla kuru papatyaların yakılıp göğsüne sürüldüğü günleri de hatırladın mı? Sıcak papatya göğsünü yakardı, hoşlanmazdın. Kokusu hoşuna giderdi yine de, sadece hastalık zamanlarında karşına çıktığı halde hoşuna giderdi. Baharat kokularıyla ilişkin hayatın bu tarafında da tüm saflığıyla kurulmuştu... Ama senin için asıl çekici tarafları, bu iklimin yemeklerine kattıklarında ve katabileceklerindeydi, kabul et. Bu şehir onlarsız da düşünülemezdi. Kırmızıbiber, ka-

rabiber, kimyon, sumak, tarçın, zencefil, köfte baharı, salep, hindistancevizi, nane, fesleğen, kekik, biberiye, safran, kişniş, kuşüzümü, çemen... Çemen... Burada biraz soluklanabiliriz. Koku bu sefer pastırmayı büyük bıçağıyla yavaş yavaş kesen bir mezecinin dükkânından gelebilecektir. Bu çarşımn sokaklarında gezerken, dedenle anneannenin, yaşadıkları iklimin Batılı yüzünde daha çok kalma yanılsamasının getirdikleriyle itibar etmedikleri, babaanneninse çok sevdiği ve dünürlerinin fazla köylü bulmalarına aldırmaksızın hayatına soktuğu bu etin çıldırtıcı kokusundan, bir başka uzun tarihin yazılabileceği kuruyemiş tezgâhlarından gelen kokuya rağmen, hiçbir zaman kurtulamadın sonuçta. O anlarda, seni sen yapan parçaları, değişen tüm fotoğraflara rağmen, kaç kez o tarihin akışında bir daha bulmak istedin? Hatırlaman mümkün değil. Oraya her gittiğinde bu duyguyu yaşamak istedin çünkü. O tarihte bir imparatorluğun dokunuşları vardı, eski şifacıların anlatabilecekleri, büyük yangınlar ve bu yangınlardaki yıkımlara rağmen kendini yeniden inşa etme, bu şehirde kalma mücadelesi de vardı sonuçta, bu gerçeğe kayıtsız kalamazdın. Çarşı'daki baharatçıların giderek azalması, yerlerini konfeksiyoncuların alması seni bu tarihten enikonu uzaklaştırıyordu elbet. Kalanlarla da yaşayabileceklerini yaşamayı öğrenmiştin ama bir kere. Bu yolda da ilerleyebilirdin, tüm kayıplara rağmen ilerleyebilirdin.

Değişen sokakların fotoğrafları... Bu sözlerin duygusunu kim bilir kaç kez farklı hikâyelerin izini sürmek için dile getirmek istedin. Belki tüm büyük şehirlere, dahası şehirli olmaya yakıştırabileceğin, ama yine çocukluğunun bir yerlerinde kaldığından, coğrafyandan da koparamayacağın bir başka koku, bu duyguyu şimdi içinde yeniden uyandırıyor. Sevgini yine ne kadar zor dile getirmiştin, daha doğru bir deyişle de ne kadar anlatmıştın... Bu koku, başkalarına inat, çok sevdiğin bu koku, sana özellikle yaz akşamlarını hatırla-

tan asfalt kokusuydu. Yaz akşamları çağrışımını açıklamak kolay. Değişen, asfaltlanan yollar, o uzak günlerinde daha çok sayfiye evlerinin bulunduğu sokaklardan geçiyordu... Yeni dökülen sıcak, yumuşacık asfaltın üzerinden yürümek çocukluk oyunlarından biriydi. Senden başka hiç kimse hoşlanmazdı bu yaptığından. Yolu bozabileceğin için görevliler, ayakkabılarını siyah katranla kirleteceğin için de annen, seni her an azarlamaya hazırdı. Yine de yapabileceğini yapardın. Silindirin, yolu üzerinden geçerek düzleştirmesinden sonra oyunun biteceğini, cazibesini yitireceğini, dolayısıyla da bu büyünün bozulacağını bilirdin çünkü. Defalarca denemiştin. Tadına varılması gereken anlar o anlardı. Silindirin görüntüsünden de sesinden de çok korkardın zaten. Annen bu sevdandan vazgeçmen için, sana birkaç felaket hikâyesi anlatmayı ihmal etmemişti. Silindir çok güçlüydü, asfaltı böyle düzleştiriyorsa, kim bilir küçük çocukları ne hale getirebilirdi. Hatta bir yerde böyle bir kazanın olduğunu duymuştu da... İnanmış mıydın? Pek inanmamıştın galiba. Ama yine de temkini elden bırakmamıştın. Yürüme mesafen silindirin mesafesiyle çok yakından ilintiliydi. Aradan uzun yıllar geçtikten sonra, birçok çizgi filmde bu görüntünün nasıl bir mizah unsuru haline getirildiğini de gördün. O filmlerin kahramanları böyle bir kazanın sonucunda dümdüz oluyor, yolla nerdeyse birleşiyor, sonra da eski haline geliyordu. Gülmeden edemezdin. Ama o küçük çocuğa birkaç anlığına sarılmak da istemiştin o anda... Oyun artık çok uzaklarda kalmıştı... Koku senin yaz aylarının kokusuydu. Dile getiremediğin sevgini ancak böyle yaşayabilmiştin. Tuhaf bir çocuktun. Örneğin sen bahçedeki foseptiğe belediye işçilerinin arada sırada gelerek sıktıkları ilacın kokusunu da severdin. Tıpkı benzin kokusunu sevdiğin gibi... Hepsinin kendine göre bir açıklaması vardı mutlaka. Belediye işçilerinin sırtlarında taşıdıkları bidona bağlı hortumun ucunda bulunan tabancayı an-

dırır aletle ilacı sıkmalarından yine küçük, çok kısa süren bir oyun çıkarmış olabilirdin. Benzincilerdeki koku sana arabanızla, kendi arabanızla bir yerden bir yere gitmenin sevincini hatırlatıyor olabilirdi. Başka ihtimaller de vardı belki. Şu anda hatırlayamadığın, hatırlamak istemeyebileceğin başka ihtimaller... Belki de bu kokuları senden başka daha birçok çocuk sevdi. Onlarla bu sessiz sedasız oyunların esnasında karşılaşmadığın için kendini bu kadar yalnız hissettiğini de aklının bir köşesinde bulundurmaya ne dersin? Ama tüm bunların yanında, bazı bahçelerden gelen anız kokusunu daha çok çocuk sevdi galiba. Yakılan anız kokusu... Bu koku da bizim en ilkel, çok uzaklarda bıraktığımız taraflarımıza mı sesleniyordu yoksa? O da sana yine yaz akşamlarından kaldı ve her seferinde geç vakitlere kadar uzayan bir sokak oyununu hatırlattı.

Tüm bu hatırladıklarının yanı sıra, yine şehrine aitmiş gibi gördüğün, yaşadığın apartmanda her an karşına çıkabilecek bir koku daha vardı. Sokak kapısından içeri girer girmez burnuna çarpabilirdi. Bu kokuyu sevememiştin işte, hele hele çağrıştırdıkları, ailenin etkisiyle kapıldığın duygular nedeniyle hiç sevememiştin. Daha çok kapıcı dairesinden gelirdi. Resmi yeniden görebiliyor musun? Kuyruk yağı kokusu... Anneannenle dedenin, bu kokuyu duyunca, yüzlerini ekşiterek, "Köylüler yine yemek pişiriyor" deyişlerinde bir şehir tarihi dile geliyordu elbet. Gerçeğin çok geç farkına vardın. Ne yapabilirdin? Sen de bu tarihin bir parçasıydın sonuçta. Yaşayarak öğrendiğin bir tarihin... "Köylülerin, yaşamayı bilmeyenlerin", şehri her geçen gün biraz daha çok bozacağına, bayağılaştıracağına dair kaygı sadece onlara ait değildi. Mesele çok karmaşık bir meseleydi. Yaşananlara yine durulması tercih edilen yerden bakmak mümkündü. Farklı yerler farklı gerçekleri gösterebilirdi elbet. Her zamanki gibi. Her kurulmaya çalışılan ülkedeki ve hayattaki gibi... Seninse o

günlerde durabileceğin tek bir yer vardı. Etrafının, insanlarının ve sana tüm doğallığıyla, kendiliğindenliğiyle aktarılan, aktarılmaya çalışılan mirasın gösterdiği yer... Kuyruk yağı kokusu çok güçlü bir simgeydi bu anlamda. Şehrin değişiyordu. Çocuk gözlerinle, derinliklerini yeterince göremeyeceğin bir sarsıntıyla değişiyordu üstelik. Sokaklar, evler el değiştiriyordu. Yeni mahalleler kuruluyordu. Gidenler, gitmek zorunda kalanlar gidiyor, gelmek zorunda kalanlar geliyordu ve sen bir mirasın insanı kimliğiyle bu gelenleri yıllar boyunca kendine uzak görmek, dahası küçümsemek zorundaydın. Başka bir seçeneğin yoktu, başka bir duyguya ait olamazdın. Bir doğruluk payı da yok muydu bu hissettiklerinde? En önemlisi hâlâ yok mu? Elbette var, neyi ne kadar görmeye çalışırsan var, itiraf et. Kendilerini artık bu şehrin yerlisi olarak hisseden, hissetmeye de fazlasıyla hakkı olan anneannenle dedenin kaygılarını anlamaman, çok derinlerinde hissetmemen mümkün değil. Hele hele şehrinin çirkinleşerek büyüdüğünü, yaşlandığını aklına getirdikçe... Gidenlerin bıraktığı eksikliklerin yasını hep tutmak zorunda kalacağını hatırlayınca, hatırlamak zorunda kalacağını kendine söyledikçe... Bu çirkin mimariyi başka türlü nasıl açıklayabilirsin? Coğrafyanın denize bakan birçok tepesinin bu şehir için en küçük bir sevgi bile taşımayanlarca nasıl talan edildiğini, yüzyıllarca, özenle korunan bir uygarlığın bu talanla nasıl derin, çok derin bir yara aldığını, sadece küçük ailenin değil, bu uygarlığın izleriyle yaşamış, hayata bakmayı öğrenmiş büyük ailenin insanlarının da bir başka tehdit, hayatlarına saldırı olarak gördüğü köylülüğün şehri nasıl teslim aldığını... Eline sınırsız bir yetki geçmesi halinde bu büyük mahva sebep olan binaları, mahalleleri hiç tereddüt etmeden yıktıracağını artık her yerde söylemek istemiyor musun? Gidenlerin bir tarihi de beraberlerinde götürdükleri, şehrini yaralı bıraktıklarını, bir biçimde yeknesaklaştırdığı, hatta ıssızlaş-

tırdığı duygusu senin de duygun değil mi? Gelenlerin, yıllarca, hatta kuşaklarca yaşadıkları halde, kendilerini hâlâ bu şehre tam anlamıyla ait hissedememeleri karşısında isyan etmek, sesini yükseltmek gelmiyor mu içinden? "İstanbul'da yaşamakla İstanbul'u yaşamak arasında bir fark vardır, bu farkın farkında değilseniz İstanbullu olamazsınız" sözleri senin sözlerin değil mi? "Varsın birileri benim bu dediklerimden bir ayrımcılık çıkarsın, hiç önemli değil. Ben de hem şehri, nimetlerinden sonuna kadar yararlanıp, kendilerinden kabul edemeyenlerin, tarihiyle hissetmek için en küçük bir çabayı göstermeyenlerin de bana yönelik bir ayrımcılığın içine bilerek ya da bilmeyerek düştüklerini hissediyorum" diyen de sen değil misin? Hepimize dayatılan düzen karşısında isyan sesini yükseltmek başka bir mesele elbet. Eğer isyan böyle bir kaynaktan beslenen bir isyansa tek bir laf edemezsin. Çünkü sen de, kendini ve ülkeni biraz tanıdığın günlerden başlayarak, bu isyana hep çok yakın bir yerde durdun. Sesini yükseltebildiğince yükselttin. Yükseltmeye de devam edeceksin, biliyorsun. Başka çaren yok. Aksi halde yaşadığına, hayatının hakkını verdiğine inanamazsın. Ama bahsi geçen şehrin, seni büyüten şehrin olunca, duyguların bir sınırın ötesine geçmeni engelliyor işte. Yaşananları anlama, başka gözlerle de görme çabasında büyük mesafeler kaydettiğini bildiğin halde... Neden miydi bu çaba? Biraz düşün. Sorunun cevabını vermek çok kolay aslında. Ayrımcılıkların birçok şeklinden çok çekmiş bir insan kimliğiyle sana her an yönelebilecek, en önemlisi bir yerden sonra bizzat kendine yöneltebileceğin bir ayrımcılık ithamını uzun süre taşıyamazdın. Yaşadıklarının, yol aldığın tarih senden daha çok sormayı bekliyordu. Anlayabileceklerini anlamayı, hissedebileceklerini hissetmeyi... Sorularının cevabını bulabilmek için apartmanın biraz dışına çıkman gerekiyordu. Sokak anlatıyordu nasılsa, yeni kurulan sahneler anlatıyordu. Sana yal-

nızca hatırlamak kalıyordu, yine hatırlamaya çalışmak. En doğru tarihin, verebileceğin en sahici cevaplar yaşadıklarındaydı çünkü özellikle, inanıyordun. Başlara, en başlara yeniden dönmeye ne dersin? Bazı gerçeklerini, duygularını, kendini tekrar etme pahasına bir daha hatırlamak zorunda kalabilirsin, farkındasın. Ama yüzleşmek, bu hikâyede de yerini bulmak ve yolunu çizmek için başka türlüsünü yapman mümkün değil. Kaçış yok. Duygularını istediğince dile getirmek için başka çaren yok. 1960'lı yıllarda sen de kendini göze aldığı, karşı karşıya kaldığını hissettiği yasaklarla tanımaya, hissetmeye çalışan küçük bir çocuktun. Yasakların birçok yüzü ve çehresi vardı. Büyürken sakınımlı olmayı da öğreniyordun. İstesen de istemesen de... Sakınmaların duyurdukları çok acı verse de... Yaşadıklarının sana şehrinin tarihini de öğrettiğini, tüm doğallığıyla anlattığını nerden bilecektin. Yaşanabilen yaşanıyordu işte. Yaşanamayansa... Yaşanamayanlar ve anlatılmayanlarsa çok uzun bir hikâyenin sözlerini ve görüntülerini gizliyordu... O yıllarda, özellikle anneannenin ve dedenin gözünde lahmacun yemek ayıptı örneğin. Şimdi bu resmi gülümseyerek hatırlıyorsun. Lahmacun sağlıksızdı, hangi etle, nasıl ve ne gibi koşullarda yapıldığı belli değildi. Bir gerçek payı vardı hiç kuşku yok ki bu kaygıda. Hele hele Eminönü Meydanı'nda arada sırada hâlâ görebildiğin o beyaza boyanmış tahta kutudakiler akla getirildiğinde... Sana yasaklarla savaşın yüzünden çok cazip gelen ve gizliden gizliye yediğin bu lahmacunun aslında ne kadar lezzetsiz olduğunu, zamanla başka lahmacun lezzetlerini tanıdıktan sonra öğrendin. O günlerde çok yeniydi ama bazı görüntüler. İnsana lahmacun yiyerek bir yasağı delme duygusunu yaşatabilecek kadar yeni. Yiyecek, sağlıksızlığı bir yana, çok daha önemlisi, bir "amele yiyeceği"ydi ya aynı zamanda, tercih edilen hayatlara o kadar uzak ve yabancıydı ki... Resim böyle bir resimdi, resmin duygusu böyle bir duy-

gu. Sana birçok yüzüyle yabancı görünen sokağın ve tüm çağrıştırdıklarının çağrısıydı da seni çeken. Her geçen gün biraz daha iyi tanıdığın lahmacunu bir simge gibi görme, hayatında tutma saplantısından belki de bu nedenle hiç kurtulamadın. Simge bir başka göçü anlatıyordu. Bir başka göçün sonuçlarını, hikâyesini ve bu göç karşısındaki yerlilerin, daha doğru bir deyişle de kendilerini artık yerli olarak görebilenlerin duruşunu, yeni göçmenlere bakışlarını... İstanbul'da belki de hiçbir İstanbullunun istemediği, kolay kolay kabullenemeyeceği bir hikâye yazılıyordu. Göçmenliğin ruh halini, bir türlü kurtulamadıkları halini, dolayısıyla da beraberinde getirdiği yabancılığı hep yaşayan anneannenle dedenin, bu yeni göçmenler karşısında kendilerini artık bu şehrin yerlisi gibi hissetmeleri mümkün müydü? Bu olasılığa inanmak istiyorsun. Tavrın açıklanabilecek, bağlanılabilecek bir tarafı vardı. Şehir yeni göçmenlerin varlığıyla, onların gözündeki batılılığını, yalanlar ve yanılsamalarla beslenmiş, aslında çok kendine kapanmış batılığını yitiriyordu. Resim bu tarihten gelen insanların gözünde, kabullenilmesi çok güç bir renkle, çok ağır bir renkle değişime uğruyordu. Bu resmi de bu ağırlığı da taşımak zordu, çok zordu. Aslına bakılırsa, hangi kültür penceresinden dışarıya, sokağa bakarsa baksın, her gerçek İstanbullunun, ya da kendini gerçek İstanbullu gibi hissedenin kaygısıydı onların da hissettiği. Başka İstanbul yok... Yeni gelenlerin, daha doğru bir deyişle de gelmek zorunda kalanların en çok duyacağı sözlerden biriydi bu. Şehir bir daha yeni göçlerle kabuk değiştiriyordu, kendini yazıyordu. Hem de ne kabuk değiştirme, ne yazma. Çocukluk ülkenin, Şişli'nin çok yakınlarında yeni ülkeler kuruluyordu. Çağlayan, Okmeydanı, Gültepe gibi semtler çok yakınlarınıza gelmiş yeni yabancı topraklardı. O toprakların insanları başka yabancılardı artık. Anneannenle deden gibi insanlar en nihayet kendi yabancılarını doğurmuşlardı. Bu yabancıla-

rın varlığı bir başka tehditti. İstanbul'u ülkesi, varlık nedeni olarak görenlerin arasındaydılar artık. Onca yılın ardından başka türlüsünü düşünmek mümkün değildi zaten. Dalga giderek büyüyordu, büyüyecekti. Ve bu dalga istense de istenmese de bir başka şehri hazırlayacaktı. Şarkılarıyla, yemekleriyle, hatta dilleriyle... Hüznün coğrafyası yeni soluklarla başka sokaklara da açılacaktı artık. Yeni hayatların yankıları, sesleri, anlatmak ve duyurmak istedikleriyle... O sesleri sen de duyacaktın. Kimilerine yabancı kalacaktın belki, kimilerine uzak, kimilerineyse, işin içine birçok hikâye olasılığı girdiği için çok yakın... Bu kederde büyük şehrin kendilerini yeni coğrafyalarında varetmeye çalışanları nasıl ezdiği de vardı, böyle eziklikte aşkların nasıl yaşanamadığı da... Yoksul genç, aşklarının yerine parayı, şehrin ışıltısını tercih eden sevgilisinin ardından, aslında birçok coğrafyanın insanına yakışabilecek bir ağıt yakıyordu. Söylenenlerin o coğrafyalarda anlatılanlardan farkı, hikâyeye bu sefer, kaderin kendilerini attığı bu şehrin lanetindeydi artık. İsyan gücünü kederden alıyor, kederle beslenip, kederle örtülüyordu. Bu duygu iklimiyle büyüyenlerin çok aşina olduğu bir gelenekti bu aslında. İstanbullu acıya dayanmayı, hayatla savaşmayı biraz da böyle öğrenmişti. Yoksulluk bir hakikat olmaya devam ettikçe... Şarkılar bu sefer biraz daha sertti sadece. Biraz daha sert ve isyankâr. Nasıl öyle olmasındı? Gelinen coğrafya sertti, getiren koşullar sert. Yaşanan sokaklardaki rüzgârlar sert. Şarkıları yaşayanların hayatında uzun yol şoförlüğü vardı, kötü oteller, paranın ve parıltısının insanları her geçen gün biraz daha çok esir alan cazibesi vardı. İstanbul, sadece evleri ve sokaklarıyla değil, insanlarıyla da çok kirlenmişti artık. O sokaklarda yaşayınca, yaşamak zorunda kalınca bu şehri nasıl sevebilirdi insan? O gencin şarkısı böyle bir hayatın görüntüleriyle çıkıyordu karşımıza... Hayatın doğurduğu tüm bayağılıklarla... Resmi gözlerimizde daha da

rahatsız edici kılmak için... Bundan sonrası ya tüm yaşananlara küsmek, kendini içinden çıkılamayacakmış gibi görünen bir çaresizliğin içine gömülmüş hissetmekti, ya intikam, intikamın her türlüsü, ya da bu sistemde kendini sistemin istediği gibi var etmekti. Pavyonların, herkesin gidemeyeceği pahalı, çok pahalı gazinoların, filmlerin en vazgeçilemez mekânları arasına girmesi de şaşırtıcı değildi bu hal karşısında. Yoksul genç gün gelir çok zengin olur ve kendisini o parıltı için terk eden sevgilisinin şarkı söylediği gazinoya gelir... İkisi de sistemin içindedir artık, birçok insanın hayal ettiği yerdedir. Ama hayal de bu kadardır, buraya kadardır. Sonrası? Sonrası İstanbul'un bu yeni resminin ayrıntılarındaydı. Belki yeterince görülmeyen, görülmediği için de itilen, ama aslında çok büyük bir önem taşıyan ayrıntılarında... Çiğ köfte ile viski mi dediniz? Bu soruyu da çok duydun değil mi? Resim karşısında ilkin neler hissettin? Zevksizlik? Bayağılık? İlkellik? Bu olasılıkların tümü aklına geldi değil mi? Viski ile birlikte çikolata, meyve ya da soyulmuş fıstık yemek varken... Geldiğin ve bulunduğun yer sana ilk karşılaşmalarda başka bir duygu yaşatamazdı. Bu resim de şehrine bir başka saldırı gibi görünüyordu. Viskinin ne kadar buralı olduğu ayrı bir meseleydi tabii. Asıl saldırının ne zaman, nereden, nasıl geldiği de... Yaşananların üzücü tarafında bu sorunun söyletebileceklerine de kulak vermek gerekiyordu kuşkusuz. Burası İstanbul deyip geçebilirdiniz de ama... Burası İstanbul... Bir yüzünüz başka coğrafyalara bakabilirdi. Sorunun bu durumda bir önemi yoktu. Ancak karşındaki resme yaklaştığınızda bu resmin de bir İstanbul resmi, hem de artık çok buralı bir resim olduğunu söylemen mümkün değil miydi? Soruyu sorduğun an, bir gerçeği daha gördüğün andı. "Viski ile çiğ köfte... Neden olmasın?" dediğin an... Bu birliktelik sana da keyif verdiğinden değil. İkisinin de hayatında vazgeçilemeyecek bir yeri yok zaten. Sen sadece böyle bir be-

raberliği seçen insanı, tabii ki gerçeklerinden ve hayatın öğrettiklerinden yola çıkarak, bir nebze görmeye çalışmıştın. Gördüklerin sana bir gerçeği anlatıyordu. Viski çok büyük bir olasılıkla başarıyı, zenginliği, bir başka deyişle de büyük şehirde, İstanbul'da tutunabilmiş olmayı temsil ediyordu o insan için. Tıpkı kırmızı Marlboro sigarası gibi... Hakikatler birileri için asıl temsil ettiklerini temsil etmemenin yolunu açabilirdi. Çünkü hayaller vardı, hayaller üzerine kurulan hayatlar. Viskinin kökeni, ülkesinde kimler tarafından nasıl, hangi duygularla içildiği önemli değildi, hiçbir anlam taşımıyordu bu hikâyede. İçki kendi yolculuğunu yapmış, hikâyenin kahramanının yaşadığı duygu ikliminde yeni, bambaşka bir kimlik kazanmıştı. Çiğ köfte neydi peki? Onun da kopulamayan, kopulmak istenmeyen toprakları temsil ettiğini söyleyemez miydin? Hani burası İstanbul'du? Ne çıkıyordu öyleyse karşına? Resim bu durumda ne anlatıyordu? Bir yanda büyük şehirde tutunabildiğini müzikli bir lokantada viski şişesi açtırarak gösterme ihtiyacı duyan, bir başka yanda da kopmak istemediği topraklarının lezzetini yaşatmaya çalışan bir insanı değil mi? Belki de burada bir başka gizli isyan vardı. Sizin oyununuzu oynamak istemiyorum... Görüntüyü hâlâ çirkin buluyorsun, dahası şehrine bir saldırı olarak görüyorsun belki. Ama öte yandan, her isyanı sevdiğin gibi, bu isyanı da sevmeden edemiyorsun. Yıllar önceki olaylı bir 1 Mayıs gösterisindeki fotoğraf karşısında da aynı karmaşık duyguya kapılmıştın. Fotoğraf gözlerinin önünden hiç gitmedi. Genç bir kız, büyük bir öfkeyle Kadıköy Meydanı'ndaki çiçekleri elindeki sopayla tahrip etmeye çalışıyordu... Burada da şehrine bir saldırı vardı. Bu saldırıyı da sana yapılmış bir saldırı olarak görmüştün. O genç kızın kendisini nasıl bir saldırı karşısında hissettiği sorusunu sormadan da edememiştin ama kendine... Öfkenin tarihi senin hiçbir zaman gözardı edemeyeceğin bir tarihti sonuçta. İsyanın hiçbir yüzüne ka-

yıtsız kalamazdın... Bunlar da senin bu fotoğraflardan çıkarabildiklerindi. Görüntüler bu albümün fotoğraflarına daha yakından bakıldığında iyiden iyiye sertleşiyordu üstelik. Müslüm Baba'nın konserlerinde birkaç genç insan bedenini jiletle keserek kanatıyordu... Gelenek eski bir gelenekti, yine bu coğrafyaya aitti, hem de çok ait. Birçok Rebetiko fotoğrafında da görülebilecek kadar buralı... Gördüklerini ilk karşılaşmada çok yadırgamış, dahası irkiltici ve itici bulmuştun yine de. Ancak zamanın akışında bir başka soru seni yine başka bir yere getirdi. Ya bu yapılan da bir başka isyanın, hem de çok derin bir çaresizlikten kaynaklanan bir başka isyanın dışavurumuysa? Dahası, ya bu eylem de kendini var etmeye çalışmanın yolunda birkaç küçük adım atmayı denemekse? Onlar bu şehri böyle istememişlerdi, böyle bir hayat içindeyse hiç istememişlerdi kuşkusuz. Onlar kim miydi? Biz kim miydik? Bundan sonra bu soruların cevaplarını bulmak da sana kalacaktı... Bak o apartmandaki kuyruk yağı kokusunun ağırlığı, hatırlattıkları derken, nerden nereye geldin, kimlerden hangi duygularla geçmek zorunda kaldın. Ama bu hikâyeyi de hatırlamak zorundaydın, tüm karmaşık duygularınla yeniden yaşamak, gözlerinin önünden geçirmek... Aksi halde bu şehirdeki duygu yolculuğunda, kendin için atmayı denediğin birkaç adımın sende bıraktıklarını anlatamamanın duyurduğu eksikliği yaşamak zorunda kalacaktın. Bu gördüklerin de şehrinin seni sana gösteren fotoğrafları arasındaydı sonuçta. En önemlisi bu fotoğraflar da bir hüznü barındırıyordu. Hüznün tarihindeki yolculuğun da bu fotoğraflarsız eksik kalırdı o adımları atmasaydın. Göçün tarihi, kuyruk yağı kokusunu yaşadığın apartmana kadar getiren göçün tarihi o kadar uzun ve acılı bir tarihti ki... Koku şehrinin başka taraflarında, sokaklarında yaşayanlar için daha tanıdık ve hayatın içinde bir koku muydu? Bilmiyorsun, bir olasılığa açık kapı bırakabileceğini hissediyorsun ama, yine

de tam bilemiyorsun. Şehrinin uzak kaldığın, dahası başkalaştırdığın birçok yüzünü bilemediğin gibi... Şimdi tek söyleyebileceğin kokunun yaşadığın apartmanda sana çok itici geldiğiydi. O koku asla içine giremeyeceğin bir dünyadan geliyordu. Sende bu kadar kalmasının nedenini bu uzaklığın hissettirdiklerinde bulman mümkün. Yıllar, çok uzun yıllar sonra, başka, hem de senin için çok büyük bir değer taşıyan coğrafyalara gittiğinde, kuyruk yağıyla kızaran ciğerin de, birçok kebabın da ne kadar lezzetli olduğunu gördün. İlk karşılaşmanda buruk bir gülümseme vardı. Bir daha yanılmaktan gelen bir gülümsemeydi bu. Gördüklerinin duyurdukları seni başka gerçeklerle de karşı karşıya getiriyor, yeni bir soruyu sormaya çağırıyordu ama aynı zamanda. Her lezzet kendi yerinde mi gerçek kimliğini buluyordu yoksa? Cevabı kolay, basit bir soruydu bu görünürde. Gelgelim, uyandırabileceği çağrışımları, taşıyabileceği gizli anlamları aklına getirdiğinde irkildin. Daha ileri gidemeyeceğini anlayıp geldiğin yerde durmaktan başka bir çaren kalmadığını anlamıştın. Bir başka hüzünle karşı karşıyaydın. Kimi coğrafyalar ne kadar da acımasızdı aslında. Herkes birbirini ne kadar da ötekileştirebiliyordu. Aldığın dersi unutmayacaktın. Bu şehirde yaşamamın kaderinde birçok insanın kendini her an bir yabancılığın içinde bulabileceğini daha iyi öğrenmiştin... O çocuk değildin, olamazdın artık...

Şimdi bu duyduklarını, şehrin kurulan yeni mahalleleri, içiçeliği, birlikte yaşamayı daha çok hissettiren apartmanlarıyla çocukluk dünyanı sana yeniden bir masalmış gibi geri getiriyor. Yaşadıklarının tümü gerçekti oysa. O günlerde çok uzaklarda, hatta biraz dışarıda kalan mahallelerin şimdi nerdeyse şehrin göbeğinde bulunmaları, hayatın çok hızlandığı, bir iki saatte gidilebilecek yerlere dakikalar içinde gidilebilmesi bile gerçek, lahmacunun, mutlaka kuyruk yağıyla pişmesi gereken kebapların İstanbul'un vazgeçilmezleri ara-

sına girdiği de... Hikâyenin sahiciliğine inanmaman için hiçbir neden yok. Seni şehrine, hatırladıkça daha çok bağlayan bir başka kokuyu özlememen için de... Bunun için de dedenin o üç katlı bahçeli evine bir daha dönmelisin. Özellikle lodosun estiği ikindi vakitlerini, ilkyaz akşamlarını hatırla. Bomonti'deki çikolata fabrikasından gelen koku bu. Nerdeyse sarhoş edici... Çikolata kokan bir sokak... O anları unutman mümkün değil. Kaç sokak şehrin tarihine böyle yazıldı? Sana yazıldı en azından. Hem de tüm derinlikleriyle... Birkaç yıl önce bir otoyoldan arabanla hızla giderken, böyle bir koku geldi burnuna. Bir başka çikolata fabrikasının önünden geçiyordun. Çevrede yaşayanların bu kokuyu duyabildiğini söyledin kendine. Aradaki fark fabrikanın şehrin çok uzağında, hatta galiba başka sınırların içinde kalmasındaydı. Şehrinin sokaklarından bir koku daha sürgün edilmişti. Bomonti'de günün birinde dedenle görmeye gittiğin Royal Çikolata Fabrikası'nın ustası Mösyö Yorgo da, sokağındakinden çok farklı rüzgârların estiği o günlerde kim bilir nerelere gitti. O göç de başka bir göçtü. Tersine, çok tersine bir göç... Yine şehrine bir saldırı gibi görmek zorunda kaldığın, yine çok içini acıtan bir göç... Sana İstanbul'u bir daha anlatan, hissettiren bir göç... Geriye büyük kazanlarda pişen, henüz daha sıvı halinde bulunan çikolatanın görüntüsü kaldı. Bu görüntü de, bu koku da çok güçlüydü. Zamanın silemeyeceği, günün birinde bir hikâyede bir şekilde yerini almak isteyecek, kendini hep hatırlatabilecek kadar güçlü...

Tüm bunlar şehrinin sana ait kokuları arasındaydı. Coğrafyaların kokularıyla da yaşanırlık kazandığını söyleyenler aldanmıyordu. Zaman bu yolda seni daha kimler ve nelerle karşılaştıracak? Sorunun cevabını ancak yaşayarak verebileceksin, biliyorsun. Ancak yaşayarak, görmeyi ve anlamayı göze alabildiğin sürece... Hafif bir ürperti geçti o anda içinden. Ayaz yavaş yavaş iniyor, Haydarpaşa Garı, ışıkları ve

denize yansıyan görüntüsüyle geceye çok farklı bir fotoğraf veriyordu. iskelenin çaprazındaki banklardan birine oturmuştun. Buraya nasıl gelmiştin? Ne kadar zaman geçmişti aradan? Saate baktın. Dokuza geliyordu. Burada en azından bir saatini geçirmiş olmalıydın. İskeleye gelmiş, telaşlı kalabalığın içindeki yolculara, şehrinin yolcularına, otobüslere bakmıştın. Sonrası kayıp. Bir el seni alıp uzun, çok uzun bir yolculuğa çıkarmıştı sonra. Bu yolculuğu beklemiş, tanıyabildiğin ya da tanıyabildiğini sandığın herkes için istemiş, ama hep ertelemiştin. Duygularının seni götürebileceği ne çok yer varmış. Ne kadar derin, seni sana gösterecek bir tarih... Bu kadar kısa bir süreye böyle uzun bir zaman nasıl sığmıştı? "Böyle yolculuklar yalnızca filmlerde ya da romanlarda yapılır" dedin kendine. Gülümsedin. Bu da bir başka mirastı işte. "Yazı"nın yolculuğuna, birçok etkinin yanı sıra, "geçmiş zamanın izi"ni sürmeye çalışan o yolcunun sana öğrettiklerinin etkisiyle de çıkmamış mıydın?

Hatırladıklarının seni üniversite yıllarına da götürmesi kaçınılmazdı artık. Edebiyat Fakültesi'nin bir kışlayı andıran soğuk ve çirkin koridorları... Hocaların... Haldun Taner, Adnan Benk, Berke Vardar, Nesterin Dirvana, Süheyla Bayrav... Onlar da başka bir dünyaya göçmüşlerdi artık. Tahsin Yücel ve başka bir koridordan tanıdığın Cevat Çapan'laysa hayatın akışında zaman zaman karşılaşıyor, eski fotoğraflarınıza değişen yüzlerinizle bakmaya çalışıyordunuz. Değişen yüzlerinizle... Belki de hiçbir değişiklik yoktu aslında. Belki değiştiği sanılanlar da birer yanılsamadan ibaretti. İnsanı haritada bir yerde yaşatan, kendine özgü bir yolcu yapan temel izler nasıl kolayca silinebilirdi ki... Arkadaşlarını da hatırlayabilirdin. Tabii en çok da yıllardır görüşmediğin, ancak günün birinde yeniden buluştuğunuzda, araya uzun bir süre girmemişçesine, dostluğunuza bıraktığınız yerden devam edeceğini bildiğin Emre'yi... Bir daha... Bu ayrılıkta ne ya-

şanmışsa yaşansın, kim, nasıl görülmüşse görülsün... Hangi fırtınalardan geçilmişse geçilsin. Biliyordun çünkü. O senin hayatının en değerli kazançlarından biriydi. Onu arayacaktın. Mutlaka arayacaktın artık. Yarın ya da öbür gün, belki birkaç gün sonra, ama mutlaka arayacaktın. Tam zamanıydı. Dedeni o da çok sevmişti. Anneannenle babaanneni de... Onunla yeniden hocalarınızın, sevdiğiniz yazarların, şairlerin dedikodusunu yapabilirdiniz. En çok sevdiğiniz oyunlarınızdan biriydi bu. Hem aradan yeni dedikodu malzemesi yapabileceğiniz başka yazarlar, kitaplar, olaylar da geçmişti. Kimi zamanlarda onu düşündüğün gibi, o da seni düşünmüştü, emindin. Ona görmediği kadınlarından da söz edebilirdin üstelik. Hepsi sizi aynı kapıya çıkaracaktı mutlaka. Ama sen yine de söz edebilirdin, anlatabilirdin. İlişkilerin daha çok yaşanmış gibi görünmesi için mutlaka en azından bir seyirciye ihtiyacı vardı ya... Ondan iyi seyirci mi bulacaktın? Öyleyse? O yakıcı soruların tam da o anda seni bir daha yoklamaya başladı. Yakalanmıştın. Sorduklarının duygusundan kaçamazdın artık. Dostluklar, tüm yaşananlara rağmen, neden yolun bir yerinde kesintiye uğruyordu? Kimi kırgınlıklar neden kaldırılamıyordu? Neden yılların akışında önemini yitiren, yitirmesi gereken yanlışlıklar yüzünden, hayatı daha anlamlı kılacak o beraberlik zamanları kaçırılıyor, ıskalanıyordu? Bu kadar çok yalnızlık varken... Bu kadar çok vefasızlık, inkâr ve saçmalık varken... Bu kadar çok değersiz insan yaşananların gündemini belirleyebiliyorken... Sırf görüntüler, içi boşaltılmış görüntüler büyük çoğunluklara yettiği için... O reklamlardaki sahte gülüşler, mutluluk sahneleri, parıltılar, teknolojinin dokunuşlarıyla dayatılan güzellikler bu çoğunlukları tutsak aldığı için... Vazgeçtin. Dayatılan hiçbir cilanın çirkinliklerin, her anlamdaki çirkinliğin duyurduğu acıyı örtemeyeceğini biliyordun nasılsa...

1970'li yılların senin için, o dönemi bedellerini de ödeyerek

yaşayan herkes için ne kadar büyük bir önem taşıdığını da getirdin o anda aklına. Verilen büyük kavgayı, bu kavga adına hayatlarını ortaya koymayı göze alanları da... Yaşananlar, nerede hangi kararlar alınırsa alınsın, kim nasıl yargılanırsa yargılansın, hayatının hiçbir döneminde zaman aşımına uğramayacaktı. O gençlerin o bombanın altında öldükleri gün uğramayacaktı, panzerlerin altında ezildikleri gün de, işkencede ölenlerin, sorguda tecavüze uğrayan bakire kızların, sürgünde yıllarca yaşamak zorunda kalanların acıları da, işkencecilerin suçları da, o günlere dönme korkusuyla hatırlamak istemeyenler, dolayısıyla da gördüklerini yazamayanlar da uğramayacaktı. Onların izlerini taşıyacaktın. Bildiğin, görebildiğin kadarıyla taşıyacaktın. Yazmak için, yazabildiğince yazmak için... Seni bekleyen bir hikâye daha vardı. Yoluna ne zaman çıkacağını henüz bilmediğin bir hikâye... Ama çıkacaktın, bu yola günün birinde mutlaka çıkacaktın, biliyordun. Özellikle de bugünleri göremeyen, o günler tarafından yutulan çocuklar için. Onları şimdi çok çirkin bir oyuna boş yere çekilmiş çocuklar olarak da görmen, verilen savaşın sahiciliğini de safiyetini de gölgelemiyor. O evler böyle bir savaş için neden terk edilmişti? O beraberlikler, evlilikler nasıl taşınabilmişti? Yaşananlardan sonra hangi hayatlar, nasıl kurulabilmişti? Kimler, kimden neden vazgeçmişti? O annelerle o babalar çocukları tarafından çekildikleri bu savaşı nasıl yaşamıştı? Cevabını bekleyen ne çok soru var değil mi? Yazacaktın evet, mutlaka yazmalıydın. Asıl tarihleri tarihçilerden çok yazarların yazdığına kendini inandırmaya çalışarak...

Ada kumsalında bir ev

İskeleye yeniden baktın. Bir vapur karşı yakadan yolcularını getiriyordu... Yolcular yavaş yavaş azalmaya yüz tutardı bu saatlerde. Sonraları daha da seyrekleşirdi. En sona da yine yalnızlar kalırdı. Ya da hayatın daha zor bir tarafındakiler... Geç vakitlere kadar çalışmak zorunda kalanlar, başka odalarda başka hayatları arayanlar, hayatı ancak bir içki kadehinin ardından bakarak taşıyabileceğine inananlar... Senin hikâyendekiler böyleydi en azından. Ya Ada vapurlarının son yolcuları? Özellikle de yazlıkçıların şehirdeki evlerine döndükleri kış aylarında? Yine gülümsedin. Sana bu dünyadan birçok resim getiren, dahası bu soruları sordurtan Sait Faik'i hatırladın bu sefer de, değil mi? Hatırlamaman mümkün değildi buralara da geldiğinde. Sorularının cevaplarını bu resimlerin hikâyelerinde bulabileceğini biliyordun. Onsuz bir İstanbul'u düşünemezdin artık. Ardında taşımaktan başka türlüsünü yapamayacağın bir miras bırakmıştı. Bu mirasta gecenin bir vaktinde yollara düşmenin, hiç bilmediğin mahallelere, sesler artık seni nereye atarsa gitmenin, kendini, sarhoşlarla, sokaklarda kalanlarla, evlerine dönmekte ayak direyenlerle varetmenin hikâyesi de hayat buluyordu, balıkların gizli yolculukları, örneğin yemeye nedense bir türlü fırsat bulamadığın, sadece sularında hâlâ yaşadığını bildiğin dülger balığının, bir livarın önünde avını bekleyen kedinin, zamanın yıpratıcılığına dayanmaya çalışan, yıkıldı yıkıla-

cakmış gibi görünen yokuşlu, taşlı bir yoldaki eski bir ahşap evin önüne sığınmış sokak köpeğinin, yıllanmış bir çınara tutunmaya çalışan derme çatma kahvenin, kıyılardaki kimi evlerin gizli odalarına zaman zaman ışık tutarak gecelerini daha taşınabilir kılmaya çalışan vapur projektörcüsünün, o adalardan birinin yollarında dünyasını kurmuş, çok uzak bir geçmişe göz kırparcasına, bir başka şehir sürgününde serpilmiş Rum kızının anlatacakları da, hikâyelerini bazen hiç bitmeyecekmiş gibi görünen bir alkol sarhoşluğunda, bazen bir muhallebicin kahvaltı kokusunda, bazen de kurşun kaleminin ucunda arayan, kimilerine bir serseri, aslında ne yaptığını herkese söyleyemediği için de kimilerine sadece balıkçı haliyle görünen bir yalnız da... Bu mirası nasıl unutabilirdin? Unutmak şehrine ve Burgaz adasına ihanet etmek olmaz mıydı? Bu ada hiçbir zaman onunki gibi hayatında yer almadıysa da... Haritada bir nokta... Ne dokunaklı, insanın içine işleyen bir hikâyeydi. Bu sözlerden ne çok hikâyeye ve hayata gidebilirdi insan... Ne çok farklı adaya... Kalpazanka'yı geçebilirdik. Halihazırda Mösyö Danon'a veya ailesine ait olup olmadığını bilmediğin, biraz uzaktan ve tepelerin birinden bakıldığında adına yakışır şekliyle karşına çıkan Kaşık'ı, hayatında bir kez gittiğin restoranından baktığın manzarasına vurulduğun Sedef'i, kimilerinin Tavşan kimilerinin de Balıkçı adıyla bildiği ya da bilmeyi tercih ettiği Neandros'u, sana hep tarihinin en kara lekelerinden birini hatırlatan Yassıada'yı ve vakti zamanında şehrinin sokak köpeklerinin götürülüp bırakıldığı, böylelikle de bir başka vahşete ev sahipliği yapmış Hayırsız ya da Sivriada'yı da, haritandaki bu küçük parçaların neden hâlâ şehrine yeterince katılamadığını, başka türlüsünü yapamayacağımız için, şöyle bir sorarak geçelim. Sait Usta'nın bu sözleri dünyanın bütün adaları için söylenmiş olabilirdi kuşkusuz. Sonuçta herkesin kendine göre bir adası vardı. Senin görünürde en çok bildiğin, tanıdığın,

hayatında silinemeyecek izler bırakmış adan, onun adası değil, şehrinin insanlarınca, özellikle yazlıkçılarınca sadece Ada olarak bilinen, sende daha çok hüzünlü, kolay kolay geri dönmek istemeyeceğin resimler, hatıralar, duygular bırakmış Büyükada'ydı... Çocukluğunun Halki'si Heybeli'nin içine pek fazla giremedin. Edebiyatının en özgün seslerinden biri olarak gördüğün Hüseyin Rahmi'nin orada yaşadığını, sadece yazılarıyla değil, işlediği dantellerle de izlerini bıraktığını ve sonsuz uykusuna yattığını bilmene rağmen... Sanatoryumunun sende uyandırdıklarına, hikâye olasılıklarına, birbirinden çok farklı şarkılar adına, Yesari Asım Ersoy ile Halki Palas'ın hatırlattıklarına rağmen... Çam Limanı'nı çok özel bir buluşmanın ve yürüyüşün içinde kalan yankıları için hiçbir zaman unutamayacağını bilsen de... Sonrası şehrinin tarihiyle ilgili ince ama galiba önemli bir ayrıntı... Yahudi ailelerin en az itibar ettikleri adaydı bu. Gerekçesiyse oradaki Bahriye Mektebi'nden yakışıklı bir denizciye kızlarını kaptırma endişesi... Ne kadar doğrudur bilinmez. Burada da sana bu sırrı veren babaannenin yalancısısın. Hiç kuşku yok ki komşularının, okul arkadaşlarının etkisiyle sende daha çok bir Ermeni adası olarak kalmış Kınalı da senin uzak adalarındandı... Tuhaf bir tesadüfle, mesafeler dikkate alındığında, şehre en yakın adan olduğu halde.. Bir tragedyadan fırlamış gibi görünen Romanos Diogenes'in oradaki tepelerden birine gömülü olduğunu bilmek sana hep çok anlamlı geldiyse de... Hayatında bilinemeyecek izler bırakan, seni her yaz bir türlü gidemediğin yazlıklarına davet eden ve artık göremeyeceğini bildiğin kuyumcu Vahak Usta'yla oğlu Matheos'a duyduğun özlemin o komşuluk günlerinizi her hatırlayışında büyüse, sana hep bir acı ve pişmanlık olarak dönse de... Olmayınca olmuyor, kaçırılan kaçırılıyor işte... Bu yaşadıkların, gördüklerin, başkalarından duydukların, okuyarak, bazen bir masalmışçasına dinlediklerin senin ada duygunu inşa

edecekti. Tarihin akışında, bu küçük coğrafyayı tanımış herkes, kendini bir adaya biraz daha yakın hissetmişti sonuçta. Senin adan Büyükada'ydı... Ancak sana tarihi adına tüm hatırlattıklarına, aralarında Bilge Karasu'nun *Uzun Sürmüş Bir Yaz*'ındaki putkırıcılık zamanını başka bir çile zamanına çevirmeye çalışan Andronikos'unkiyle Selim İleri'nin *Hepsi Alev*'de anlattığı İmparatoriçe Eirene'nin de bulunduğu Bizans sürgünlerinin hikâyelerine, hazır sürgünden söz edilmişken, Trotski'nin hatırasına, Ayios Yeorgios Manastırı'nın eşsiz manzarasına, evlerinden sokaklarına taşan farklı dillerine, begonvillerine, her an karşına çıkabilecek, seni yine hayalinde yazabileceğin birçok hikâyeye çağırabilecek, biribirinden güzel eski ahşap evlerine, köşklerine mimozalarına, Beyaz Rusların şehrin başka köşelerindeki gibi, oralarda da bıraktığı renklere, Mehmet Rauf'un, Reşat Nuri Güntekin'in ve Tanpınar'ın sadece yazdıklarıyla değil, yaşadıklarıyla da bıraktıkları izlere rağmen, bu adayla kurduğun bağ, sancılı bağdı aslında. Hayat sana böyle, hiç istemediğin bir oyun da oynamıştı işte... Saat Kulesi'nin etrafındaki meydanın özellikle cumartesi akşamlarındaki kalabalığı, Seferoğlu, Lido, Anadolu Kulübü, Plaj ve Splendid Otelleri, Balıkçı Avram'ın tezgâhındaki lakerda, hemen yakınındaki pastanenin palmiyeleri, Façyo, Milano, Milto restoranları, Maden'deki ve Nizam'daki evler, bisikletler, o İspanyolcanın içinde, sadece bir özentiyle yaşatılmaya çalışılmış, bir süreliğine de yaşatılabilmiş Fransızcanın etkisiyle "debarkader" adı verilen iskele çevresiyle o çevredeki ucuz kahveler ve elbette faytonlar, vazgeçilemeyecek faytonlar... Her birinin içini sarsacak, ama her zaman dönmek istemediğin fotoğrafları vardı. Sen, çok sevebileceğin halde, o adayı hiçbir zaman çok sevemedin, tüm göstermeye çalıştıklarına rağmen, hep reddettin aslında. Ada suçlu değildi elbet. Reddedişinin temelinde seninle ilgili hikâyeler yatıyordu. Yıllar boyunca yüzleşmekten kaç-

tığın, hep uykuda tutmayı tercih ettiğin hikâyeler... Orada şimdi hatırlamaya değer bulduğun, kendini gerçekten iyi hissettiğin ne kadar az an yaşadın. Babanın sana çok uzaklarda bıraktığı hayatından kendisine hatırlattıklarıyla anlattığı, o adaya has gençlik efsanesinin hep çok uzaklarındaydın, o sokaklarda her seferinde üzerinden atamadığın bir yabancılıkla yürümüştün. Hayatının ilk yazlarını orada geçirmiştin oysa. O günlerden geriye kalmış, hâlâ hatırlayabildiğin, hafızanın çok derinlerine kazınmış bir fotoğrafın bile var. Muhtemelen bir akşam vakti ve çok yakınlardan dalgaların sesi geliyor. Kumsal tarafındaki bir evin balkonundasınız çünkü. Bunu sonradan öğrendin. Ama o büyük, ya da sana çok büyük gelen, şimdi yine iyi kötü görebildiğin balkon, bu fotoğrafın. Ev eski, biraz yıpranmış, hatta bakımsız bir ev olmalı. Duvarlarda sıva çatlakları var. Çatlakların arasından da arada sırada kertenkeleler çıkıyor, yere düşüyor. Görüntü birçok insana biraz ürkütücü görünebilir. Ama sana öyle gelmiyor. En azından bugünlerinde böyle bir duygunun izi yok. Orada da tüm yaşananlar hayatın doğal akışında yerini buluyor. Tıpkı bahçedeki kirpi ya da kaplumbağa gibi, yine ara ara duvara tırmanırken görülen, görüldüğü anda da terlikle ezilmesi gereken kırkayak gibi... Asıl sakınılması gereken, geceleri, özellikle bir bebeğe daha çok dadanabilecek sivrisinekler tabii. Ama cibinliğin var. Hayal meyal onu da hatırlıyorsun. Çok büyük bir ihtimalle aynı evin görüntülerinden bu da... Fotoğraf senin en eski, hayatına derin izlerle yazılmış en uzak fotoğrafın. Annenle berabersiniz. Kareye başka hiç kimse girmemiş. Sana yoğurt veriyor. Elinde tuttuğu küçük cam kâse yoğurdun o günlerde satıldığı kâselerden biri miydi? Bu kadarını hatırlamıyorsun. İhtimal sana çok yakın geliyor sadece. Sütçünün getirdiği, başka evlerinden hatırladığın bu kâseler iyi kötü gözlerinin önünde. Sütü o gün istediğiniz miktara göre, büyük bir maşrapadan daha küçüğüne,

oradan da uzattığınız kaba aktarırken yaptığı küçük gösteri de... Süt önce kaynatılacak... En sevmediğin kokulardan biri... Tuhaf bir şekilde, ilerleyen yıllarda, kaymak da dahil, tüm süt mamullerini çok seveceksin oysa. Ancak hepsinin bir zamanı var. Daha doğrusu hepsi zamanla hayatına giriyor. O günler için bu cam kâselerin hatırlattıkları farklı. Zorlandığını ve sıkıldığını da hayal meyal hatırlıyorsun ama, annenin seni yemeye özendirmek için bulduğu Fransızca oyunu da... Ailendekilere duyduğun, daha da doğrusu duyman gereken sevginin ölçüsüne göre, kaşık sayısı da değişiyor. Bu yönlendirmenin ardında gizlenenler üzerine sonraları çok düşündün. Kimi taraflar tüm açıklığıyla görülebiliyordu. Kimi tarafların kaldığı karanlıksa çok sarsıcıydı. Babaanne için bir kaşık, baba için iki kaşık, anneanne için üç kaşık, anne için dört kaşık, dede için beş kaşık... Böyle birkaç tur yapılırdı. Bu sıralama bile onun o günlerdeki dünyası hakkında çok önemli ipuçları verebiliyordu. Babaannenin sıralamanın en altına konmasını anlayabilirdin de baban neden bu kadar altlardaydı? Annen yalnızlığınızda, ikibaşınalığınızda seninle, hissettiklerini, içine düştüğü, hiç kimseye anlatamadığı hayatını mı paylaşmaya çalışıyordu? Bu soru üzerine yılların akışı üzerine çok düşündün. Karşına çıkan resim, hüzünlü, mutsuz, hayal kırıklıklarıyla dolu bir evlililiğin resmiydi. Belki çok üzücü, ama hakikiliği hiçbir şekilde tartışılamayacak bir resim... Birçok insana aslında çok sıradan, fazlasıyla sıradan görünebilecek bir resim... Sizin kuşaktan öncekilerin kuşağına çok yakın bir resim... O kuşağın albümlerinde karşına çıkan fotoğraflarda, gülümsemelere yansımış böyle ne çok yalnızlık ve hüzün fotoğrafı vardı. Bu gerçekle avunabilirdin. Resmi derinleştirecek, daha inandırıcı kılacak başka sahnelerle de karşılaşacaktın zamanın akışında. Biraz daha büyüdüğün zaman. Annenin, yine baban ve babaannenle yaptığı bir kavganın ertesinde, odasına çekilmiş ağlarken,

sana sarılıp "bu evliliğe senin için devam ediyorum" sözleri omuzlarına nasıl da büyük bir yük bindiriyordu. Bu duyguyu taşımak kolay değildi, adını koyamadığın, elbette sadece hissettiğin, ama seni derinden sarsan bu suçluluğu, anlamsız sorumluluk duygusunu... Hangi tarafa gidecektin? Bu sahneleri hiçbir zaman unutamadın. Unutamadıklarının seni yavaş yavaş inşa ettiğiniyse, hayatına gizlice, deyiş yerindeyse sinsice yön verdiğiniyse anlar çok uzun yıllar sonra fark edebildin. Ailelerden bu kadar nefret etmenin kökeninde, kendini görmek istediğin, yakın bulduğun, bildiğin tüm siyasi duruşların yanı sıra, bu sahnelerin de derin, hem de çok derin bir etkisi olabilir miydi? Kendine böyle bir hayatı veremezdin. Sen böyle bir hayatta kalamazdın, bu yenilgiyle yaşayamazdın... Buralara çok, çok geç vardın. Evliliklerini ve birçok ilişkini, büyük sarsıntıları da göze alarak heba ettikten sonra... Günü geldiğinde, yaralı çocukların sadece yaralı aileler kurabileceğini boşuna söylemeyecektin. Bir hayatta yürümeyi göze alıyorduk, birileriyle beraber... Sonrası? Ailelerimizi kurarken annelerimizle babalarımızın yaptığı hataları yapmayacağız, tekrarlamayacağız, demiştik... Sözümüzde durduk. Aynı hataları yapmadık gerçekten. Yapmasına yapmadık ama, biz de elbette farkına varmadan, kendi hatalarımızı yaptık. Biz de, elbette istemeden, başkalarını, zaman zaman da çocuklarımızı yaraladık... Bu kaderden kaçmak mümkün müydü? Değildi galiba. Yollarını bilseydik kaçabildiğimizce kaçardık herhalde, gidebileceğimiz yerlere gider, lanetlerimizden kurtulabildiğimizce kurtulurduk... Hiç kimseyi suçlama ama yine de, hiç kimseyi. Suçlayarak bu kaderden kurtulamazsın. Seni büyütenler de başka yaralanmalardan geliyorlardı. Ayrıca suçlu yok biliyorsun. Suçsuz da yok. Yanlış, doğru, haklı haksız da... Sadece insan ilişkileri var... Bu sözler de senin sözlerin hatırlıyor musun? Bu sözler de... Öyleyse? Hem ilişkilerine yön verenin sadece bu sahnelerin

sende yürümüş etkileriyle açıklanamayacağını da biliyorsun. Hikâye karışık. Kendini var etme savaşı o kadar çok ölümü görmeyi, göze almayı, daha da önemlisi cinayeti gerektiriyordu ki... O akşamın fotoğrafıyla bu fotoğrafta hayat bulan, hatıralarından hiçbir zaman silinmeyen oyunun seni getirdiği yer böyle bir yerdi işte. İzlerini sürmeye yazgılı olduğun hikâyeler, gizlerini sana zamanla daha da açacaktı belki. Yürüyüşün nerede, nasıl bir seyir kazanacağını bilemezdin. Hayat bu gerçekle seni defalarca karşı karşıya getirmişti. Fotoğraf senin en eski fotoğrafındı... Annene bu fotoğrafı hatırlatmaya çalıştın bir gün. O oyunu, duvardaki kertenkeleleri... Gülümsedi. "İki yaşındaydın" dedi. Bu kadar eskiye, uzağa gidebilmiş miydin gerçekten? Annenin söyledikleri doğruysa gidebilmiştin. İyi de neden bu fotoğraf, sadece bu fotoğraf kalmıştı? Soru yine cevapsız. Bu sefer cevaba gerçekten gerek yok ama. Bu sefer bu kadarı fazlasıyla yeterli...

Bir ada ve kumsalında bir ev... Sonra, belki bir, belki de iki yaz sonra, oralara bir daha gidemediniz. Astım hastalığın ortaya çıktığında, size yaz aylarında ada gibi rutubeti bol bir yerden çok, Erenköy gibi, çam ağaçları içinde bir sayfiye yerine gitmeniz salık verildi. İlk kopuş o zaman başladı işte. Ada'nın yolları enikonu uzak, biraz da sanki yasaklı yollardı artık. Oraya sadece bazı ziyaretleriniz için gidecektiniz. Tabii hep üzerinizden atamadığınız, size biraz da farkına varılmaksızın yapıştırılan bir başka yabancı kimliğiyle... Adalılar, kendileriyle aynı sokakları paylaşmayanları hep dışlama eğilimi taşırlardı çünkü. Aralarından biriyle tesadüfen adalarının bir yerinde karşılaştığında "Hayrola, hangi rüzgâr attı seni buralara?" sorusu en sık karşılaştığın, nerdeyse kaçamayacağın sorular arasındaydı...

Sonraki kopuşlar cinselliklerin yakıcı dünyasıyla alakalıydı. Yeniyetmeliğinin ve gençlik yıllarının önemlice bir bölümünü sana kelimenin tam anlamıyla bir cehennem gibi yaşa-

tan bu dünya, hayatının, etkilerinden kurtulmak, uzaklaşmak için en çok savaş verdiğin dünyası oldu. Saat Kulesi'nin önündeki kalabalık dayanılmaz gibiydi bazen örneğin, sende hep bir kaçma, yalnızlığına kaçma isteği uyandırıyordu... O kalabalığın dışında kaldığın duygusuyla yaşamak sana bu kadar ağır gelirken...

Buna karşın hemen yanında bulunan faytonları, faytoncuların çoğunun kabalığına rağmen sevdin. Atların bazen çok yokuşlu yollardan çıkarken zorlanmalarından, çıkmaları için kırbaçlanmalarından sen de acı duydun ama, yine de sevdin. Özellikle de birkaç kez Büyük Tur'u yaptığın, kendini o ada da biraz daha iyi hissettiğin ender anlarda, zamanlarda... Daracık, toprak, sessiz yollar nasıl da güzeldi, tepelerden görünen manzara nasıl da eşsizdi... Halen öyle mi? Öyledir herhalde. Son Büyük Tur'unu yıllar, çok uzun yıllar önce yapmıştın. Yanında kimler vardı, hatırlayamıyorsun artık. Ama sende kalan duyguyu güzel bir duygu olarak saklamışsın bu kesin. Birçok insandan geçmiştin. O cehennemi hayatından en nihayet kovabildiğine inanıyordun. İzlerini istesen de istemesen de hep gizlice taşıyacağını bildiğin halde... Bazı izler, ne yaşamırsa yaşansın, hiç silinemiyordu sonuçta. Ama şimdi, tüm bu hissettiklerini hatırladığında gülümseyebiliyorsun. Dedenin bitirmeni istediği romana, içinden bu faytonların geçtiği, çok göz yaşı döktüğün, yazabildiğin için de sana o buruk sevinci yeniden yaşatan bir hikâye bile koyabilmiştin üstelik, daha ne olsun. Acılar, gerçek acılar, ancak aşılabildiklerinde dile getirilebiliyorlardı ya...

Geriye şehrinin birçok insanının yine sevmediği, seninse buna karşın çok sevdiğin bir koku kalıyor... At boku kokusu... Ada'daki at boku kokusu... Gülümsüyorsun. Kokuya duyduğun yakınlığın nedenleri ve kaynağı üzerine de düşünmenin bir anlamı yok. İstesen yine bu bağlılığını anlamlandıracak, sende başka hikâyelerin yolunu açacak birkaç söz bulabilir-

sin. Ama bu sefer, geçmişine ve Ada'daki duyguna böyle bir yoldan gitmek gelmiyor içinden. Kokunun şehrinin asla kaybetmek istemediğin kokuları arasında yer aldığını söylemek sana yetiyor...

Balık ekmek... Kadıköy çarşısı...

Seni bu fotoğrafın bir yerlerinde durduran o kokunun çok uzağındasın şimdi. Artık başka bir yerde, bambaşka, çok hakiki bir matemin içindesin. Belki de bu uzun yolculuğun son demlerinde... Şimdi gitme vakti mi? Gitmekse nereye? Nasıl? Kimlerle? Bulunduğun yere bir koku daha geldi o anda. Rüzgâr bir daha sana bir yerlerden mi göz kırpıyordu? Sana neyin hasretini çekersen çek, hangi kırgınlıkları taşırsan taşı, hangi umutlara kapılırsan kapıl, buralardan gidemezsin, bedeninle gitmeyi başarsan bile, bir tarafını, hem de çok önemli bir tarafını bu kıyıda, bu acılı ülkende bırakırsın, mı diyordu? Derin bir nefes aldın, ayağa kalktın, ellerin ceplerinde, denizdeki ışık oyunlarına, ayın şavkına bir daha baktın. Burnuna bir balık ekmek kokusu geliyordu. Balık o bildiğin eski balık değildi, büyük bir ihtimalle bu suların balığı bile değildi. Ama koku aynı kokuydu, o müthiş tahrik edici kokuydu. Şehrinin en güçlü, en kendine ait kokularından biriydi bu. Eminönü'nde, bazen de Kadıköy'ünde kıyıya bağlanmış motorlardan hâlâ gelebilen bir koku... En iyisi mangalda yapılanı, közden çıkan dumanın üzerlerine sindikleriydi elbet. Öylesini şimdi de bulmak mümkün mü? Mümkündür belki. Bakman, araman gerekiyor. Bir ara tavası da yapılıyordu. Ama sen onlara pek itibar etmedin. Tekrar tekrar kullanılan yağ bir süre sonra balığı çok ağır kokulu ve lezzetsiz yapıyordu. Şimdiyse daha çok bir saç zemin üzerinde pişiriliyor. Ol-

sun. Koku çok benzer koku ya... Oraya doğru gitmekten başka bir seçeneğin kalmamıştı. Yürüdün. Tezgâhın başındaki genç çocuğa, balığın üstüne sadece biraz soğan koymasını, limon sıkmasını ve bolca tuz ekmesini söyledin. Özellikle de salata koymamasını. Balığın tadını bozabileceğini söyleyerek... Hiçbir tepki vermeden istenileni yaptı. Yüzüne baktın, bir çift laf etmesini istedin. Nafile. O da sana baktı ama yüzünde beklediğin ifadeden zerre kadar iz yoktu. Çok gençti gerçekten. Kim bilir nerelerden, kimleri bırakarak buralara gelmişti. Hangi umutlarla... Akşamın bu geç vakitlerine kadar çalışmak zorundaydı üstelik. Şehrin en güzel manzaralı işyerlerinin birinde çalışıyordu belki. Karşısında iskele, Haydarpaşa Garı, biraz uzağında Tarihi Yarımada, arkasında Kadıköy Çarşısı... Bunların onun için bir önemi var mıydı ama? Buraları gerçekten görebiliyor muydu? Çocukluğunun İstanbul'unda böyle bir sahneyi yaşaman halinde bu soruyu sormaya ihtiyaç duymazdın. Ama şimdi... Balığın onun için dönerden veya köfteden farkı var mıydı? Artık yabancı sulardan gelmesi senin gibi onun da içini acıtıyor muydu? Sorular, cevaplamayı bırak, sormaktan bile rahatsızlık duyduğun sorular arasındaydı artık. Çocuğun aniden, herhalde kendisine öyle konuşmadan bakmandan hafif bir rahatsızlık duyduğu için sorduğu soruyla kendine geldin.

"Bir sorun mu vardı dayı?"

Soruyu istediğin yöne çekebilirdin. Bir sorun da vardı, bir sorunun da... Ama şimdi bunu nasıl anlatacaktın? Boş verdin. Biraz anlatmayı, onda giderayak birkaç küçük, unutamayacağı iz bırakmayı deneyebilirdin belki. Ama yapamadın, yine vazgeçtin, gücün kalmamıştı, en azından böyle bir akşamda bu gücü bulamayacaktın kendinde, farkındaydın. Sorusunu karşılıksız bırakmak istemedin ama.

"Yok yok, sağol. Biraz yorgunum da..."

Yorgundun gerçekten, yalanın yoktu, içinde sadece o gü-

nün ve akşamın değil, her geçen gün başka bir yerde bırakmak zorunda kalacağın şehrinin yorgunluğunu da taşıyordun. Ama aldığın karşılık sana sadece bir gülümseme değil, küçük bir güç de verdi.

"Belli belli, suratında fer kalmamış. Karnını doyur, git evine yat, buralarda fazla dolanma sen. Memleket kötü, ortalık it kopuktan geçilmiyor..."

Üslubundaki mizahı sevmiştin. Ağır bir aksanı vardı. Neler duyduğunu anlayabilirdin. Zaman zaman ne gibi sorunlarla karşı karşıya kalabileceğini de... Şehrindeki bu yabancılık hikâyesi kolay kolay bitmeyecekti galiba... Çocuğun söylediklerini yine karşılıksız bırakmak istemedin. Hayattan öğrenerek söylediklerine itiraz edecek halin yoktu. Biraz şu fersizlik meselesi üzerinde durabilirdin belki ama, böyle bir günün ardından ona böyle görünmenin pek şaşırtıcı olmayabileceğini de düşündün. Sohbeti sürdürmeye çalıştın, elindeki ekmekten bir parça daha ısırarak.

"Tamam, tamam... Sen kaça kadar çalışacaksın?"

Saç tavanın üstünü spatulayla temizlemeye çalışıyordu. Sana bakmadan cevap verdi. İçinde çok derin bir küskünlük vardı sanki.

"İki, üç... Bizim işler belli olmaz. Bundan sonra her çeşit adam gelir buraya... Sarhoşu, nonoşu, boynuzlusu, dilencisi, çulsuzu, orospusu..."

Yine gülümsedin. Küçük bir muziplik geçti içinden. Onu biraz deşmek istiyordun.

"Eh, iyiymiş... Renkli hayatlar, fena mı?"

Yemene devam ediyordun. Bu sefer de o muzipçe gülümseyerek baktı. Sorusuysa hiç beklemediğin, gerçekten beklemediğin, seni deyiş yerindeyse gafil avlayan sorulardandı.

"Yazar mısın sen dayı?"

Bu kadarını beklemiyordun doğrusu. Bugüne kadar böyle aniden karşılaştıklarınca hayatında denemediğin birçok

mesleğe yakıştırılmıştın. Ressam, müzisyen, mimar, antikacı, yönetmen, hatta bir keresinde marangoz... Böylesi ilk kez başına geliyordu. Mahcubiyet sırası sana geçmişti. Yine gülümsemeye çalıştın. Hissettiklerini bir soruyla örtmeye çalışarak. Kendini bir süreliğine savunmaya almak için.

"Ne yapacaksın öyle olursa?"

Biraz kaçak oynuyordun. Suç üstü yakalanmış gibi hissediyordun kendini, ne yapabilirdin... Çocuğun gülümsemesi daha da arttı bunun üzerine. Sana neler yazdığını sormasından korkuyordun artık. Ama sormadı. Elindeki maşayla hafiften tezgâha vurdu, sevinçle, çok önemli bir gerçeği yakalayabildiğine inanıyor gibiydi...

"Yazarsın sen yazar! Tipinden belli! Dayı, var ya, sen bu tezgâhın başına yirmi dört saat geç, bak ne romanlar, ne hikâyeler yazarsın!"

Güldün. Muhabbet gideceği yere gidecekti artık. Şartları biraz zorlamaya, daha da doğrusu söyleyeceklerinden yeni, yol almanı kolaylaştıracak ipuçları yakalamaya çalıştın.

"Sen yazsana..."

Gülümsemeye devam etti. Ama aynı zamanda yüzüne hafif bir keder de indi sanki. Verdiği karşılık çok tanıdık, seni her zaman bir hikâyeye çağırmaya yetecek karşılıklardan biriydi aslında.

"Sen ne diyorsun be dayı... Biz senin gibi okul mu gördük..."

Bu kırgınlığı biliyordun. Bu sessiz, yıllarca dile getirilemeyen cinayeti de... Duyguyu sesindeki çatlamadan alabilirdin. Sırtını okşadın bunun üzerine. Başka türlüsünü yapamayacağını biliyordun. Daha fazlasını yapamayacağını da... Kısa, çok kısa, ama bir o kadar da derin bir sessizlik girmişti aranıza. Kıyıya bakıyordun. Akşamın ışıklarına. Bu su kimleri görmüştü? Sessizliği o bozdu.

"Ama ben anlatırım, sen yazarsın istersen..."

Başını salladın gülümseyerek. Hareketinden cesaret ala-

rak, başından beri elden bırakmadığı samimiyetiyle atıldı.

"Beni de yazar mısın?"

Konuşma buralara gelince, bu soruyu da beklemen gerekiyordu. Ama yine çok şaşırdın. Hem şaşırdın, hem çok sevindin, hem de ister istemez duygulandın, o çok iyi bildiğin hüzne yeniden kapıldın. Bu sözlerin çok benzerlerini nerde duymuştun? Bu sözler, böyle bir konuşma sana neden o anda çok tanıdık gelmişti? Hatırlamakta, sorunun cevabını vermekte gecikmedin. Sait Faik sana çok uzaklardan gülümsüyordu sanki. Bir gece vakti İstanbul... Başkasına anlatsan inanmaz, bu konuşmayı bir hikâyeye dökmek istesen, birileri çıkar seni taklitçilikle, özentililikle, hatta gerekirse hırsızlıkla suçlar. Ama yaşamıştın işte. Böyle bir soru sana da sorulmuştu. Bu fotoğrafı ve hatırlattıklarını gözlerinin önünden geçirirken biraz fazla sessiz kaldığından olacak, çocuk seni yine yaşadığın ana geri getirmeye çalıştı.

"Çok düşündün. Hayır yani, istemiyorsan yapma... Ben hani dedim ki..."

Sözünü kestin. Yanlış anlamasının önüne geçmek zorundaydın. Biraz içerlemiş, hatta kırılmıştı belli ki.

"Yok yok öyle değil, aklım başka yere gitti, daldım... Yazarım tabii... Ama bir şartım var..."

Baktı. Kendini hafiften savunmaya alma sırası ondaydı sanki artık. Anlayabilirdin. Hayat çocuklarına böyle bir savaşın içinde temkinliliği farklı şekillerde öğretiyordu. Sorusundan ve sesinden bu duyguyu da alabiliyordun.

"Neymiş?"

Ele geçirdiğin, ya artık daha iyi hissettiğin dayılık üstünlüğünü sonuna kadar tadabilirdin artık.

"Sana birkaç kitap getireceğim, onları okuyacaksın..."

O sevinci ve heyecanı yüzünde bir daha gördün bu söylediklerin karşısında. Sorusundaki saflığıysa hiç göz ardı edemezdin.

"Yapar mısın?"

Fazla bekletmeden cevap verdin. Bir başka oyunun ilk demlerinde, hatta içindeydin artık. Geri dönmeyecektin.

"Yapacağım, göreceksin.."

Adını sordun sonra. Sadece söylemekle yetindi. Tahsin.. Sohbetin geldiği yer, hiç beklemediği bir yerdi belli ki. Bir yerlere dalmış gibiydi. Neler hissettiğini bilmeyi o kadar isterdin ki... Ancak bu kadarı yeterliydi, o akşam için fazlasıyla yeterli. Aynı duygulara o da kapılmıştı galiba. Onun da sorunun karşılığında adını sormayışını ancak böyle açıklayabilirdin. Belki de kendisi için, sık sık tekrarladığı gibi "dayı" olarak kalmanı istemişti. Herhangi bir dayı, ya da görmek istediği gibi, geleneklerinin gerektirdiği gibi, kim bilir belki de hep hayal ettiği halde, hiç tanıyamadığı, yaşayamadığı bir dayı. Bu ihtimalleri sevmiştin. İnsan bir bilinmezliğin içinde istediklerini hayal etme imkânına sahipti ya sonuçta... Sorsaydı ne diyecektin? Mesela yazdıklarını, adını... İstanbul üzerine kitaplar yazdığını söyleyip, başka sorulardan kurtulmayı deneyebilirdin. Ama adını söylediğinde... Yine aynı açıklamaları yapmak zorunda kalmayacak mıydın? Memleket neresiydi, neden böyle bir adın vardı? Bu sorular için de kaçamak cevapların vardı artık. Meselenin, daha doğru bir deyişle de mesele gibi gördüklerinin daha fazla deşilmesini engelleyecek kaçamak cevapların. Ama asıl mesele de bu değil miydi zaten? Soruların, hiçbir kötü niyet taşımasalar da, sana bu duyguyu yaşatmaları, senin bu duygudan kurtulamaman, içinde bu duygunun depreşmesine yol açan zemin, tarih, bir türlü değişmeyen, bertaraf edemediğin yabancılık hali... Duygunun sadece topraklarına, ülkene ait olmadığını söyleyenler de çıkmıştı. Ya da ülkende sadece senden geçmediğini. Gerçeklerin sen de farkındaydın. Bu gerçekler yaşananların ağırlığını kaldırmaya her zaman yetmiyordu yine de. Fazladan, en azmdan, çoğunluğun güvenlik alanını yaşa-

yanlardan daha çok açıklama yapmaya zorunlu kalmak. Kendini anlatmak için... Yük bazen böyle ağırdı işte. Tahsin sana bu duyguyu yaşatmamıştı işte. Günün birinde anlatacaktın nasılsa. Belki o da anlatacaktı. Şehrin için, şehrini ona da bir nebze anlatabilme cesaretini bulabilmen için... Veda sözlerinin tam zamanıydı. Söyleyebileceklerini söyledin ve bir karşılık vermesine fırsat vermeden oradan yavaş yavaş uzaklaştın.

"Birkaç güne kadar gelirim... Haydi şimdilik eyvallah..."

Kıyıya geri döndün. Yine bir banka oturdun, balık-ekmeğinin geri kalanını yemeye devam ettin. Uzun süredir balık ekmek yemiyordun. O da önünden her geçtiğinde, nasılsa bir gün yerim diyerek, tadına yeniden varmayı ertelediğin yemeklerindendi. Zaman bu zamanmış. Ertelemenin yanlışlığını daha iyi görebilecek, hissedebilecek bir akşamdaydın üstelik. Matem insanları hep bu duyguya kapılırdı. Ancak sebebi ne olursa olsun, doğru bir seçimdi yaptığın. Yediğin balık sana belki de bu yüzden çok lezzetli gelmişti. Gece birazdan kendini hissettirecek gibiydi... Tahsin'in sözünü ettiği şehir yolcuları ne zaman gelecekti? Güldün. Şehrinin bu yüzüne hiçbir zaman kayıtsız kalamadığını, kalamayacağını biliyordun. Burada nasıl bir acı tarihinin yazıldığını ve yazılacağını da... Tahsin'in yeni şehrinin tam ortasında bir yerlerde kendini bulmaya çalışacağını, bu arayışın çok sancılı, hasarlı olacağını da... Görebileceklerini görecektin artık, bir daha görecektin...

Hareket gecenin ilerleyen saatlerine kadar devam edecekti aslında. Haftasonlarında da daha geç saatlere... Başka yerlerde daha da geç... Şehrinin nerdeyse hiç uyumayan şehirlerden biri olduğunu ilk kez ne zaman fark etmiştin? Birileri hayatın bir yerlerde sürdüğünü birilerine anlatmak için mutlaka uyumazdı, uyutmazdı, ayakta kalırdı sanki. Geceleri yaşamanın duygusu başkaydı üstelik. Gece insanları başkaydı.

Geceleri uyuyamayanlar, uykusuzluklarında hep aynı yalnızlık yolculuklarına çıkanlar... Çalışmak zorunda kalanlar... Başka saatleri yaşayan şehirlerde bıraktıkları sevgililerini özleyenler, bekleyenler, aramak isteyenler, aramak isteyip de arayamayanlar... Herkes uyuduktan sonra... Herkes uyuduktan sonra... Bu sözleri de bir yerlerde birilerinden mi duymuştun? Onlar senin ay çocuklarındı... Ay çocukların... Bu sözler de birilerinden sana miras kalmıştı. Ama kimden, ne zaman, hatırlayamıyorsun şimdi. Ne önemi var? Asıl önemlisi onların da şimdi sende, bu uzun yolculuğunda yeniden hayat bulmaları değil mi?

Kadıköy Çarşısı biraz ileride kalıyordu. "Şimdi dükkânların yavaş yavaş kapanma zamanıdır" dedin kendine. Balıkçılarda tezgâhlar boşaltılır, hortumla iyice, özenle yıkanır. Mezeciler dışarıda sergiledikleri zeytin ve peynir tenekelerini içeri alır. Kepenkler gürültüyle indirilir. Bu saatlerin en yaygın sesleri bu kepenk sesleridir... Gün boyunca cıvıl cıvıl olan, insanın karşısına farklı saatlerde, farklı sesleri, kokuları ve renkleriyle çıkan sokaklar bir ıssızlığa daha gömülecektir... Bu resmi yeniden görmeye çalıştın. Kadıköy Çarşısı sadece İstanbul'un değil, hayatını geçirdiğin, dedenin de, babasının da, onun babasının da hayatını geçirdiği bu coğrafyanın, toprakların değil, dünyanın en güzel köşelerinden biriydi... Kadıköy Çarşısı dünyanın en güzel köşelerinden biri... Bu sözleri tekrar tekrar söylemek istiyordun. Tekrar tekrar. Bu iklime varlıklarıyla anlam vermiş herkes için... Söylediklerine tüm benliğinle inanıyordun. Ancak oraya yine de gitmek istemedin. İlerleyen yıllarda gidecektin nasılsa, gidebildiğince, defalarca gidecektin, biliyordun.

Şehrinin geleneksel tencere yemeklerini seksen yılı aşkın bir süre boyunca yapmış, sayısız insana tattırmış Yanyalı Fehmi Lokantası oradaydı. Yaz aylarında, havuzlu bahçesinde, suların akışının verdiği huzurla, zamanı bir öğle vaktin-

de kendine göre dondurabilirdin. Bu duyguya, yaşadığın ikliminin batılı yüzünü önceleri karşı yakada, daha batılı taraflarda yıllar boyunca yaşatmış Baylan Pastanesi'nin bahçesinde girmen de mümkündü. "Makaron"ları, "kestaneli mus"u, "kup griye"si, sıcak, karamelli sosuyla sunulan elmalı veya armutlu "pay"ı, sakızlı paskalya çöreği ve likörlü çikolatalarıyla birlikte... Etkilerini her geçen gün biraz daha çok hissettiren sıradanlaşma rüzgârından orada da korunmak mümkündü. Hemen karşısındaki Hacı Bekir de, tıpkı şehrin öteki yakasındaki gibi sana aynı vaatte bulunmaya hazırdı. Osmanlı'nın izleri bu küçük coğrafyada tanıkları ve yaşamaya hâlâ devam edebilen resimleriyle kalmıştı. Gözlerini kapadın. Şehrinin bu değerlerini hiçbir zaman kaybetmemesini tüm benliğinle diledin. İnançlı bir insanın ruh halini yeniden yaşayarak... Bu hali de biliyordun sonuçta, hem de çok iyi biliyordun. Şimdi bir dönüşü daha yaşamak o kadar doğal, beklenesi, dahası kaçınılmazdı ki... Deden hâlâ çok yakınlarındaydı. Onu da görebiliyordun. Gülümsüyordu. Belki de öyleydi, seni görüyordu gerçekten. Kaygın bugüne dek yaşamak zorunda bırakıldığın birçok kaybın sende doğurduğu derin sarsıntıdan kaynaklanıyordu. Yaralıydın, örselenmiştin, eksiktin artık. Şehre yeniden kazandırılmaya çalışılanlar bile tarihine nasıl yama gibi kalmış, örneğin yılların Markiz'i, ne acımasız bir bayağılığa, hoyratlığa, cehalete teslim edilmişti. Bilen, oradaki mevsimler fayanslarını da bilirdi, bir mevsimin fayanslarının, pastanenin açılacağı günlerde, Fransa'dan getirtilirken yolda kırıldığını, o duvarlarda eksik kaldığını da... Efsane yürümüş, hikâye böyle, yaşanabildiğince yaşanmıştı. Geçenlerde çok büyük bir heyecanla, yeniden gittin oraya. Uzun yıllar kapalı kaldıktan sonra tekrar açılmış, şehrinin hayatına bir daha katılmıştı, nasıl heyecanlanmazdın. İçeri girdikten, o masaların birine çok eski günlerindeki gibi oturduktan kısa bir süre sonraysa acı gerçeklerle yavaş

yavaş karşılaşmak zorunda kaldın. Pastane küçük çapta, taklidin taklidi bir "bistro"ya dönüşmüştü. Yemekleri lezzetsiz ve hak ettiklerinden pahalı, garsonları kabaydı. Daha acısı, etrafındaki, böyle bir yerde bulunmaktan hiç de rahatsızlık duymuyormuş gibi görünenlerin sana getirdiği uğultulu resimlerin, uzak ve çok yabancı gülümsemelerin yol açtığı bunaltıyla uğraşmaktan, uzunca bir süre göremediğin resmin söyleyeceklerindeydi. Farkına vardığında, sana her istediğini her zaman hissettirmeyen gözlerine yine inanamadın. Duvarlarda sadece iki mevsimin fayansı duruyordu artık. Garsonlardan birine ötekinin nerde olduğunu sordun. Kayıtsız bir sesle karşılık verdi.

"Ha, o mu?. Tamir sırasında kırıldı, atıldı..."

Hepsi bu kadardı. Kırıldı, atıldı... Ne diyeceğini bilememiş, sadece susmakla yetinmiştin. Yine susmakla, bir matemi daha içinde yaşatmakla... Çok sarsılmıştın. Ama o resmin bir kaza sonucu yok olmasından çok, garsonun kayıtsızlığıydı seni asıl sarsan. Senin de bir yerlerinde, çok derinlerinde, adını yine koyamadığın ve koymak istemeyeceğin bir şey kırılmıştı. Bu şangırtıyı duyuramazdın. Çünkü çevrende onu duyacak hiç kimse kalmamıştı. Canın yanıyordu. Önündeki, seni zaten hayal kırıklığına uğratmış yemeklere baktın. Orada daha fazla kalamazdın, bu cinayeti seyredemezdin. Hesabı ödedin, dışarı çıktın. Dışarıda da, ayrıntılara yaklaşman halinde, bu yaşadıklarının ardından, o yıkım manzarasını yeniden görmek zorunda kalacağını bildiğin halde... Ahmet Hamdi Tanpınar'ın, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun, Aliye Berger'in kaldıkları, belki özledikleri bir Paris'i yaşatmak için yerleştikleri, ama varlıklarıyla, tüm bu küçük ve kuşkusuz farkında oldukları yalan oyunlarına rağmen, yine de İstanbul yaptıkları az ilerideki Narmanlı Yurdu da bir zevksizliğe ve çirkinliğe terk edilmişti. Önünden geçenlerin kaçı bir zamanların bu bohem ihtişamını görebilirdi? Pek az kimse herhalde.

Görünürde hiçbir ihtişam yoktu zaten artık. Karşı sırada, çok yakınlarda bulunan Hachette Kitabevi'nin yerindeyse uluslararası bir kahve markası zincirinin halkalarından biri yükseliyordu. Dışarıdan bakan bir yabancılığın yerini bir başka yabancılığın aldığını söyleyebilirdi. Bu şehirde böyle bir ruh haline girebilecek çok insan tanıyordun, tanıyacaktın. Mesele değildi, herkes istediğini, istediği gibi hissedebilirdi. Asıl mesele hakikatin bir daha kendini gösteremeyecek kadar kaybolmasında, çok derin sulara gömülmesindeydi. Hachette sadece Fransızca kitaplar satan, bugünün ölçülerinde bile büyük sayılabilecek bir kitabeviydi. Hakikat tam da burada kendini gösteriyordu işte. Bu kitabevi yıllarca ayakta kalabilmişti. Neden? Bu kitaplara ihtiyaç vardı, talip olabilecekler vardı da ondan. Fransızca, kim ne derse desin, İstanbul'un yabancı dillerinden değildi aslında. Hayatların içindeki yerini aldığı, kuşaktan kuşağa, evlerde de konuşularak aktarıldığı için değildi. Dahası birçok insan için bir var olma meselesiydi. Senin tanıklığını yaptığın, defalarca yaptığın, dolayısıyla da çok iyi bildiğin bir meseleydi bu. Kolay mıydı? Çok değil, elli altmış yıl öncesinde, yedi yüz bindi şehrinin nüfusu ve bu nüfusun yaklaşık üçte biri, kimilerine göre üçte birinden fazlası Müslüman değildi... Nereye gitmişti bu insanlar? Nerede kaybolmuşlardı? O günlerden sonra yaşananlar bize bu soruların cevaplarını verebilirdi. Ama daha önce de başka karşılaşmalarda yaptığın gibi, yine durmak istedin. Hayat, gördüklerin, tarihin farklı şekillerde okunabileceğini, böyle farklı okumaları yapmak isteyeceklerin karşına her an çıkabileceklerini de öğretmişti. Elinden geldiğince bu karşılaşmalardan kaçıyordun artık. Çünkü senin için asıl önemlisi hâlâ duygulardı. Kayıpların sende doğurduğu hüzün, hüznün sana anlattıkları, yaşadıklarının söylettikleri ve söyletemedikleriydi. Söylenmek istenenlerin, söylenmeye ihtiyaç duyulanların ve söylenemeyenlerin uyan-

dırdığı kırıklıktı... Kadıköy Çarşısı'ndaki bu değerlerinin kaybolmaması için dua etmenin nedeni buydu. Aslına bakarsan ordaki başka birçok yerin için de dua edebilirdin. Her önünden geçişinde, o eşsiz, davetkâr kokusuyla sana nerede, nasıl bir coğrafyada yaşadığını söyleten, uzun ve çok anlamlı bir tarihi hatırlatan Kurukahveci Mehmet Efendi için de dua edebilirdin örneğin, Güneydoğu lezzetleriyle şehrine artık çok farklı bir renk katan Çiya için de, Brezilya Kuruyemişçisi, karşısındaki köftecin, biraz ilerisindeki seyyar ot satıcısı, birkaç adım ötedeki turşucun, karşısındaki mezecin, yakınındaki balıkçıların, ciğercilerin, manavların, kasapların, aktarların, sahafların, eski eşyacıların, tatlıcıların, samuray kılıcı bile satan tuhaf dükkânların, perdecilerin, yağcıların, fırınların, küçük birahanelerin, midyecilerin ve kokoreççilerin için de... Her birinin sana verdiği hikâyeler, orada senin gibi hayatın başka renklerini bulabilen herkes için de... Kadıköy Çarşısı'nı kaybedemezdin. Bu kayba da dayanamazdın. Ancak oraya yine de gitmek istemedin. Gidecektin nasılsa, ilerleyen günlerde, aylarda, yıllarda, tekrar tekrar gidecektin, biliyordun... Hem kendin, bu kıyılardaki nefeslerin, hem de som Kadıköylülerin için. Onlarla sadece Hulki Aktunç'un çocukluk ülkesini anlattığı kitabın satırlarında karşılaşmıştın ama, bir yerlerde belki de hâlâ yaşadıklarına inanmak istiyordun. Böyle bir inanca da ihtiyacın vardı o akşam. Hulki anlatıyordu. Onlara bir derginin sayfalarında rastladığını söyleyerek... Sayfalar, satırlar... Kader buymuş demek ki. Efsanenin yürümesi için... "Kadıköy'de 24 ayar Kadıköylüler var. Yaşları 60-70... Ve karşıya ömür boyunca geçmemişler"... Bu resim de seni çok etkileyecekti. Kimdi bu insanlar? Hayatlarını nasıl, hangi hayaller ve hakikatlerle geçirmişler, yaşamışlardı? Onlarda karşı tarafa bir kez bile geçme ihtiyacını duyurmayan neydi? Yoksa onlar da mı şehrinin gün batımına vurulmuşlardı?

Balık-ekmek çoktan bitmişti. Vapurların düdükleri daha çok duyulabilir gibiydi artık. Gece giderek derinleşecek, yeniden doğacak güne, sabahın ilk ışıltılarına, yavaş yavaş kendilerini yeniden duyuracak seslerine kadar kendi fısıltılarına gömülecekti... "Sular kararmaya başlayınca her şeyin dili ve edası değişir. Akşam her şeyi azamet ve kadife ile giydirir. Her şey daha çok kalp diliyle konuşmaya başlar. Sular kayıkları, sanki büyütmek istedikleri hulyalarımızın beşikleri gibi sallar. Renkler koyulaştıkça yüreklere bir keder çöker"... Boğaziçi'nin o derin mehtaplarının sana bıraktığı mirası biraz daha derinden hissedebiliyordun artık. Sonrası bir daha tan ağartısının dokunuşları... Hikâye böyle başlamamış mıydı? Önce ezan sesi duyulacak. Sonra kıyılardaki martıların kulak tırmalayan bağırtıları, belki yelkovan kuşlarının çığlıkları, belki serçelerin cıvıltıları, Haliç iskeleleri arasında gidip gelen motorlarla gün içinde yüz binlerce yolcuyu taşıyacak öteki tüm iskeleler arasında gidip gelen vapurların düdükleri... Gün bu seslerle başlayacak... Sonra başka seslerle... Semt pazarlarından, otomobil kornalarından, otobüslerden, seyyar satıcılardan gelenler seni yine şehrine duyduğun sevgi, nefret, bağlılık, öfke duyguları, halleri arasında götürüp getirecek. Sen şehrine karışacaksın yine, şehrin sana karışacak. Öyle yaşayıp gideceksiniz... Ama deden için... Deden için yeni bir gün başlamayacak artık. Bu şehirde bir nokta daha kondu. Yirminci yüzyılın nerdeyse tamamını burada yaşamış bir yakınını daha bilmediğiniz bir yere uğurlayacaktınız. Bilmediğiniz bir yer... Bu duygu da tarihinden geliyordu, farkındaydın. İhtimale yeniden inanmak içini ısıttı. Bu ısınmaya ihtiyacın vardı. Ertesi sabah göreceklerinin seni bir başka ihtimalle, belki de asıl gerçekle karşı karşıya getireceğini bildiğin halde... Mezarlıkta dua okunacak, bir odada isteyen yakınları mevtanın gözlerine bir avuç toprak atacak, sonra tabut kapatılıp gömüleceği yere

getirilecek ve haham son duayı okumadan önce, orada hazır bulunanlara İbranice "İne makon" diyecek... *İne makon*... yaşadığın, seni büyüten coğrafyanın diliyle "İşte mekân"... Yeterince anlamlı değil mi? İstanbul, şehrin, toprağın bir sevdiğini daha bağrına basacak. Günü geldiğinde... Günü geldiğinde seni de...

Deden dindar bir insandı. Her sabah kalktığında, duasını etmeden güne başlayamazdı. Yine dua etmeden geceleri uykuya yatamazdı. "Cennetle cehennem bu dünyada..." derdi sık sık buna karşın "Hayatı nasıl yaşarsan, nasıl yaşamak istersen öyle yaşarsın artık... Kendine ve başkalarına ne yaşatırsan yaşatırsın..."... Yaşayacağız... Ne yaşarsak yaşayacağız, evet. Ne yaşatırsak yaşatacağız... Ne yaşadıysak yaşadık... Bize göre doğru olanlar başkalarına göre yanlıştı belki de... Ya bundan sonrası? Ya şimdi? Kim bilir... Görebileceklerimizi göreceğiz işte, göremediklerimiz yanımızdan geçip gidecek, kimi hayatları, ihtimalleri belki yine ıskalayacağız. Görmeye dayanamadıklarımız karşındaysa gözlerimizi kapatmayı deneyeceğiz. Dayanmak için, hayatta ve burada kalabilmek için... "Bu da geçer ya hu" diyerek... Bu da geçer ya hu... Bu toprakların o eski yazılarda kalmış bir başka mirası değil miydi bu? Yaşayacağız... Elimizden geldiğince... Yaslarımızla, kırıklıklarımızla, umutlarımızla... İsyanlarımız ve öfkelerimizle... Korkularımızla da baş edebilmek için... Gizlemeden, gizlenmeden, vuzuhla... Kendimiz için... Kendimiz olabilelim diye...

Bu şehir için... Bu şehir için... Bu şehir için...

Başka nereye gideceğiz?

İşte böyle... Omuzlarımdaki yüklerle ancak buraya kadar gelebildim. Yolda daha başka kimleri gördüğünü, dahası neleri, nerelerde bıraktığımı, bırakmaktan başka türlüsünü yapamadığımıysa söylemek ve şimdi yeniden hatırlamak istemiyorum. Yürüyüşe ancak bu gizlediklerimle devam edebilirdim. Onları tekrar bulma, görme ve belki de anlatma adına, vakti geldiğinde geri döneceğimi biliyorum nasılsa. Bu ihtimale inanıyorum en azından. Kim bilir, belki de hâlâ bir yerlerin eşiğindeyimdir.

Yolun aslında ne kadar yorucu olduğunu size gösterebildim mi? Sorunun cevabını yine zaman verecek, biliyorum. Ben sadece sormak istedim. Resimlerimi birilerine bir çocuk heyecanıyla gösterme duygumu henüz öldürmedim çünkü. Kırılganlığımın, kolay kolay üzerimden atamadığım ürkekliğimin de bu duyguda bir payı vardı kuşkusuz. Duygunun doğurduğu satırlardan, kırgınlıklarımın, yine göstermemeye çalıştığım, ama yol almakta bana büyük güç veren öfkemin, aşkımı daha da anlamlı kılan nefretimin, hasretlerimin, vazgeçemediğim sevgimin, dışlamaların ve dışlanmaların, bazen çok içerilerde, bazen de çok kenarda paylaşılanların, hem gülüşler hem de ağlamalarla, sonuçta aynı kapıya çıktıkları için, döktüğüm gözyaşlarının yanı sıra, başkalarının duyguları, kaderleri ve satırları, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Huzur*'u, Mehmet Rauf'un* Eylül*'ü, Şeyh Galip'in* Hüsn ü

Aşk'ının ve Yahya Kemal'in başta "Hayal Şehir", birçok şiirinin dizeleri, Baylan Pastanesi'nin elkitapçığı, Ahmet Rasim'in Fuhş-i Atik *ile* Şehir Mektupları, *Haluk Dursun'un* Boğaziçi'nde Kırk Yılım'ı, *Orhan Pamuk'un* İstanbul'u, *Gilles Weinstein'ın* Selânik 1850-1918'i, *Melisa Gürpınar'ın* Çamlıca'dan Yeldeğirmeni'ne Rüzgârın Peşinde'si *ile* Dul Evinde İncesaz'ı, *Çelik Gülersoy'un* Bir Masal'ı, *Ataol Behramoğlu'nun* Benim Prens Adalarım'ı, *Haldun Hürel'in* Anlat İstanbul'u, *Stefanos Yerasimos'un* İstanbul 1914-1923'ü, *Eser Tutel'in* İstanbul İstanbul İken'iyle İskeleler Şehri İstanbul'u, *Hicran Göze'nin* Kadıköy'lü Yıllarım'ı, *Abdülhak Şinasi Hisar'ın* Boğaziçi Mektupları, *Aron Rodrigue'in* Türkiye Yahudilerinin Batılılaşması, *Deniz Alphan'ın* Dina'nın Mutfağı, *Fikret Adil'in* Asmalımescit 74, İntermezzo, Avare Gençlik *ile* Gardenbar Geceleri, *Mustafa Görkem'in* Eski İstanbul Sinemaları, *Tezer Özlü'nün* Çocukluğun Soğuk Geceleri, *Rosie Pinhas-Delpuech'in* Bizans Süiti, *Selim İleri'nin* İstanbul'un Tramvayları Dan Dan, Yıldızlar Altında İstanbul, İstanbul Lale ile Sümbül *ile* İstanbul Hatıralar Kolonyası, *Erk Acarer'in* %100 İstanbul, *Orhan Türker'in* Galata'tan Karaköy'e, Therapia'dan Tarabya'ya, Prinkipo'dan Büyükada'ya *ile* Halkidonia'dan Kadıköy'e, *Burçak Evren'in* Eski İstanbul Sinemaları: Düş Şatoları *ile* İstanbul'un Deniz Hamamları ve Plajları, *Reşat Ekrem Koçu'nun* Eski İstanbul'da Meyhaneler ve Meyhane Köçekleri, *Enis Batur ile Engin Yenal'ın* Bir Beyoğlu Fotoromanı, *Hulki Aktunç'un* Bir Kadıköy'oğlu, *Giovanni Scognamillo'nun* Bir Levanten'in Beyoğlu Anıları *ile* İstanbul Gizemleri, *Saadet Arıkan Özkal'ın* Saklı Bahçeler: Bir Şişli Esintisi, *Aret Vartanyan'ın* Bir Nefes İstanbul, *Gürol Sözen'in* Martıların İstanbul'u, *Wilhelm Feldman'ın* İstanbul'da Savaş Günleri, *Rifat Bali'nin* Bir Türkleştirme Serüveni *ile* 1934 Trakya Olayları, *Refik Ahmet Sevengil'in* İstanbul Nasıl Eğleniyor-

du, *Cahit Kayra'nın* İstanbul'un Yokuş ve Merdivenleri, *İlhan Berk'in* Galata *adlarını verdikleri kitapları da geçti. Fotoğraflarım onlarla başka renkler ve sesler kazandı, yeni hikâyelere açıldı. Tarihimi zamanın akışında yavaş yavaş derinleştiren ve bana kim bilir hangi satırları yazdıran hikâyelerin, oyunların, şiirlerin ve şarkılarını tümünü hatırlamayaysa gücüm yetmez. Tek söyleyebileceğim kendimi görmeme, inşa etmeme ve yaşamama çok yardım ettikleriydi. Görebildiklerim bana hangi şehirde doğduğumu ve büyüdüğümü de anlatıyordu. Ama insan en çok kaybettikleriyle kazanıyordu galiba. Gerçek öğrenmeler, gerçek bedelleri gerektiriyordu. Öğrendiklerim benden nasıl bir insan yaptı, söylemem zor. Sorunun cevabını verebilmem için başka, çok daha uzun ve zorlu bir yolculuğa çıkmam gerekiyor. Çok daha yalnız kalmayı göze almam. Sormam, sormam, sormam... En karanlık yere kadar gitmek istemem. En karanlık yere kadar. Asıl ve en sahici aydınlığı bulmak için. Başarabilir miyim, bilmem. İnsanın denemeden sınırlarını göremeyeceğini biliyorum en azından. Şimdilik, bu satırlara ışık tutmuş, dahası yön vermiş hüznümle yaşamaktan vazgeçmeye gönül indiremeyeceğimi de biliyorum. Mizahın, gerçek cesareti ve yaşanırlığı bekleyen, besleyen mizahın bile bu duyguya ihtiyaç duyduğuna inanıyorum. Hayatı ancak böyle taşıyabileceğime de... Gidemeyenlerin tarihi bu mizahla yazılmamış mıydı?*

Şimdi uzaktan bir şarkı çalınıyor. Gelin biraz yaklaşalım. Seyyan Hanım yine "Mazi kalbimde bir yaradır" diyor. Duyuyor musunuz? Cızırtılar mı? Çok çalınmış ve dinlenmiş bir plak bu, elbette cızırtılı olacak, daha ne bekliyordunuz? Eski bir sokaktayız. Yılların küskünlüğünü, kırgınlığını ve terk edilmişliğini taşıyan bir sokakta... Sizi böyle bir yere bir daha getirdiğim için bana kızdınız mı? Sokak karanlık, biraz da sanki ıssız. Resme başka türlüsü yakışmazdı zaten. Fotoğ-

raflarıma da... Ama şarkının çalındığı evden bir karanfil kokusu geliyor. İnsanın genzini yakan bir karanfil kokusu... "Hani karanfiller eskisi gibi kokmuyordu?" diyorsunuz. Haklısınız, çok haklısınız. Şaka yaptım. Ama bir hikâye bu, unuttunuz mu? Hoşlanmadınız mı? Işıltılı sokaklarınıza, alışveriş merkezlerinize, gurur duyduğunuz medeniyetinize geri dönmek mi istiyorsunuz? Siz bilirsiniz. Ben biraz daha buralarda kalacağım...

DK DOĞAN KİTAP

Mario Levi ilk kez bu kadar *içerden* yazıyor *kendi*sini. Kendi kendisiyle söyleşiyor, kendine sorular soruyor: 1950'lerin İstanbulunda "Mario Levi" adıyla doğmak, çocuk olmak, büyümek, erkek olmak, yazar olmak üzerine sorular... Şehir değişir dönüşürken, Mario Levi de nasıl değişmiş dönüşmüştür, onun üzerine sorular... Şaşırtıcıdır, Mario Levi, *kendi*sine ilk kez bu kadar *dışardan* da bakıyor bu kitapta: *İçimdeki İstanbul Fotoğrafları*, Mario Levi'nin "Mario Levi" olarak portresi... Renklerini, dillerini, insanını ayırmadan kucaklayan bir kent olarak İstanbul'un da portresi....

"Herkes kendi dilinde ölüyordu. Dilini fırtınalardan korumak için, yeterince duyurulamayan o yangınları, depremleri, aynaların acımasızlığını taşıma umuduyla en korunaklı yerlerinde hayatta tutmaya çalışanların sözleri... Bu sözlerin çağrısını hep duymak istemiştin. Dil... İnşa etmek istediğin dil, hangi dildi? Evlerin, odaların, [illegible] Türkçenin[illegible] sıra, başka dil dünyaların[illegible] Fransızcanın ve Yahudi İspanyolcasının [illegible]ı. Tabii aynı [illegible]panmalarıyla [illegible]ının, şehrinin [illegible]an gerçekleri [illegible]n. Şehir seni kendisine, bu çağrısıyla da bağlıyordu. Biliyordun, çok iyi biliyordun asıl farklılığın, seni yazıya çağıranın o aynalardan geldiğini."

ISBN 978-605-111-868-0

9 786051 118680
Sertifika no: 11940

19 TL